AltunOq

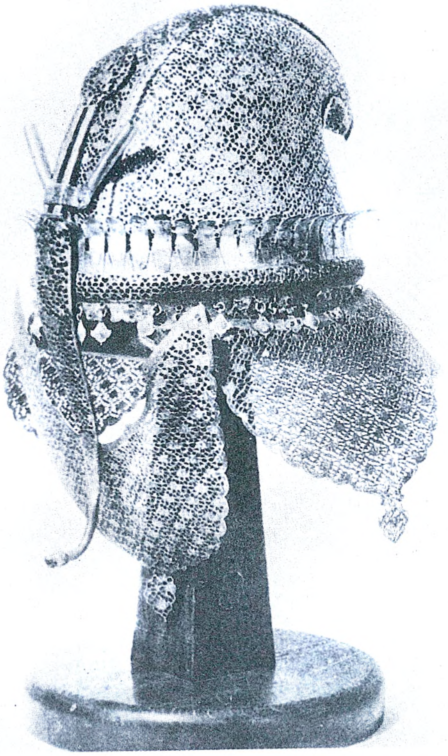

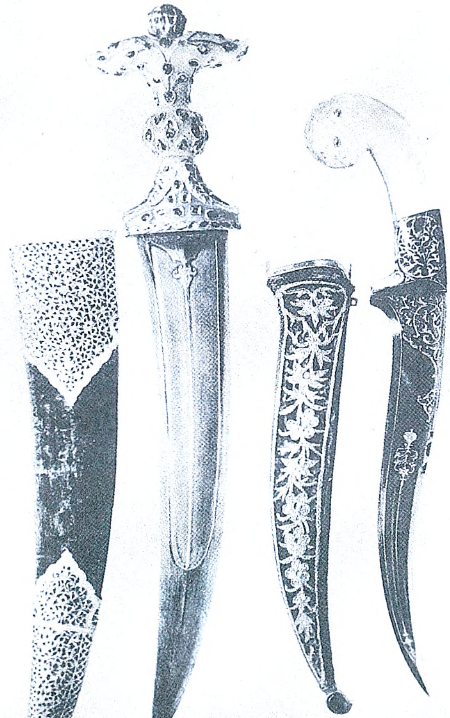

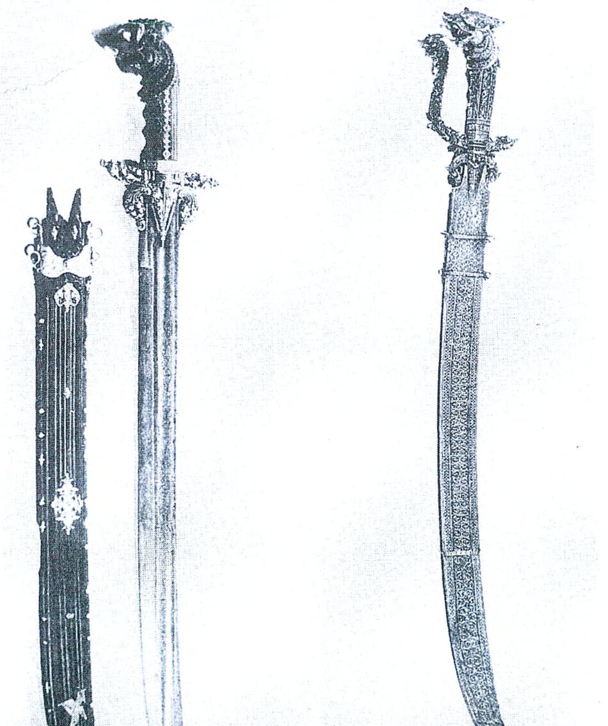

بۇلاق

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى

پەسىللىك ژۇرنىلى

9-يىل نەشرى

ئومۇمىي 23-سان

1988

Altunoq

بۇلاق

بۇ سانىدا

1988-يىل 2-سان

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

لەيلى ۋە مەجنۇن (داۋامى) .... موللا پازىل 5
دىۋانى ناقىس (داۋامى) .... موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر 49
نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى تۇراخۇن
مېۋىلەر ۋەسفى..................................ئەخمەتشا قارىقاشى 129
نەشرگە تەييارلىغۇچى: غوجەخمەت يۇنۇس

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

هاپىز خارەزمى دىۋانىدىن .... ئابدۇرېھىم هاپىز 135
نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: توختىنىياز قۇربان، ئابدۇللا مەھەممەتئىمىن

مەشھۇر كلاسسىكلار

شائىر ئەخمەتشا قارىقاشى.. 161
ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر نىزامى گەنجەۋىي .... ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن 163

مەشھۇر ئەسەرلەر

هاپىز خارەزمى ۋە ئۇنىڭ دىۋانى توغرىسىدا 169

ئەدەبىي مۇھاكىمە

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىينىڭ ئەخلاقىي - دىداكتىك مىراسى...... ئى. سەيدۇللايېۋ 172
تەييارلىغۇچى: رازىيە ئىمىن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىدىن 176
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇللا مەجنۇن
لەتىپىلەر 180
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئوسمان ھەسەن
رىۋايەتلەر 184
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان
چاغاتايچە لۇغەت 191
تۈزگۈچى: غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمايىل قادىرى

رەسسام: مەھەممەت ئايۇپ، ئابلىمىت ئابلىز.
نەققاش ۋە خەتتات: نىياز كېرىم، تۇردى قادىر نازىرى.
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ليۇپېيچىڭ.

مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: «مەشرەب شېئىرىيىتىدىن» ناملىق كىتابچىغا بېرىلگەن قىستۇرما سۈرەت.
رەسسام: پ. ۋورونكىن.
1979 - يىل تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان يۇقىرىقى كىتابچىدىن ئېلىندى.
2-بېتىدە: ئالتۇن ھەل بېرىلگەن تورسىمان تۆمۈر تاج، قىلىچ (XVII—XV ئەسىر). قىممەتباھالىق مەرۋايىتلار بىلەن زىننەتلەنگەن خەنجەرلەر، قاشتېشى ۋە خرۇستالدىن ياسالغان دەستىلەر (مەركىزي ھىندىستان XVIII ئەسىر).
3 - بېتىدە: كىتاب مۇقاۋىسى. (رەڭلىك سىزما نەقىش). (XVIII—XVI ئەسىرلەرگە ئائىت). يۇقىرىقىلار «ھىندىستان بەدىئىي سەنئەت يادىكارلىقلىرى» ناملىق توپلامدىن ئېلىندى.
4 - بېتىدە: ئوردىدىكى بەزمە.
1979 - يىل ئىستانبولدا نەشر قىلىنغان «ئىسلام رەسىملىرىدىن پارچىلار» ناملىق توپلامدىن ئېلىندى.

باش مۇھەررىر: ئابدۇۋېلى خەلپەت.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن.
مۇھەررىرلەر: نىجات مۇخلىس، مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن.

موللا پازىل

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

خۇشتانج قېرى بارىپ لەيلىنىڭ ئاناسىغە شىكايەت قىلغانى

بۇ خۇشتانج جابدۇقىنى ئەيلەدى چۇست،
بەنى ئۇزرا سارى بەل باغلادى رۇست.
سەراقەنىڭ ئۆيىگە ئەزم قىلدى،
بارىپ ئايتۇر سۆزىنى جەزم قىلدى.
يېتىشتى لەيلىنىڭكى مەنزىلىغە،
كى گويا باغ ئارا سەرۋى سىھىغە.
بۇ كەلگەندىن بولۇپ لەيلى خەبەردار،
بولۇپ لەيلىگە گويا سەيرى بازار.
رەۋان يۈگرۈپ چىقىپ ئول شاھى خۇبان
پۇتى پۇتىغە تەگمەي بولدى پەرران.
كۆرۈپ خۇشتانجىنى خۇشھال بولدى،
گەدا گويا كى مالامال بولدى.
كى ئالدىغە كېلىپ تەئزىم ئەيلەپ،
نەۋا بىرلە تۈمەن تەكرىم ① ئەيلەپ.
سۆيۈپ قويدى بۇ دەللە ئول پەرىنى،
كىيگۈرمە ئۆيۈگە دەللە قەرىنى.
بۇ بىچارە نە بىلسۇن نە ئىشى بار،
كى ياخشىيۇ يامان نە قىلمىشى بار.
خوجەستە ھەم قوپۇپ ئالدىغە چىقتى،
كى گويا ماھى تابان كۆككە چىقتى.
كۆرۈشتىلەر كېلىپ بۇ ئىككى دەللە،
بۇ دەللەلەر ئىشى بۇزماقدۇ پەللە.
نەۋازىش ئەيلەبان بىر - بىرلەرىگە،
تەۋازۇئلار قىلىپ بىر - بىرلەرىگە.
زەمانى ئېتۇر ئېردى غەمۇ دىلشاد،
قەفەسدىن تۇتى، بۇلبۇل بولدى ئازاد.
كى لەيلىنى چىقاردى تاشقارىغە،
بولۇپ كەڭرى جەھان بۇ تاشقارىغە.
كى باشلادى بۇ لەيلى قىسسەسىنى،
بۇ قەيس ئىلە ئانىڭ غەم - غۇسسەسىنى.
نە سۆزلەركىم ئۆتۈپ ئېردى ئايىتتى،
خوجەستە زېھنىنى ئولدەم كايىتتى.
تىزىپ مۇنچاقنى يىپقە ئالغان ئېردى،
تۆكۈپ بار سۆز كۆڭۈلگە تەرگەن ئېردى.
خوجەستەنى كۆرۈڭ ھەسرەت ئىلىكى،
يىراق تاشلاپ ئالىپ چىقتى تىلىكى.

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «تنكرىم» شەكلىدە يېزىلىپ قالغان. مەنە ئېتىبارى بىلەن «تەكرىم» دەپ ئېلىندى.

AltunOq

چىرايىنى تۇتۇپ① بولدى پەرىشان،
تاراقلار ئېردى گويا ئەبر باران.
كى قىڭراق بىر ئوق تاشقە بۇلەدى،
دېدى نە سۆزنىكىم كۆڭلى تىلەدى.
خوجەستە جانىغە تەگدى بىرئوق ئوق،
بۇ ئالەمدىن گەھى بار بولدى گەھ يوق.
دېدى: «بۇ گىيسۇ بۇرىدە نە قىلدى،
بەنى ئامىر ئارا تىلسىز قىلدى.
مۇنىڭدىن ئانداغ ئېردىمۇ ئۇمىدلەر،
كۆپ ئېردى ياخشىلىقدىن ئېئتەمىدلەر.
قاچان بىلدىم بۇ يەڭلىغ بولغانىنى،
ئانىڭ سۆزى جەھانغە تولغانىنى.
بۇ ئىشلاردىن ئەگەر بىلسە ئاتاسى ②،
كى ئۆلتۈرمەسكە ھىچ يَوقتۇر خەتاسى.
بۇ لەيلىغە جەھان مەن راست ئەيلەي،
كى مىھر قەيىسدىن بىخاست ئەيلەي.
ئاتاماسۇن بۇ قەيس ئاتىنى ھەرگىز،
ۋەگەر نە ئەيلەرەم ئالەمدە ناچىز.
كىشى سورسە جەۋابىغە نە دۇگۇم،
تىرىكلايمەن كەفەن تونىنى كىيگۇم.
بولۇپ تىلسىز پاقادەك گۇڭگۇ ھەم لال،
خەلايىق ئىچرە بولغۇم قارى دەللال».

خۇشتانج قەرىدىن لەيلى ئاناسى ئىشتىپ لەيلىگە ئېئتىراز قىلغانى

«كى بولمىشسەن ئۆزۈك ئىشىڭغە مەغرۇر،
قېرىغاندا قىلىپ بىزلەرنى مەھجۇر.
سەن ئاندا قەيس بىرلە يار-دەمساز،
قىلىپ گوياكى شەھباز بىرلە پەرۋاز.
ئەگەر كىرگەن ئېسە ئەرنىڭ خەيالى،
ئەگەر بولغان ئېسە ئەرنىڭ فەئالى.
ئايتغىل ھەر خەيال ئولسە كۆڭۈلدە،
ئانى مەن كىزلەيىن جانۇ كۆڭۈلدە.
ئانىڭ فىكرىن قىلايىن ئەي قۇلۇنۇم،
بۇ ئالەم ئىچرە سەنسەن ئاي تولۇنۇم».

لەيلى ئاناسىدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ بىتاقەت بولۇپ ئاناسىغە سۆز ئاغاز قىلغانى

بىرئوق لەيلى بۇ سۆزلەرنى ئىشىتتى،
ئاياغىدىن باشىغە ئوت تۇتاشتى.
بىرئوق فەرياد بىرلە ئۇردى بىر ئاھ،
تۇتاشتى ئوت جەھانغە ماھ تاماھ.
بىرئوقكىم قەھرىدىن ئۇلاشتى تىترەك،
جەھان تىترەر ئىدى گوياكى بەزگەك.
كۆزى ئالجۇكۇ مەلجۇك بولدى كەتتى،
كى گويا قابىزۇلئەرۋاھ يەتتى.
بۇ گۇلگۇن چېھرەسى چۇن بولدى كاھى،
خۇدادىن ئۆزگە يوق ئېردى پەناھى.
يەقاسىن يىرتىبان ئول پارە-پارە،
ئۇرۇبان كۆكسىگە چۇن سەڭگى خارە.
ئەلى قەد ئېردى ئول بولدى خەمىدە،
بۇ ھاللارغە قالىپ مەجنۇن غەمىدە.
ئىچى قاينار ئىدى جۇۋۋۇندەك جۇشان،
قارا كاكۇل كەبى بولدى پەرىشان.
دېدى: «ئەي دەللە، سەن كاپكىيۇ ۋەسۋاس،
ساڭا جىن ئۇلاشىپ بولدۇڭمۇ خەنناس.

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «تـواوپ» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «تۇتۇپ» دەپ ئېلىندى.

② ئەسلى قول يازمىدا «ئاناسى» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «ئاتاسى» دەپ ئېلىندى.

بۇ يەڭلىغ سۆزلەنى كىمدىن ئىشتتىڭ،
ئەجەب تۇرفە بۇ جانىمنى كايىتتىڭ.
ئايتتىمۇ ساڭا دەللە قەرىلەر،
ۋەيا ئۇلاشتىمۇ دىۋۇ پەرىلەر.
ۋەيا نىش ئۇرغاسەن بىردىل خۇشىڭنى،
ۋەيا ئۆرمەيمۇسەن كۆرگەن تۇشۇڭنى.
ۋەيا كۆردۈڭمۇسەن فالۇ باقىڭدىن،
نە تاپتىڭ مېنى بۇ رەڭگى چاقىڭدىن.
هەياسىز، شەرمسىز دەللە قەرىسەن،
چاقىمچىلار ئارا سارىغ هەرىسەن.
كى بىچارە ئېرۇرمەن نارەسىدە،
ۋەبال ئولسۇن ساڭا قەددى خەمىدە.
كى بىهۇدە مېنىڭ زېھنىم كايىتساڭ،
خۇدا باردۇر ساڭا سۆزلەر ئايتساڭ.
مېنىڭ كۆڭلۈم خۇدانىڭ ئۆيى ئېردى،
نە ئۆيكىم بەلكى ياخشى كويى ئېردى».
ئەجەب هالەت بىلە ئول سەرۋ دىلجوي،
قاۋارىپ، تاتارىپ ئول بولدى بەد موي.
«مېنىڭ جانىم نە ئىشقە رىش قىلدىڭ،
تەنىمنى نىش ئۆزرە نىش قىلدىڭ.
ۋەبالىم بوينۇڭە ئەي دەللەئى شۇم،
ئېرۇرسەن قۇشدە گويا ئاجىزى بوم.
يامانلىق ئوتىنى جانىمغە ياقتىڭ،
مېنى مارۇ چاياندەك تۇرفە چاقتىڭ.
كىشىگە نەفئى يەتمەس ئەر قولۇڭدىن،
زىيانى تەگمەگەي بارى تىلىڭدىن.
كى سەندىن، ئەي ئانا، بىر سۆز سورارمەن،
جەۋابىنى ئايتساڭ مەن تىنارمەن.
بۇ بەيتۇللاهنى بىهۇدە بۇزدۇڭ،
ۋەيا مۇسهەفنى سەن بىر ئوتغە ئۇردۇڭ.
ئەگەر كەلسە قولۇڭدىن شاد قىلغىل،
بۇزۇلسە هەم كۆڭۈل ئاباد قىلغىل.
بۇ سۆزلەردىن ماڭا كۆپ دەرد بولدى،
بۇ گۇلگۇن چېهرەگە هەم زەرد بولدى.
سۇئالىم بۇ ئېرۇر، ئەي مېهر ئەفرۇز،
مېنى ساقلار ئىدىڭ ئالەمدە فىرۇز.

بۇ كۇن مۇنداغ بۇ سۆزلەرنى ئايتتىڭ،
نە ياخشىيۇ يامان سۆزلەر كايىتتىڭ.
ماڭا بەرگىل ئانا ياخشى بىشارەت،
كۆڭۈلدىن نىست بولسۇن بۇ هەرارەت.
سېنىڭ بۇ سۆزلەرىڭدىن بىر سۆز ئۆتتى،
كى كۆزلەر ئىچرە گەۋهەردىن كۆز ئۆتتى.
نە ياخشى سۆز ئېرۇر بۇ ئىشق دېگەن،
نېچۈك جانۋار ئېرۇر بۇ ئوتنى يېگەن.
بۇ بىر دارۇ ئېرۇر ياندۇرغان ئاتەش،
جەۋاهىرمۇ ئېرۇر يا ئىچىدىن تاش.
نېچۈك ئاغرىق ئېرۇر بۇ دارۇ يېگەن،
نېچۈك نەرسە ئېرۇر بۇ ئىشق دېگەن.
گۇلىستان ئىچرە گۇلدەستە نە گۇلدۇر،
هۇبۇتات ئىچرە ئول بىر تۇرفە مۇلدۇر.
نە ياخشى سۆز ئىكەن سۆزلەر ئاراسى،
ئىكەن جانلار كەبى تەنلەر ئاراسى.
كايىتماغىل مېنى ئىش نە ئىشدۇر،
بىرىشمۇدۇر كىشىگە يا ئالىشدۇر.
كى بىر گۇلمۇ ئېرۇر ئول باغ ئىچرە،
ۋەيا بىركان ئېرۇرمۇ ئول تاغ ئىچرە.
ئوچۇغلۇقدا مۇدۇر ئانداغ نېمەرسە،
بەنى ئادەمدەمۇ مۇنداغ نېمەرسە.
بۇ ئاشىق - مەئشۇقى دېگەن نە ئېرۇر،
كىشىنىڭ ئوتىدا كۆيگەن نە ئېرۇر.
ماڭا ئۆزگەتكىلۇ قىلمە مېنى زار،
مېنى سەن ئەيلەگىل ئاندىن خەبەردار.
گۇلىستان ئىچرە گۇل ئېرسە نە گۇندۇر،
هۇبۇتات ئىچرە ئول بىر تۇرفە گۇلدۇر.
ئانا بىلگەننى قىز هەم بىلسە ياخشى،
ئانا قىلغاننى قىز هەم قىلسە ياخشى.
قىزىنىڭ خوبلۇقى بولغاي ئانادىن،
ئىلىكلارىڭ ئولۇر ياخشى هىنادىن.
نېچۈك سۆزدۇر بۇ سۆزنى راست ئايغىل،
دېگۈڭ يوق بولسە هەم پىخاست ئايغىل.
خۇدانى دەرمىيان قىلدىم ئارادا،
يامانۇ ياخشىلىق بولغاي ئارادا».

خوجەستە بۇ سۆزلەرنى ئەيتقانىغە پۇشەيمان قىلغانى

بۇ سۆزلەردىن خۇجەستە قالدى هەيران،
دېگەن سۆزلەردىن ئول بولدى پۇشەيمان.
كۆزىنىڭ ياشىنى هەرگىز تىيالماي،
بۇ لەيلىغە جەۋابىن ئايتايالماي.
يۇپاتتى ئۆزگە سۆزلەرگە خوجەستە،
بۇ سۆزدىن ئەيلەدى ئۆزنى شىكەستە.
دېدى: «ئەي نۇر دىيدەم تەندە جانىم،
نە جاندىن بەلكى جانىم مىهرىبانىم.
قاراڭغۇ تۈن ئاراسى رەۋشەنىم سەن،
جەهان باغى ئاراقى گۇلشەنىم سەن.
بۇ تەن مۇلكى ئارا سەن پادىشاهىم،
كەۋاكىبلار ئارا خۇرشىدۇ ماهىم.
ئويۇن قىلدىم ساڭا مەن ئەي ئەزىزىم،
جەهان ئىچرەكى شاهى باتەمىزىم.
كېلىبان ئاچچىغىڭ بادى خەزاندەك،
چىرايىڭ سارغارىپ بەرگى خەزاندەك.
مۇبادا كەلدى بىر سۆز خاتىرىمغە،
كەتۈرۈپ باتىنىمدىن زاهىرىمغە.
ئويۇن قىلغانلارىمنى بىلمەدىڭ سەن،
سېنىڭ ئۇچۇن فىدا قىلغۇم جانىم مەن.
چىرايىڭنى تۆكۈپ چۇن غۇنچەئى گۇل،
تۆكۈپ كۆز ياشىنى چۇن گۇل ئۇزە مۇل.
كى ياشىڭ بولدى كۆزدىن دۇررى غەلتان،
گەهى قان ياش تۆكۈپ گەه لەئل مەرجان.
مەزاقىمغە سېنىڭكى كەلدى قەهرىڭ،
باقىپ باشىڭغە قەهرىڭ بەلكى زەهرىڭ.
نە بولدۇڭكىم بۇ يەڭلىغلەر بولۇرسەن،
ئۆزۈڭدىنكى كېتىپ گاهى كېلۇرسەن.
ئانا دېگەن قىزىغە سۆزلەمەسمۇ،
يامان ئىشدىن ئانى ئول كىزلەمەسمۇ.
سېنىڭ ياخشىلىقىڭغە سۆزلەر ئېردىم،
سېنىڭ ئاخىرلىقىڭنى كۆزلەر ئېردىم.
يامانلىقدىن سېنى مەن مەنئ ئېتەرمەن،
ساچىلغان خاتىرىڭنى جەمئ ئېتەرمەن.
بولۇر قىزلاردا هەم ئەندەك هىجابى،
ئۇياتماي سەن ماڭا قىلدىڭ جەۋابى.
تىلى تاتلىغ بولۇر بوينى تۆبەنرەك،
ساڭا مۇنچە ئاچىغلار نېگە كېرەك.
گەهال ئولسە زەئىفلەر تىلى كۆزى،
ئاڭا يەتمەس يامانۇ ياخشى سۆزى.
ئاياغىيۇ قولى يىلدام بولغاي،
ئانىڭ ياخشى سۆزى ئالەمگە تولغاي.
ئەگەر مۇنداغ بولۇر بولساڭ ئۆزۈڭ بىل،
يامانۇ ياخشى فىكرىڭنى ئۆزۈڭ قىل.
ئۇ مەكتەب سارىغە سەن ئەمدى بارمە،
بۇ مەكتەب يولىدە بىهۇدە هارمە.
ئوقۇماي ئاندە بىهۇدە يۈرۈپسەن،
ماڭا بەدنام قىلماقغە تۇرۇپسەن،
ماڭا يالغۇز ئەمەس بەدنام ئاتاڭغە،
ئىشىتكەنلەر دېگەي لەئنەت ئاناڭغە.
يىغى زارى بىلە قىلدىڭ ماڭا دام،
بارىپ لەۋهۇڭنى كەلتۈرگىل سەرەنجام.
ئوقۇماقنى قويۇپ يىڭنە ئىشى قىل،
ئۆيۈمدە ئولتۇرۇپ قىزلار ئىشى قىل».
بىرئوق لەيلى ئىشىتتى بۇ سۆزىنى،
بولۇپ هەيران تىكىپ ئىككى كۆزىنى.
چىرايى ئۆڭدى باغرى بولدى بەريان،
قارالىقلار كەبى بولدى پەرىشان.
دەر ئېردى، بىر پىچاق ئۇرسا يۈرەككە،
ياقاسىدىن چاك قىلسە تا ئېتەككە.
كى ئورنىدىن قوپۇبان ئۇردى بىر ئاه،
بىر ئوت كەتتى جەهانغە ماه تاماه.

تۇتاشتى ئوت بۇلۇتلارغە ئوشۇلدەم،
قارارىپ، سارغارىپ ئاي بولدى ھەمدەم.
كۆيۈپ ئوت لەيلى جانىغە بولۇپ كۈل،
ھەم ئولدەم بولدى بۇلبۇل رەڭگى چۈنگۈل.
بۇ ھالەتلەر بولۇپ چۈن ئەبىر گىريان،
ئوچۇق ئالەم ئىدىيۇ بولدى بەريان ①.
قاراڭغۇلۇق يىقىلدى ئالەم ئىچرە،
جىنۇ دىۋە، شەياتىن، ئادەم ئىچرە.
گۈلىستاندا بولۇبان غۇنچە دىلتەڭ،
سەداغە كەلدىلەر قانۇن ئىلە چەڭ.
كى تۇتى ئول زەمان كىردى قەفەسكە،
ساتىپ مىڭ ئۇمرىنى ئول بىر نەفەسكە.
ھۇماي ئەتتى ئۆزىنىڭ مەنزىلىن تاغ،
تۇشۇبان لالە گۇلغە داغ ئۇزە داغ.
كىرىبان لەئل پارە كان ئاراسى،
بۇ لەيلىگە ئورۇندۇر جان ئاراسى.
كى دۇردانە ئۆزىن سالدى سەدەفكە،
بارى ئالەم قويۇپ جانىن ھەدەفكە.
چىقىپ نەززارەگە كۆكدىن كەۋاكىب،
چۇنانكىم لەيلىگە بولدىلەر تالىپ،
يەڭى بىرلە ئەرتىپ يۈز كۆزىنى،
گەھى جانى بىلە ئىشتىپ سۆزىنى.
گەھى دەر ئىردى: «ئەي خانىم قەرىنداش،
ئۇرۇرسەن يالغۇزۇم يار-يولداش.
جىگەر پارەم ئىرۇرسەن سەن مېنىڭكى،
رەۋامۇ كۆڭلۈك ئاغزىتسام· سېنىڭكى.
نە ئەيلەي، نەقىلاي دۇشمەن سۆزىدىن،
كى ئەمدى ساقلارەم ئەلنىڭ كۆزىدىن.
قەدىڭ زىبا، ئۆزۈڭ رەئنا ئىرۇرسەن،
خەلايىق ئىچرە بىپەرۋا ئىرۇرسەن.
خەلايىق كۆرسەلەر ئەمدى نە دەرلەر،
ئاغىزغە ھەرنەكىم كەلگەنچە يەرلەر».

بۇ سۆزلەردىن تەسەللى تاپتى لەيلى،
بارىپ لەۋھىن كۆتۈرمەك بولدى مەيلى.
دېدى: «مەكتەب سارى بارسام بولۇرمۇ،
بارىپ لەۋھۇمنى كەلتۈرسەم بولۇرمۇ.
بارىبان موللادىن رۇخسەت تىلەسەم،
رىزا بولماق تىلەپ بۇ ئۆيگە كەلسەم».
قوپۇبان ئوغرادى موللا سارىغە،
كى ھەمرا بولغان ئول قىزلار سارىغە.
ئالىپ موللاغە بىر بوقچە سەرۇپاي،
قىلىپ خۇشتانىجىغە بىر خالتەدە چاي.
بارىبان ئۆيىدىن موللا قاشىغە،
كۆرۈبان تۇھفەسىن ئالدى باشىغە.
سوراپ، ئىستەپ بۇ لەيلىگە دىل ئاسا،
بولۇپ موللاغە ھەم يۈزمىڭ دىل ئاسا.
قوپۇپ تۇردى تۇمەن تەئزىم بىرلە،
تەكەللۇم ئەيلەدى تەكرىم بىرلە.
ئۇ سائەتدە يوق ئىردى قەيسى بىھال،
بولۇبان لەيلى يۈزمىڭ ھال بەدھال.
قوپۇبان موللادىن رۇخسەت تىلەدى،
كۆزى مەجنۇننى كۆرمەكنى تىلەدى.
ئىشىتىپ موللا كۆڭلى بولدى ۋەيران،
ئوچۇق قالدىكى ئاغزى، كۆزى ھەيران.
دۇئا قىلدىيۇ موللا بەردى رۇخسەت،
قوپۇپ لەيلى ئۆيىگە قىلدى رىجئەت.
يوق ئىردى ئول زەمان مەجنۇن جىگەر خۇن،
بۇ لەيلى ياندى ئەيلەپ چەشم پۇرخۇن.
تاپىبان ئالدى لەۋھىنى قولىغە،
يىغى-زارى بىلە كىردى يولىغە.
كۆزى مەجنۇن يولىغە كۆيەر ئىردى،
ئانى كۆرمەككە كۆڭلى ئۆيەر ئىردى.
يىراقدىن بىر قارا كۆردىيۇ تۇردى،
مۇشەخخەس قەيسىدۇر دەپ شۇندا تۇردى.

① ئەسلى تېكىستتە «بىرنان» شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «بەريان» دەپ ئېلىندى.

لەيلى مەكتەبدىن ئۆيىگە يانىپ كەلگۈنچە مەجنۇن ئالدىغە ئۇچراغانى

يېتىپ كەلدى نە كۆردى قەيسى بىهال،
كۆرۈشۈپ بىر-بىردىن بولدى ئۇلار لال.
سەلام ئەيلەپ قوپۇپ لەيلىيۇ بىدىل،
كۆزى ياشىدا بولدى كۆڭلى دەر گىل.
تاپشتى مۇندا ئول ئىككى دىل ئارام،
بولۇبان قەيسغە لەيلى دىل ئارام.
بۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئىككى ۋەفادار،
ئۇچار قۇشلار ھەمە بولدى خەبەردار.
ئەجەب ھالەت بىلەن لەيلىيۇ بىهال،
جۇدالىق جەھتىدىن ئول بولدى بەدهال.
ئەجەب تەرھى، ئەجەب تەرزى، ئەجەب دەرد،
ئۇرۇبان ئاهى سەردى كۆڭلى پۇر دەرد.
نە بۇ سۆزنى لەيلى ئايتاپالۇر،
نە بارغان كۆزىنىڭ ياشىن تىيالۇر.
بىرى بىرنىڭ قولىن بوينىغە سالىپ،
كى يۇتسە بىر-بىردىن ئاغزىغە سالىپ.
بۇلار ھالىغە قۇشلار يىغلاشۇرلار،
نە سۆز ئۆتسە بۇلاردىن تىڭلاشۇرلار.
دېدى لەيلىكىم: «ئەي جانان مەجنۇن،
بۇ كۆڭلۈمدە غەمۇ كۆزۈمدە پۇرخۇن.
كۆڭۈلدە بىر سۆزۈم [بار] ساڭا دېسەم،
تىلىم كەلمەس بۇ سۆزنى ساڭا دېسەم.
يۈرەكىمنى ياردىبان چاك قىلغىل،
بۇ ئاغزىم خاك ئىلە پۇر خاك قىلغىل.
ۋەيا ئۆلتۈرگىل، ئىشتمە سۆزۈمنى،
كېلىپ مەھشەر كۈنى كۆرگىل يۈزۈمنى».
دېدى مەجنۇنكىم: «ئەي جان لەيلىم،
ماڭا سەنسىز ئەزاب جەننەتتە تەسلىم.
نەچۈك سۆزگە بۇ سۆزلەرنى دېيۇرسەن.
ھەزىن كۆڭلۈم داغى مەهزۇن ئېتەرسەن.
نە بىتاقەت بولۇرسەن، ئەي دىلارام،
مېنىڭ ھەم قالمادى جانىمدا ئارام ①.

يۈرەك-باغرىم يارا بولدى بۇ ئىشدىن،
بولۇپ مىڭ پارەلەر جانىم بۇ ئىشدىن»
دېدى لەيلىكىم: «ئەي جانانى جانان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە قالغاي ئارمان.
نە كۈندۇر بۇ نە مۇڭدۇر بارى جانان،
فىدا ئەيلەي ساڭا بۇ جاننى جانان.
كى ھەركۈن مەكتەب ئىچرە كۆرەر ئېردىم،
كى گاهى يولنى توسۇپ تۇرار ئېردىم.
ئارامىزغە جۇدالىق تۈشكۈسىدۇر،
بىزنىڭ ئەھۋالىمىز نە كەچكۈسىدۇر.
ۋىسالىڭدىن جۇدا بولسام نە قىلغۇم،
كۆيەر ئوتلارغە مەن ھەردەم يېقىلغۇم.
مېنىڭ ھالىم ساڭا مەئلۇم ئەمەسمۇ،
كى مەن بىچارەئى مەزلۇم ئەمەسمۇ.
دېدى مەجنۇن: «نە بائىسدىن بۇ يەڭلىغ،
كېلىپدۇر باشىمىزغە تۇرفە يەڭلىغ».
دېدى لەيلى: «بىزنىڭ ئۆتكەن ھېكايەت،
كېلىپ خۇشتانىجىمىز قىلادى شىكايەت.
بۇ بائىسدىن ئانام بولدى پەرىشان،
مېنى مەكتەبغە بەرگەنگە پۇشەيمان.
مېنى مەكتەبدىن ئەمدى مەنئ قىلادى،
كى فانۇس ئىچرە گويا شەمئ قىلادى.
مېنىڭ مەكتەبدىن ئەمدى يانغانىمدۇر،
قەفەسدە تۇتى يەڭلىغ قالغانىمدۇر.
كۆرۈشمەس بولدۇق ئەمدى بىز ئىككەۋلەن،
قىيامەت كۈن سوراپ تاپغۇم سېنى مەن».
بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ قالدى ھەيران،
چىقاردى جانىدىن مىڭ ئاهۇ ئەفغان.
چۇنان بىر دەرد بىرلە يىغلار ئېردى،
بۇ لەيلى جاننى داغلار ئېردى.
دەر ئېردى: «بۇ كۆزۈمنىڭ نۇرى لەيلىم،
تەنىمنىڭ قۇۋۋەتى مەقدۇرى لەيلىم.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «ئارمان» دەپ يېزىلىپ قالغان.

بۇ كۆڭلۈمنىڭ ھۇزۇرى سەن ئېرۇرسەن،
بۇ سىينەمنىڭ سۇرۇرى سەن ئېرۇرسەن.
سېنىڭ ۋەسلىڭ ماڭا گۈلزار ئىلە باغ،
جۇدا بولسام كېتەرمەن دەشت ئىلە تاغ.
سېنى كۆرمەي نە ئەيلەي بۇ جەھاننى،
ساتارمەن كويۇڭە كەۋنى مەكاننى.
دەمادەم ئاھ ئۇرۇبان ئاھ ئىلە ئاھ،
دىل ئاسا ئەيلەبان مەجنۇنى دىلخاھ.
چىقارۇر ئېردى كۆكسىدىن سەدالار،
كى لەيلى جانۇ تەن ئەيلەپ فىدالار.
دەر ئېردى قەيسغە «ئەي جانى جانان،
مېنىڭ بۇ دەردىمە ھېچ بارمۇ دەرمان».
دېدى: «ئەي مۇنىسىم جانۇ جەھانىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا بۇ تەندە جانىم.
تەنىمدە گەرچە بولسە يۈز مىڭ جان،
نىسار ئولسۇن باردىن ئەقلۇ ئىمان.
كى [بۇ] سۆزلەرنى بىز مۇندا ئاچىشتۇق،
سەدەفلەردىن ھەمە دۇرلەر ساچىشتۇق.
زەئىف تەنلەردە يوقتۇر ھېچ دەرمان،
كۆڭۈلدە قالماسۇن بىر زەررە ئارمان.
سۆزۈم باردۇر ساڭا بولغايمۇ دېسەم،
ئىچىمدە قالماسۇن ئۆلسەم-تىرىلسەم.
سۆزۈم بۇدۇر ئىشىتكىل ئەي نىگارىم،
نەكىم دەرمەن قۇلاق سال گۈلئۇزارىم.
كەل ئەمدى مۇندا ئەھدى باغلاشالى،
زەمانى ئولتۇرۇبان مۇڭداشالى.
غەنىمەتدۇر زەمانى كۆرسە دىيدار،
ئىكەۋلەن ئولتۇرۇبان يارۇ دىلدار.
بىرى بىرگە غەمى ھالىن سەراسەر،
بولۇر دېسە ھەمە قىلغان بەرابەر.»

لەيلى مەجنۇن بىلە بىر - بىرىگە ئەھدى باغلاشقانلارى

بولۇر سامېئ بۇدۇر مەجنۇننىڭ جانى،
چىقاردى كۆكسىدىن تۇرلۇك فىغانى.
«تەنىمدىن ھەر نەفەسكىم چىقسە ئەي جان،
سېنىڭسىز بولماسۇن ئەي جانى جانان.
سېنىڭدىن ئۆزگەنىڭ كىرسە خەيالى،
مۇيەسسەر بولماسۇن ھەرگىز ۋىسالى،
ھەرام ئولسۇن سېنىڭسىز ھۇرئىلە خاب،
نەسىبىم بولماسۇن بىر قەترەئى ئاب.
ئۇزاتمايىن قولۇم سەندىن ئۆزگۈنگە،
كۆڭۈلنى بەرمەيىن سەندىن ئۆزگۈنگە.
سېنىڭسىز گەر يېسەم زەررە تەئامى،
جېنىم تۇتسۇنكى بۇ ھەقنىڭ كەلامى.
تىرىكدۇرمەن دەيىن كويۇڭدا ياھۇ،
سېنىڭسىز ئىچمەيىن بىر زەررەئى سۇ.
ئەگەر كەلسە ئۆلەردە قابىزۇلرۇھ،
دەيىن لەيلى، دېمەي قۇددۇسۇ سۇببۇھ.
ئەگەر چىقسا تەنىمدىن بۇ ئەزىز جان،
سېنىڭسىز بولماسۇن بۇ جانى جانان.
مېنى گەر ياتقۇزۇپ قويسە خەلالاپ،
ئۇ ھەيندە كەتمەسۇن ئۇشبۇ تەبۇ تاب.
مېنى گەر ئىلتىبان قويسە لەھەدغە،
كى زىكىر ئايتايكى ئەللاھۇسسەمەدغە.
ئەگەر مۇنكىر نەكىر كىرسە قاشىمغە،
كى تەگلەپ تۇرسە گۇرزىنى باشىمغە.
سوراغىدىن سورغالى گەر قىلسە مەيلى،
جەۋابىغە دەيىن: «لەيلىيۇ لەيلى!»
ئۇ شۇندا «لەيلى!» دەپ ئەفغان قىلايىن،
فەرىشتەلەرنى مەن ھەيران قىلايىن.
قانى لەيلى، دەيۇ فەرياد ئەيلەي،
يەڭى باشدىن يىغى بۇنياد ئەيلەي.
قىيامەت كۈنى گەر بولسە ئالامات،
بۇ سۆزلەرنى قىلاي ئاندا ھىمايات.
كى بۇ سۆزلەر مېنىڭ كۆڭلۈمدە تۇرسۇن،
ئۇنۇتسام ھەق مېنىڭ جانىمغە ئۇرسۇن.

ئىشىتسە گەر قۇلاغىم ئۆزگەدىن سۆز،
كى ساچراپ چىقسۇن ئورنىدىن قارا كۆز.
تىلىم گەر سۆزلەسە ئۆزگە كىشىگە،
تىلىم ئەيلەي ئۈزۈم قويماي كىشىگە.
ئۇزاتماي سەندىن ئۆزگەگە قولۇمنى،
سەگۇ خار ئەيلەيىن مەن ئۆزگە گۇلنى.
ئېرۇرسەن نۇرى دىيدەم گۇلئۇزارىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا بۇ جان فىگارىم.
يولۇڭدىن ئۆزگە يولغە بۇ ئاياغىم
يۈرۈسە، كور بولۇبان بۇ قاراغىم.
سېنىڭدىن ئۆزگەنى مەن كۆزلەمەيىن،
ئانىڭ مېھرىن كۆڭۈلدە كىزلەمەيىن.
تىرىك بارمەن بۇ يەڭلىغ ئۇمرۇم ئۆتسۇن،
ئەگەر ئۆلسەم بۇ سەۋدا بىلە كەتسۇن.
باشىمدىن كەتمەسۇن ھەرگىز بۇ سەۋدا،
بۇ كەتسە يۈزۈم ئولسۇن مىسلى يەلدا.»
«جانىم ئالغالى ئەزرائىل كەلسە،
ئانىڭ ھەمراھى مىھرائىل كەلسە.
ئۇشول ھەيندە سېنىڭسىز بەرمەيىن جان،
قىلاي يادىڭ بىلە مىڭ ئاھۇ ئەفغان.
سېنىڭ يادىڭ بىلە چىقسۇن بۇ جانىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا كەۋنى مەكانىم.
ئىمان ئىسلامنى كەلتۈرمەي تىلىمغە،
سىرىشتە قەيس ئىدى ئابۇ گىلىمغە.
سېنى دېمەي ئەگەر ئىمان ئايتسام،
قاچانكىم بۇ دېگەن سۆزدىن قايتسام.
لەھەد ئىچرە مېنى قويغان زەماندا،
گورۇمدە ياتمايىن ھەرگىز ئاماندا.
ئەگەر سۇئال ئۈچۈن كىرسە فەرىشتە،
دەيىن مەجنۇن جانىمغە سىرىشتە.
فەرىشتەلەر سۇئالغە جەۋابىم،
دەيىن مەجنۇن يادىدۇر سۇئالىم.
سۇئال ئەيلەپ مېنى گەر قىلسەلەردۇن،
دەيىن: «مەجنۇن!» ئىلە «مەجنۇن، مەجنۇن!»
ئۇشول كۈنكىم گورۇمدىن باش كۆتەرسەم،
قارا بولسۇن يۈزۈم سېنى ئۇنۇتسام.
قىيامەت كۈنىدە گەر ھەشر بولسە،
خەلايىق جان تاپىپ گەرتەشنە بولسە.
سىراتدىن گەر ئۆتەر بولسە خەلايىق،
خەلايىقغە بولۇر تۇرلۇك ئەلايىق.
ئۇشول كۈندە ئەگەر مەجنۇن دېمەسەم،
سېنى دېمەي ئەگەر ئۆزۈمنى دېسەم.
ئۇنۇتسام گەر سېنىڭ يادىڭنى ئەي جان،
شەفائەت قىلماسۇن ئاياتى ئىمان.
رەسۇلى ھەق شەفائەت قىلماسۇنلار،
مېنى ئۈممەتلەردىن دېمەسۇنلار»
دەبان: «ۋەللاھۇ ۋەللاھ، ئەي قاراقاش»،
بۇ مەجنۇن دېدىكىم: «ئەي لەيلى شەھ باش».
ئىشىتتى لەيلىدىن بۇ سۆزنى مەجنۇن،
قىلىبان قامەتىنى قاف ئىلە نۇن.

مەجنۇن لەيلىدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ فەرىشان بولغانى

قويۇپ لەيلى ئاياغىغە باشىنى،
بىرئوق سەيھە بىلە تۆكتى ياشىنى.
دېدى: «ئەي مۇنىسى خۇش مېھرىبانىم،
فىدا بولسۇن ساڭا بۇ تەندە جانىم».
دېدى «جانۇ جەھانىم تىندى كۆڭلۈم،
كى دامى ھەلقە زۇلفۇڭ بەندى كۆڭلۈم.
ئۆزۈك بىل شەرتىغە تۇرغىلۇ-تۇرمە،
مېنىڭ دادىمنى سورغىل خاھى سورمە».
بۇ يەڭلىغ ئانتلارنى لەيلى ئىچتى،
بۇ مەجنۇننىڭ يۈرەك-باغرىنى تەشتى.
ئايتتى بۇ يوسۇن سۆزلەرنى لەيلى،
بۇ قەيسنىڭ بىر ئىدى مىڭ بولدى مەيلى.
قوپۇپ لەيلى باشىدىن ئۆرۈلۈبان.
تۆگۈرمەن چەرخى يەڭلىغ چۆرۈلۈبان.

دېدى: «ئەي مۇنىسى ئۇزرايى ئالەم،
غەمنىڭ يادىدا دۇرمەن ئىشق ھەردەم.
مۇرادىم ئۇشبۇ ئېردى ئالەم ئىچرە،
مەلەك، جىن، دىۋە، پەرى، ئادەم ئىچرە.
ئۇمىدىم سەندەغۇ مۇنچە يوق ئېردى،
غەمىڭدە ئاچ قارنىم توق ئېردى.
مۇرادىمغە بۇ كۇن يەتتىم بولۇپ شاھ،
ئۆزۈمگە ئەيلەدىم يادىڭنى دىلخاھ.
بۇ دەھر ئىچرە مېنىڭكى تىندى كۆڭلۇم،
كۆزۈ قاشىڭ، سۆزۈڭگە ئىلدى كۆڭلۇم.
ئەلا ئەي ماھى پەيكەر گۇلئۇزارىم،
جەھان ئەھلى ئاراسى شەھسەۋارىم.
ۋىسالىڭدىن جۇدا بولسام نېتەرمەن،
چۇشۇپ سەھرا سارى دائىم كېتەرمەن.»
كى گاھى كۆڭلىنى پۇر دەرد ئەيلەپ،
ۋەلى ناشاد ئاھى سەرد ئەيلەپ.
كى گاھى بىر-بىرىسىگە تايانىپ،
زەمانى ئولتۇرۇشىغە قۇۋانىپ.
كى گاھى بىر-بىرىگە تەلمۇرۇشۇپ،
كى گاھى زار ئەيلەپ گەھ كۇلۇشۇپ.
غەنىمەت دەم دەبان يىغلارلار ئېردى،
بىرى بىرىنىڭ قولىن يىلدارلار ئېردى.

لەيلى بىلە مەجنۇن خۇبلاشىپ ئۆيىگە يانغانلارى

دەرئېردى لەيلى: «ئەي دۇررى خۇشاھىم،
مۇئەتتەر ئەيلەگەن ئالەم كۇلاھىم.
جۇدا بولماسقە يوقتۇر ھېچ دەرمان،
كۆڭۈلدە قالماسۇن مىنىڭ تۇرلۇك ئەرمان.
بارىپ تاپقۇم سېنى باھەر بەھانە،
بولۇرمەن ئول زەمان شاھى زەمانە.»
دېدى لەيلىكىم: «ئەي مەجنۇن غەمخار،
بولۇشتۇق ئىككى دۇنيادا ۋەفادار.
ئەگەر ئۆلسەك-تىرىلسەك ئەمدى يوق غەم،
سېنىڭ مېھرىڭ ماڭادۇر يارۇ ھەمدەم.
كۆڭۈللەر تىندىيۇ كۇن بولدي تا كەچ،
كى ئاخىر ئۇمرى مىنىڭ يىل بولسە ھەم ھېچ.
كى سەن ئۆيۈڭگە يان، مەن ھەم كېتەيىن،
يورۇقدىن مەنزىلىم سارى يېتەيىن.»
بۇ سۆزنى ئىشىتىپ مەجنۇنى مايىل،
قىلىپ قولىنى بويىنىغە ھەمايىل.
دېدىكىم: ئەي نىگارىم، گۇلئۇزارىم،
فىدا بولسۇن ساڭا بۇ جان فىگارىم.»
ئىكەۋلەن يىغلاشىپ ئول ئىككى دىلدار،
بىرى بىرىگە قىلىشىپ ياخشى كىردار.
نە تاقەت بار جۇدا بولماغىلىقىغە،
ئىلاجى يوق جۇدا بولماسلىقىغە.
بۇ يەڭلىغ ھالۇ-ئەھۋالات بىرلە،
تۇمەن مىڭ زارۇ نالالات بىرلە.
جۇدا بولدى بۇ ئىككى جانى پۇر دەرد،
سالىبان بىر-بىرىگە داغ پۇر دەرد.
كى لەيلى زار نالان يولغە كىردى،
گەھى باھۇش، گەھى بىھۇش يۇردى.
بارۇركىم يىغلابان ئول زارۇ گىريان،
كى باشلاپ زار بىرلە ئاھۇ ئەفغان.
بارۇر ئېردى ياشى سىيلاب يەڭلىغ،
بولۇپ قالدى ئۆزى سۇھراب يەڭلىغ.
كىشى يوقكىم ئاڭا ئەھۋالىن ئايتسە،
كۆڭۈل دەردى، غەمى ئەسرارىن ئايتىسە.
قىلۇر ئېردى ئۆزىنى پارە-پارە،
يىغىدىن ئۆزگە يوق ھەم ئېردى چارە.
ئۇچار قۇشلار مۇنىڭ ھالىغە ھەيران،
قىلۇر ئېردى بۇلۇتلار كۆكدە ئەفغان
نە ئاچىنى بىلۇر مەجنۇنى بىدىل،
ياشىدا ئەيلەبان ئۆزىنى دەرگىل.
نە تەشنە بولغانى يادىغە كېلۇر،
نە ھۇشۇ فەھم خۇد يادىغە كېلۇر.
مۇنىڭ ئەھۋالى مۇنداغ بۇ ياسۇندا،
ئۆي ئەھلى ئاندا يۈز مىڭ بۇ كايۇندا.

خوجە نۇئمان ئۇغلىنىڭ ئۆيىگە كەلمەگەنىگە پەرىشان بولغانى

بۇ ئۆيگە كەلمەگەنگە بولدى ھەيران،
پەرىشان ھال ئەيلەپ ئۆزنى نۇئمان.
سوراپ، ئىستەپ يۈرۈر ئېردى كىشىدىن،
ئۇشاق ئوغلان ھەمە ئەركەك ـ تىشىدىن.
كى قالماس ئېردىيۇ ھېچ گىرد گۇشە،
بۇ نۇئمان كۆڭلى بولغاي ئېردى جۇشە.
كى بەئزى ئاتى بىرلە تاپىشىبان،
كى بەئزى قاترابان گەھ يۈگرۈشۈبان.
كى بەئزى چۆلدە ئېرۇر گاھى ھەيران،
گەھى ئاباد يەردە گاھى ۋەيران.
كى بەئزى سەبزەزار ئەيلەپ گەھــى تاغ،
گەھى دەشتى بەيابان گەھ كېزىپ باغ.
يەنە ئىزدەپكى قالماي كوچەئى كوي،
ئەردىبلەر ئىچرە قالماي دۆك ئىلە ئوي.
تاپالماي ھەرقاياندىن كېلۇر ئېردى،
«بالام» دەپ خوجە كوڭلى ئۆيرۈر ئېردى.

بەناگەھ تۇشتى بىر ئاتلىق گۇزارى،
ئول ئېردى ئالەم ئىچرە شەھسەۋارى.
نە كۆردى يول ئۆزە نەرسە ياتىپدۇر،
كى گويا زەھر لايىغە پاتىپدۇر.
كېلىپ كۆردى نە باقتى زار مەجنۇن،
ياتىپ ئاھى سۇرۇدى چەشم پۇرخۇن.
كەبۇتەرۋار ئاتىدىن تاشلاپ ئۆزىن،
قولىغە ئالدى يەردىن باشۇ كۆزىن.
ئۆزى بىھۇش يۈزى ھەم لاي ئېردى،
بۇ سۇرەتلىك كۆرۈپ بى پاي ئېردى.
ئۆلۈكمۇ يا تىرىكمۇ بىلمەس ئېردى،
تىرىكلىكنىڭكى فىكرىن قىلماس ئېردى.

بۇ مەجنۇننى كۆتەرىپ ئاتغە سالدى،
ئۆزى ھەم مىنىبان ئالدىغە ئالدى.
ئالىپ سۇرئەت بىلە نۇئمان قاشىغە،
يېتىشتى ئول جىگەر بەريان قاشىغە.
كۆرۈپ ئوغلىن بۇ ھالەت بىرلە خوجە،
دەرىن ئېردىكى: «جانى چىقتى» خوجە.
قوچاقىغە ئالىبان يىغلار ئېردى،
خەلايىقلار جانىنى داغلار ئېردى.
دەر ئېردى: «ئاھ بوتام، جان قارىنداش،
ئېرۇرسەن ① يالغۇزۇمدا يار ـ يولداش.
ساڭا نە بولدى بۇ نە ھالغە قالدىڭ،
مېنى باغرىم بىلە تۇفراقغە چالدىڭ.
②.................................
بۇ يەڭلىغ ھالغە مەن قالغاي ئېردىم،
ئۆزۈمنى كۆيەر ئوتقا سالغاي ئېردىم.
كۆزۈم بۇ ھالنى كۆرمەگەي ئېردى،
ئېرىم بۇ ھالغە قالماغاي ئېردى.
ئەجەب ھالەت بىزلەرگە يولۇقتى،
نەچۇك ئالىبان ئىدىيۇ بىزنى سوقتى.
بۇ ئىككى قېرى بىز نە ھالغە قالدۇق،
ئۆزۈمىزنى نە مۇڭلار ئىچرە سالدۇق.
ئايا ئەي نۇرى دىيدەم گەۋھەرىم سەن،
بۇ تەندە جانۇ كۆڭلۈم جەۋھەرىم سەن.
قېرىغاندا نە مېھنەت بىزگە سالدىڭ،
باباۋۇ مامانى باغرىچە سالدىڭ.
نە بولدۇڭ ئەي بوتام گەر سەبر قىلساڭ،
تۇتۇپ تاقەت زەمانى سەبر قىلساڭ.

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «ارورورسىن» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «ئېرۇرسەن» دەپ ئېلىندى.

② مۇشۇ ئورۇندىن بىر نەچچە بەت يوقالغان.

مەجنۇن لەيلىنىڭ ئىشقىدا بىقەرار بولغانى

دەر ئېردى قەيس: «ئىككى نۇر دىيدەم،
كۆزۈڭلەردىن ئاقار ياشلار دەمادەم.
يۈرەكىڭلەر بولۇر بەريانۇ بەريان،
يۈرەك بەريان، جىگەرلەر داغى بەريان.
بىلۇرمەن ئىككىڭىز هەيران ئېرۇرسىز،
كۆزى شەبنەم كەبى گىريان ئېرۇرسىز.
مېنىڭ ئۈچۈن قىدا ئەيلەسىلە جان،
كۆڭۈلدىن ئەقلۇ هۇشۇ فىكر ئىمان.
بىلۇرمەن مەندىن ئۆزگە يوق جىگەربەند،
قىلۇرسىز كۆڭلۈڭىزنى مەندە خۇرسەند.
نە ئەيلەي، نەقىلاي، باغرىم — يۈرەكىم،
كىشى يوقتۇر مېنىڭ تۇتسە بىلەكىم.
كىشى بىلمەس مېنىڭ بۇ هالى زارىم،
كۆڭۈلدە دەردۇغەم جاندا فىگارىم.
بۇ ئالەمدە ماڭا يوق يارۇ دىلدار،
بولۇپ ئالسە بۇ ئالەم بولسە غەمخار.
نە ئەيلەي، نە قىلاي، بىچارەدۇرمەن،
مۇهەببەت كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن».
دەر ئېردى: «ئاه لەيلىم، ئاه لەيلىم.
جەهان ئىچرە ساڭا تۈشكەن بۇ مەيلىم.
چايان چاقتى مېنى زەهرىن بىلۇرمەن،
كويۇڭدا مەن كۆيۈپ دەردىن بىلۇرمەن.
نە خۇب ئېردىكى تەندىن چىقسە جانىم،
قۇتۇلغاي ئېردى بۇ خەيلى خەيالىم.
نە دەردى بىدەۋاسىغە يولۇقتۇم،
سىزلەرنىڭ بۇ سۆزۈڭلەرگە يولۇقتۇم».
كېچە ـ كۈندۈز بۇ هالەت بىرلە مەجنۇن،
كۆڭۈلدە دەردۇ غەم، كۆزۈمدە پۇرخۇن.
تەبىب ئولدۇر باشىغە دەرد كەلسە،
كى ئاشىق ئولدۇرۇر ئاه سەرد كەلسە.
بۇ يەڭلىغ نەچچە كۈنلەر ـ تۈنلەر ئۆتتى،
يىغىيۇ زار ئەيلەپ ئۆمرى ئۆتتى.
نەچە كۈن بۇ يىغىسى پەست بولدى،
كى بۇلبۇل يەڭلىغ ئول سەرمەست بولدى.
قىلۇر ئېردىكىم ئول دائىم تەفەككۇر،
زەمانى بولماس ئېردى ئول تەفەسسۇر.
نە ئىش بىرلەكى مەن تاپغۇم ۋىسالى،
نە قىلسام كۆرگەمەن ئايدەك جەمالى.
دېدىكىم: «تاشلاسام بۇنەڭگۇ نامۇس،
كى لەيلى دەرگەهىدە بولسە تا پوست.
ۋەيا كەيسەم چەفان قىلسام گەدالىق،
ئوشۇنداغدا بولۇرمۇ ئاشنالىق.
ۋەيا قويىن باقىبان بولسە چوفان،
بۇ يەڭلىغ ئىشىدا بولغاي لەيلى جويان.
كى ئاخىر بۇ گەدالىق ئەيلەدى جەزم،
كى لەيلى سارىيۇ ئەيلەدىيۇ ئەزم.
دەر ئېردى: «ئاه لەيلىم، ئاه لەيلىم،
نە كۈن ئېردى ساڭا تۈشتى بۇ مەيلىم.
فەلەك بىرلە قىلىبان ماجەرانى،
كى مىڭ دەردىغە تاپماي بىر دەۋانى.
گەهى فەرياد ئەيلەپ زار ئۆزىن،
دەمادەم ياندۇرۇپ شەمئى فىرۇزىن.
ئۇرۇبان خەنجەرى غەم كۆكسىگە چاك،
قىلىبان ياقاسىدىن تا ئىتەك چاك.
كۆڭۈلنىڭ مەزرەئىدىن تارتىبان خار،
بۇ دۇنيا مەزرەئىدىن ئەيلەبان ئار.
ئۆزىن بىچارە ئەيلەپ زار مەجنۇن،
دەمادەم باغرىنى ئەيلەپ جىگەر خۇن.
نە ئىشدە ئانداكى بۇ ئوت ساۋۇغاي،
دىلۇ جانىم، ۋۇجۇدۇمغە ياۋۇغاي».
دەر ئېردىكىم: «نەچۈك قىلسام ئىلاجىم،
نە ئىش بىرلە بولۇر تاپسام رەۋاجىم.
نە تەدبىر بىرلە لەيلىنى كۆرەرمەن،
قىيامەتكە يېتۇ ئوتدا كۆيەرمەن.
نە قىلسام مەن بۇ فۇرقەتدىن قۇتۇلغۇم،
يامان ـ ياخشى مەلامەتدىن ئارىنغۇم.

بۇگۇلگۇن چىھرەم ئەسلى، زەرد بولدى،
قۇيۇن يەڭلىغ باشىم دەرگەرد بولدى.
دەر ئىردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
جەھاندا گۇل مەڭىزلىك ماھ لەيلىم.
ئىلاھا، رەھم ئەيلەپ ئال قولۇمنى،
بۇ لەيلى سارىغە سالغىل يولۇمنى.
خۇدايا، لەيلىنى كۆرگۆزسەڭ ئىردى.
ۋىسالىغە مىنى يەتكۆرسەڭ ئىردى.
نە لەيلى زار ئەيلەبدۇر خەيالى،
نە ياخشى ئىردى بىر كۆرسەم ۋىسالى.
بۇ يەڭلىغ كۇن ماڭا بولسە مۇيەسسەر،
ماڭا فەتھى زەفەر بولغايلار چاكەر.
جۇدا قىلسە مىنى بۇ چەرخى غەددار،
سالىپ غۇل بوينۇمە ئەيىارى تەييار.
بۇ مەھزۇن خاتىرىم بىر شاد بولسە،
بۇزۇلغان لەڭگەرىم ئاباد بولسە».
تۇتۇپ باشىن خەيال ئەيلەپ ئىدى پاك،
جىگەرنى رىش ئەيلەپ كۆزنى نەمناك.
دەما-دەم نالە بىرلە ئاھۇ ئەفغان،
ياش ئورنىدا ئاقىزىپ قىپقىزىل قان.
تەفەككۇر ئەيلەبان ئۆزىگە كەلدى،
خەيالى بۇرناقى تەرزىگە كەلدى.
گەھى لەيلى دەرئىردى گاھى ياھۇ،
گەھى زارى تەزەررۇئ گاھى مەنھۇ.
هەراسان ئەيلەپ ئۆزىن گاھى مەدھۇش،
گەھى ئول نەئرە يەڭلىغ كەپكى دەر جۇش.
گەدا بولماقىغە قىلدى ئۆزنى جازىم
كى ئەسبابى گەدالىق بولدى لازىم.

مەجنۇن لەيلى كويىدا گەدا بولماقىغە ئىختىيار قىلغانى

دىيدىكىم: «بىر گەدا بولسام نە بولغاي،
بارىپ يارىمنى بىر كۆرسەم نە بولغاي.»
قۇچۇپ گاھى قولى بىرلە ئۆزىنى،
گەدالىقغە خەيال ئەيلەپ ئۆزىنى.
يۇرۇپ ئىستەپ تاپىبان بىرگەدانى،
بارئىردى ئەڭنىدە ئەسكى چاپانى.
ئۆزىن كەيگەن تونىن بەردى گەداغە،
نەۋاسىن تاپماغان ئول بىنەۋاغە.
ئالىپ كەيدى چاپانىنى گەدانىڭ،
كى بىنامۇسىنىڭكى بىنەۋانىڭ.
بار ئىردى قولىدا ئەسكى تاياقى،
سالىبان قويىنىغە كوھنە ئاياقى.
كى ئالدى ئۆشنىگە بىر ئەسكى خورجىن،
سولاپ قاقۇگۇلەنى، نانى ئۇرچىن.
بارى ئەسبابلارنى ئالدى مەجنۇن،
كۆزىنى كور ئەيلەپ ئول جىگەرخۇن.
قىلىپ ئەسبابلارنى ئۆزىگە تەرتىب،
خەيالى تۇھفە جانىن قىلسە ئىلتىپ.
گەھى ھەق يادىدىن «ئەللاھ» دەيدۇر،
ئۆزىدىن ئۆزگە «شەيدۇللاھ» دەيدۇر.
گەھى« ھۇ-ھۇ» دەبان ھەق يادىن ئەيلەپ،
گەھى ئىشىق ئافەتىدىن داد ئەيلەپ.
بۇ لەيلى كويىغە ھەيران يۈرۈپدۇر،
ساغارتىپ چىھرە سەرگەردان يۈرۈپدۇر.
گەھى قاتراپ يۈرۈبان گاھى يورغە،
دەر ئىردىكىم، بۇ يولدا كىرسە گورغە.
كۆزىنى كور ئەيلەپ ئۆزنى بىخار،
كۆڭۆلدە ئىشىق دەردى ئۆزرە رەفتار.
نە يۈرگەنىن نە تۇرغانىن بىلەلمەي،
ھەمە فەرھادۇ ۋامىق كۆزگە ئىلمەي.
يىلىم سۈرتۈپ كۆزىنى ئەيلەدى كور،
كى سۈرتۈپ ئۈستىگە بىر پارەئى پور.
ئۆزىنى قىلدى قاراغۇ گەدايى،
بەلايى جۇرئە بىرلە مۇبتەلايى.
بارى ئىشق ئەھلى ئىردىلار پىيادە،
بۇ مەجنۇن پۇختە ئىردى ئۆزگە سادە.

يېتىپ كەلدى بۇ لەيلى مەنزىلىغە،
بەنى ئۇزرا ئېلىنىڭ مەھفىلىگە.
كىلىپ گويا كى جەننەتلىك ئۆيىگە،
كى شەيدۇللاھ چېكىپ لەيلى ئۆيىگە.
تۇرار ئېردى تاياقىنى تايانىپ،
بۇ يەرگە كەلگەنىگە مىڭ قۇۋانىپ.
يەنە قىچقىردى شەيدۇللاھ بىرلە،
كى مىڭ تۇرلۇك فىغانۇ ئاھ بىرلە.
بۇ لەيلى يادلانىپ مەجنۇننى يىغلاپ،
كۆڭۈلدە بار ئىدى يۈزمىڭلە ئويناپ.
بۇ ھالەتدە كېلىپ قىچقىردى مەجنۇن،
بۇ لەيلى بولدى ئول سائەت جىگەر خۇن.
بىرئوق لەيلى ئىشىتتى بۇ نىدانى،
ئورۇندىن قوپتى ياد ئەيلەپ خۇدانى.
تانۇدى، ئېرسە مەجبۇننىڭ ئۈنىدۇر،
كى بىلمەي بۇ ئوڭىدۇر يا تۈشىدۇر.
بىرئوقكىم ئالدىراپ ئىشىككە چىقتى،
كى گويا ماھى تابان كۆككە چىقتى.
تۇرۇبان مۇنتەزىر مەجنۇنى پۇرغەم،
كۆرۈپ لەيلىنى قىلدى كۆزنى پۇرنەم.
بىر ئوق بىھۇش بولدىيۇ يىقىلدى،
ياندا بىر چۇقۇرىغە تىقىلدى.
بىرئوق لەيلى كۆرۈپ مەجنۇندا بۇ ھال،
ھۇشىدىن كەتتى ئول بولدىيۇ بەد ھال.
دېدىكىم: «ئەي خۇدايا، بۇ گەدانىڭ،
نە بولدى ھالى كۆزسۈز بىنەۋانىڭ».
رەۋان باردى، يۆلەپ ئالدى باشىنى،
يۈزىدە ئېرتىبان كۆزنىڭ ياشىنى.
دېدىكىم: «ئەي، جانىم بولسۇن فىدايىڭ،
مېنى دەپ كەلدىڭۇ مۇندا يىقىلدىڭ.
سەنۇ بىز ئىككىمىز ھەمباز بولساق،
كى گويا دۇنيادا شەھباز بولساق.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
كى ئىشقىڭ ئوتىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
ئەگەركىم ئوت بولۇپ كۆيسەمۇ ئۆچسەم،
نە ياخشى ئېردى جانىم بىرلە كۆچسەم.
فىدا قىلسام بۇ جان بىرلە جەھانىم،
داغى ئازدۇر ساڭا رۇھى رەۋانىم.
كۆڭۈلدە باردۇر يۈزمىڭلە ئەرمان،
تەنىمدە قالمادى بىر زەررە دەرمان.
كى ئەرزىر ئۆرۈلۈپ ئۆلسەم باشىڭدىن،
باراي ئەمدى تولا تۇرماي قاشىڭدىن.»
كۆڭۈلدە ئاھىيۇ كۆزىدە ياشى،
يۈرەك - باغرى، تەنىدە جان تالاشى.
بۇ ھالەت بىرلە لەيلى ئاندا ياندى،
بۇ مەجنۇن كەلگەنىگە مىڭ قۇۋاندى.
ئاناسىغە دېدى: «ئەي يارى مۇڭداش،
كېچە - كۈندۈز ماڭا سەن يارۇ يولداش.
ئىشىككە بىر گەدا كېلىپ تۇرۇپدۇر،
نەچە مەرتەمكى شەيدۇللاھ چېكىپدۇر.
ئۆزى بىر مۇستەھەق كۆزى قاراغۇ،
ئاڭا بۇ ئالەمى رەۋشەن - قاراڭغۇ.
ئاتاسى يوق، ئاناسى يوق يەتىمدۇر،
ئانىڭ غەمخارى رەھمانىررەھىمدۇر.
تەردھۇم قىلغۇچىغە ھەق ساريدىن،
بولۇر ئىنئاملار ئارتۇق باريدىن.
ئۆز ئىلكىم بىرلە نان بەرسەم بولۇرمۇ،
كى ھەق يادىغە جان بەرسەم بولۇرمۇ؟»

لەيلى ئاناسىدىن رۇخسەت تىلەپ مەجنۇنغە خەير قىلغانى

ئۇمىدىم باركى بولغاي بىر سەۋابى،
كى تاپسام قەترەئى ھەقنىڭ گۇلابى.
دىلۇ جانىم ئانىڭ بىرلە مۇئەتتەر،
كى مەھشەردە بولۇر ئاندىن مۇنەۋۋەر.
كۈلۈپ ئويناپ دېدى: «جانىم قەرىنداش،
ئېرۇرسەن يالغۇز ئولتۇرغاندا مۇڭداش.

ئەگەر كۆرسەڭكى ھەم قىلساڭ دەرەممۇ،
كى خەيرت ئىشىنى مەنىڭ ئېتەرەممۇ.
قوپۇڭ خەيرات ئەيلەڭ ئۇل گەداغە،
كى ئۇل بىچارە كۆزسۇز بىنەۋاغە.»
كى ساچراپ قوپتى جانى بىرلە لەيلى،
ئاناسى لەيلىگە مىڭ ئارتتى مەيلى.
قاشىغە نان ئالىپ چىقتى گەدانىڭ،
يەتىم، بىچارە، كۆزسۇز، بىنەۋانىڭ.
دېدى: «ئەي جانۇ جانانىم كۆرۈشتۇك،
بەھىسللىك بىر - بىرىمىزدىن تىلەشتۇك.»
ھەزىن ئۈن بىرلە يىغلار زار مەجنۇن،
يۈرەكىن داغ ئەيلەپ كۆزنى پۇرخۇن.
دەبان مەجنۇن: «ئايا يارى ۋەفادار،
نە يەڭلىغ ئۇتغە كۆيدۇرسەڭ سەزاۋار.
ئەلا ئەي لالە يەڭلىغ گۈلئۇزارىم،
خەزان ئەتتىڭ مېنى ئەي نەۋبەھارىم.
ئۇشول كۈنكى جۇدا بولدۇق ئىكەۋلەن،
ماڭا دائىم قاراڭغۇ رۇزى رەۋشەن.
ئەنە كۆردۈڭمۇ ئەھۋالىمنى، ئەي يار،
كى يادىڭ ئەيلەدىم ئۆزۈمگە غەمخار.
بۇ چېھرەمنى كۆرۈپ ھالىمنى بىلگىل،
نە مۇشكىلدۇر بۇ قەيس ئەھۋالى دېگىل.
ئايا لەيلىم - لەيلىم جان لەيلىم،
جەھان ئىچرە ساڭا تۇشكەن بۇ مەيلىم.
فىدا قىلسام ساڭا جانۇ تەنىمنى،
يۈرەك - باغرىمۇ جىسمى رەۋشەنىمنى.»
بىرى بىرگە غەمى ھالىن دېيىشىپ،
جۇدالىق داغى ئەھۋالىن دېيىشىپ.
قاراشىپ بىر - بىرىنىڭكى يۈزىگە،
سالىپ جانلار قۇلاقىنى سۆزىگە.
كى بىر - بىر سۆزىگە مىڭ جان بېرىشىپ،
كى گويا دۇررۇ دۇردانە تېرىشىپ.
بۇ يەڭلىغ ھالدا لەيلى ئاتاسى،
دېدى: «ئەي جانىمە كۆزۈم قاراسى.
ھەيال بولدۇڭ نە ئىشقە جانۇ جانان،
كى مۇشكىلدۇر گەداغە بەرمەكىڭ نان.
بۇ يان پاترىق كېلىڭ، ئەي نۇرى دىيدەم،
فەلەك ئۆزرەكى ماھى نارەسىدەم.

لەيلى مەجنۇندىن جۇدا بولۇپ ئۆيىگە كىرگەنى

جۇدا بولدى ئۇشۇل ھەيىن بىر - بىرىدىن،
جۇدا بولدىكى گويا كۆز نۇرىدىن.
ئاناسىغە كېلىپ لەيلىئى جانسۇز،
دېدى: «ئەي لەيلى، مىڭ جانۇ دىل ئەفرۇز.
گەداغە نان بېرىپ كۆڭلىن خۇش ئەتتىم،
كى گويا ھەق مەيىدىن نۇش ئەتتىم.
ئۇ ھەم بولسە خۇدايىمنىڭ قۇلىدۇر،
نە بىلگەيلەر ئانى جان بۇلبۇلىدۇر.
قىيامەت كۈنى گەر بولسە ئەلامات،
قىلۇر ھەق كۆزلەرىمنى كۆپ مۇباھات.
دېگەي: ئەي بەندەلەر، بۇ كور بەندە،
باسىپ يەنچىپ يۈرۈر بۇ كوھكەندە.
ماڭا تائەت - ئىبادەت ئەيلەدى رۇست،
مېنى دەپ ئۆزگەنى تەرك ئەيلەدى چۇست.
ئانىڭ ئەجرىغە دىيدارىمنى كۆرسۇن،
كى خىلئەت نېئمەت ئەلۋانىمنى كۆرسۇن.»
بۇ سۆزلەر بىرلە لەيلى مۇندا ئېردى،
خەيالى فىكرى ئۇل مەجنۇندا ئېردى.
كۆرۈڭ ئۇل مەجنۇنى زارى دىل ئەفكار،
ئۆزىن بىھۇش ئەيلەپ گاھى ھۇشيار.
كى مۇندىن فۇرسەتى تۇردىيۇ ياندى،
كى بۇ يەردىن يانىپ ھەقغە تاياندى.
كۆزۈم كور ئەيلەبان كۆردۈم نىگارىم،
جەھان ئىچرە شاھى گۈلئۇزارىم.
ئۇ كۈنكىم كور ئېردىم ئەمدى بىينا،
قولۇمنى تۇت بۇ ھالدا ھەيىي دانا.

كىشىكىم ئۆزگەدىن كور ئەتسە كۆزىن،
كۆرەر ھەقنى بولۇپ شاھى فىرۇزىن.
كۆزۈك مەجنۇن لەيلىنى كۆرۈبدۇر،
كۆڭۈل دامىغە سەيدىنى ئۇرۇبدۇر.
كىشى ھەقدىن تىلەسە دەرد بىرلە،
تىلەسە زارى ئاھى سەرد بىرلە.
تاپار ھەقدىن مۇرادۇ بارچە مەقسۇد،
بولۇر بەندە ئاگا بۇ مۇنچە مەۋجۇد.
بارى ئالەم ئارا ئول شاھ بولغاي،
جەھاندا دىل خۇشۇ دىلخاھ بولغاي.
جەھان ئەھلى باشىغە تاج بولغاي،
بارى مەۋجۇد ئارا رەۋاج بولغاي.
نىسار ئەيلەر ئاگا دۇرر ئىلە جەۋھەر،
ياراشۇر باشىغە تاج ئىلە گەۋھەر.
ئانى تەئرىف ئەيلەپ خاس ئىلە ئام،
جەھاندا تاپغۇسى ئول بىر نىكۇ نام.
ئۆزى ئۆچكەن بىلە ئول ئاتى ئۆچمەس،
خەلايىق كۆڭلى ئىچرە مېھرى ئۆچمەس.
كى ساقى ئەنتەھۇرادىن ئىچۈرگەي،
گۇناھى قانچە كۆپ بولسە كەچۈرگەي.
نەسىب ئەتكەي ئاگا جەنناتۇ ئەنھار،
بولۇر ئول مۇنچە دەۋلەتغە سەزاۋار.
كۆزىن كور ئەيلەبان تاپتى مۇرادىن،
تېگىپ مەجنۇنغە بىر نەۋرۇز بادىن.
ئۇ شۇندىن ياندى داغى دەرد بىرلە،
سارىغ رەڭ چېھرە ئاھى سەرد بىرلە.
دېدىكىم، «ئەي ئىلاھىم، ھەييى سۇبھان،
ياراتتىڭ مۇر، مارى بارچە ئىنسان.
ماڭا لەيلىنى كۆرسەتتىڭ يۈزىنى،
ئىشىتتۈردۈڭ نىگارىمنىڭ سۆزىنى.
ساڭا مىڭ قاتلە شۇكر ئايتاي ئۇغانىم،
كى ھەددىن ئاشتى پەريادۇ فىغانىم.»
گەدالار تەرھىدە ئول بىۋەئى زار،
يۈرۈر ئېردى قىلىبان ئۆزىنى خار.

ئول بىچارە مەجنۇن لەيلىنىڭ ئىشقىدا نە يەردە كەچ بولسە ئاندا قونغانى

نە يەردە كەچ بولسە ئاندا مەجنۇن،
ياتار ئېردى قىلىبان ئۆزىنى نۇن.
بەنى ئامىر ئاراسى بولدى مەشھۇر،
كى مەجنۇن ئۆز ئىشىغە بولدى مەغرۇر.
ھەمە دەر ئېردىلەر ئول قەيس جانى،
جۇنۇندا قىلمىش ئول تۈرلۈك فىغانى.
يۈرۈر ئېردى بولۇپ ئەلگە فەسانە،
بەنى ئۇزرا سارى بار ھەر بەھانە.
بەلايى ئىشق بىرلە مۇبتەلادۇر،
كى لەيلى كويىدا ئول بىنەۋادۇر.
گەھى لەيلىم دەيۇ فەرياد قىلمىش،
جۇنۇندا ئۆمرىنى بەرباد قىلمىش.
قونۇبدۇركىم نە يەردە بولسە كۈن كەچ،
كى ئاخىر ئۆمر مىڭ يىل بولسە ھەم ھەچ.
ئاتا ۋە ئاناسى خىشۇ بىگانە،
قاتىماي يۈرۈر ئېرمىش ئول يىگانە.
بولۇبدۇر ئىشقىنىڭ دەرياسىغە غەرق،
كېيىپدۇر ئەگنىگە بىر ئەسكى خىرقە ①.
بولۇبدۇر بىادغە ئول گۇڭگۇ ناموس،
بولۇپ ئۇزرا ئېلىگە تۇرفە ناموس.
ئۆزىنى ھەجر بىرلە ئەيلەبان زار،
بولۇپ ئۆز ئۆزىگە دائىم جىگەر خار.
بەلايى ئىشقىدا مەھزۇن ئېرمىش،
كى لەيلى كويىدا مەجنۇن ئېرمىش.
شەرابى ئىشق ئېتىبان جۇشۇ جۇش،
بولۇبان ئۆز ـ ئۆزىگە ئول زەھەرنۇش.
يۈرۈر ئېرمىش كېچەلەر كۇچەۋۇ كوي،
كېزىپ ئالەم ئارا ئول سەرۋى دىلجوي.

① بۇ يەردە نېمە ئۈچۈندۇر قاپىيە بۇزۇلغان. ئەينەن ئېلىندى.

تاك ئاتقۇنچە ئۆيىنى چۆرۈلۈبدۇر،
كۆرەلمەي لەيلىنى بىسيار يۇرۇبدۇر.
بەناگەھ گەر ئەگەر تاپسە ۋىسالى،
دەردىندۇر جاندىن ئۆتسە تەندە هالى
ئەگەرچەندى ئۆزى مەھجۇر ئېرمىش،

ئۆز ئىشقىغە بەسى مەغرۇر ئېرمىش.
دەر ئېرمىش ھەر نېمەرسە بەئىزەنى دەرد،
ئېرۇر ئول دۇنيادا بىر ئەھمەقى سەرد.
ئۇ ھەيندە مەجنۇنى بىپاۋۇ سەرنى،
بولۇب رەسۋا ئۆزىدىن بىخەبەرنى.

مەجنۇن ئۆزىنى ئەۋۋەلقىدىن زىيادە رەسۋا قىلغانى

بۇ ئىشق ئوتىدا يوق ئېردى قەرارى،
كېچە ـ كۈندۈز ئىشى ئەفغانۇ زارى.
قارا بولدى كۆزىدگە ئالەمى نۇر،
تۈشۈب مەجنۇن خەيالىغە ياراشۇر.
تۈگۈرمەن چەرخىدەك چۆرۈلدى باشى،
دۇرى غەلتان كەبى كۆزىدە ياشى.
چىقىپ ئەلدىن، چىلەدىنۇ بەشەردىن،
خەيالات ئەيلەبان بارچە خەتەردىن.
كىشى يوقكىم ئانىڭ ھالىنى بىلسە،
ئانىڭ دەردىغە بىر دەرمان قىلسە.
نەچەكىم سەبرۇ تاقەت قىلدى مەجنۇن،
بۇ ئىشقى زور ئەيلەپ قىلدى مەھزۇن،
كى ئاخىر ئېلىتتى لەيلىنىڭ سارىغە،
كى گويا قىستادى گورنىڭ تارىغە.
يەنە كەلدى بەنى ئۇزرا ئېلىغە،
كى جانانى سەرائى مەھفىلىگە.
بۇ تۇفراقنى گەھى سۇرتۈپ يۈزىگە،
گەھى سۇرمە دەبان تارتتى كۆزىگە.
يۈرۈر ئېردى بۇ ئەل ئىچرە بولۇپ زار،
گەدا سۇرەت بولۇپ ئىت، مىشلەدىن خار.
نەچە كۈنلەر بۇ يەڭلىغ تۇردى ئاندا،
قونۇپ يۈردى كېچە چۆلۈ ياباندا.
بەناگەھ ھەركىشى مەجنۇننى كۆرسە،
خەيالى بار ئانى خاملا يۇيۇتسە.
يىراقدىن يورۇقى ئېردى مەيلى،
كى مېھنەت قانچە چەكسە ئانچە مەيلى.
بۇ مەجنۇنغە زەبانى تەئنە ئاچىپ،

كى گاھى لاي سۇنى باشىغە ساچىپ.
كى بىر يالغۇز بۆرىيۇ قويغە چاپتى،
گەھى مەجنۇننى كۆرۈپ تۇتتى، قايىتتى.
كى تاللاپۇ سوقۇپ، قوغلار ئىدىلەر،
بۇ بىچارە جانىن داغلار ئىدىلەر.
گەھى نادان كېلىپ مۇشتلار ئىدىلەر،
بۇ كۇلفەتنى بەسى خۇشلار ئىدىلەر.
چوماق بىرلە يارىپ باشىن ئۇرۇپ تاك،
گىرىبانۇ قىلىپ تا ئېتەكىن چاك.
نەچەكىم ئۇرسالار باشۇ كۆزىگە،
كۈلەر ئېردى تۇرۇپ ئۆزىن ئۆزىگە.
دەر ئېردى: «يوق تاياقىڭلار ياراسى،
دىلۇ جانىم ئېرۇر مۇڭلار بەھاسى.»
دەر ئېردىكىم: «بۇ لەيلىمنىڭ تاياقى،
مېنى مىڭنى ئۇرارلار مەن باياقى.
ماڭا لەيلى ئىبەرگەن ھەديەسىدۇر،
بۇ گۇل ئىككى جەھان سەرمايەسىدۇر.
كى مەن مۇنداغ ئىزالارغە تېرىكمەم،
بۇ مېھنەت قانچە بولسا مەن زېرىكمەم.
بۇ يەڭلىغ كۇلفەتۇ تارتىپ ئەلەملەر،
شەرابى گۇل بولدى رەنجۇ غەملەر.
فەلەكدىن قانچە كەلسە ئالغان ئېردىم،
گەدالىق خورجىنىغە سالغان ئېردىم.
رىزا بىرلە كۆڭۈل لەيلىمگە بەرگەن،
جەفاۋۇ جەۋر ئۆز خەيلىمغە بەرگەن.
بۇ يەڭلىغ مېھنەتۇ غەملەرنى تارتىپ،
مۇھەببەت دەردى كۈندىن كۈنگە ئارتىپ.

يۇرۇر ئېردى كېچە-كۈندۈزلە ھەيران،
يۈرەك بەريانۇ داغى باغرى بەريان.
دەر ئېردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
نىسار ئەتتىم ساڭا ئول جانى خەيلىم.»
گەھى فەرياد ئېتىپ ئاۋاز بىرلە،
ئۇرۇشۇپ بۇ فەلەكلەر ساز بىرلە.
ئاتاسىيۇ ئاناسى ياد ئەتمەي،
زەمانى كۆڭلىنى بىر شاد ئەتمەي.
نە يادىغە كېلىبان زاد خەيلى،
ئاڭا دەردى زەبان لەيلىيۇ لەيلى.
بۇ يەڭلىغ يۈرگەن ئېردى لەيلى كۆرمەي،
ئاڭا جان بەخش ئىكەن بىر لەئل كۆرمەي.

كېلىپ خوجە نۇئمان ئوغلىنى سوراپ ئىستەگەنى

بۇ ئەسنادا ئاتاسى سوردى مەجنۇن:
«كۆرۈنمەيدۇر كۆزۈمگە قەددى مەۋزۇن.
قايان باردى مېنىڭ ئول نۇرى دىيدەم،
جەھان باغىدا نەخلى نەۋ رەسىدەم.
تېرىغان بىر گۈلۈم ئېردى باغىمدا،
قاۋۇرداغ ئەتتىم ئۆزنى ئۆز ياغىمدا.
سوراپ ئىستەپ تاپاي كۆزدە نۇرۇمنى،
كى ئۇممان بەھرىدىن چىققان دۇررۇمنى.»
سوراتىپ يۈرگەي ئېردى ئول مەھى پاك،
ئۆزىن غەمكىن ئىدى بىرەھنەۋۇ چاك.
يولۇقتى ئالدىغە بىر ئەھلى ھالى،
سۇخەنۋەر تۇتىيۇ ياخشى مەقالى.
دېدى: «ئوغلۇڭ بەنى ئۇزرا ئېلىندە،
كېيىپ ئەسكى چاپان، شوينى بېلىندە.
مۆرىندە خورجىنۇ قولدا تاياقى،
قولىدا كاسەۋۇ باشىدا تاقى.
گەدالار سۈرەتىدە ئول يۈرۈپدۇر،
سەراقەنىڭ قىزىنى چۆرۈلۈپدۇر.
بۇ پەرۋانە بولۇپدۇر ئول داغى شەمئ،
ئانىڭدىن ئۆرۈلۈبان بولمايىن جەمئ.
بولۇبدۇر لەيلى گۈل، بۇ قەيس بۇلبۇل،
سالۇر ئېرمىش جەھانغە قەيس غۇلغۇل.
كەيۇتەر لەيلىيۇ شەھباز مەجنۇن،
بولۇپ شاھىن يەڭلىغ جىسمى پۇرخۇن.
ئاڭا ئول، ئول ئاڭا بولدى خەرىدار،
بۇ ھەسرەت ئوتىدا گۈل بولدى، ئول خار.
كېچە-كۈندۈز قىلىپدۇر زارۇ ئەفغان،
ئۆزى بىر ئەبر يەڭلىغ كۆزى باران.
كېچە-كۈندۈز نە ئۇيقۇ بار نە ئارام،
ئۇلار تا بولغالى بىر-بىرىگە رام.
نە ھاللارغە قالىپدۇر ئىككى بەچچە،
كى بىلمەس نېچەدۇر بۇ ئىككى بەچچە.
جۇدالىقغە رەۋا يوقدۇر ئۇلاردە،
ئەجەل كەلسە ھەم ئايرىلماس ئۆلەردە.
دەر ئېرمىشلەر جۇدا بولغۇنچە ئۆلگەن
نە ياخشىدۇر، يامان ئانداغ تىرىلگەن.
بۇ فۇرقەتنىڭ ئەگەركىم بولسە جانى،
ئۇرۇبان ئاقتۇرۇپ ئاقتۇرسە قانى.
بولۇپدۇر نەچچە ئايۇ نەچچە يىللار،
كى مەكتەب ئىچرە بولغان مۇنفەئىللار.»
بۇ يەڭلىغ سۆزلەنى ئەيتۇرلار ئېرمىش،
ھەبا دەۋر ئۆزە ئىش دەيدۇرلار ئېرمىش.
دەر ئېرمىش لەيلى ھەم «مەجنۇن-مەجنۇن،
كۆكۈلدە دەردىكۈ يۈرەكدە پۇرخۇن.
ئەلا ئەي مەجنۇنۇ پەژمۇردە ئەھۋال،
تەنىمدە تاقەتى يوق جاندە ئەھۋال.
كۆكۈلغە① مەھرەمىم بىر سەن ئېرۇرسەن.
جانىمغە ھەمدەمىم بىر سەن ئېرۇرسەن.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «كۆكۈل» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن «كۆكۈلغە» دەپ ئېلىندى.

يەنە سەندىن بۆلەك يوقدۇر مۇرادىم،
قۇلاقىڭغە يېتەرمۇ ئەرزى دادىم.
دەر ئېردى: «ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
غەمىڭ قىلدى ئەلفدەك قامەتىم نۇن.
قاچان بولغاي ماڭا ۋەسلى جەمالىڭ،
كۆڭۈلدىن كەتمەسۇن ھەرگىز خەيالىڭ.
غەمىڭدە ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
سىرىشكىمنى قىلىپمەن ئۆزرە جەيھۇن.
سىنىڭ كويۇك مېنى شەيدا قىلىپدۇر،
جانىمغە يوق نىمە پەيدا قىلىپدۇر.
سارغارتتى بۇ قىزىل چېھرەمنى① دەردىڭ،
بولۇپ خەنجەر جانىمغە ئاھى سەردىڭ.
خەيالىمدا يۈرۈپسەن دال يەڭلىغ،
قاچان بولغۇم ساڭا مەن زال يەڭلىغ.
سەنۇ مەن بىز ئىكەۋ بىچارەدۇرمىز،
ساڭا مەن، سەن ماڭا② ئەۋۋارەدۇرمىز.
سەنۇ مەن بىز ئىكەۋ غەمخانە بولدۇق،
جەھاندا ئىشق ئىلە ئەفسانە بولدۇق.

سىنىڭ كۆيۈك مېنى شەيدا قىلىپدۇر
جانىمغە يوق نىمە پەيدا قىلىپدۇر.
مېنىڭ ئىشقىمدا سەن دىۋانە بولغان،
مېنى دەپ بارچەدىن بىگانە بولغان.
دەۋايى ئىشق يوقتۇر ئالەم ئىچرە،
بارىدا باردۇ، يوقتۇر ئادەم ئىچرە.
بەنى ئادەمدە باردۇر گەۋھەرى خاس،
يېتەر ھەق ۋەسلىغە كىم قىلسە ئىخلاس.
كىمى تاپسە بۇ سەۋدادىن ئەگەر سۇد،
ۋۇجۇدى ئالەمنى ئول قىلدى نابۇد.»
بۇ يەڭلىغ سۆزلەرنى ئەيتۇر ئىمىشلار،
ئانى دەپ بارچەدىن③ قايتۇر ئىمىشلار.
بولۇپدۇر ئول نىگاردىن مۇبتەلاسى،
قىلىپدۇر جانۇ تەن، كۆڭلىن فىداسى.
چىراغىغە ئانىڭ پەرۋانە ئېرمىش،
ئانى دەپ بارچەدىن بىگانە ئىرمىش.
ئۇشۇندا، يوقسە تاپغۇڭ ئول بەلانى،
ئۆزى گۈلچېھرەئى كۆزى ئالانى.

× ④×

خەبەر تاپتى مۇشەخخەس قەيس شۇندا،
كى جابدۇق ئەيلەدى بارماقىغە ئاندا.
ئۆزىگە ھەمراھ ئەتتى نەچچە ئاتلىغ،
چۇنانچە جاندىن ئېردى قەيس تاتلىغ.
كېلۇر ئېردى بۇ يولدا پادىشەھۋار،
قۇلاقلارىندا ئېردى دۇررى شەھۋار.
تەجەممۇل ئەيلەبان كىردى يولغە،
بەنى ئۇزرا سارى مەجنۇن كويىغە.

يېتىپ كەلدى بۇ لەيلىنىڭ ئېلىغە،
باقار ئېردى سەراقە مەھفىلىگە.
نە كۆردىلەر يۈرۈپدۇر زار مەجنۇن،
كۆزى ياشى قىلىپدۇر دۇرر جەيھۇن.
بەرەھنە باشىيۇ يۇرتۇق ياقاسى،
بولۇپ لەيلى غەمىنىڭ مۇبتەلاسى.
گەدالەر سۆرەتىدە كۆردى نۇئمان،

---

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «چېھرەم» دەپ يېزىلغان ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن «چېھرەمنى» دەپ ئېلىندى.

② ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «مەن ساڭا» دەپ يېزىلغان. مەنە ئېتىبارى بىلەن «سەن ماڭا» دەپ ئېلىندى.

③ ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «بارچە» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ۋە مەنە ئېتىبارى بىلەن «بارچەدىن» دەپ ئېلىندى.

④ ئەسلى قول يازمىدا كاتىپ بۇ بەلگە قويۇلغان ئورۇنلارغا قىزىل سىياھ بىلەن ماۋزۇ قويۇش ئۈچۈن ئورۇن تاشلاپ ئۆتۈپ كەتكەن. لېكىن ماۋزۇ قويۇلماي قالغان.

ئاتىدىن تاشلاپ ئۆزىن ئاھۇ ئەفغان.
قۇچاقىغە ئالىپ: «فەرزەندى دىلبەند،
نە ھاللارغە قالىپسەن جانى پەيۋەند».
ئاقىزىپ ياشلارىنى دۇررى غەلتان،
كۆزى گوياكى ئېردى بەھرى ئۇممان.
دەر ئېردىكىم: «بوتام، جانىم قۇلۇنۇم،
نە مۇڭ باشىڭغە تۈشتى ئاي تولۇنۇم.
فىدا ئەيلەي جانىم، جانىڭغە ئەي جان،
خۇدا يەتكۈزگەي ئارمانىڭغە ئاسان.
نە بىچارە بولۇپسەن ئەي قۇياشىم،
غەمىڭدە تاش يەڭلىغ قاتتى باشىم.
نە قىلسام، ئەيلەسەم ياخشى بولۇرسەن،
نە ئىشلار بىرلە بىر ھالغە كېلۇرسەن.
بۇ ھالەتدىن زەبۇن ئولدى دىماغىم،
ساڭا مەنزىل ئېرۇر كۆزدە قاراغىم.
باشىمغە كوھى غەملەرنى يىقىتتىڭ،
ماڭا كەڭرۇ جەھاننى تار ئەتتىڭ.
نەچۇك سەيياد دامىغە تۈشۈپسەن،
كۇنى قاتلا ئۆلمەككە تۇرۇپسەن.
نە سەيياد ئېردى سېنى تورغە ئالدى،
سېنىيۇ مېنى ھەم بۇ ھالغە سالدى.
ئايا، ئەي نۇر دىيدەم سەرۋ قەددىم،
سېنى ھەق ھەرنە قىلسا يوقدۇر ھەددىم.
ئايا، ئەي دىل شىكەستە زار بوتام،
بەنى ئۇزراغە بولغان زار بوتام.
ئۆزۈڭنى ھەم مېنى سەن خار قىلدىڭ،
ئىككى جاننى داغى ئەفكار قىلدىڭ.
بەنى ئۇزرا ئېلىدىن خالاساڭ قىز،
ئالايىن قىلاي ئىلىكىڭگە تەئۋىز».
تۆكۈپ ياشنى مەجنۇننىڭ يۈزىگە،
بۇ مەجنۇن كىردى نۇئماننىڭ سۆزىگە.
بۇ مەھزۇنغە بولۇپ ئەندەك فەراغى،
دىل ئاسا بىرلە بولدى خۇش دىماغى.
قۇچۇپ بوينىن ئەيلەپ زار ئۆزىن،
ھەم ئولدەم كۆيدۈرۈپ شەمئى فىرۇزىن.

تىيالماي ئۆپكەسىنى خاجە نۇئمان،
بارۇر ئېردى ياشى چۇن ئەبر باران.
ئاتاسى بىرلە مەجنۇننىڭ ئىشى يوق،
كى لەيلىدىن ئۇكۇن ھېچ ئەندىشى يوق.
ئاتاسى يىغلابان «ئوغلۇم» دەيدۇر،
بۇ مەجنۇن يىغلابان «لەيلىم» دەيدۇر.
بۇ ھالەتنى كۆرۈبان قالدى ھەيران،
خۇداغە ئەيلەدى مىڭ ئاھۇ ئەفغان.
ئىلاجى يوق ئالىپ كەلدى ئۆيىگە،
بىر ئوتقاچ ئوت تۇتاشتى بار ئۆيىگە.
چىقىپ كۆردى ئاناسى قەيس ھالى،
نە بولدۇڭ ئەي بوتام دەپ بىر سوئالى.
ئاناسىغە باقىبان تۇردى ھەيران،
بارۇر ئېردى ياشى چۇن ئەبر باران.
ئاناسى قىلدى ئۆزىن پارە-پارە،
يۈرەك-باغرىنى تىرماپ قىلدى يارە.
فىغان دەردلەر بىلە يىغلاپ خۇداغە،
كى مۇرغى نىم بەسمىلدەك فەناغە.
دېدىكىم: «ئەي قۇلۇنۇم زار مەجنۇن،
بەنى ئۇزرا قىزىغە زار مەجنۇن».
دېدى: «جانىم نىسار ئەتسەم باشىڭدىن،
كى بىر قەترە كەمىيەرمۇ كۆز ياشىڭدىن.
فىدا قىلسام ساڭا كۆپ مال ئىلە جان،
تىيۋەۋۇ ئاتۇ قوي قىلسامكى قۇربان.
باشىمنى چالىبان ھەقدىن تىلەسەم،
گاھال شەمشىرىنى تاشقە بۆلەسەم.
نە ئىش بىرلە بۇ دەردىڭنىڭ دەۋاسى،
تاپار ئىككى قەرى ئۆزىنىڭ نەۋاسى.
كېچە تاڭ ئاتقۇچە يادىڭدا يىغلاپ،
قىزىلگۈل لالەدىن باغرىمنى داغلاپ.
ئۆتەر ئۇمرى جەھاندا بىر قېرىنىڭ،
كى بار ھەر كىمدە فىكرى دىلبەرىنىڭ.
نەچۇك بىر دىلبەرى كۆڭلىنى ئالدى،
كۆيەر ئوتلار ئارا بىزلەرنى سالدى.
نە ئۆچمەس ئوت ئېرۇر بىر شۇئلە ئۇرغان،

نە بىر سەيياد ئىدى ئول دام قۇرغان.
كەمەندى ھەلقە زۇلفىغە ئالىپدۇر،
سىنى زىندانى غەم ئىچرە سالىپدۇر.
كى يۈزدە بىر گۈلۈڭ ئەمدى ئاچىلدى،
سەبا بادى بىلە بەرگىڭ ساچىلدى.
جەفايى يار ئىلە بولدۇڭ گىرىفتار،
نە ياخشى ئېردى بولسە يار غەمخار.
ئەلا ئەي جان قۇشى ھەيران بوتام،
بۇ كۆڭلۈڭ لەيلىگە ۋەيران بوتام.
ساڭا بىر سۆز ئېيتسام گۇش قىلساڭ،
كى بىر جۇرئە شەرابى نۇش قىلساڭ.
كۆڭۈلدىن ئەندەكى بۇ ئوت ساۋۇغاي،

×

دېدىكىم: «ئەي ئانا كۆپ سۆزلەمەگىل،
مېنى بۇ ئىشق ئوتىدىن كىزمەگىل.
تۇتاشىپدۇر بۇ ئوت جانۇ تەنىمگە،
ۋۇجۇدۇم داغى بارچە خىرمەنىمگە.
بۇ ئوتدىن مەن قۇتۇلمام تا قىيامەت،
ۋۇجۇدۇم ئىچرە بولغاي مىڭ ئەلامەت.
مېنى بىھۇدە سۆزلەرگە ئاۋۇتما،
ئېرىڭ بىرلە مېنى تۇرفە كايىتما.
بۇ سۆزلەر بىرلە مەن تاپسام تەسەللى،
ۋۇجۇدۇمغە قىلىپدۇر ھەق تەجەللى.
خۇدانىڭ ھەدىيەسىدۇر بىلسەڭ ئەسرۇ.
ئاسىغ قىلماس كى باغرىڭ تىلساڭ ئەسرۇ.
مېنى ئول ئۆزىگە شەيدا قىلىپدۇر،
جانىمغە يوق نىمە پەيدا قىلىپدۇر.
كىشى ئاندىن مېنى ئايرىپ ئالالماس،
پىچاقنى تاشقە قايرىپ سالالماس.
قۇچاقداقى سۇنى باغلاپ بولۇرمۇ،
بۇ مەجنۇننى داغى داغلاپ بولۇرمۇ.
كۆتەرگەنگە بولۇرمۇ بارچەئى تاغ،
قويارسەن باشمە داغ ئەيلەبان داغ.
ئىشى ئوتىنىڭكى كۆيدۇرمەك ئەمەسمۇ،
سىنىڭكى ئەندەكى ئەقلىڭ ياۋۇغاي.
قىلىپ بەرسەم كەباب ئەتسەڭ تەناۋۇل،
كى نەفسىڭ لەشكەرى قىلسە چاپاۋۇل.
ھەرارەتدە يۈرەك ـ باغرىڭ قۇرۇپدۇر،
غولى غۇلجاڭغە ھەم لەيلى ئۇرۇپدۇر.
دەۋاسىز دەردغە خۇش مۇبتەلاسەن،
نەۋالىغلار ئارا سەن بىنەۋاسەن.
ئول ئاغرىق سەندە ئېرمىش بىزدە بولدى،
يۈرەك ـ باغرىم تەمامى چەرگە بولدى».
ئاناسىنىڭ سۆزى ياقماس قۇلاقغە،
بۇ مەجنۇننىڭ سۆزى ئوخشار بۇلاقغە.

×

ئوتۇنىڭكى ئىشى كۆيمەك ئەمەسمۇ؟
كىشىنىڭكى قولى ئايغە يېتەرمۇ،
كى لەيلى مېھرى مەجنۇندىن كېتەرمۇ.
نەسىھەت قىلغانىڭ گوياكى قامچى،
ئېرۇرمەن لەيلىگە گويا ئۇلامچى.
نەسىھەت كار ئېتەرمۇ ئوتۇ سۇغە،
ماڭا دېگەن سۆزۈڭ ئالغىل ساۋۇغە.
كى ئاتنى شوك تۇتارمۇ قامچى ئۇرسە،
كېرەك ئاشىقىكىم ئاھ ئۇرسە.
نەسىھەت قىلماغىل، ئەي مېھرىبانىم،
كى ھەددىن ئاشقۇسى ئاھۇ فىغانىم.
ماڭا ئانداغ نەسىھەت كار قىلماس،
كىشى مەندەك بالاسىن ئار قىلماس.
جەھان ئىچرە مېنى ئول شاھى غەمخار،
بۇ يەڭلىغ ھالغە ئەيلەپ گىرىفتار.
ئانىڭدىن بولماسا مەندىن نە بولغاي،
كى مەندىن بولماسا ئاندىن نە بولغاي.
ئەمەس مەندىن بۇ ئىشلار ئۆزىدىندۇر،
يۈزى، قاشى، كۆزىيۇ سۆزىدىندۇر.
ئېرۇر ئول پادىشاھى مەن كەمىنە،
كى مەن ھەلقە ئېرۇرمەن ئول نىگىنە.

نه هەد بولغاي قولدا ئاشىق ئولغاي،
قىلىپ شىرىن ئۆزىن فەرهاد بولغاي.
تەمەننايى ۋىسالى زار قىلمىش،
گەدادەك شاهلارنى خار قىلمىش.
ماڭا يار ئولدى مىڭ ئەرمان بىرله،
كۆڭۈل بەردىم ئاڭا مىڭ جان بىرله.
كىمى باشىن بۇ ئىشدا گوي قىلسە،
خەيالى ئول شەهى دىلجوي قىلسە.
تىكەنىسىز بولسا ئانى گۇل دېمەسلەر،
فىغانى يوق ئىسە بۇلبۇل دېمەسلەر.
ئېرۇر ئول خوجە مەن بىچارە بەندە،
خوشى بار شاد ئەيلەر خاه خەندە.
سالىپدۇر بارچە بەندىم غۇل زەنجىر،
بولۇپدۇرمەن ئاڭا گۇياكى تەمغىر.
قەفەسدۇر ئول ماڭا مەن زار بۇلبۇل،
كېچە-كۈندۈز ئىشىم ئەفغانۇ غۇلغۇل.
ئەگەر قۇشكىم قەفەسكە بەند بولسە،
قۇتۇلماق يوق ئاڭا هەرچەند قىلسە.
كەمىن زىندانغە سالسە شاه دۇرراج.
ئىلاجى يوق ئانىڭ بولماقغە ئىخراج.
نه سۆزلەردۇركى سەن ماڭا دېيۇرسەن،
ماڭا بىهۇدە سۆزلەرنى دېيۇرسەن.

بۇ سۆزلەرىڭ بۇ سۆزگە كار قىلماس،
جەهان باغىدا گۇل بىخار بولماس.
قىيامەتكە داغى ئاشىق ئېرۇرمەن،
كى ئول شىرىنۇ مەن ۋامىق ئېرۇرمەن.
بۇ ئالەم باردۇر مەجنۇن ئاتىم ئۆچمەس،
خەيالىمدىن بۇ لەيلى مېهرى كۆچمەس.
ئىلاها، بىر ئوتۇم مىڭبىر بولسۇن،
كۈنى كۈندىن ئاڭا تەۋفىر بولسۇن.
زىيادە قىلغاسەن بۇ هالەتىمنى،
جەهانغە بەرمەگۈم بۇ دەۋلەتىمنى.
كى خالى قىلما زىكرىدىن زەبانىم،
بۇ هەسرەتدە تەنىمدىن چىقسە جانىم.
ئۇ كۈن ۋەسلىن ئەگەر خالاسا كۆزۈم،
ئويۇپ تاشلاي ئانى ئۆز قولدا ئۆزۈم.
ئۇ كۈننى بۇ كۆڭۈل ئەرمان قىلسۇن،
كى مەهزۇن جانىمە دەرمان قىلسۇن.
كى فىكرىم قىلسە غەيرىنىڭ خەيالى،
نەسىبىم قىلماغىل هەرگىز ۋىسالى.
ئىجابەت قىل بۇ بىكەسنىڭ دۇئاسىن،
كى ئارتۇرغىل كۈنى-كۈنگە دەۋاسىن».
ئاتاۋۇ ئاناسى قىلدىلار ئەفغان،
بۇ سۆزلەر بىرلە قىلدى كۆڭلى ۋەيران.

×

دېدىلەر يىغلاشىپ: «ئەي جان فەرزەند،
ئېرۇرسەن سەن بىزىڭكى جان پەيۋەند.
تاپالماسمىز بۇ دەردىڭغە دەۋايى،
كى شەيخقە ئىلتىسام قىلسە دۇئايى.
ئۇ شۇندا بىر ئىلاجى تاپغۇمىزدۇر،
كۆڭۈل دەردى دەۋاسىن تاپغۇمىزدۇر».
دېدى خوجە كۆچىگە: «ئەي خوجەستە،
بۇ ئوغلۇڭدىن ئۇمىد ئۈزگىل خوجەستە.
ئالىپ ئول پىر قاشىغە بارايىن،
يۈرۈپ ئول شەيخ يولىدا هارايىن.

×

كى شايەد بىر دۇئا بىرله مۇناجات،
كى بىزگە قىلسە بولغاي ئول مۇباهات.
بارىپ ئەيلەي ئاڭا مەن ئەرز ئىله داد،
كى شايەد بولغۇمىزدۇر غەمدىن ئازاد.
كۆزۈم ياشى بىله قىلسام تەهارەت،
كى نۇئمان ئەيلەگەي باشدىن ئىمارەت.
سىرىشكىم ئەيلەسەم مەن زور جەيهۇن،
كەباب ئەتسەم جىگەرنى، ئۆزنى پۇرخۇن.
ئالىپ بارسام ئاڭا نەزرى-چىراغى،
فىدا قىلسام ئاڭا كۆزنىڭ قاراغى.

ئاياغىغە يىقىلىپ كۆزنى سۈرتسەم،
ئاڭا بۇ ھالدىن كۆپ ئەرز ئەتسەم.
كى شايەد ئېئتىقاد ئىلە دۇئايى،
كى قىلسە بىرگە بولغاي مىڭ دەۋايى.
ئەۋەلدە ھەم شۇنىڭ ئېردى نىيـازى،
كى شايەد بىرگە قىلغاي دىلنەۋازى.
ئەجەب ئېرمەس بوتام ئازاد بولسە،
بۇزۇلغان كۆڭلۈمىز ئاباد بولسە.
قۇتۇلغاي بۇ بالا ئانداغ بەلادىن،
قۇتۇلدى كىرپە گويا بىر بەلادىن.
مۇشۇكدىن گويىيا ساچقان قۇتۇلدى،
نەھەڭ بىر شىرماھىغە يۇتۇلدى».
خوجەستەغە بۇ يەڭلىغ سۆزلەر ئېيتىپ،
ئالىپ نەزرى نىيازۇ جابدۇغ ئېتىپ.

×

كى ئەلقىسسە شەيخ قاشىغە ئىلىتتى،
كۆڭۈلنى دەرد-غەملەردىن ئېرىتتى.
چۇنان بادەردى سوزۇ ئاھۇ ئەفغان،
بولۇپ زارۇ تەزەررۇئ بىرلە گىريان،
دېدىكىم: «ئەي كۆزۈم نۇرى ئەزىزىـم،
جەھان تەختىدە شاھى باتەمىزىم.
ئۆلەر بولدۇم بۇ ئوغلۇم دەردىغە مەن،
دۇئا قىلساڭ بۇ ئاجىز ھالىغە سەن.
كى ئاچساڭ ھەقغە بۇ سىرنى سەراسەر،
ئىككى كۆزۈڭنى بىر قىلساڭ بەرابەر.
ئارىغ كۆڭلۈڭ بىلە قىلساڭ مۇناجات،
سەنالار بىرلە كۆپ قىلساڭ تەھىييات.
شەفىئ ئەتسەڭ بىرۇركىم لەۋھ ئىلە ئەرش،
قەلەم كۇرسى بىلە جەننات تا فەرش.
مەلائىكلار بىلە بارچە نەبىنى،
كى ياد ئەتسەڭ بارى ئاشىقلارىنى.
ئاراغە تۈشسە بۇ مۇنچە زەكىييات،
ئىجابەت بولغۇسى قىلغان مۇناجات.
بولۇر بۇ بەچچەنىڭ دەردىغە دەرمان،
كى بولغاي تا مېنىڭ سىررىمغە مېھمان».
پەرىشان ھال ئولۇپ ئول شەيخ زاكىر،
كەچۈرگەن ئۆمرىنى زىكر ئىلە شاكىر.
يىغى-زارى بىلە دەستارىن ئالدى،
رىداسىنى ئالىپ بوينىغە سالدى.
خەيالى ياركى بىر قىلسە دۇئايى،
بۇ نۇئمان دەردىگە بولسە دەۋايى.

×

ئۇشول ھەيىن ئورنىدىن دەست قوپتى مەجنۇن،
كۆزىدىن پۈر ئەشك ئەيلەپ، ئۆزنى، پۇرخۇن.
دېدى: «ئەي پىرمەردى رۇھى ئەفزا،
مېنىڭ كۆڭلۈمگە بىر قىلغىل دىل ئاسا.
دۇئا قىلساڭ ماڭا قىلغىل ئەكابىر،
مېنىڭ ئىشقىم كۆڭۈلدە قىلسۇ تەۋفىر.
داغى بۇ بىر ئوتۇم مىڭبىر بولسۇن،
بۇ ھالىم ساھىبى تەدبىر بولسۇن.
كى بولماسۇن بۇ ھالىم زەررەئى كەم،
كى ئارتسۇن دائىما مىڭ ئۆزرە مىڭ غەم.
كۆزۈمنىڭ ياشى بولسۇن بەھر ئۇممان،
دەمادەم ئەيلەيىن مىڭ ئاھۇ ئەفغان.
كى ئارتسۇن دەمبەدەم، سائەت بەسائەت،
ھەرارەت ياش ئىلە ئەيلەپ تەھارەت.
كۆڭۈلدە ئۆكسۈمەي ئول لەيلى يادى،
يۈرۈمەسۇن بۇ جانىم ئەيشى شادى.
نەشاتى ئەيش راھەتنى ھەرامىم،
كى قىلسۇن ھەق مېنىڭ لەيلى كەلامىم.

کېچه ـ کوُندوُز ئانىڭ يادى تەنىنى،
زەبوُن ئەتسوُن بوُ زاهىر، باتىنىنى.
كى مىڭ بولسه جانىم بولسوُن فىداسى،
كوٚڭوٚلده بولسه ئىشقى ماجەراسى.
بوُ ئىشقىم بىرله ئەقلىم بولسه جارىپ،
بولايىن جوُرئەسىدىن قەتره شارىب.
تاپاي ئول جوُرئەدىن دەردىمگه دەرمان،
ئىچىپ ئوٚلسەم ئىچىمده قالماس ئەرمان.
ئەلا ئەي بوُزوُرگى فەرخوُنده ئەھۋال،
ئەلىنى قەددىمنى ئىشقى ئەيلەسوُن دال.
گەھى چېھرەمنى قىلسوُن زەئفەرانى،
قىزىل ياشىمنى قىلسوُن ئەرغەۋانى.
تامىپ توُرغان ياشىم مېھرىم ئارتسوُن،
يوٚزوٚم گەردى ـ غوُبارىنى ئارتسوُن.
زەبوُن ئەتسوُن بوُ باغوُ بوستانىم،
خەزان ئەتسوُن گوٚل ئىله گوٚلستانىم.

فەراغى ئەيش شامىمنى ئوٚچوٚرسوُن،
دەمادەم زەھر غەملەرنى ئىچوُرسوُن.
داغى ئەيلەي شەرابى ئىشقدىن نوُش،
كى قىلسوُن كوٚڭلوٚمە جوُش ئوٚزره مىڭ جوُش.
ئانىڭ شەمئىغه مەن پەرۋانه بولسام،
کېچەدىن تا سەھەر دىۋانه بولسام.
بوُ ئالەم بولسا مەن بولسام خەيالى،
موُيەسسەر بولماسا لەيلى ۋىسالى.
كى مەن قوُش بولسامو ئول بولسه سەيياد،
پەروُبال چاڭگالىدا بولسام بەرباد.
ۋىسال ئەرمانىدا مىڭ چىقسه جانىم،
جەھانغه تولسه فەريادوُ فىغانىم.
قىران ئولسوُن كوٚڭوٚلده ئىشق جانى،
قىيامەت كوُنده كوٚرسەم ۋىسالى.
نه تاقەت بولسه جانىمدا نه ئارام،
دوُئا بولسوُن بو يەڭلىغ سەندىن ئىنئام.

×

بوُ بىچاره تەخى سوٚزده ئىدى پاك،
قاراپ قالدى يوٚزىگه شەيخ چالاك.
دېدى: «ئەي خاجه نوُئمان بوُ نه سوٚزدوُر،
بوُ ئالەم ئىچره بارموُكىم نه سوٚزدوُر.
بوُ سوٚزلەر بارچەسى جانىمغه مەقبوُل،
قوُلاغىمغه ياقىپ كوٚڭلوٚمگه مەئقوُل.
بوُ مەئقوُلنىڭ جەۋابى يوق ئېروُر بىل،
جەۋابىغه سوٚزوٚڭنىڭ فىكرىنى قىل.
ئەلا ئەي خوجەئى خوُرشىد فەرسا،
ئىشىڭ نەدوُر كوٚڭوٚللەرگه دىل ئاسا.
ئالىڭلار لەيلىنىڭكى خاكى كويى،
يەنه بىر پارەئى ئىتىنىڭكى مويى.
ئوُ توُفراقنى ئاڭا تەئۋىز ئەيلەڭ،
كى بەئزى نەرسەدىن پەرھىز ئەيلەڭ.
يىغىسى پەست بولغاي بوُ بالانىڭ،
بوُ ئىشق كويىداقى شىرىن بەلانىڭ.

ئانىڭ هالىغه ھەرگىز ئوُرماغىل چەڭ،
تولا قىلمه ئانى سەن ئوٚيده دىلتەڭ.
تولا ساقلاماغىل ئوٚزىنىڭ باغىدا،
كەباب ئەتمه ئانى كوٚزىنىڭ ياغىدا.
ئەمەس ئىشقى ئانىڭ ئىشقى مەجازى،
بولوُپدوُر ھەق ئانىڭكى دىلنەۋازى.
جەفا قىلما ئاڭه سەن زار ئەيلەپ،
خەراب ئەتمه ئانى بىخار ئەيلەپ.
ئاسىغ قىلماس ساڭا يوٚزىڭكى قىلساڭ،
يوٚرەك ـ باغرىڭنى ھەم مىڭ پاره قىلساڭ.
موُنى ئوٚز هالىغه قوي رىش قىلما،
توٚمەن بەلايى داغى پيش قىلما.
ئوٚيوٚڭگه ئىلتكىل ئوٚز هالىغه قويغىل،
ئانىڭ ئىشنى سەن ئوٚزىله قويغىل.
سەنوُ مەنده ئەمەس بوُ ئىش ياراغى،
ئوٚچوٚرگەيمىز بوُ مەجنوُننىڭ چىراغى.

نە بولغايكىم سەنۇ مەن بىز ئىكەۋدە،
بۇ ئىشقى زەۋقى يوقتۇر بىز ئىكەۋدە.

×

بىزنىڭ تەدبىرىمىز بولغاي ھەمە ھېچ،
ئىشىمىز بولغۇسىدۇر ھېچ ئىلە ھېچ.
گۇمان قىلمە ئانى جان بۇلبۇلىدۇر،
كۆڭۈلدە جانۇ تەن ئىشق غۇلغۇلىدۇر.
رەۋا ئېرمەس ئانى مەنئ ئەتمەك، ئەي
دوست،
قاياشغە بولۇپدۇر لەيلى بىر پوست.
كۆيەرسەن مەن ھەم ئول خاشاك يەڭلىغ،
بولۇرمىز ئالەم ئىچرە خاك يەڭلىغ.
كى بولماس ياندۇرۇپ رائى خەيالىن،
كى يەتكەي ھەقغە ئول ۋەسلۇ ۋىسالىن.
بۇ ئەھلىللاھنى ياندۇرسە بولماس،
ئەزازىلدەك ئانى ئازغۇرسە بولماس.
تاپىپ ئول ھەق سارىدىن بىر ھىدايەت،
قىلۇر بۇھتان لەيلىدىن ھىكايەت.
تەۋەككۇل ئەيلەبان تاپشۇر خۇداغە،
ئىشىڭنى تاشلاغىل ئول غەمگۇزاغە.
نەقىلسۇن يىغلاماي بۇلبۇل كەبى زار،
ئاڭا ھەق ئىشقى بولسە يار غەمخار.
نە قىلسە ئول قىلۇر جەببار ئېرۇر ئول،
مۇھەببەت سىررىدىن ئەسرار ئېرۇر ئول،
بېرىپدۇر ئوغلۇڭا بىر جام بادە،
بولۇبدۇر ئول سەبەبدىن پۇختە سادە.
خۇدانىڭ تەقدىرى تەدبىر بىرلە،
بۇزۇلماس مىڭ دۇئا ـ تەكبىر بىرلە،
خۇدانىڭ تەقدىرىغە يوقتۇ چارە،
يۇغان بىرلە ئېرىماس سەڭگى خارە».
تەمام ئەتتى سۆزىن شەيخى دىل ئاسا،
بۇ نۇئمانغە بولۇپ مەجنۇن دىل ئارا.
تەۋەككۇل ئەيلەبان ھەقغە تايانىپ،

ئانىڭ ئەھۋالىنى بىلمەسمىز، ئەي يار،
بولالماسمىز ئانىڭ ھالىغە غەمخار.

×

يۈرۈر ئالەمدە مەجنۇنغە قوۋانىپ.
ئالىپ ياندى ئانى بىچارە نۇئمان،
كۆزىدە ياشىيۇ كۆڭلىدە ئەرمان.
ئىكەۋ ھەسرەت بىلە كۆڭلىدە ئاھى
جەھانغە ئوت سالىپ ئەزماھۇ ماھى.
دېدى خاجە كۆچىگە: «ئەي خوجەستە،
قىلىبان شەيخ ئۇمىدىم كۇشەستە.
نەسىھەتلەر ماڭا ئول قىلدى بىسيار،
دېدى: «مەجنۇنغە بەرمەڭ فەتھ ئازار.
يېسۇن بىچارە مەجنۇن ئۆز غەمىنى،
قاتىلماڭلار بارى كەمىنىڭ كەمىنى.
تۇز ئۇستۇن توغراغۇ قۇيماڭلار دەيدۇر،
ناسۇر داغىغە نىيىش ئۇرماڭلار دەيدۇر.
كى جۇش ئۇرغان قازانغە قۇيماڭىز سۇ،
قىزىغان جانۇ كۆڭلى ساۋۇماسۇ.
قولۇڭدىن كەلسە گەر ساۋۇقنى قىل داغ،
ئەگەر سۇ بولسە ھەم بولغۇسىدۇر ياغ.
بۇ مەجنۇنغە مەلامەت قىلماڭىزلار،
بۇ گاھىلغە ئاھانەت قىلماڭىزلار،
مەنۇ سىزلەردە ئېرمەس ئىشق بەندى،
نەسىھەت بولماغاي ئاشىق پىسەندى.
كى بىھۇدە ئاڭا بولماڭلار ناسېھ،
ئاڭا بەرگەن فۇتۇھى فەتھى فاتېھ.
بېرىڭلار خاتىرىغە كۆپ تەسەللى،
قىلىپدۇر ھەق بۇ مەجنۇنغە تەجەللى.
دەرۇ دىۋارنى قىلماڭلار ۋەيران،
ئاڭا ھەمخانە بولغاي ئىشقى ھىجران.
كى داغى ئىشق جانغە تۇشۇپدۇر،
بۇ يەڭلىغ دەرددىن كۆڭلى پۇشۇپدۇر.
غەمۇ دەردۇ بەلاغە يار بولغان،

مەلامەت كوچەسىدە خار بولغان.

تېگىپدۇر ئىشق ئوتى جانۇ دىلىغە،
تۇتاشقان ئوت ئېرۇر ئابۇگىلىغە.

بولۇپدۇر يار غەملەر مۇبتەلاسى،
شەبى مۇشتاق ئېردى ئىبتىداسى.

داغى ئەيلەك بۇ ئاجىز كۆڭلىنى شاد،
ۋەگەرنە ھەق دىلىڭنى قىلسە بەرباد.

بۇ يەڭلىغ چارەسىز بىچارەلەرنى،
نەۋاسىز بولغان ئول ئەۋۋارەلەرنى.

ئاڭا دەسگىرلىق قىلغان كىشىلەر،
كى بولسۇن خاھى ئەركەك خاھ تىشىلەر.

خۇدا قىلغاي ئانىڭ كۆڭلىن سەرئەنجام،
بېرىپ ئالەمدە جەننات بىرلە ئىنئام.

ئاياغدىن - باش يولىغە ئام بولغاي،
ئانىڭ يادىنى سۇبھۇ شام بولغاي،
كى تولغاي ئالەمى شادى ئىچىدە،
غەمۇ مېھنەتدىن ئازادى ئىچىدە.

سەراسەر سىررۇ ئەسرارىنى بىلگەي،
ئاچىپ غەفلەت كۆزىن يارىنى بىلگەي،
ئۇشۇنداغلار نەسىھەت قىلدى بىزگە،
كى مەن ھازىر ئىدىم غايىبانە سىزگە».

خوجەستە ئەيدىكىم: «ئەي خاجە نۇئمان.
تاپىلمايدۇر بىزىڭ دەردلەرغە دەرمان.

كى ھېچ سۆز قالمادى ئول شەيخ ئايتتى،
مېنىڭ جانۇ دىلىمغە تۇرفە ئۆتتى.

يولۇقۇپمىز بۇ دەردى بىدەۋاغە،
دىل ئاسا قىلسە ياخشى بىنەۋاغە.

ھەۋايى ئىشق باشىغە تۈشۈپدۇر،
باشىدىن ساچ قاشىغە تۈشۈپدۇر.

ئانى مەنئ ئەتمەلى ئانداغ بولسە،
تىرىك بولسۇنكى ھەر قانداغ بولسە.

خۇدانىڭ قىسمەتى بىر رەڭگى باردۇر،
ئانىڭ كۆپ رەھمەتى دىلتەڭگى باردۇر.

ئاڭا سۆزلەر ئەگەر قىلماسا پايدا،
بولۇر بولسە تەخى يارىغە شەيدا.

نە لازىمدۇر ئاڭا سۆزنى ئايتماق،
ئانىڭ جانىنى بىھۇدە كايىتماق،

نە قىلسە بەندەئى بىچارەدۇرمىز،
خەلايىق ئىچرە باغرى پارەدۇرمىز.

ياراتىپدۇر بىلۇر ھەرنە قىلۇر ئول،
قىزىتىپدۇر بۇ مەجنۇننىڭ شورىن ئول.

قىزىتۇرلار تونۇرنى نان ياپارغە،
بېرىپ مەھبۇبغە جانلار تاپارغە.

كى ئول جانانىگە مىڭ جان تەخى ئاز،
كى يۈزمىڭ جان بىلە بولسە نەۋاساز.

ئايارمۇ جانىنى جانانەسىدىن،
پۇرسىتىش قىلغان ئول تەنجانەسىدىن.

ئاياپ تۇتسۇن ئانىڭدەك يار جانىنى،
تەئەللۇق بولسەۋۇ ياد ئەتسە ئانى.

ئاڭا ھەم بىز تەخى قۇربان بولالى،
كويىدا ئۆرۈلۈپ ھەيران بولالى.

باشىمىزنى قىلالى كويىدا گوي،
مۇيەسسەر ئەيلەپ ئولساڭ بولغۇسى شوي.

نە غەم ئانداغ كىشىنىڭ يارى بولسە،
ئىكى ئالەمدە بىر غەمخار بولسە.

غەمىن يېسە داغى قولىن تۇتسە،
قاراڭغۇ تۈندە ھەم يادىدىن ئۆتسە.

كىشى بىر ياد قىلسە مىڭ قىلۇر ياد،
ئۆتەر ئالەم ئارا غەملەردىن ئازاد.

ئايا ئەي نۇرى دىيدەم خاجە نۇئمان،
قىدا قىلساق ئاڭا جان يوقتۇر ئەرمان.

كى ئەمدى رازى بەردۈك بىز قەزاغە،
ۋەگەر نە قالغۇمىز تۈرلۈك بەلاغە».

قويۇپ بەردى بۇ مەجنۇننى ئۆزىگە،
كۆلەر ئېردى تۇرۇپ ئۆزىن ئۆزىگە.

×

بۇ يەكلىغ ئۇل نەچە كۈن پەست بولدى،
يېگىباشدىن يەنە سەرمەست بولدى.
كۆزىدىن ياش ئاقىپ بولدى زەهەر نۇش،
بولۇر ئېردى ئاغزىدىن كۆپۈك دەر جۇش.

ئىچى قاينار ئىدى چۈن خۇم بادە،
كى هەر نەرسە دەر ئېردى بەئىزەلەردە.
يەنە بۇلبۇل كەبى سەرمەست بولدى،
كى ئەشكى لالە گۈنلار پەست بولدى.

دەر ئېردى «ئاه لەيلىم، ئاه لەيلىم،
كى دايىم سەندە ئېردى مېهرى مەيلىم.
نەچە كۈندۈر ۋىسالىڭدىن جۇدامەن،
كى گويا تەن كەبى جاندىن جۇدامەن.

سېنى كۆرگۈم ئۆزۈم چوقان قىلسام،
دىلۇ جانىم ساڭا قوربان قىلسام.
مېنىڭ هالىم ساڭا مەئلۇم ئەمەسمۇ،
سېنىڭ كويۇڭ ماڭا مەجنۇن ئەمەسمۇ؟

نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
مۇهەببەت كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
بارىپ چوقان بىرلە دوست بولسام،
ئانىڭدىن تالىبى بىر پوست بولسام،

بۇ يەكلىغ ئەيلەبان كۆرگۈم جەمالىڭ،
تىرەگە كىرسەمۇ تاپسام ۋىسالىڭ.
تاقىپ كۆڭلۈمدە مۇنداغ مەسلەهەتنى،
كى مەئقۇل كۆردۈمۇ بۇ مەشۋەرەتنى.»

ئۆزىگە دەرد ئېتىپ لەيلىيۇ لەيلى،
كېچە ـ كۈندۈز قىغانۇ ئاه لەيلى.
قىلىبان يادىنى هەر سۇبهى هەر شام،
زەمانى بولمايىن كۆڭلى سەر ئەنجام.

يەنە كىردى بۇ لەيلىنىڭ كويىغە،
يۈرۈي بەردى يەنە ئۇزرا سارىغە.
كى ئىستەپ تاپتى لەيلى قۇيچىسىنى،
ئۆزىنىڭ رەهبەرى يول باشچىسىنى.

×

مۇنىڭ بىرلە نەچە كۈن ئاشنالىق
قىلىبان، قىلمادى هەرگىز جۇدالىق،
بۇ قويچىنى ئۆزىگە ئەيلەدى رام،
سەرۇپايىن ئاڭا كۆپ قىلدى ئىنئام.

ئاڭا دېدى: «تاغايى بىر سۆزۈم بار،
قەبۇل ئەتسەڭ بۇ خىزمەتنى ئۆزۈم بار.
مېنى بىر قوي تېرەسى ئىچرە ئالساڭ،
مېنى قوي ئەيلەبان هەيران قىلساڭ.

سىلىقىم بار مېنىڭكى قوي بولۇرغە،
كىرىپ قويلار ئاراسى ئوينايۇرغە.
قەبۇل ئەتسەڭ ئەگەر بۇ سۆزنى مەندىن،
ئايامام جانۇ تەن، كۆڭلۈمنى سەندىن.

باشىڭدىن ئۆرۈلەي پەركار يەكلىغ،
سەدالار ئەيلەگۈم سىتار يەكلىغ.
سېنىڭ باغىڭدا مەن غۇنچە بولايىن،
سەدەفدە دۇررى يەكتايىڭ بولايىن.

نەچە سۆز بىرلە چوقاننى ئېرىتتى،
كى گويا قويچىنىڭ كۆڭلىنى ئۇتتى.
دېدىكىم: «ئەي بوتام، جانىم ئېرۇرسەن،
مۇسافىر داغى مېهمانىم ئېرۇرسەن.

كى بىر قوينى هەم ئاندا قويسە تۇرماس،
كى بىلسە هەم داغى بىرقوينى سورماس.
بوغۇزلاي قوينى بىر سوياي تۇلۇمچە،
كى بارسەن باغدا ئاچىلغان گۈلۈمچە.

ساڭا بىر قوينى مەن قۇربان قىلايىن،
ئانىڭ بىرلە سېنى مېهمان قىلايىن.»
قويىدا بىر ئۇلۇغ ئېركەچ بار ئېردى،
ئەجەب رەفتارلىغ كۆركى بار ئېردى.

بوغۇزلادى تۇلۇمچە سويدى چوقان،
تېرەنى كىيدى ئۇل لەيلىيۇ جويان.
كى لەيلى يادىدا ئۇل ئوينار ئېردى،
ئىچى بادە كەبى كۆپ قاينار ئېردى.

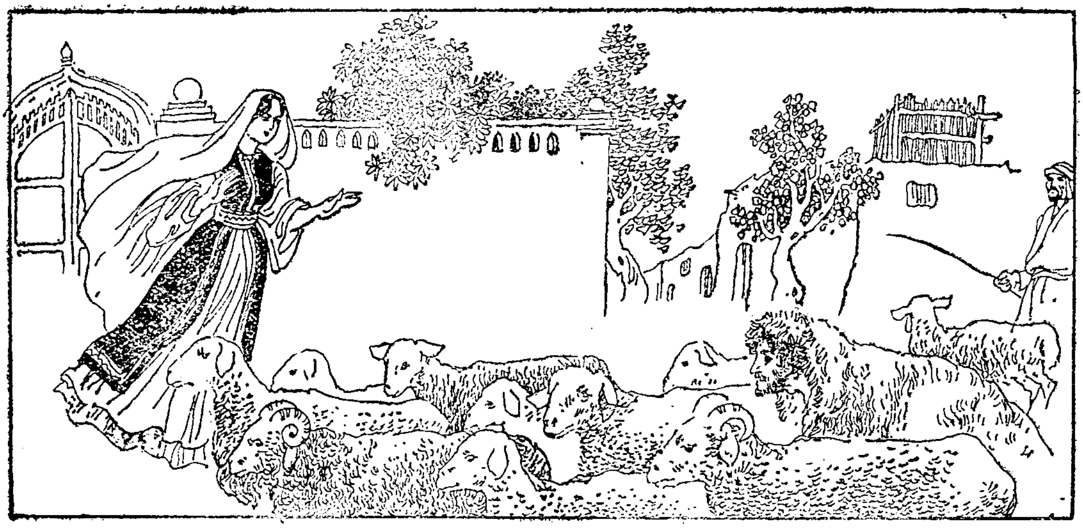

دېدى قويچى: «قويۇم ئۇيناك ئۈيۈلۈم،
سېنى ئۇيناتماغىم بىر سىز ئۈيۈلۈم».
كى ھەر بىر سەكرەبان قويلار ئاراسى،
سالىپ بۇ كويغە باغرى ياراسى.
كى بۇ قويچى بۇ ئىشدىن بولدى خۇشھال
قالۇر ئېردى كۆرۈپ ھەركىم بولۇپ لال.
بۇ قوي ئۇينار داغى ئاۋازە كەتتى،
تۇشۇپ ئەلگە داغى لەيلىگە يەتتى.
بۇ قوينى لەيلى كۆرمەك زوق بولدى،
رەۋان يۇگۇرۇپ بۇ قويلار سارى كەلدى.
يۇرۇر ئېردى بۇ قويلار ئىچرە مەجنۇن،
كۆرۈپ لەيلىنى قىلدى قامەتى نۇن.
بۇ لەيلىنى كۆرۈپ بىھۇش بولدى،
تەنۇ جانۇ دىلى دەر جۇش بولدى.
يىقىلدى ئول تەقى قويلار ئاراسىن،
بۇ لەيلى كۆردى قوينىڭ ماجەراسىن.
بۇ لەيلىنى كۆرۈك كۆڭلى كۆيۈشكە،
تۇتۇپ جانانغە جانى كۆيۈشكە.
كۆرۈك زاھىردا ئول بىر پوست ئېرۇر،
تەنۇ جانۇ كۆڭۈلدە دوست ئېرۇر.
يېتىپ كەلدى كۆرۈپ پوست ئىچرە مەجـ
نۇن،
تانۇدى ئول زەمان بولدى جىگەر خۇن.
دېدى: «ئەي جان قۇشى جانان قەيىسىم،
ھەمە سۇلتان ئارا سۇلتان قەيىسىم.
مېنى دەپ سەن نە ھاللارغە قالىپسەن،
ئۆزۈڭنى قوي پوستىغە ئالىپسەن.
ساڭا نە ھال، نە مۇڭدۇر ئەي ئۇياشىم،
سەنئوق سەن كۆڭلۈم ئىچرە بىر قو-
ياشىم.
كىشى مۇنداق بەلالارغە قالۇرمۇ،
ئۆزىنى بىر كۆيەر ئوتغە سالۇرمۇ.
بۇ يەڭلىغ بىز ئىكەۋلەن بولغۇمىز فاش،
ئاسىغ ھەم قىلماس ئېردىم مەن ساڭا كاش.
سەن ئاندا بۇ ھەرارەتدىن ئۇرۇب جۇش،
زەھەردىن مەن داغى بولدۇم زەھەر نۇش.
فىدا قىلسام بۇ جان بىرلە جەھانىم،
داغى ئازدۇر ساڭا رۇھى رەۋانىم.
بېتىپ ئىشتىپ كۆڭۈلنى شاد قىلسۇن،
گەھى مەن خەستەنى بىر ياد قىلسۇن.
سەن ئاندا ئىشق ئىلە ئەفسانەدۇرسەن،
كى مەن غەم-غۇسسەغە پەرۋانەدۇرمەن.
گەھى رۇخسارەدۇرسەن ئەي قوياشىم،
مېنى ھەم كەھرىبا قىلدى فىراقىڭ.

ھەمە زارۇ تەزەررۇئ، ئاھۇ ئەفغان،
ساڭا ئول ئاشكارا ماڭا پىنھان.
كۆزۈمنىڭ ياشىدۇر ئىچكەن شەرابىم،
نە ئەيلەي، نە قىلاي باغرىم - يۈرەكىم.
مەلامەت ئوقىغە بولدۇم نىشانە،
ئاتارلار ھەر تەرەفدىن بىر بەھانە.
باشىمغە ھەرنە كەلسە جانغە مىننەت،
ئەگەر رەنجۇ ئەگەر دەردى مۇشەققەت.
ئەگەرچە فۇرقەتىڭدە قان يۇتارمەن،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىگە كۆز تۇتارمەن.
ۋىسالىڭنى خۇدا قىلغاي مۇيەسسەر،
جەمالىڭغە كۆزۈم بولغاي مۇنەۋۋەر.
تىلەرمەن ئول خۇدادىن ھەر سۇبھى شام،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىنى ئەي گۇل ئەندام.
ئەگەرچە باردۇ بۇ سۆزدە فەساھەت،
ئوقۇردا بىرگە بولغاي دەپ مەلامەت.
ئانىڭ ئۈچۈن سۆزۈمنى قىسقە قىلدىم،
جەمالىڭغە ئۆزۈمنى ھەسسە قىلدىم.
بىھەمدۇللاھ، سۆزۈم ئەنجام تاپتى،
سېنىڭ يادىڭ بىلە ئىتمام تاپتى».
«ئىشىت ئەرزىمنى ئەي ماھى دىل ئەفرۇز،
ئۆتەر ئۇمرۇم فىراقىڭدا شەبى رۇز.
تەغافۇل تاغىدىن قىلدىڭ دىل ئەفكار،
قىلاي دەردۇ دىلىمنى ئەمدى ئىزھار.
جەفالار ئەيلەدىڭ جانىمغە ئانداغ،
يىقىلدى باشىمە ئىشقىڭدا بىر تاغ.
سىفاتىڭ شەرھ ئىتەرگە ئەي دىلارام،
نە ھەددۇر بەندەگە قىلماق سەرەنجام.
قەدىڭدۇر سەرۋ، ئەرئەر يا سەنەۋبەر،
ۋەيا شەمشاد يا گۇلدەستەئى تەر.
كى جادۇ كۆزلەرىڭ غارەتكە، ئەي جان،
قاشىڭ مېھرابى مەنزىلگاھى ئىمان.
كى ھەلقە - ھەلقە زۇلفۇڭ دامى جاندۇر،
ۋىسالىڭ بەندەگە ئارامى جاندۇر.
كى ھەر بىر باقىشىڭ ئالەمنى ئۆرتەر،
ئىرۇر زىكرىلارىڭ جانىمغە خەنجەر.
ئەجەب تەرزۇ، ئەجەب ھۇسنۇ لەتافەت،
جەھاندا يوق سېنىڭدەك ماھ تەلئەت.
بولۇپ زۇلفۇڭ كەمەندىغە گىرىفتار،
فىدا ئەيلەپ دىلۇ جانىمنى سەد بار.
زىھى ھۇسنۇڭ زوھۇرى بولدى پەيدا،
قىلىپ ئىشقىڭ مېنى جان بىرلە رەسۋا.
جەمالىڭ تىغەسىدىن كۆكرەكىم چاك،
فىراقىڭدا ساچارمەن باشىمە خاك.
بەسى ئەفكار بولدۇم فۇرقەتىڭدە،
كى ئۇمرۇم سەبىر قىلدىم ھەسرەتىڭدە.
جەھاندا بولسە گەر ھۇرى پەرىزاد،
ئۇلار ئىشقىدا بولماس خاتىرىم شاد.
بولۇر ئالەمدە ساھىب ھۇسن بىسيار،
ئۇلار ئۈچۈن ئەمەستۇرمەن گىرىفتار.
پەرى روييۇم سەنئوقدۇرسەن دىلارام،
قالىبدۇمەن سېنىڭ ئىشقىڭدا بەدنام.
سېنىڭ يادىڭدا يىغلاپ چۆرۈلۈرمەن،
ساڭا پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرۈلۈرمەن.
سېنىڭ ئۈچۈن باشىمغە ھەرنە كەلسە،
بولاي دائىم رىزا ھەر قانچە بولسە.
شۇكر، كۆردۈم سېنىڭ ئايدەك يۈزۈڭنى،
ئىشىتتىم مەن سېنىڭ شىرىن سۆزۈڭنى».
دېدى لەيلىكىم: «ئەي مەجنۇن بەسى ھال،
مېنىڭ ئۈچۈن بەسى بولدۇڭ گىرىفتار.
بۇ دەردىڭگە دەۋا پەرۋەردىگارىم،
مېنى ئايىرماسۇن سەندىن خۇدايىم.
ماڭا سەنسىز بۇ ئالەم بىر قەفەسدۇر،
ساڭا جان بەرمەكىم ھەربىر نەفەسدۇر.
كېچە - كۈندۈز ھەمە تۇرسام باشىڭدا،
تولا تۇرماي كېتەي ئەمدى قاشىڭدا».
بۇ لەيلى زار يىغلاپ ئۆيگە ياندى،
بۇ قەيىسنى كۆرگەنىگە بىر قۇۋاندى.

×

بىرئۇق لەيلى يانىپ كەلدى ئۆيىگە،
تۇتاشتى ئوت بۇ مەجنۇننىڭ جىنىغە.
گەھى تۇفراق ساچىپ باشىغە يىغلاپ،
يۈزى-كۆزنى هەم تىرماپۇ تىرماپ.
نە تۇرغاننى نە يۈرگەننى بىلگەي،
جەهاندا هېچكىمنى كۆزگە ئىلمەي.
كى گاهى قەهقەھ ئەيلەپۇ سالىپ قۇرس،
كى مەن ئول لەيلىنى كۆرمەكلىكىم تۇرس.

×

گەهى تۇفراغ ساچىپ باشى-كۆزىگە،
گەهى فەرياد ئېتىپ ئۆزدىن ئۆزىگە.
تۈگۈرمەن چەرخىدەك بولدى بۇ مەجنۇن،
كى يىغلاپ هەر زەمان ئۆزىنى پۇرخۇن.
شۇكر كۆردۈم بۇ لەيلىنىڭ يۈزىنى،
ئىشىتتىم مەن نىگارىمنىڭ سۆزىنى.
ساڭا مىڭ قاتلا شۈكر ئېيتاي ئۇغانىم،
كى هەددىن ئاشتى فەريادۇ فىغانىم.

×

بۇ لەيلى ئۆيگە ياندى زار يىغلاپ،
بۇ مەجنۇن ئوتى بىرلە جاننى داغلاپ.
دەر ئېردى: «ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
غەمىڭ قىلدى ئەلىفدەك قامەتىم نۇن.
مېنىڭ يادىمدا سەن دىۋانە بولغان،
بارىدىن بىر يولى بىگانە بولغان.
مېنىڭ ئىشقىم سېنى شەيدا قىلىپدۇر،
جەهان خەلقى ئارا رەسۋا قىلىپدۇر.
غەمىڭدە تارتادۇرمەن مىڭ جەفالار،
كېچەدىن تاسەهەر يۈزمىڭ نەۋالار.
ئىلاجىم يوق ئۇچۇپ يەتسەم قاشىڭغە،
بۇ جانىمنى نىسار ئەتسەم باشىڭغە.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
مۇهەببەت كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
گۇزارمەن فۇرقەتىڭدە دەمبەدەم ئاھ،
مېنىڭ بۇ هالىمە كىم بولسۇن ئاگاھ.»
بۇ مەجنۇن زار-نالان كەتتى ئاندا،
نەچە يىللار قالىپ يازى ياباندا.
بۇ نۇئمان ئايۇ يىلدا يوقلار ئېردى،
ئۆزىنىڭ جانى ئۆزدىن داغلار ئېردى.
ئاتاسى يىغلابان ئېيتۇر: «بوتام ئاھ،
قارىغاندا مېنى قىلدىڭكى بىماھ».

ئاتاسى بىرلە مەجنۇننىڭ ئىشى يوق،
بۇ لەيلىدىن بۇلەك ئەندىشەسى يوق.
دەرئېردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
نەكۈن ئېردى ساڭا تۈشكەن بۇ مەيلىم».
ئاتاسى ياندى مەجنۇننىڭ قاشىدىن،
ئىلىك يۇپ ئوغلىنىڭكى كۆز ياشىدىن.
كى ئاخىر بەردى ئول رازى قەزاغە،
كى تاپشۇردى بۇ مەجنۇننى خۇداغە.
قويا بەردى بۇ مەجنۇننى ئۆزىگە،
ئۇرار ئېردى تۇرۇپ ئۆزدىن ئۆزىگە.
كى گاهى قىرىق كۈنلۈك چۆلدە يۈردى،
كى گاهى مەست بولۇبان كۆلدە يۈردى.
گەهى چۆلۇ بەيابانلاردا يىغلاپ،
گەهى فۇرقەت ئوتىدا جاننى داغلاپ.
كۆزىدىن ياش ئاقىپ بولدى جىگەر نۇش،
بارۇر ئېردى كۆزىدىن كۈپلەك دەر جۇش.
ئىچى قاينار ئىدى چۇن خۇمى بادە،
كى هەر نەرسە دەر ئېردى بەئۈزلەردە.
يەنە بۇلبۇل كەبى سەرمەست بولدى،
كى ئەشكى لالەگۇنلار پەست بولدى.
بارى بۇ جانۇ جانۋەر بولدى هەمراھ،
كېچە-كۈندۈز بۇ ئوت بولمايدۇر كوتاھ.

بۇ ۋەھشى جانۋ جانۋەرلەر قاشىدىن،
بۇ مەجنۇن ئۆرۈلۇر ئەردى باشىدىن.
كىيىكلەرنى تۇتۇپ بوينىن قۇچاغلاپ،
بۇ لەيلى ئوتى بىرلە جاننى داغلاپ.
سۆيۈپ دەر ئېردى مەجنۇن ئۆز-ئۆزىگە:
«كۆزى ئوخشايدۇر لەيلىمنىڭ كۆزىگە.»
يەنە لەيلىم دەبان فەرياد ئەيلەپ،
يېڭىباشىدىن يىغى بۇنياد ئەيلەپ.
گەھى يادى بىلە ئۆزنى ئۇنۇتۇپ،
گەھى ئىشق ئوتىنى ئولىدەم ساۋۇتۇپ.
سېنىڭ يادىڭدا چۆللەرنى كېزەرمەن،
كېچە-كۈندۈز فىراقىڭدا كۆيەرمەن.
ئۇشول فۇرقەت بىلە قالدى نەچە يىل،
كى بىركۈن ئۇشبۇ ۋاقىئە بولدى بىلگىل.

×

قىلاي بىر قىسسەئى ئەمدى رىۋايەت،
جەھاندا بولماغاي مۇنداغ ھىكايەت.
قوياىمەن دوستلارغە يادكارىم،
ئوقۇغانغە مېنىڭ بولغاي سەلامىم.
بىلۇر كىشىكە بۇ سۆز گۈلزار ئىلە باغ،
قوياي ئاشىقلانىڭ جانىغە كۆپ داغ.
بار ئېردى شەھرىدە بىر پادىشاھى،
ئاڭا تابىئ ئىدى يۈزمىڭ سىپاھى.
بەلەند ھىممەت ئىدى ھاتەم مەسەللىك،
سۇلەيمانۇ بەنى ھاتەم مەسەللىك.
ئانىڭ زۇلمى كەم ئېردى، ئەدل كۆپرەك،
ھەمە سۇلتان ئارا ئېردى بۇ زېرەك.
سەخاۋەتلەر قىلۇر ئېردى خۇداغە،
جەھاندا قالماس ئېردى ئول بەلاغە.
ئانىڭكى ئىسمى ئېردى شاھ بەھرام،
شىكار قىلۇر ئىدى ھەر سۇبھى ھەر شام.
نەچە كۈنلەر يېتىپ دىل تىز بولدى،
شىكار قىلماقغە مەيلى تىز بولدى.
كى بىركۈن ئاتلانىبان ئاۋغە چىقتى،
كى بارچە خەلقى ئالەم بىللە چىقتى.
بەيابانلارنى كەزدى سەئىر قىلدى،
يۈرۈبان ھەر تەرەفكە مەيل قىلدى.
نە كۆردى بۇ بەياباندا نېمەرسە،
ئۇرادۇر باش-كۆزىگە بىر نېمەرسە.
گەھى تۇفراق ساچىپ باشۇ كۆزىگە،

×

گەھى فەرياد ئېتىپ ئۆزدىن-ئۆزىگە.
قۇيۇندەك گاھى-گاھى چۆرۈلەدۇر،
گەھى فەرياد ئېتىپ، گاھى كۈلەدۇر.
تۇرۇپ بىردەم تەماشا قىلدى سۇلتان،
بۇ مەجنۇننىڭ ئىشىغە قالدى ھەيران.
قالىپ بارچە تەئەججۇبغە: «كىشىمۇ،
بارالى قاشىغە ئەركەك-تىشىمۇ».
دەبان باردى قاشىغە: «سەن نەجانسەن،
قايۇ چاغدىن بېرى مۇنداغ يۈرۈرسەن؟
قايۇ چاغدىن باشىڭ مۇنداغ قاتۇردۇڭ؟
ئۆزۈڭنى زەھر لايىغە پاتۇردۇڭ؟»
تۇرۇپ ھەيران قالدى بۇ قەبىلە،
باشىنىڭ ساچى تۇشۇپدۇر بەلىگە.
كۆرەركىم بىر نېمەرسە ماھى تابان،
بۇ ئەل بارچە كۆرۈبان قالدى ھەيران.
تەخى سۆزلەيدۇر مەجنۇن ئۆز-ئۆزىگە،
كۆرۈنمەيدۇر بۇ تۇرغان ئەل كۆزىگە.
تەخى مەجنۇن تىلەيدۇر ئۆز-ئۆزىدىن،
ئارىغلايىن بارادۇر ياش كۆزىدىن.
تەخى شۇنچە دېسە فەرياد قىلۇر ئول،
يانى بەلىگە باقماس ئوڭۇ يا سول.
دېدى سۇلتانىكىم: «ئەي ئادەمىزاد،
بۇ ئۆمرۈڭنى سېنىڭ كىم قىلدى بەرباد.
ماڭا ئايغىل سىرىڭنى ئادەمىزاد،
قاچاندىن سەن قىلۇرسەن مۇندا فەرياد.

نە تۇرلۇك ھاجەتىڭ بار ماڭا ئايغىل،
مۇرادىڭ مەقسەدىڭنى مەندىن ئالغىل.
قاچاندىن تارتاسەن بۇ خارلىقنى،
سۆزۈڭ ئىشتىپ قىلاي غەمخارلىق.
ئەگەر سەرئى ئېسەڭ قىلاي دەۋايىن،
تەبىبلەرنى يىغىپ ئىلاج قىلايىن.
ئەگەر جىننى ئېسەڭ ئايغىل ماڭا جان،
مۇنەججىملەر ئوقۇسۇن ھەم دۇئاخان.
ئەگەرچە ئاغرىقىڭ ھەم بولسە ئايىن،
ساڭا مەجلىس بېرىپ مەن نە قىلايىن.
نە كۇلفەتكە قالىپ مۇنداغ بولۇپسەن،
نېگە تەفسان بولۇپ مۇنداغ يۈرۈپسەن».
تەفەككۇر ئەيلەبان ئۆزىگە كەلدى،
بۇرۇنقىدەك داغى سۆزىگە كەلدى.
بىرئوق مەجنۇن ئۆزىگە سۆزنى سالدى،
بۇ تۇرغان خەلق بارى ھەيران قالدى.

×

دېدى مەجنۇن: «ئەي سۇلتانى ئالەم،
بۇ يەڭلىغ بولماغاي يا جىنۇ ئادەم.
ئاتامنىڭ ئاتىدۇر نۇئمان ئېرۇر بىل،
ئىشىتىپ ھالىمە ياخشى سۇلۇك قىل.
كى مەن دىۋانەنىڭ ئاتىم ئېرۇر قەيس،
بولۇپ زىۋەر جاھاندا بارچەدىن پەس.
رىزا بىرلە كۆڭۈل لەيلىمگە بەرگەن،
جەفاۋۇ جەۋر ئۆز خەيلىمغە بەرگەن.
نەچە يىلدىن بارى ئاندىن جۇدامەن،
كى لەيلىم كويىدا مىسكىن گەدامەن.
قىلۇرمەن يادىنى ھەر سۇبھى ھەرشام،
ماڭا لەيلىم ئۈچۈن ئەل قىلدى بەدنام.
كۆيەر ئوتىغە مەن بولدۇم گىرىفتار،
نەچە كۈندىن يۈرۈپ ئىت، مىشلادىن خار.
ئانىڭ يادى ئېرۇر گۇلزار ئىلە باغ،
فىراقىدا كېزەرمەن دەشت ئىلە تاغ.
ئانىڭ دەردى ماڭا دەرماندىن ئارتۇق،
قۇلى بولسام ماڭا سۇلتاندىن ئارتۇق.
قۇيۇندەك سەرنىگۇن باشىمدا بىرئاھ،
قىيامەتكە كۆيەرمەن بولغىل ئاگاھ.
قەفەسدۇر ئول ماڭا مەن زار بۇلبۇل،
كېچە - كۈندۈز ئىشىم فەريادۇ غۇلغۇل.
چىراغىغە ئانىڭ پەرۋانەدۇرمەن،
نەچە يىلدىن بارى دىۋانەدۇرمەن.
بەسى ئەفكار بولدۇم فۇرقەتىدە،
كى ئۆمرۈم سەرف قىلدىم ھەسرەتىدە.
ۋىسال ئارمانىدا مىڭ چىقتى جانىم،
جەھانغە تولدى فەريادۇ فىغانىم.
ئانىڭ ئۈچۈن كۆيەدۇرمەن شەبى رۇز،
تىلىمغە جارى بولدى لەيلى فىرۇز.
ئانىڭ يادى بىلە ئۆلگۈمدۇر ئاخىر،
مۇھەببەت ئوتىدا كۆيگۈمدۇر ئاخىر.
فىراق ئوتىدا بولدى كۆكرەكىم چاك،
فىراقىدا ساچارمەن باشىمە خاك.
كى ئول لەيلىمگە يەتمەكلىك يىراقدۇر،
كى مەن پەرۋانەدۇرمەن ئول چىراغدۇر.
ئىچەرمەن شەربەتى ھىجران ھەمىشە،
فىراقىدا كۆزۈم گىريان ھەمىشە».
فىراق ئوتىدا كۆيمەككە سەراسەر،
بۇ ئەل كۆپ يىغلادى مەجنۇن بەرابەر.
بۇ بىچارە داغى سۆزدە ئىدى پاك،
قاراپ قالدى يۈزىگە شاھى چالاك.
بۇيۇردى: «بارچە لەشكەر يۈرسۇن ئاندا،
كى ئىشق ئوتىدەك ئوت بولماس جەھاندا.
ئالىپ بېرەي ئانى ئەقد - نىكاھلاپ،
قەبۇل ئەتمەس ئاتاسى بوينى باغلاپ.»
ۋەزىر قوپتىكى ئورنىدىن ئوشۇلدەم:
«ماڭا رۇخسەت بېرىڭ سۇلتانى ئالەم.

رەۋا قىلسام بۇ مەجنۇن ھاجەتــــىنــى،
بۇ مەجنۇننىڭ بارى غەم - غۇسسەسىنى.»
دېدى سۇلتان: «ئۆزۈم بارماي بولۇرمۇ،
بۇ دەردىگە دەۋا قىلماي بولۇرمۇ.»
بېرئوق ئاتلاندى ئاندا پادىشاھى،
ئاساسى سەلتەنەت يۈزمىڭ سىپاھى.
نەچە كۈنلەر يۈرۈپ يەتتىلەر ئاندا،
ئىشىتتى بۇ خەبەرنى بارچە ئاندا.
دېدى: «ئول پادىشاھى كېلۇر ئېرمىش،
بۇ نۇئمان ئوغلى ئاندا يۈرۈر ئېرمىش.
دەر ئېرمىش ئول، مەلىكە پادىشاھىم،
بار ئېردى بۇ شەھەردە لەيلى يارىم.
شەھەر خەلقى بولۇپدۇر تۈرفە دىلتەڭ،
سەبا ئەرتە قىلالى ئەل بىلە جەڭ.»
دېدى سۇلتانىكى: «ئەي ئەلچى نە دېدىڭ،
بۇ مەجنۇن جانىغە مىڭ داغ قويدۇڭ.»
بۇ ئەلنىڭ ئانچە يوق مەيلى بېرۈرگە،
بۇ لەيلىنى بۇ مەجنۇنغە بېرۈرگە.

× ×

سەراقە دېدى: ئەي بارچە ئەرەبلەر،
ئىلاجى نەدۇرۇر بارچە خەلقلەر؟»
ئەرەبلەر بارچەسى: «بىز نە بىلەلىك،
ئىلاجى نە ئىكەن بىز نە قىلالىك؟
بۇ ئەلدە بارچەنىڭ سەردارىسەنسەن،
شەھەردە بارچەنىڭ زەردارىسەنسەن.»
سەراقە دېدى: «ئەي بارچە ئېرانلار،
قىلاي بىر مەسلەھەت بارچە يارانلار.
نەچە يىلدىن بارى مەجنۇن دىۋانە،
چىقىپ ئەلدىنئۇ چىللەدىن بىگانە.
ئەگەر بېرسەم ماڭا نە بولغۇسىدۇر،
ئانىڭ قولىدا نەكۈن كۆرگۈسىدۇر.
خەلايىقلار ئارا تىلسىز بولۇرمەن،
قىزىم ئۈچۈن نە غەملەرگە قالۇرمەن.
نە ئەيلەي، نە قىلاي باغرىم - يۈرەكىم،
تەبىب يوقتۇر مېنىڭ تۇتسا بىلەكىم،
ئەگەر بېرسەم قىلۇر ئەل كۆپ مەلامەت،
جەھان خەلقى قىلۇر بىزگە ئەھانەت.
قىزنى بەردى ئانداغ بىر گەداغە،
نەۋاسىن تاپماغان ئول بىنەۋاغە.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بەدنام بولۇركۆپ،
بۇ يەڭلىغ بولغۇچە ئۆلتۈرگەنىم خوب.»
ئەرەب خەلقى دېدىكىم: «ئەي سەراقە،
قىلۇرسەن بىزگە ئىلتىجا سەراقە.
خۇدايىم بەرگەن ئېردى ئانى سىزگە،
ئانىڭ ئۈچۈن- كېلىپدۇر ياغى بىزگە.
تا ئاتسۇن ئۆلتۈرۈپ لەيلى دېگەننى».
بۇ قەيىس ئۈچۈن ھەسرەتلەر يېگەننى،
تاڭ ئاتقۇنچە خوجەستە قىلدى نالە،
ئاقىزىپ كۆزلەردىن دۇرر ژالە.
ئىشىتىپ لەيلى: «ئەي ئارامى جانىم،
جەھانغە تولدى فەريادۇ فىغانىم.
كېچە - كۈندۈز كۆيەر ئوتغە ياقىلغۇم،
بۇ مەجنۇننى كۆرۈپ ئۆلسەم نە قىلغۇم.
خۇدانىڭ تەقدىرى ئۆلسەم نە بولغاي،
بۇ مەجنۇننى كۆرۈپ ئۆلسەم نە بولغاي.
تولا بولدى بېرەي رازى قەزاغە،
ئەگەر ئۆلسەم ئۆلانسام غەمزەداغە».
خۇداغە يۈز قاتار شۇكر ئېيتتى لەيلى،
بۇ مەجنۇنغە بار ئېردى تۈرفە مەيلى.
«خۇدايا كۆرسەتۇر بولدۇڭ نىگارىم،
سېنىڭ ئالدىڭدا ئۆلسەم گۈلئۈزارىم».
ئەرەبلەر بارچە قىلدى مەسلەھەتنى،
قويۇلدۇردى بۇلار بۇ مەشۇەرەتنى.
بۇ مەجنۇننىڭ ئۈنى ئالەمگە كەتتى،
بارى ئەل ئىشىتىپ ئالەمگە يەتتى.

دېدى سۇلتان: «نەۋاقىيئدۇر بىلىڭلار،
بۇ كىمدۇر دەردىگە دەرمان قىلىڭلار!»
يۇرۇبان ئىستەپۇ تاپتىلار ئاندا،
بۇ غەۋغانى قىلۇر مەجنۇن ئاندا.
تاپىبان سوردىلار: «مەجنۇن نە بولدۇڭ،
بۇ يەگلىغ ئاهۇ ئەفغانلارغە تولدۇڭ.
دېدىلەر، «بىزگە ئايغىل بۇ سىرىڭنى،
رەۋا قىلغاي بۇ سۇلتان هاجەتىڭنى.»
كى هېچكىمنىڭ سۆزىگە كىرمەس ئېردى،
كى هېچكىمنى كۆزىگە ئىلماس ئېردى.
ئانى كەلدى ئالىپ سۇلتان قاشىغە،
بۇ مەجنۇننى ئالىپ هەزرەت قاشىغە.
«ساڭا نە هال بولدى ماڭا ئايغىل،
مۇرادۇ مەقسەدىڭنى مەندىن ئالغىل.»

×

دېدى سۇلتانىڭىم: «ئەي مەجنۇنى پۇرغەم،
كى بۇ لەيلى ئۇچۇن سەن يېمەگىل غەم.
ئۇلانغايسەن بۇ لەيلىگە خەبەر سەن،
مۇرادۇ مەقسەدىڭ يەتكۇرەيىن مەن».
دېدى مەجنۇنىڭىم: «سۇلتانى ئالەم،
مېنىڭ ئۇچۇن تولا قايغۇ يېمەڭ غەم.
كېرەكمەس ئول ماڭا لەيلى دېگەن قىز،
مېنىڭ ئۇچۇن بىهۇدە غەم يېمەڭ سىز.
بۇ ئالەمدە كېرەكمەس ئول ماڭا لەيل،
مېنىڭ ئۇچۇن ئاڭا سەن سۆزلەمەگىل.
مېنى بىهۇدە سۆزلەرگە ئاۋۇتما،
ماڭا لەيلىنى هەرگىز سەن ياۋۇتما.
ئانى مەن نە قىلاي ئۇشبۇ جەهاندا،
كى ئولتۇرسۇن شەهەردە ئول ئەماندا.
بۇ سۆزلەر بىرلە مەن تاپسام تەسەللى،
ۋۇجۇدۇمغە قىلىپدۇر هەق تەجەللى.
خۇدانىڭ هەديەسىدۇر پۇر بولغان،
مۇهەببەت ئوتلارى ئىچىمگە تولغان.
قويا بەرگىل مېنى ئۆزۈم ئىشىمغە،
بارىڭلار هەرقايان كەلمەي قاشىمغە.»
كى بەئزەسى بېرەر نەرسە دەر ئېردى،
ئاغىزغە كەلگەنىچە ئول يەر ئېردى.
بۇ مەجنۇنغە تولا قىلدى مەلامەت،
كى بەئزەسى قىلىپ ئېردى ئەهانەت.
«كى بۇ دىۋانە سۆزىگە كىرىپ بىز،
نەچە كۇندىن بېرى مۇندا يۇرۇپ بىز.
بۇ مەجنۇنغە خۇدانىڭ بۇيرۇغىدۇر،
سەبەب بىرلە كېلىپ مۇندا يۇرۇيدۇر.
دېدى سۇلتانى ئالەم: «ئەي يارانلار،
نەچە كۇندىن كېلىپ تۇرغان ئېرانلار.
بۇ مەجنۇنغە مەلامەت قىلماڭىزلار،
بۇ گاهىلغە ئەهانەت قىلماڭىزلار.
بولۇپدۇر ئول نىگارىن مۇبتەلاغە،
ئىزا قىلغان كىشى قالغاي بەلاغە.
بۇ ئىشقۇللاهنى مەنئ ئەتسە بولماس،
بۇ بەيتۇللاه ئۆيىنى بۇزسە بولماس.
ئۇرار پەرۋانەدەك ئۆزنى چىراغقە،
ئۆلەردىن بىلمەي ئول ئۆزىنى ئوتغە.
كۆرۇڭ پەۋانەنى ئوتدىن يانارمۇ،
كى بۇ دىۋانە ئۆلۇمدىن يانارمۇ.
مۇنىڭ ئۇمرى بۇ يەگلىغ ئۆتكۇسىدۇر،
ئىزا قىلسە بەلاغە قالغۇسىدۇر.»
بۇ سۆزلەرنى دەبان ياندى بۇ سۇلتان،
ئىشىتكەنلەر بۇ سۆزگە قالدى هەيران.
بۇ سۇلتان شول زەمان يۇرتىغە ياندى،
بۇ لەيلى ئۆلمەگەنگە كۆپ قۇۋاندى.
بارىبان تەختى ئۆزرە تۇشتى ئول شاه،
تاراتتى بارچە لەشكەرنى شەهەنشاه.
بۇ مەجنۇن زار - نالان قالدى ئاندا،
مۇنىڭدەك مۇبتەلا بارمۇ جەهاندا.

يەنە كەتتى بۇرۇنقى مەنزىلگە،
يۇرۇگەن ۋەھشى جانۋەرلەر قاتىغە.
تەفەككۇر ئەيلەبان ئۆزىگە كەلدى،
بۇرۇنقىدەك تەخى ئۆزىگە كەلدى.
«خۇدايا لەيلىنى كۆرمەي كېتەرمەن،
بۇ ئالەمدىن تەخى شۇمداغ ئۆتەرمەن.
تىرىكلىكنى نېتەي ئۇشبۇ جەھاندا،
ئۆزۈم مۇندا ۋەلى لەيلىمدۇر ئاندا.
ماڭا سەنسىز تىرىكلىكنى نېتەيىن،
تۇشۇپ سەھرا سارى دايىم كېتەيىن.
سېنىڭ يادىڭدا تاغلارنى كېزەرمەن،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىنى كۆز تۇتارمەن.
سەلامىم يەتكۇر ئول لەيلىمغە مۇنداغ،
يىقىلدى ئىشقىدا باشىمغە بىر تاغ.
سەلامىم يەتكۇر ئول كۆرمەي كېتەرمەن،
ئانىڭ ئىشقىدا سەھرانى كېزەرمەن.
سەلامىمنى ئېيت بادى شامالى،
بۇ لەيلىگە دېگىل مەندىن سەلامى.
ئىلاجىم يوق ئۇچۇپ بارسام قاشىغە،
بۇ جانىمنى نىسار ئەتسەم باشىغە.
مۇنىڭ ھالاتىنى كۆرگەن كىشىلەر،
ھەمە يىغلار ئىدى ئەركەك - تىشىلەر.
نەچە يىللار قالىپ مەجنۇن ياباندا،
مۇنىئدەك مۇبتەلا يوقتۇر جەھاندا.
مېنىڭ لەيلىمدىن ئۆزگە ھېچ كىشىم يوق،
جەھانغە ئوت تۇتاشسە ھېچ ئىشىم يوق.
بۇ ئالەم باردۇر مەجنۇن ئاتىم ئۆچمەس،
بۇ لەيلىنىڭ ئوتى مەجنۇندىن ئۆچمەس.
بەيابانلارنى تەي قىلسام كويۇڭدا،
تاپارمەن ئىستەسەم سۇنبۇل بويۇڭدا.

×

قىلاي بىر قىسسەئى ئەمدى ھىكايەت،
ھىكايەت بۇلسۇنۇ قىلمە شىكايەت.
نەچە يىللار ئۆتۇپ بۇ لەيلى ئاندا،
بۇ مەجنۇن تۇرديۇ تاغۇ ياباندا.
ئۇيۇماس بولدى كېچەلەردە لەيلى،
بۇ مەجنۇنغە بار ئېردى تۇرفە مەيلى.
دەر ئېردى: «ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
سېنىڭ ئىشقىڭدا بولدى قامەتىم نۇن.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەلىكنى،
مۇھەببەت كويىدا ئەۋۋارەلىنى.
نە ئەيلەي، نە قىلاي كۆرسەم يۈزۈڭنى،
كى ئىستەپ تاپسامۇ سۇنبۇل بويۇڭنى».
قالىپ يىغلاپ لەيلى ئاشۇ سۇدىن،
بۇ يەڭلىغ ئېرديۇ قىسمەت خۇدادىن.
كى بىركۇن ئاغرىدى، ئۆلدى سەراقە،
يەتىم قالدى بۇ لەيلى بالا - بارقە.
بېرىپ ئاش - سۇيىن، ئوقۇپ قۇرئانلار،
ئەرەب خەلقى بارى بارچە يارانلار.
كى بىركۇن بۇ ئەرەبلەر قىلدى ئەنگىز،
تولا ئۆتتى بۇ لەيلىدىن جىگەر رىز.
«كى ئايتىڭلار، بۇ لەيلىنى كۆيەۋگە،
بىرەلى توي قىلىپ مۇنى بىرەۋگە.
ئاتاسىنىڭ فىراقى باسقۇسىدۇر،
بۇتا فەرزەند ئاندىن بولغۇسىدۇر.
تەخى ئاندا بۇ مەجنۇننىڭ ئوتىنى،
كى دەفئ ئەتكەي ئانىڭكى فۇرقەتىنى.
تەقى سىزگە بۇ مەجنۇندىن بولۇر كۆپ،
ئۇ كۇنكىدەك كېلۇر لەشكەر تەخى كۆپ.
بېرەلى بىر كۆيەۋگە ئۆيى بولسۇن،
بۇ مەجنۇندىن تەخى ھەم كۆڭلى تىنسۇن.»
قۇيۇلدۇردى بۇلار بۇ مەسلەھەتنى،
ھەمە مەئقۇل دېدى بۇ مەشۋەرەتنى.
بۇيۇردى بىر پىرە زەننى: «كىرىڭ سىز،
نە دەيدۇر ئاڭا باقىپ ئىش قىلۇرمىز.»

كىرسە ئۇل پىرە زەن لەيلى ئۆيىگە،
تۇتاشتى ئۇت بۇ لەيلىنىڭ بويىغە.
كىرىپ دېدى: «ئايا لەيلى دېگەن قىز،
سۆزۈم بار ئىشىتىپ ئاگاھ بولۇڭ سىز...».
نەچە سۆزلەر بىلە دەللە دەلىلەت،
ياراشتۇرۇپ ئايتتى سۆزنى فۇرسەت:
«ئاتا ـ ئاناڭ ئۆتۇپ كەتتى جەھاندىن،
ھەنۇز ئايرىلمادىڭ ئۇشبۇ فىغاندىن.
نەبولدى ئەي قىزىم تەگسەڭ كۈيەۋگە،
قەبۇل قىلساڭ بىرەلىڭكىم كۈيەۋگە.
كى بۇ يەگلىغ يۈرۈپ ئۇمرۇڭ ئۆتەرمۇ،
بۇ مەجنۇننىڭ ئۇتى سەندىن ئۆچەرمۇ.
مۇناسىب باردۇرۇر بىر مەرد قابىل،
خۇدانىڭ يادىغە ئۇل ئېردى كامىل».

×

دېدى لەيلىكىم: «ئەي دەللە دەلالەت،
نەلەر دېدىڭ ماڭا قىلدىڭ ئەھانەت.
ماڭا مۇنداغ ئېيتما سۆزلەرىڭنى،
كى تىكمە ھەر زەمان سەن كۆزلەرىڭنى.
تەخى كىرمىشمۇ سەن يەتمىش ياشقە،
ھەنۇز تۈشمەيدۇرۇر ئىشق ئۇتى باشقە.
كى ئېشەك قارىسە ھاڭگى بولۇرمىش،
كى خاتۇن قارىسە كافكى بولۇرمىش».
دېدىكىم: «ئەي قارا كافكىيۇ ۋەسۋاس،
بۇ سۆزلەرنى دېدىڭكىم ماڭا بىخاسىت.
بۇ سۆزلەرنى دېگىل دەپ كىم ئايتتى،
ئەجەب كافكى ئىكەن زېھنىم كايتتى.
بۇ ئېرمەس ئىشقىنىڭ ئىشقى مەجازى،
سەبەب بىرلە بۇ مەجنۇن دىلنەۋازى.
قىيامەتكە داغى ئاشىق ئېرۈرمەن،
كېچە ـ كۈندۈز ئاڭا سادىق ئېرۈرمەن».
چىقىپ لەيلى ئۆيىدىن بۇ زەئىفە،
قىلىپ پارچە ئەرەبكە سۆزنى تۆھفە.
پىرى زەن دېدى: «ئەي پارچە خەلايىق،
بۇ ئىشدىن بولغۇسى تۈرلۈك ئەلايىق.
بۇ لەيلى سۆزىگە تاقەت تۇتالماي،
قاچىپ چىقتىم بۇ سۆزنى ئۇناتالماي.
قەبۇل قىلماي بۇ سۆزنى تىللادى كۆپ،
سېنىڭدەك دەللە دۇنيادا بولۇر كۆپ».

×

ئەجەم شەھرىدە بار ئېردى كىمەرسە،
ئەجايىب ئاقىلۇ دانا كىمەرسە.
بېرۈر بولدى ئانى ئىبنى سەلامغە،
قالۇر بولدى بۇ لەيلى دەردۇ غەمگە.
قەبۇل قىلماي بۇ سۆزنى زار يىغلاپ،
كى بۇ مەجنۇن ئۈچۈن جاننى داغلاپ.
شەھەر خەلقى بارى قالدى بۇ غەمگە،
بۇ لەيلى قالدى بىر دەردۇ ئەلەمگە.
ئەجەم خەلقى بارى قىلدى مەلامەت،
تولا قىلدى بۇ لەيلىگە ئەھانەت.
بۇ سۆزنى خاھ ئىشىتكىل خاھ ئىشىتمە،
ئېرۈرمىز بىھۇدە زېھنىن كايىتمە.
سېنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەل كۆپ بولدى ئاشۇب،
بەسى تۈشتى خەلايىقغە تەلەتتۇف.
بۇ نۇئمان ئوغلى داغى ئاندا بولغاي،
يەنە لەشكەر كېلىپ ئالەمگە تولغاي.
دېدى لەيلىكىم: «ئەي پارچە ئەرەبلەر،
سۆزۈم بار ئايتايىن پارچە يارانلار.
ئاتام پارچەلەرنىڭ سەردارى ئېردى،
ئەجەم خەلقى ئارا زەردارى ئېردى.

مېنىڭ ئۇچۇن بۇ مەجنۇن بىنەۋادۇر،
نەچە يىلدىن بېرى مىسكىن گەدادۇر.
ئانىڭ بىرلە بەسى قىلغان ئىدىم ئەھد،
ئانىڭ ئالدىدا مەن قىلغان ئىدىم شەرت.
ئانىڭ يۈزىگە مەن نەچۈك باقارمەن،
بۇ دەردىگە نەچۈك دەۋا قىلۇرمەن.
ئەگەر سورسە جەۋابىغە نە دېگۇم،
تىرىكلايىن كەفەن تونىنى كەيگۇم.
قىچاق بولسە ئەگەر ئۇرسام ئۆزۈمنى،
خەلايىق كۆرمەسە ھەرگىز يۈزۈمنى.
خۇدا بەرسە ئۆلۈم ئۆلگەي ئىدىم پاك،
كەفەن كىيگەي ئىدىم ئەيلەپ ياقام چاك.

نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەلىكنى،
مۇھەببەت كويىدا ئەۋۋارەلىكنى».
مۇنىڭ فەريادىغە يەتمەيدۇر ھېچكىم،
مۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيدۇر ھېچكىم.
«سېنىڭ جۇفتۇڭ ئەمەس بۇ مەجنۇنى زار،
يۈرۈيدۇر كوچادا ئىت، مىشلادىن خار.
بېرۇرمىز ئاپپارىپ ئىبىن سەلامغە،
قەبۇل قىلغىل بۇ سۆزنى خاس ـ ئامغە.
بۇ مەجنۇندىن سەن ئۈممىد ئۈزگىل،
ئۆزۈڭنى ئاۋۇتۇپ كۆڭلۈڭنى تۈزگىل».
قىلۇر بولدى بۇلار بۇ ئاخىرى توي،
تولا ئۆتتى ئارادىن گۇفت ئىلە گوي.

×

كى بۇ ئىبن سەلامغە قىلدىلار توي،
خەلايىقلار يىغىلىپ كوچاۋۇ كوي.
شەھەر ئىچرە بارى مىرزادەلەرنى،
يىغىبان خاجە، خاجەزادەلەرنى.
بارى سەۋداگەرى كاسىبلارنى،
مۇنەججىم، شائىرۇ كاتىبلارنى.
كېلىبان تۇرفە بىر رەئنا جەۋانلار،
ئۆلۈكلەر كۆرسە تاپقاي تازە جانلار.
ئۆزى زۇھرا مەسەل قىزلار يىغىلدى،
ئانى كۆرگەن يىگىت دۈپ-دۈپ يىقىلدى.
يىغىلدى قىزلار ھۇرى بېھىشتى،
ئەزەلدە شۇمداغ ئېردى سەرنەۋشتى.
شەرابى شەۋق ئىچىپ بۇ جۇرئەئى نۇش،
قارىلارغە ھەمە كىرگەن ئىدى جۇش.
نىسار ئەيلەپ بۇلارغە لەئل جەۋھەر،
فىدا ئەيلەپ بۇلارغە دۇررۇ گەۋھەر.
بۇ خوجە ئۆلتۈرۈپ ئاتۇ كالا، قوي،
ئالىپ ئەقد نىكاھلاپ قىلدىلار توي.
نەچە كۈندىن بۇيەڭلىغ توي قىلىبان،
كېچە ـ كۈندۈز بىلە مېھمان قىلىبان.

×

بۇلارنىڭ مەجلىسى ئاخىرغە يەتتى،
تاراشتى بەئزىسى ئۆيىگە كەتتى.
بۇ يەڭلىغ ئەيلەدىلەر ئول نەچە كوي،
سالىبان مۇشك ـ ئەنبەر ئەقد ئىلە بۇي.
ئالىپ باردى بۇ لەيلىنى ئۆيىگە،
تۈشۈپدۇر زىلزىلە خوجە بويىغە.
نەچە ئەھلى يارانلار بىللە باردى،
بۇ لەيلىنى قويۇپ ئۆيىگە ياندى.
ئىلىك سۇندى بويۇنغە دېدى: «جانىم،
نە ئۈچۈن بىدىماغسىز مېھرىبانىم.
ئۇشۇل ئەسنادا ئاچىلدى مۇئەللەق،
قاۋارىپ، سارغارىپ قالدىيۇ مۇتلەق.
بۇ سۆز ئىشتىلدى بارچە خاس ـ ئامغە،
بۇ ۋاقىئە بولدى بۇ ئىبنى سەلامغە.
كى بارچە يىغىلىپكى ئىگراشىبان،
كى بارچە يىغلاپۇ گەھ زىگراشىبان.
دېدىلەر بارچە: «بۇ لەيلىنى ئالغان،
ياراشمادى ھەمە غەيرەتكە سالغان».
كى بەئزى دېدى: «بۇ ھەق بۇلبۇلىدۇرە
ئانىڭ ئۈچۈن ئىشى ھەم غۇلغۇلىدۇر».

AltunOq

ئارادا نەچچە كۈن ئۆتـتىيۇ بىركۈن،
تەغازە قىلدى خوجە يەنە بىرتۈن.
ئۇزاتتى قولىنى لەيلىگە ئولدەم،
يىقىلدى قالدى بۇ ئۆيدە ئوشۇلدەم.
يىقىلدى ئول داغى بىھۇش بولدى،
ئاغىزدىن كۈپۈك كېلىپ خامۇش بولدى.
ئەرەبـلەر بارچەسى كەلدى قاشىغە،
باشىن ئالدى ئۇرۇغ ـ تۇقغان تىزىغە.
كى بارچە يىغلىپ كۈيەۋ باشىغە،
كى ھېچكىم كىرمەدى كىلىن قاشىغە.
كى بۇ لەيلى ئۆيىدە قالدى يالغۇز،
بەيابانداا بۇ مەجنۇن يەككە يالغۇز.
بۇ مەجنۇننى ساغىنىپ لەيلى يىغلاپ،
ئىشىككە چىقتىيۇ كۆڭلىنى ئاۋلاپ.
كى چىقتى شول زەمان بادى شامالى،
خۇدا بەرسە كۆرەي مەجنۇن جەمالى.
كى ئول ئۆيدىن چىقىپ كەتتى بۇ ئاندا،
كېلۇر مەجنۇن يىدى ئۇشبۇ يابانداا.
بىرى بىرىنىڭ يىدى مەئلۇم بولۇشتى،
بۇ ئىككى مېھرىبان ئاندا تاپىشتى.
يۈگۈردى شول زەمان لەيلى يابانغە،
قىلۇر ئېردى فىداجان دىلرەباغە.
بەيابانداا يۈرۈپ بۇ زار بۇلبۇل،
قىلۇر لەيلى ئۈچۈن فەرياد غۇلغۇل.
بىرئوق كىردى بۇ لەيلىنىڭ كويىغە،
تۇتاشتى ئوت بۇ مەجنۇننىڭ بويىغە.
يىدى كەلدى بۇ مەجنۇنغە ياباندا،
«يىدى كېلۇر مېنىڭ لەيلىم قايانداا؟»
بىرئوق يىغلاپ يۈگۈردى مەجنۇنى زار،
كى بۇ لەيلى ئۈچۈن ئىت، مىشلادىن خار.
بىرئوق لەيلىنى كۆردىيۇ يىقىلدى،
بۇ لەيلىنىڭ جانىن ئوتقا يېقىلدى.
كۆرۈشتىلەر كېلىپ بۇ ئىككى بۇلبۇل،
قەفەس ئىچرە قىلىپ ئەفغان ئىلە غۇل.
بىر ئوق مەجنۇن ئۆزىنى سۆزگە سالدى،

بۇ لەيلىنىڭ سۆزى ئالەمگە تولدى.
دېدى: «لەيلىم، ۋەفادارىم نە بولدۇڭ،
قايۇ چاغدىن كېلىپ سەن مۇندا بولدۇڭ؟
ئەنە كۆرگىل بۇ ئەھۋالىمنى ئەي يار،
ئۆزۈمنى ئەيلەدىم يادىڭدا دىلخاھ.
سېنىڭ يادىڭدا چۆللەرنى كېزەرمەن،
كۆڭۈلدە دەردۇ غەملەرنى كېزەرمەن.
سېنىڭ يادىڭدا بولدى نەچچە ئاي ـ يىل،
بۇ چېھرەمنى كۆرۈپ ھالىمنى سەن بىل.
ئەلائەي خانەئى سۇنبۇل زەبانىم،
تەنىمدە چىقغالى ئاز قالدى جانىم.
نەچە يىللار بولۇپ سېنىڭ كويۇڭدا،
كى تاپتىم ئىستەبان سۇنبۇل بويۇڭدا.
سېنىڭ كويۇڭدا بولدۇم بىنەۋايى،
سېنىڭ يولۇڭدا بولدۇم بىر گەدايى.
جەمالىڭ تىيغەسىدىن كۆكرەكىم چاك،
فىراقىڭدا ساچارمەن باشىمە خاك.
بۇ يەڭلىغ بولغۇچە ئۆلگەنكى بېھراق،
نە ئىشدۇر ئول داغى مۇندىنكى بېھراق.
بەسى ئەفكار بولدۇم فۇرقەتىڭدە،
كى ئۇمرۇم سەرف قىلدىم ھەسرەتىڭدە.
بەيابانلارنى تەي قىلدىم كويۇڭدا،
بولۇپ خۇرسەندلىك ياخشى خۇيۇڭدا.
سېنىڭ يادىڭ بىلە گۈللار ئاچىلۇر،
سېنى كۆرمەي فىراقىڭدا ساچىلۇر.
سېنىڭ كويۇڭ ماڭا گۈلزار ئەمەسمۇ،
كېچەدىن تا سەھەر بىدار ئەمەسمۇ؟
سېنىڭ كويۇڭ مېنى شەيدا قىلىپدۇر،
جانىمغە يوق نېمە پەيدا قىلىپدۇر.
سېنىڭ دەردىڭ ماڭا دەرماندىن ئارتۇق،
قۇلۇڭ بولماغلىقىم سۇلتاندىن ئارتۇق.
ئايا لەيلىم ئىشتىكىل ئۇشبۇدۇر ئەرز،
بويۇندىن ساقىت ئەتتىم بارچەدىن قەرز».
دېدى لەيلىكىم: «ئەي مەجنۇنى بىھال،
مېنىڭ ئۈچۈن بەسى بولدۇڭ گىرىفتار».

تىكىپ لەيلى كۆزىن مەجنۇن يۈزىگە،
مۇھەببەت زور قىلىپ ئىككى كۆزىگە.
«سېنىڭ ئۈچۈن بەسى قىلدى مەلامەت،
خەلايىق ئىشىتىپ قىلدى ئەھانەت.
نە ئەيلەي، نە قىلاي مەزلۇم ئەمەسمۇ،
سېنىڭ كويۇڭ ماڭا مەھزۇن ئەمەسمۇ.
سېنىڭ ئۈچۈنكى مەن ئۆلمەكچى بولدۇم،
سېنىڭ ئالدىڭدا جان بەرمەكچى بولدۇم.
شەھەر خەلقى بارىسى يىغلىشىبان،
مېنىڭ ئۈچۈن تولاسى يىغلاشىبان.
سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرمەي چىقماغاي جان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە كۆپتۇر ئارمان.
مەلامەت كۆپ قىلىپ شاھۇ گەدالار،
تولا سۆزلەدى بۇ ئۇششاق بالالار.
مەلامەت ئوقىغە بولدۇم نىشانە،
ئاتارلار ھەر تەرەفدىن بىر بەھانە.
سەن ئول مەجنۇنغە دائىم كۆيەسەنسەن،
ئانىڭ يادىدا دائىم يىغلامىشسەن.
ئۇ بىر دىۋانەدۇر سەن باي ئېرۇرسەن،
بارى بىر يولدادۇر سەن دام ئېرۇرسەن.
رەۋامۇ قەيسىغە بولماغلىقىڭ زار،
يۈرۈيدۇر كوچەدا ئىت، مىشلادىن خار».
كى شۇمداغلار دەيان قىلدى مەلامەت،
شەھەر خەلقى بارى قىلدى ئەھانەت.
تولا ئۆتتى ئارادىن گۇفت ئىلە گوي،
بارى ئەل ئاغزىدا سۆزگە قالىپ، ۋوي.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەلىكنى،
سېنىڭ ئۈچۈن بەسى ئەۋۋارەلىكنى.
بۇ ئىككى مېھرىبان مۇڭداشتىلار كۆپ،
ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ يىغلاشتىلار كۆپ.
بىر ئوق مۇڭداشتىلار ئىككى دىل ئارام،
زەمانى تاپتىلار بىر يەردە ئارام.
بىرى بىرگە ھەمە ھالىن دېيىشىپ،
جۇدالىقداغى ئەھۋالىن دېيىشىپ.
ئۇ يەردە يىغلاشىپ ئىككى ۋەفادار،
ئۇچار قۇشلار ھەمە بولدى خەبەردار.
چۇنان دەردلەر بىلە يىغلاشتىلار كۆپ،
ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ بۇ ئىككى مەھبۇب.
بىرى بىرگە باقىبان ئۇرسالار ئاھ،
تۇتاشىپ ئوت جەھانغە ماھ تاماھ.
«كېچە - كۈندۈز ھەم ئۆرۈلسەم باشىڭدىن،
كېتەي ئەمدى تولا تۇرماي قاشىڭدىن».
جۇدا بولدى ئۇشۇل ھەين بىر - بىرىدىن،
كىشى ئايرىلدى يا ئىككى كۆزىدىن.
«كى سەن ئۆيگە بارۇرسەن مەن كېتەيىن،
يۈرۈبان ۋەھشىلەر سارى يېتەيىن».
يانىپ كەلدى بۇ لەيلى زار يىغلاپ،
كى بۇمەجنۇن ئۈچۈن جانىنى داغلاپ.
بىر ئوق ھۇشىغە كەلدى زار يىغلاپ،
يۈزى كۆزىنى ھەم تىرماپ - تىرماپ.
ھۇشىغە كەلدى ئول ئىبنى سەلامى،
قەنى لەيلى دەيان سوردىيۇ ئانى.
ياۋۇق كەلدى ئۇشۇل لەيلى دېگەن قىز،
ئەمەس ئىش بولدىيۇ نۇقسان قىلىپمىز.
سورادىلار خوجەدىن ھال نېدۇر،
ئايىتىڭ ئىشتالى بۇ فال نېدۇر.
خوجە دېدىكى: «ئەي بارچە يارانلار،
ئىشىتىڭ بۇ سۆزۈم ياخشى - يامانلار:
تۈشۈمدە بولغان ئېرمىشكى قىيامەت،
بارىغە بولغان ئېرمىشكىم ئەلامەت.
فەرىشتەلەر سۆرۈپ پىلسىراتىغە،
ئۆتەلمەي تۈشتۈم ئېرسە مەن دەۋزەخقە.
قىيىن كۆپ قىلغۇر ئېردى فەرىشتە،
قولۇمغە بەردى نامەم سەرنەۋىشتە.
ئوقۇدۇم ئۆز نامەم پارچە نۇقسان،
ھەمە قىلغان ئىشىمدۇر جۈرم - ئىسيان.
فەرىشتە ئايدىكىم: «ئەي مۇنافىق،
بەسى نۇقسان قىلىپسەن بارچە فاسىق.
كىم ئول لەيلىنى داغى سەن ئالىپسەن،
ئانىڭ ئۈچۈن بەلالارغە قالىپسەن.

ئانىڭ ئالدىدا تۇرغىل زار يىغلاپ،
قارا ئاغرامچىدا بوينۇڭنى باغلاپ.
خۇدا قىلغان بۇ مەجنۇنغە نەسىبە،
ئانى سەن قىلماغىل ھەرگىزلا شىۋە.
دۇئا قىلسۇن سېنىڭ بۇ دەردلەرىڭگە،
ئاڭا قىلغان سېنىڭ كۆلفەتلەرىڭگە».
بىر ئۇق ئىبن سەلام ھۇشىغە كەلدى،
يۇرۇنقىدەك داغى سۆزىگە كەلدى.
بۇ تۇشنى كۆردىيۇ دېدىكى تەقسىر،
كى بارچەغە بېرىپ بىر-بىر تەقرىر.
خۇداغە قىلدى مىڭ تۈرلۈك مۇناجات،
تەقى يىغلاپ دېدى: «قىلدىم گۇناھات.
خۇداۋەندا گۇناھىمنى كەچۈرگىل،
ماڭا ئىشقى مۇھەببەتتىن ئىچۈرگىل.
ماڭا دەسگىر ئېرۇرسەن ھەيبى جەببار،
بارى ئاسىيغە سەن سەتتارۇ غەففار.
مۇرۇۋۋەت سەندىن ئېرۇر ئەي ئىلاھىم،
كى يوق سەندىن بۆلەك پۇشتى پەناھىم.
ئىلاھا مەن قولۇڭنى خاك قىلغىل،
ۋۇجۇدۇمنى جەھاندا پاك قىلغىل.
بېرىپ تەۋفىق مەندەك روسىياھغە،
ئىبادەت يولىنى مەن بىنەۋاغە.
قىلىپ جۇرمى گۇناھى بىنىھايەت،
يەنە يوقتۇر مېنىڭدەك بىسەلاھەت.
بەلەند تاغلاردىن كۆپدۇر گۇناھىم،
ساڭاكىم ساغىنۇرمەن ئەي ئىلاھىم.
سېنىڭ ئالدىڭغە كەلدىم داد ئەيلەپ،
چەمەن بۇلبۇلىدەك فەرياد ئەيلەپ».
دەبان يىغلادى خوجە زار يىغلاپ،
يۈزى-كۆزىنى ھەم تۇفراقغە بۇلغاپ.

× ×

«قارا بولدى يۈزۈم كۆرمەسلىكىمدىن،
خەتا قىلدىم ساڭا بىلمەسلىكىمدىن.
كى سەندە بار ئىكەن تۈرلۈك كەرامات،
كى بىلمەي مەن ساڭا قىلدىم گۇناھات».
تەقى يىغلاپ خوجە ئۆزىدىن ئۆزىگە،
«فەرىشتە بولدۇم ئەلنىڭكى سۆزىگە».
بۇلەيلىگە تەۋازۇئ بىرلە يىغلاپ،
يۈزى-كۆزىنى ھەم تۇفراقغە بۇلغاپ:
«ماڭا لەيلى قىلىڭكىم بىر دۇئايى،
كى دەفئ ئولسۇن مېنىڭدىن بۇ بەلايى.
ئارىغ كۆڭلۈڭ بىلە قىلساڭ مۇناجات،
قۇتۇلسام بۇ بەلادىن ئەي پەرىزات.
گۇنەھ بىرلە تەخى دەرماندە بولغان،
سېنىڭ ئالدىڭدا مەن شەرمەندە بولغان.
ھەرام ئەتتىم ئۆزۈمگە ئەي پەرىزاد،
دۇئا بىرلە كۆڭۈلنى قىلغىل ئازاد».
ئۇرۇغ-قاياشلارى خوجەغە يىغلاپ،
خوجە تۇرۇپ تەقى لەيلى باغلاپ.
دېدى لەيلى خوجەغە: «ئەي پىرى سال،
تولا قىلمە ئۆزۈڭنى ئۆزىگە بەدھال.
دۇئا قىلغان بىلە قولىڭ قولىمەن،
كى بۇ مەجنۇن ئۇچۇن ھەق بولبۇلىمەن».
دۇئا قىلدى شول ئەسنادا بۇلەيلى،
ئۇرۇغ-تۇققان يىغىلدى بارچە خەيلى.
يۈمۈپ زاھىر كۆزىن باتىنىنى ئاچتى،
دۇئا قىلماق ئۇچۇن ئىلكىنى ئاچتى.
شەفىئ ئەتتى تەمام پەيغەمبەرىنى،
ئەۋەل ئادەم، ئاخىر خاتەم نەبىنى.
«ئۇچارلىقۇ تىنارلىق جانى ھەققى،
ھەسەن بىرلە ھۇسەيىنىڭ قانى ھەققى.
مەلائىك تەسبىھۇ ئەئزاسى ئۇچۇن،
تەمامى ئەنبىيالار زارى ئۇچۇن.
كى بىلمەي ئول داغى قىلدى خەتايى،
گۇناھىنى كەچۈرگىل ئەي خۇدايى.

ئىلاھا، قىل دۇئالارنى ئىجابەت،
نىجات بەرگىل ئاڭا قىلغىل رەھمەت.
ئىلاھا مەن زەئىفنىڭ ھاجەتىن بەر»،
تەمام ئەتتى دۇئا ئەللاھۇ ئەكبەر.
شول ئەسنادا بۇ خوجە شاد بولدى،
بارى غەم ـ غۇسسەدىن ئازاد بولدى.
قوپۇپ لەيلى ئۆيىگە باردى ئولدەم،
تەقى مەجنۇن ئۈچۈن قىلدى كۆزى نەم.
ئارادا نەچچە كۈنلەر ئۆتتى بىر كۈن،
كىرىپ قىلغان گۇناھ كۆڭلىگە بىر كۈن.
شول ئەسنادا قوپۇپ چەرخ ئۇردى يىغلاپ،
كى بۇ مەجنۇن ئۈچۈن جانىنى داغلاپ.
خۇدايا بۇ گۇنادىن پاك قىلغىل،
مېنى بۇ قايغۇدىن ئازاد قىلغىل.
نەچۈك قىلسام گۇناھىمدىن ئېرىنغۇم،
بۇ ھەسرەت بىرلە ئۆلسەم، ۋەھ، نە قىلغۇم.
كى بۇ لەيلىگە بولدى بىر ھۇزۇرى،
سەھەرلەردە بولۇبان بىھۇزۇرى.
ئەدا بولغاي ئىدىم مەن بۇ گۇناھدىن،
كېچە ـ كۈندۈز تىلەرمەنكىم خۇدادىن.
ئانىڭ كۆڭلىگە تۈشتى بىر خەيالى،
نەچۈك قىلسام ئادا بولغاي گۇناھى.
بارىبان مەككەدە فەرياد قىلسام،
كى ئاندا مىڭ تىيۋە قۇربان قىلسام.
نەچە يىللار تۇرۇپ ھەقدىن تىلەسەم،
گاھال شەمشىرنى تاشقە بۈلەسەم.
شۇ ئاندا بۇ گۇناھىمدىن بولۇپ پاك،
جەھاندا يۈرمەگەي ئېردىكى ناپاك.
بارۇر بولدى بۇ ھەجگە ئاندا لەيلى،
كى بارماقغە ئەجەب زوق بولدى مەيلى.
نەچە كۈنلەر قىلىپ جابدۇق تەييار،
ئالىپ نەزرى نىيازۇ ئاندا بىسيار.
بېرىپ بۇ پۇل ـ مالۇ يەتىم، بىيۋەگە،
تېخى قالغانلارىن يۈكلەپ تىيۋەگە.
چىقىپ يۈردى بۇ لەيلى بۇ شەھەردىن،
ئۈزاتتى ئەل بارىپ بىرئانچە يەردىن.
بۇ يولدا قىرىق كۈنلۈك چۆل بار ئېردى،
بۇ چۆلدە ئۈشبۇ مەجنۇن يۈرۈر ئېردى.
يۈرۈبان لەيلى كەلدى جاڭگالىستان،
ئۇ يەر ئېردى بۇ مەجنۇنغە گۈلىستان.
بىر ئوق مەجنۇن تېخى لەيلىنى كۆردى،
باقىبان ئارقاسىغە لەيلى تۇردى.
بۇ مەجنۇننىڭ كۆزى لەيلىدە ئېردى،
بۇ لەيلىنىڭ كۆزى ئىتىدا ئېردى.
بۇ لەيلىنىڭ تەخى بىر ئىتى ئاندا،
بارۇر لەيلى بىلە ئۈشبۇ ياباندا.
قويۇپ لەيلى بۇ ئىتنىڭ ئاتىنى باش،
كۆرۈنمەدى كۆزىگە ئىتى شاباش.
بىر ئوق قىچقىردى ئىتىنى ئاندا لەيلى،
بۇ ئاۋاز ئىشىتىپ مىڭ ئارتتى مەيلى.
بۇ قىچقىرغاچ ئىتىنى لەيلى «باش ـ باش»
تۇرۇپ قالدى بۇ مەجنۇن ئاندا شاباش.
كى بۇ لەيلىم مېنى تۇرسۇن دېگەندۇر،
يانىپ كەلگۈنچە ئول يۈرسۇن دېگەندۇر.
ئۆتتۈپ كەتتى بۇ لەيلى كۆرمەي ئانى،
تەخى مەجنۇننىڭكىم سورماي ئانى.
يول ئۈستۈندە تۇرۇپ قالدى قارالاپ،
تەخى لەيلى ئۈچۈن جانىنى داغلاپ.
نەچە يىللار تۇرۇپ مەجنۇن ئاندا،
بۇ مەجنۇندەك جەفاكەش يوق جەھاندا.
باشىنىڭ ساچىيۇ تىزىغە تۈشكەن،
بۇ لەيلىنىڭ غەمى كۆڭلىغە تۈشكەن.
نەچە كۈندۈر تۇرۇبان مۇنتەزىر ئول،
يانى بەلىگە باقماي ئوڭ يا سول.
كېچە ـ كۈندۈز تۇرۇپ مەجنۇن غەمدە،
بۇ مەجنۇننىڭ كۈنى بۇ بولدى چۆلدە.
بۇ لەيلىگە باقىپ ئاندا تۇرۇپدۇر،
تولا قۇش باشىدا جانگاھ قويۇپدۇر.
تولا قۇچقاچۇ فاختەكلەر، ساغىزخان،
تەخى مەجنۇن بۇ لەيلىنى ساغىنغان.

تۇرۇپ قالدى بۇ مەجنۇن يەتتەۋۇ يىل،
بۇ يەڭلىغ بولدى مەجنۇن ھالەتى بىل،
تەخى بۇ مەككەدىن ياندى بۇ لەيلى،
بۇ مەجنۇننىڭ تەخى مىڭ ئۆتتى مەيلى.
يەتىپ كېلۇر ئىدى يۇرتىغە ئاندا،
تۇرادۇر بىر نېمەرسە بۇ ياباندا.
كى ھېچكىم بىلمەدىكىم ئول نېمەدۇر،
بۇ چۆلدە ئول تەخى نېتىپ تۇرادۇر.
كېلۇر ئېردى تولا ئەل لەيلى بىرلە،
كى ھەرقايسى كېلۇر ئۆز خەيلى بىرلە.
تانۇدى لەيلىكىم مەجنۇن بولغاي،
قايۇ چاغدىن كېلىبان مۇندا تۇرغاي.
بارۇر ئېردى تىيۋە ئۈستىدە لەيلى،
بۇ مەجنۇننى كۆرۈپ مىڭ بولدى مەيلى.
بىرئوق لەيلىنى كۆردىيۇ يۈگۈردى،
تۈشۈپ لەيلى ئانىڭ سارى يۈگۈردى.
خەلايىق بارچەسى ھەيران بولدى،
بارى لەيلى ئۈچۈن گىريان بولدى.

×

×

تاپىشتىلار مەگەر بۇ ئىككى بۇلبۇل،
بۇ ئىككى بۇلبۇل ئاندا قىلدى غۇلغۇل:
«نە ھالدۇر بۇ نە مۇڭدۇر ئەي قاياشىم،
سەن ئوقسەن كۆڭلۈم ئىچرە بىر قۇياشىم.»
بۇ مەجنۇن ئۆپكىلەپ يىغلادى چەندان:
«قىيامەتغىچە يوقتۇر ماڭا خەندان.
ئەنە كۆرگىلكى ئەھۋالىمنى، ئەي يار،
نەچە يىللار تۇرۇپ يادىڭدا مەن زار.
سېنىڭ يادىڭ بىلە تۇردۇم بۇ چۆلدە،
مېنى سەن كۆرمەدىڭ ئىتنىڭ كۆزىدە.
سېنىڭ يادىڭ ماڭا گۇلزار ئەمەسمۇ،
سېنى كۆرمەكلىكىمگە زار ئەمەسمۇ؟
نە ئەيلەي، نە قىلاي پەيۋەندى جانىم،
ئەنە كۆر چىقغالى ئاز قالدى ھالىم».
بىرئوق لەيلى بۇ سۆزلەرنى ئىشىتتى،
بويى باشدىن-ئاياغ ئولدەم ئىسىتتى.
دېدىكىم لەيلىكىم: «مەجنۇن جانان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە قالغاي ئەرمان.
ماڭا سەنسىز تامۇغدۇر باغى گۇلشەن،
كۆزۈم بولدى سېنى كۆرگەندە رەۋشەن.
مېنىڭ ئۈچۈن نە ھاللارغە قالىپسەن،
مېنىڭ ئۈچۈن نە ئوتلارغە كۆيۈپسەن.
تىلەرمەن ئول خۇدادىن كېچە-كۈندۈز،
كۆيەدۇرمەن فىراقىڭدا شەبى-روز.
ئالىپ بارسام سېنى، تۇرسام قاشىڭدا،
كېچە-كۈندۈز ھەم ئۆرۈلسەم باشىڭدا».
دەبان يىغلاشتىلار بۇ ئىككى پۇرغەم،
بىرى-بىرىگە ئېيتىپ دەرد ئىلە غەم.
بارۇرمەن بولدى مەجنۇن كۆپ سۆيۈندى،
بۇ مەجنۇن كۆزى لەيلىگە تالىندى.
ئالىپ باردى بۇ مەجنۇننى ئوشۇلدەم،
بۇ لەيلىگە بولۇپ مەجنۇن ھەمدەم.
بارىبان تۈشتى لەيلى ئۆز ئۆيىگە،
بۇ مەجنۇن كىرمەدى لەيلى ئۆيىگە.
كېچە-كۈندۈز ئىشى گۇلخەندە ياتماق،
كېچە تاڭ ئاتقۇچە مىڭ ئاھ تارتماق.
تاڭ ئاتقۇنچە ئۆزىگە جەبر ئەيلەپ،
كېچەدىن تا سەھەرگە نەۋھە ئەيلەپ.
كېچە-كۈندۈز ئىشى ئەفغاندا بولدى،
بۇ مەجنۇننىڭ ئۈنى ئالەمگە تولدى.
جەھان خەلقى ھەمە بولدى ئاڭا تىغ،
تولا نادانۇ ئەھمەق سوقتى قاتىغ.
«تولا يىغلاماغىل لەيلى سېنىڭكى،
نەچۈك قىلساڭ قىلۇ مەيلىڭ سېنىڭكى.»
تەخى مەجنۇن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ،
يىگىباشدىن تېخى زېھنىن كايىتىپ:

«نە ئەيلەي، نە قىلاي لەيلى ① كېرەكمەس،
تەخى ئانىڭ ماڭا مەيلى كېرەكمەس.
تەجەللى نۇردۇر قىلسام سەرەنجام،
سەبەب بىرلە قىلىپ لەيلىگە بەدنام...»
بارى ئەل كۆپ قىلۇر ئېردى مەلامەت،
تولاسى لەيلىگە قىلدى ئەھانەت.
«بۇ مەجنۇننى يىراق قوغلاپ سالىڭلار،
تەخى كەلسە ئانى قوغلاپ ئۇرۇڭلار.»
بار ئېردى مۇندا بىر دەللەئى فۇرفەند،
بۇ مەجنۇننىڭ ئىشىنى مەن قىلۇرمەن.
ئاپاراي مەن ئانىڭ زېھنىن كايىتماي،
ئېبەرەي مەن ئانى لەيلىگە ئايتماي.
ئانىڭ ھېچ بولماسۇن ئاتى سۇراغى،
كى تىنسۇن بۇ شەھەر ئەلنىڭ قۇلاغى.
چىقىپ مەجنۇنغە دېدى: «ئەي پىرى سال،
ساڭا لەيلىنىڭ ئايتتى بۇ نەدۇر ھال.
فەلان يەرگە بارىبان ئەتسۇ بوستان،
كى ئاندا قىلغۇسى تۇرلۇك گۈلىستان.
تەخى ئاغزى بىلە ئارىق چىقارسۇن،
تەخى تۇرلۇك مەئاشلار ئاندا قىلسۇن.
تەخى ئاغزى بىلە قارىم چاپىبان،
كى ئاندا باغۇ بوستانلار قىلىبان.
كى ئاندا مەن بارىپ سەيرى قىلۇرمەن،
بۇ باغۇ بوستان ئىچرە يۈرۈرمەن».
بۇ سۆز بىرلە بۇ مەجنۇننى ياراتتى،
بۇ سۆزنى ئىشىتىپ مەجنۇن سۆيۈندى.
مۇبارەك لەيلى ئاندا بارغۇسىدۇر،
بۇ بوستانلار ئىچىدە يۈرگۈسىدۇر.
ئەنە خۇشتۇر ماڭا لەيلىم دېگەن سۆز،
ئانىڭ يادى بىلە دائىم شەب ئەفرۇز.
ئۇشۇل سائەت يۈگۈردى مەجنۇن ئاندا،
نەچە يىللار قالىپ يازى - ياباندا.
ئاغىز بىرلەن تەخى تاشلارنى كولاپ،
بۇ لەيلى يادىدا كۆڭلىنى ئاۋلاپ.
ئاغىز بىرلەن داغى كولاپ ئىدى تاش،
بۇ سۆز ئالەمگە ھەم تولدى بولۇپ فاش.
تەخى چاپقان ئارىقغە چىقمادى سۇ،
گەھى لەيلىم دەر ئېردى گاھى ياھۇ.
نەچە يىللار مۇنىڭ بىرلە بولۇپ زار،
بەيابانىدا بولۇپ ئىت - مىشلەدىن خار.
ئاغىز گۆشى بۇ ئۇفرايدۇر ئىڭەكى،
ئاچىلىپ قالدى ئاغزىنىڭ سۆڭەكى.
تەخى ئاغزى بىلەن تاشلارنى تىشلەپ،
بۇ لەيلى يادىدا چۆللەردە ئىشلەپ.
«بۇ لەيلىم يادىدا بوستان سالۇرمەن،
قەبۇل قىلماي ئۇقۇبەتكە قالۇرمەن».

× ×

«ئەلىڭ قەددىم ئىدى قەددىم خەمىدە،
بۇ ھالغە قالدىمۇ لەيلىم غەمىدە».
نەچە يىللار بولۇپ مەجنۇنى دىلتەڭ،
فەلەك بىرلە قىلىبان نەچچە يىل جەڭ.
كى بىر كۈن ئاغرىدى مەجنۇنى پۈرغەم،
ئاغىزدا قالمادى بىر زەررەئى نەم.
فەلەك جەۋرىسى ھەريان تاراشتى،
بۇ مەجنۇن لەيلى ئۈچۈن جان تالاشتى.
كى قىرىق كۈن جان تالاشتى چىقمادى جان،
«باشىمدا تۇرمادى ئول لەيلى جانان.
مېنىڭ ئەھدىم بۇدۇر سەن بولماغۇنچە،
جانىم چىقماس قاشىمدا تۇرماغۇنچە».
كى مۇنداغلار دەبان فەرياد ئەيلەپ،
بۇ لەيلىگە باقىبان نەۋھە ئەيلەپ.

① ئەسلى قول يازمىدا «مەجنۇن» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «لەيلى» دەپ ئۆزگەرتىپ ئېلىندى.

بۇ لەيلىگە خەبەر قىلدىلار ئاندا،
ياتىپ ئاندا مەجنۇن بۇ يابادا.
چالا چالا ياتادۇر باشىنى ئول،
كىشى بارسا سورايدۇر لەيلىنى ئول.
باشىن كۆتەرگۈچە يوقتۇر مەجالى،

تىلىدا ئېيتادۇر لەيلىمۇ لەيلى.
«ئايا لەيلىم كېلىپ كۆرسەڭ يۈزۈمنى،
باشىمدا تۇرساڭۇ ئايتسام سۆزۈمنى.
كى ئاندىن ئالسەلەر بەرگەن ئەمانەت،
«قۇتۇلغايمەن بۇ ئەل قىلغان مەلامەت.»

×

بىر ئوق لەيلى يۈگۈردى باردى ئاندا،
ياتادۇر ئاندا مەجنۇن بۇ يابادا.
قۇچاقىغە ئالىپ باشىنى يىغلاپ،
يۈزىنى، كۆزىنى ھەم تىرماپ ـ تىرماپ.
دېدى: «جانان ئەي جانىم نە، بولدى،
مېنىڭ ئۈچۈن ئىچىڭ ھەسرەتكە تولدى».
بىر ئوق ئاچتى كۆزىن لەيلىنى كۆردى،
تۈمەن تۈرلۈك فىغان لەيلىگە قالدى.
دېدى: «لەيلىم ۋەفادارىم سۆزۈم بار،
كى ئاندىن ھەم ئۈمىدىمۇ كۆزۈم بار.

×

مەن ئۆلسەم قويسەلەر ئۆتكەن يولۇڭدا،
كى سۇ بەرگىن ئىچەيىن ئۆز قولۇڭدا».
دېدى مەجنۇنكى: «ئەي لەيلىم ۋەفادار،
مېنىڭ ئايتقان سۆزۈمدىن بول خەبەردار.
ئۆلەرمەن ئۇشبۇ فۇرقەت بىرلە يارىم،
ساڭا دەرمەن بۇ سۆزنى گۈلئۇزارىم.
مەن ئۆلگەندە تېخى بۇ گەپنى قىلغىل،
ئۆز ئىلكىڭ بىرلە مېنى دەفن قىلغىل.
سەن ئۆلگەندە مېنى قويسۇن يانىمدا،
گۆرۈمدە ياتايىن شۇندىن ئەماندا.

بۇ سۆزلەرنى تەخى لەيلىم قەبۇل قىل،
ئىشىتىپ بۇ سۆزۈمنى ياخشى بىلگىل.
سەن ئۆلگەندە كېلىپ تاپغىل مېنى سەن،
كى مەھشەردە سوراپ تاپقۇم سېنى مەن».
دېدى، «لەيلىم رىزا بولغىل» دېدى جان،
بىرئوق «لەيلىم» دېدىيۇ بەردى ئول جان.
بىرئوق مەجنۇن بېرىپ لەيلى ئۈچۈن جان،
يۈزىگە باقتى قالدى لەيلى هەيران.
بىرئوق يىغلاپ يىقىلدى ئۈزەسىگە،
ئاياغلارىنى سۈرتتى يۈز - كۆزىگە.
بىرئوق يىغلاپ ياقاسىن ئەيلەبان چاك،
بىرئوق فەرياد ئېتىپ باشقە ساچىپ خاك.
تەخى يىغلاپ دېدى: «ئەي بوستانىم،
خەزان بولدۇڭ ئاخىر گۈلىستانىم.
سەن ئېردىڭ ئۇشبۇ دۇنيادا ۋەفادار،
سېنىڭ بۇ دەردىڭە قىلماي هەۋادار.
ماڭا ئول يار ياۋەر مېهرىبانىم،
كى باشىم ئۆزرە ئېردى سەرۋ نازىم.
ماڭا ئول باغ ئىچىدە گۈلئۇزارىم،
ماڭا ئول بوستانىم سەبزەزارىم.
خۇدايا سەن بۇ مەجنۇننى نە قىلدىڭ،
باشىمغە كوهىقاف تاغىن يىقىتتىڭ.
كىيەرمەن ئەگنىمە بىر ئەسكى جەندە،
خۇدايا ئال ئەمانەت قويما مەندە.
بىرئوق يىغلاپدۇرۇر مەجنۇن يۈزىگە،
يۈزىنى سۈرتەدۇر مەجنۇن پۇتىغە.
دەر ئېردى: «ئاه مەجنۇن، ئاه مەجنۇن،
ئاخىر دەمدە بۇ يەڭلىغ زار مەجنۇن.
كۆزۈمنىڭ نۇرىيۇ ئەترۇ دىماغىم،
يۈزۈڭنى ئوخشاتۇرمەن ماهى تابىم.
يۈزۈڭ ئوخشايدۇر گويا ماه سۇرەت،
جەهاندا يوق سېنىڭدەك ماه تەلئەت.
.... ①
هەركى خانەد دۇئا تەمەئدارەم،
زانكى مەن بەندەئى گۇنەهكارەم.
شۇد بىتەۋفىقى خۇدايى لايەنام،
ئىن كىتابەت روز پەنجشەنبە تەمام.

(تۈگىدى)

① بۇ يەردىن بىرقانچە بەيت يوقالغان.

دىۋانى ناقىس

موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر

نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى تۇراخۇن

①61

[دىلنى قان] ئەتكەن لەبى ئېرمىش نۇشۇل مەنزۇرنىڭ،
ۋەھكى، مۇنداغ بولماغاي جەننەتدە مەگزى ھۆرنىڭ.
كۆڭلۈمە شۇرىش دەمادەم كەلتۇرۇر ئېرمەس ئەجەب.
خەتلەرىنىڭ يادىدا قوزغالماق خەيالى مۇرنىڭ.
كاكۇلۇڭدىن ئايرۇ كۆزلەر نۇرى يوق بولدى دېدىم،
زۇلمەت ئېركىن ئەسلى ھەر ياندىن كۆرۈنگەن نۇرنىڭ.
ئولتۇرۇپ جايىڭدا سەير ئەتمەك تىلەرسەن يۇم كۆزۈڭ.
بىر مەسەل ئەل ئىچرە باردۇركىم «تەماشا كورنىڭ»
مۇغتەنەم تۇت، ساقىيا، جامى سەفالىڭنى بەسى،
ئېھتىمالى باركى بولغاي خاكىدىن فەغفۇرنىڭ.
چىقسە فۇرقەت پەھلەۋانى ئىشق لەشكەرگاھىدىن،
كىم ئىكىن مەيداندا ئالدىن توسقاي ئول بەرزورنىڭ.
كۆرمەسەم ئول يۈزنى بىلمەسمەن كېچە-كۈندۈز نېدۇر،
ھۆسن مۇتلەق مەنشەئىدۇر نۇرئىلە دەيجۇرنىڭ.
شۇم تالېئىلىك سىرىشكىمنى ئاچىغ قىلسە نېتاڭ،
كىم سۇيى ئەلبەتتە ئاچچىغدۇر زەمىنى شورنىڭ.
كۆرمەيىن ئەيبىنى رەد قىلمە كىشىنى زىنھار،
شەرئ ھەم قويماس مۇرەددەد ھەر ئىشىن مەستۇرنىڭ.

---

① بېشى ئۆتكەن ساندا.

يەتمەيمن مەقسۇدىغە ياندى ھەمە ئاشىقلارى،
بارچەگە يەتتى مۇكافاتىم مەنى مەھجۇرنىڭ.
..................① ئەتتى كۆكۈلنى، ئەي پەرى،
نې گۇناھى بار ئىكەن بىلمەمكى ئول مەجبۇرنىڭ.
شەنبەنىڭ فىكرى بىلە ياشلارغە جۇمئە تەلخدۇر،
ئاچچىغ ئەتتى ناقىس ئەيشىنى خەيالى كورنىڭ.

62

بىۋەفالار مېھرىدىن كۆڭلۇم مۇكەددەردۇر مېنىڭ،
گەرچە جانىم مۇرغى ئىشق ئىچرە سەمەندەردۇر مېنىڭ.
بارگاھى مەئنىدە سۇلتانى ئىززەت مەن بۇ كۈن،
كۆلخەنى سۇرەتدە گەر ۋەزئىم قەلەندەردۇر مېنىڭ.
زاھىدا، ئۇسرۇك چىقىپ رەسۋالىغ ئەتسەم ئەيب ئەمەس،
چۈنكى قىلغان ئىشلارىم بارچە مۇقەددەردۇر مېنىڭ.
باقمە ئەلفازىغە، ئەي داناكى، قىلغان سۆزلەرىم،
مەئنى ئەربابىغە بادامى مۇقەششەردۇر مېنىڭ.
بىنەۋا بول، ئاشىقا، ئالەمدە ئۇشبۇ شىيۋەدىن،
ھەيئەتىم دىۋارى شۇھرەتكە مۇسەۋۋەردۇر مېنىڭ.
مۇزتەرىب بولدى بۇ مېھنەتخانەدە چارەم قەنى،
كىم باشىمدا بىسۇكۇن چەرخى مۇدەۋۋەردۇر مېنىڭ.
ناقىس ئايتۇر شېئر ئارا ھەرلەھزە، ئەي ئەھلى كەمال،
تەكيەگاھىم سۆزدە ئاياتى مۇفەسسەردۇر مېنىڭ.

63

دوستلاردىن دەم بەدەم جەۋرۇ جەفا كۆرمەك كېرەك،
ھەرنەكىم لازىم ئېرۇر پايانىغە يەتكۇرمەك كېرەك.
مەن ھەيا كويىدا يۈردۇم ياردىن تاپتىم نىشان،
جانىغە بۇ ۋادىدا قۇربانلىقىغە ئۆلگۇرمەك كېرەك.
بۇ چەمەن مۇلكىدە مۇنداغ سەيردىن بىھبۇد يوق،
يارنىڭ ئىشكىدە ھەردەم نەچچە تەلمۇرمەك كېرەك.
ئەي كۆكۈل، يار ئىستەگەنلەر دائىما بىيداردۇر،
ئۇيقۇنى كۆزدىن يىراق ھەريانىغە كەتكۇرمەك كېرەك.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

چەكمەگىل رەنجۇ ھەۋا كىردارلىغ، ئەي بۇلھەۋەس،
گەر ئىلىككە گەۋھەرى مەتلەبنى كەلتۈرمەك كېرەك.
خاتىرەڭغە كەلسە يادى ياردىن ئۆزگە خۇتۇر،
توختاماي ئىتدەك ئانى ئاستانەدىن سۈرمەك كېرەك.
ئىشق دەئۋاسىن ئۆزنى چاغلاماي قىلغان كىشى،
تاقەتى تاق بولسە ھەم مەقئەد لەبىن بۆرمەك كېرەك.
ئول سەنەمنىڭ ئىشقىدىن كىم قاچسە مۆھلىكدۆر دەبان،
ناقىسا بۇتخانەدە جىسمىنى كۆيدۆرمەك كېرەك.

64

كۆرۈندى ئەل ئاراسىدىن ماڭا بىر ئەرغەۋان كۆڭلەك،
يىلان رەفتاردەك تىترەپ يۈرەكنى قىلدى قان كۆڭلەك.
نىگۈن بولدى بۇ ئالەم قەددى بىر جىلۋە كۆرگۈزگەچ،
ئەجەب ئېرمەس جەھان دەشتىن قىلۇر باغى جىنان كۆڭلەك.
ماڭا نې لالە لازىمدۇر نە گۇل نې ياسۇمەن، ئەي دىل،
بۇ يەڭلىغكىم قىلۇر جەۋلان كېيىپ ئول دىلىستان كۆڭلەك.
ئەجەب ئېرمەس قىزىلگۇل ھەجرىدىن بۇلبۇلغە بىخۇدلۇغ،
كېتەر ئۆزدىن كۆڭۈل چىقماس نىگار ئەيلەپ ئەيان كۆڭلەك.
جەفا قەسدىمۇ يا ئېھسانىمۇ ئول بىۋەفا ۋەشنىڭ،
كى بىر سائەت قەبا گۇلگۇنە ئەيلەر بىر زەمان كۆڭلەك.
ئېرۇر ھۇسنى جەھانغە شور سالغان، ئەي كۆڭۈل، بىلگىل،
كى بۇ ئىش قايدا بولغاي بولسە ھەم يۈزمىڭ جەھان كۆڭلەك.
ئېچۈكدىن مەيلى باغ ئەيلەر كۆڭۈللەر خاتىرى ھەردەم،
ئەگەر كەيمەپدۇر ئول گۇلنىڭ يۈزىدەك باغبان كۆڭلەك.
كېچە ئەل ئۇيقۇسىن قاچۇرسە باردۇر، ئەي كۆڭۈل، مەئزۇر،
كىم ئول كەيگەچ تەنى ئۈستىگە چەكمەكدىن فىغان كۆڭلەك.
نە غەم ناقىسغە ئۈريان دەپ قاچار ئەھلى خىرەد ئاندىن،
كى بولمىش يارنىنىڭ شەۋقىدە خاكى ئاستان كۆڭلەك.

65

ئەي، كەرەمىڭ پايەسى كەلدى چۇ توقۇز فەلەك،
خانى سەلايىڭ ئۆزرە رىزەخورىڭدۇر مەلەك.
گەرچە مەلەففۇزدۇرۇر تىلدا چۇ ئەئلا دىمەك،

ئۇلۇۋۋى ئارا قەدرىڭ ئېرۇر جۇملە ئەلادىن بەيەك.
ئاشىقى دىلخەستەدىن قىلمە كەنارە بەسى،
بىلمەدىم ئانىكى مەن بەلمۇ ئايا بىلەك.
ئۆپكەلى نازۇك قولۇڭ خاكى رەھىڭدۇر تەنىم،
ئولمەسە جەۋلان ئەگەر ھاسىل ئولۇرمۇ تىلەك.
سەرۋ قەدىڭدىن خىجىل بولمەسە نېچۇن بولۇر،
باغ ئارا جا تاپمايىن مەنزىلى جايى تېرەك.
چېھرەئى زەردىم مېنىڭ ئىشقىمە بولدى نىشان،
زەرگە چۇ خالىس ئېرۇر ھاجەت ئەمەسدۇر مەھەك.
ناقىسى بىكەس ئەگەر تەركى تەئەللۇق قىلۇر،
كويىدا ئول ماھنىڭ ئىت كەبى باقماق كېرەك.

66

زىھى يۈزۈڭدە كەمالى ئىلاھى تۇتمىش رەڭ،
نە تاڭ گەر ئولسە ساڭا ئەرش قەسرىدە ئەۋرەڭ.
نە زات نۇرى ئېرۇرسەنكى فىكرى شۇئلەكى،
شۇئائىڭا نەزەر ئەتكەچ قۇياشقە بولمىش تەڭ.
قەمەردە داغ دېمەڭكىم جەمالىڭ ھەجرىدىن،
غەرىب ئاينە يەڭلىغ يۈزىنى تۇتمىش زەڭ.
يۈزۈڭنىڭ ئايىغە شەمس ئەلبەتتە ئاشىق
ئىكەنكى، پەردەگە كىرمەكلىكىڭ قىلۇر ئاھەڭ.
كىشىكى رەۋزەئى پاكىڭ ھەۋاسىنى قىلماس،
ھەۋەس چۆلىدە ھەۋادىس باشىغە ئۇرسۇن سىڭ.
كىشىكى جانىدا مېھرىڭ ئەزىز جاندەكدۇر،
سېنىڭ ئۇچۇن تەنى، جانى بىلە قىلۇر كۆپ جەڭ.
سېنىڭ ۋىسالىڭە تالىب جەھاننى خوشلاماغاي،
كى سەنسىز ئولسە بىلۇر بۇ جەھان نې كامۇ نې نەڭ.
كۆڭۈل فىراقىڭە تۇشكەچ فىغان چېكەر ھەردەم،
تۇمۇزدا ئۇيلەكى ئەفغان تولا چېكەر خەرچەڭ.
ئەگەرچە ناقىسىڭ ئىتدىن بەتەر ئېرۇر ئاجىز،
تۇفەيلى رەۋزەئى پاكىڭ ئىتىڭدىن ئەيلەمە نەڭ.

67

قەدىڭ نەخلىن ياشىل تون ئىچرە، ئەي مەھۋەش، چۈ ياشۇردۇڭ
كۆكۈللەر ئاھىنى بىر ناز ئىلە كۆكلەردىن ئاشۇردۇڭ.
يوقۇڭدا سەرۋ، نەسرىن يۈز ئاچىپ جەۋلان قىلىپ ئېردى،
كېلىپ قەيد ئىچرە سالدىڭ سەرۋنى، نەسرىننى قاچۇردۇڭ.
نە قاتتىق نازدۇر، ئەي قاشى يا، يۈز يىلدا بىر ھەرگىز،
ئۆلۈپمەن ھەجرىدىن تىل چەكمەدىڭكىم «نېگە قايغۇردۇڭ».
قۇلاغىڭ زىۋەرى قەسدىدە چۈن چىقتىڭ خىرام ئەيلەپ،
مېنى مەھۋ ئەيلەدىڭ بىر سۆز بىلە، زەرگەرنى ئازغۇردۇڭ.
مېنىڭ زەئمۇم ئۇچۇنمۇ ياكى ئاينى مۇھەببەتمۇ،
قىلىپ دۇشمەننى ۋاسىل، دوستنى ھىجرانغە تاپشۇردۇڭ.
يولۇڭدا ناقىسى بىخانىمان يىللار مۇقىم ئېردى،
يۈز ئاچىپ تابىدىن ھەيران قىلىپ، ئەي شوخ، يازغۇردۇڭ.

68

بىر پەرى جىلۋەسىدىن بولدى جەھان رەڭگارەڭ،
كىم خىرەد كۆرسە يۈزىن ئۆزنى قىلۇر سىنا رەڭ.
گەرچە ئالەم ھەمەسى رەڭ بىلە پەيدادۇر،
يوقدۇرۇر ھېچ بىرىدە ھۇسنى كەبى پەيدا رەڭ.
لەئلىنىڭ كۈلكۈسىدىن قۇرسۇ قەمەر بىر پەرتەۋ،
يۈزىنىڭ شۇئلەسىدىن مېھرى فەلەك فەرسا رەڭ.
ئاچماسا چېھرەسىنى كەۋنۇ مەكان ئىچرە ئەگەر،
ھەرنە مۇمكىندۇر ئاگا بولماس ئىدى ئەسلا رەڭ.
بىر سەنەم يادى بىلە جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەدەم،
كىم ئانىڭ رەڭگى ئەمەس دېسە كىشى ئەنقا رەڭ.
قەترەلىك ۋەسفىنى تۇت ۋەسلى ئەگەر مەتلەبدۇر،
بولسە توق قەترەلىكىڭ ھاسىل ئولۇر دەريا رەڭ.
كاكۇلى فىكرەتىدىن ئەقل ئەياغى بەند ئولدى،
بۇدۇرۇر ئىستەسە كىم فۇرقەت ئارا شەيدا رەڭ.
باغ ئارا كىرسەڭ ئەگەر فىكر كۆزىن بىنا قىل،
كىم ئەمەس گۇللارى ئول گۇل يۈزىدىن ئىللا رەڭ.
لەئلىدىن نۇش تىلەپ خەستە كۆڭۈل ھەيراندۇر،

كىم ئەمەس بەرگەي ئاڭا بادە بىلە سەھبا رەڭ.
ناقىسى رىندى نەما ھۇشۇ خىرەد خىرقەلەرىن،
تاڭ ئەمەس رەھن قىلىپ قالسە يىپىلىڭ مىنا رەڭ.

69

ئەي مۇغەننى، بەزم ئارا سەۋتۇڭنى ھەريان چەكمەگىل،
ئوت ياقىپ ئىشق ئەھلى كۆڭلىگە پۇشەيمان چەكمەگىل.
مەن نەۋا كۆرمەي مەلال ئولدۇم بەسى ئۇششاق ئارا،
ئايغاچ ئۆز ھالىمنى بىخۇدلۇقدىن ئەفغان چەكمەگىل.
خالى فىكرىدە چۇ كۆڭلۇم جەمئدۇر ئەغيارىدىن،
كاكۇلى يادىدا ئاھەڭگى فەرىشان چەكمەگىل.
ھەجر ئارا ئىچمەك باغىر قانىن ماڭا بەسدۇر نەسىب،
دەم-بەدەم تەكلىفى ۋەسلى لەئلى خەندان چەكمەگىل.
ياغماي ئىمكان يوق جەفا بارانى چەرخى ئىشقىدىن،
سادىق ئولساڭ ئىشق ئارا باشىڭغە قالقان چەكمەگىل.
ئەيكى، دەرسەن ۋەسلى خۇشدۇر ھەجرىدىن قىلغىل ئىلاج،
بىر نەفەس ۋەسلىغە ئاندىن يەتۇ ھىجران چەكمەگىل.
ۋەسلۇ ھىجران چۇنكى قىسمەتدۇر ئەزەل دىۋانىدىن،
مىننەتىن شەيخى زەمانىنىڭ بولسە ئىمكان چەكمەگىل.
كەچ سەدايى تاردەك قانۇن رەسمى خەلقىدىن،
كۇلغەتۇ تەھسىنۇ رەددى ئەھلى ئىھسان چەكمەگىل.
بەزم ئارا ناقىس مەقامىڭدىن چۇ كەتسە ھالىدىن،
كۆڭلۈك ئىچرە غەيرى فىكرى جامى ئىرفان چەكمەگىل.

70

ئىلاھا، ئىستەرەم دائىم تەۋەسسۇل،
ئىچۇك تاپقۇم سىنىڭ ۋەسلىڭنى مەن قۇل.
جەمالىڭ گۇلشەنى ھەجرىدە يىغلاپ،
بولۇپمەن گويىيا دىۋانە بۇلبۇل.
خەيالىڭدىن ئىرۇر مەسجىدلەر ئىچرە،
شەرەرلىك ئاھ ئىلە تۇرلۇك غۇلاغۇل.
سىنى ئەيلەر تەلەب ھەيۋانۇ ئىنسان،
ئەگەر بولسۇن ئەلىيۋەر بولسە دۇلدۇل.

يۈزۈڭ كۆرمەك ئۈچۈن باشىن چىكەرلەر،
چەمەندە لالەۋۇ نەسرىنۇ سۇنبۇل.
كەرەمدىن قىلماغىل ناقىسنى نەۋمىد،
ئەگەرچە ئاسىيدۇر، ئەيلەر تەۋەككۇل.

71

ئەي كۆكۆل، ئۇمر ئولدى زايىئ ئەهلى دەۋراندىن ئۈزۈل،
هەرنەكىم ۋەقتىڭنى زايىئ ئەيلەگەي ئاندىن ئۈزۈل.
ئەرسەئى ئىمكاننى مەزرەئدۇر دىمىش ئۇقبا ئۈچۈن،
هاسىل ئەت تائەت هۇسۇلىن زەرئى ئىمكاندىن ئۈزۈل.
ئەيكى، قىلدىڭ ئەينى تەكلىفى دۇخۇلى خانىقەه،
تەرك ئېتىپ تەزۋىرۇ مىكرىڭنى بۇ دۇكاندىن ئۈزۈل.
كۆزلەرىڭ ياشىغە ياشلىغ بىرلە مەغرۇر ئولماغىل،
ساف قىل كۆڭلۈڭنى جەيهۇن بىرلە ئۇمماندىن ئۈزۈل.
ئىت كەبى نەفسىڭ ئۈچۈن ئەفغان چىكەرسەن هەركىچە،
تۇت نەفەسنى پاس، ئەي ئەبلەهكى، ئەفغاندىن ئۈزۈل.
دەهر زالىن خۇش كۆرۈپ قەيد ئەتمە دىلنىڭ تەۋسىفىن،
قىل هەزەر ئول سىپهرگەردىن رەنجى زىنداندىن ئۈزۈل.
گۈلشەنى ئىمكاندا بۇيى ئىشقدىن تەيب ئەت دىماغ،
بۇ فەنا باغ ئىچرە بۇيى شاخى رەيهاندىن ئۈزۈل.
يارسىز ئۇمر ئۆتسە ئارىغە نەفەس خەنجەر بولۇر،
ۋەسلى يار ئىستەردە ئاندىن ئۆزگە جاناندىن ئۈزۈل.
كەچمەيىن تا ماسەۋادىن ۋەسلىنىڭ ئىمكانى يوق،
ناقىسا، سەئي ئەيلە ئىمكانىچە ئىمكاندىن ئۈزۈل.

72

ئۇرۇجى هىممەتى ئەهلى زەماننى قەئرى دەريا بىل،
كەرەم ۋەقتى سەداسىن قاف ئارا پەرۋازى ئەنقا بىل.
غەنىمەت هالدۇر تەرك ئەيلە ئاقىلسەن تەرەددۇدنى،
كى فۇرسەت يوقلۇغىدىن فال ئالىپ بۇ كۈننى فەردا بىل.
ئېرۇر نادان ئەلايىق مۇبتەلاسى دەهرى فانىدا،
يىراق چەككەن ئۆزىن ئازادەنى هۇشيارۇ دانا بىل.
كۆكۆل ئاۋلاپ كىشى مەسجىدنى بۇزسا ئول مۇسۇلماندۇر،
كىشىنى ئاغرىتىپ مەسجىد بىنا قىلغاننى تەرسا بىل.

AltunOq

فەلەك خۇرشىددەك ئەئلا قىلىپ كەزدۇرسە ھەركىمنى،
ئەگەر بولسە تەكەببۇر باشىدا كۆن يوق سۇرەيىيا بىل.
ساقالۇ مويى لەب چىققان بىلە، ناقىس، دېمە ئادەم،
كى ھەركىم دەھر ئارا ھىممەتسىز ئولسە ئانى خۇنسا بىل.

73

چەرخى زالىم مېھرىدىن ئىمىن ئەمەسدۇر بۇ كۆڭۈل،
كىم بولۇپدۇر زەئفدىن ۋەھشەت بىلە بىرمۇ كۆڭۈل.
رەنجە بولماس ھەر جەفايىكىم چېكەر ئەغياردىن،
يار يادى بىرلە ئادەت ئەيلەگەن خۇشخۇ كۆڭۈل.
دەردمەندىكىم كۆڭۈل كامىغە جانىن سەرف ئېتەر،
باردۇرۇر ئەلبەتتە جانىدىن ئاڭا دىلجۇ كۆڭۈل.
چەكمەگەي رەنجى ئاياغ ئۇرماق تەماشا قەسدىدە،
ھەر گەداكىم بولسە جامى جەم كەبى كۆزگۈ كۆڭۈل.
گەرچە قىلماس ئاشىيان ھېچ يەردە ئول ئەنقايى پاك،
قۇمرىدەك فەرياد ئېتىپ ھەرلەھزە دەر گۇ-گۇ كۆڭۈل.
بىر نەزەردىن مەھۋ ئەگەر بولماس كىشى ئاشىق ئەمەس،
ئاشىق ئولدۇركىم قىلۇر يادىدا ئېرىپ سۇ كۆڭۈل.
تاشلاغىل، ناقىس، رىزا دەشتىغە قويماي ھالىغە،
گەر سېنى تىندۇرماسا ھەريان سۇرۇپ خۇد رو كۆڭۈل.

74

ئىلاھا، يول يۇقتۇردۇم يولغە سالغىل،
خىزر يەڭلىغ قۇرۇق ئىلكىمنى ئالغىل.
تىلىم ھەرھەرف ئىلە ئەيلەر سېنى ياد،
دىلىم ئەيتۇركى: دەم سۇرمە، ئۇيالغىل.
سېنىڭ ئالدىڭدا ئاجىز فىل تەنلەر،
بۇ نەفسىم دۇشمەنىمدۇر، يەرگە چالغىل.
سېنىڭ ھەجرىڭدە نالايمەن فەلەكدىن،
ئاتارمەن ئاھ ئوقىنكىم، قادالغىل.
ئەزازىل قايدا بارسام ھەمرەھىمدۇر،
نە بولغاي بىر دېسەڭكىم: يولدا قالغىل.
دېدىلىڭ ئەرزىڭنى، ناقىس، پادىشاھغە،
ئەدالەت شەۋقىدىن نەققارە چالغىل.

75

هال تارتىپ كىمسەنى كۆرمەس مۇھەققەر ئەھلى هال،
گەرچە فەرق ئەتمىش كىچىكۇ چوڭنى شەرئەن ئەھلى قال.
ئەجز مۇرغىدۇر يېتەر ئۇچماقدا شاخى قۇدسىغە،
ئەيلە ئەنقانىڭ خەيالىدىن ئۇرۇجۇڭنى خەيال.
قايناسا خۇمى مۇھەببەتدە شەرابى ئىرتىبات،
سۇرگەلى مەھبۇب سارىدىن يېتىشكەي رويمال.
قوزغاي ئاخىر مەكانىڭدىن سىنى بەرمەي ئەمان،
چىق بۇ ۋەھشەتخانىدىن بولماي دېسەڭ گەر پايمال.
يار چىرلايدۇر ۋىسالىدىن نىشانلار كۆرگۈزۈپ،
نې ئاغىرلىقدۇر قىلۇر بىزلەرنى بارماقدىن [مەهال].
دىلرەبالار هۇسنى شەيداسى كۆڭۈل ئېرمەسكى گول،
ئەي كۆڭۈل، باردۇر ئۇلاردىن ياخشى هۇسنى لايەزال.
ئەل ۋەفاسىز دەپ كۆڭۈل ئۈزمەك جەهاندىن خۇب ئەمەس،
كىم ۋەفا سەندىن ئۇلارغە يەتمەگەچ باردۇر مەلال.
چەرخى دەۋرىدىن ئەگەر بولساڭ...①، ئەي هەرىف،
كەچ تەئەللۇق باردىن بىر جامى مەي ئىلكىڭگە ئال.
ئاي باشىن، ناقىس، بىلەلمەيمەنكى قايسى كۈن ئېرۇر،
كۆرگەلى ئول ئاي قاشى ئۈستىدە ئەنبەرگۇن هىلال.

76

ئەي، خەيالىڭدىن ئۇلۇس باشىدا سەۋدايى مەهال،
كىم بۇ سەۋدا بىرلەدۇر هەر باش باشدا يۈز خەيال.
جەننەت ئىچرە تۇبىنىڭ قەددى پۈكۈلدى غەم بىلە،
جىلۋە قىلغاچ ناز ئىلە ئول گۇلبەدەن زىبا نىهال.
بولسە يۇسۇفكە زىلەيخا كۆڭلىنىڭ پىچانلىغى،
كۆرمىش ئولغاي ئاندا هۇسنۇڭدىن جەمالى بىمىسال.
لەيلى هەجرىدىنكى مەجنۇنغە بولۇپدۇر دەشت جاي،
باردۇرۇر لەيلى يۈزىدە سۇنبۇلۇڭدىن قارە خال.
قازدى فەرهادى بەلاكەش شەۋقى شىرىن بىرلە تاغ،
تامدى چۇن شىرىن لەبىڭدىن لەئلىگە بىر قەترە بال.

① ئەسلى قول يازمىدا بىر سۆز چۈشۈپ قالغان.

گۇل تاپىپ تابى رۇخۇڭدىن لەمئەئى رۇخسار ئۇزە،
بۇلبۇلى شورىدە جانىن كۆيدۇرۇر فەسلى ۋىسال.

تاپتى چۇن ئۇزرا ئۇزارىڭ تابىدىن ئەندەك نەسىب،
ۋامىقى بىكەس خەيالىدىن تەنىنى ئەتتى نال.

زەررەتۇن سەندىن نەزەر تاپتى قۇياشكىم باش چىكەر،
شەۋقىدىن نىلۇفەرى ژولىدە مويى خەستە هال.

هاسىل ئولكىم، هەرنەكىم كۆرسەتتى نۇر كەۋنەين ئارا،
ئەقل ئاجىزدۇر دېگەيسەن يا ئەمەس، ئەي زۇلجەلال.

ئۇشبۇ مەئنىدىن هەقىقەت ئەهلى هەم كۆپ نۇكتەلەر
سوردىلار، لېكىن يېتەلمەي يولدا قالدى قىيلۇ قال.

كىمكى، ناقىس، لەب تېگىپ ياد ئەتسە كۆڭلىدە ئانى،
گەرچە ناقىسدۇر تاپار مەئنى دەرەختىدەك كەمال.

77

[بىۋەفا دەۋران] غەمىدىن قىلمە ئۆزنى پايمال،
بادە ئىچكىل دەم-بەدەمكىم، مەي ئېرۇر دەفئى مەلال.

بادە سۇز، ساقىكى، بۇيى زۇلفىدىن يەتتى نەسىم،
كىم هەمانا دەير ئارا كەلگەي كىرىپ ئول لەئلى بال.

مازىيۇ مۇستەقبەل ئەهۋالىن، رەفىقا، قىلمە ياد،
كىم مۇبادا كەتمەگەي چىقىقان نەفەسدىن زەۋقى هال.

بۇ فەنا ۋادىدا ئېرسەم بىسۇكۇن ئەيب ئەتمەگىز،
كىم مۇقىممىز ئىلە قىلماي بولۇرمۇ ئىنتىقال.

بەزمى ۋەسل ئىچرە رەقىبلەر لەئلىدىن تاپقاچ نەسىب،
هەسرەتىدىن قان يۇتۇپ ئاقتى لەبىمدىن كۆپ شەهال.

روزگارىم قارە بولماقىغە سەبەب بىلدىم، ئىكەن،
ئول قارا كۆزلەر تاپىپ بۇ كېچە زىيبۇ ئىكتىهال.

ساكىنى مەيخانە بىرلە مۇستەقىمى مەدرەسە،
ئەيلەگەيمۇدەك بىلىڭ فىكرىدە قىلدەك قىيلۇ قال.

مۇهتەسىب سىندۇردى خۇمنى، مۇفتى تەهسىن ئەيلەدى،
بۇ جىهەتدىن ئىككىسى ئۇمرى ئارا تاپماس هەلال.

فەسلى گۇل يەتمىش چەمەندە بۇلبۇل ئەيلەر زەمزەمە،
رەقس قىل، ناقىسكى، بۇدۇر نەغمەئى زەۋقى ۋىسال.

78

قامەتىڭ نەخلىغە بەرگۇ مېۋە گەر قىلسام خەيال،
كۆرگۈزۈر كۆڭلۈمگە ئالتۇن تۆگمەلىك كۆڭلەك جەمال.
گۇلشەنى ئىمكانىنى كەزگەنلەر بۇ دەم تەھسىن ئىلە،
نەفئ ئېتەرلەر ئۇيلەكىم يوقدۇر قەدىدەك بىر نىهال.
فەيز مۇرغى چۇن قانات ياپتى ئىشىڭ پۇتتى سىنىڭ،
ئۇمرۇ دانىش تاپتى شەفقەت ئەيلەگەچ سىمۇرغى زال.
ۋەھ، غەلەت قىلدىم تەكەللۇم دەپ سىنىڭ شەئنىڭدەكىم،
فەيز سەندىن فەيزدۇر، هال ئولسە [ھەم] سەن بىرلە هال.
كىم مۇئەززەز بولسە، سەن قىلماي مەدەد يوقدۇر مۇئىز،
بەس مۇسەللەم ئىككى ئالەمدە ساڭا ئىززۇ جەلال.
ئەهلى هۇسن ئىچرە تەفازىلدىن غۇلاغۇللار بەسى،
قۇللارىڭدۇر بارچە، قىلدۇرمە ئۇلارنى كۆپ جەدال.
گۇلشەنى ئىمكانىنى ئەنبەرنىڭ ئىسى تۇتمىش ھەمە،
بارچە دەرلەر سۇنبۇلۇڭ تارىنى پۇترابى شەمال.
تەلپۈنۈر ئاشىق كۆڭۈللەر سەيد ئۈچۈن ھەريان، ۋەلې
تاپماغايلار كۆزلەرىڭدەك ھېچ بىر رەئنا غەزال.
ھەر نەزەر سەندىن جەھانغە مۇجىبى سەۋدا بولۇر،
قايسى ئەنبەر جەۋھەرىن ئول كۆزلەر ئەتتى ئىكتىهال.
ھەرنەچە ساف ئولسە سۇدىن دانە مەئلۇم ئولماغاي،
ناقىسا، ئول يۈزدە رەۋشەندۇر قۇياشدەك ساف خال.

79

بىر قەدى رەئنا خەيالىنىڭ ئەسىرىدۇر كۆڭۈل،
گويىيا مۇلكى فەرەڭستان ئەمىرىدۇر كۆڭۈل.
دېمەگىل بىلمەس تەغافۇل ئەيلەسەم غەفلەت بىلە،
كىم ئەرىستودەك ئەجەب رەۋشەن زەمىرىدۇر كۆڭۈل.
گاھى ئەنقا گاھى هۇدهۇددۇر دېسەم ئېرمەس ئەجەب،
يار يادى بىرلە ھەر ئىشقە قەدىرىدۇر كۆڭۈل.
ھەرنەكىم كەلسە قەزادىن ئۆزنى چۇن تەسلىم ئېتەر،
ھەجرىنىڭ پا مالى فۇرقەتىنىڭ خەمىرىدۇر كۆڭۈل،
ئاھدىن ئۆزگە نىشان تاپمانكى، ئۆتتى دەۋرلەر،

فەهم قىلدىم ئەمدى ئەنقانىڭ نەزىرىدۇر كۆكۈل.
ئول سەرى كوي ئىچرە ئىتلارنىڭ بولۇبدۇر خادەمى،
قىل كەرەم ئول مۇلكىنىڭ كەمتەر فەقىرىدۇر كۆكۈل.
جانى مىسكىننى ۋىسالىڭنىڭ ئۇمىدى ئۆرتەدى،
بارى دۇيارىڭغە ئول بىدىل سەپىرىدۇر كۆكۈل.
بىر ئۇلۇغ سۇلتانى ئەكرەمدۇر ھەقىقەت مۇلكىدە،
دىمەگىل، ناقىسكى، ئاشىقلار ھەقىرىدۇر كۆكۈل.

80

ۋەھكى، ھەر سائەت ھەۋادىس تاشلارى ئەتكەچ نۇزۇل.
ئاسماندا بار سەمان يولى كەبى ھەريان جۇدۇل.
دەھر باغىدا گۇلى يوقكىم نىشات ئەفزا ئەمەس،
لىك بىردىن ئۆزگەسى بۇلبۇلغە بولمابدۇر قەبۇل.
چىققاسەن ئاخىر بۇ كۇلفەتخانەدىن تاپماي ئەمان،
قايدا فۇرسەتكىم خۇرۇجۇگدۇر ئاڭا بولغان دۇخۇل.
ئىلم خۇرشىدى زەۋال ئولماس ئەگەر مىڭ يىل ئۆتەر،
يافماسا ئىردى ھۇجۇم ئەيلەپ ئانى زىللى جۇھۇل.
ئاڭلامايدۇرسەن نەسىھەتنى تەجاھۇلدىن، كۆكۈل،
بولغۇسى مەئنىڭ غەلەت قىلساڭ ئىبارەتدە زۇھۇل.
قەد خەمى، ساچ ئاقى قەتلىڭنىڭ گۇۋاھىدۇر سىنىڭ،
كىبرۇ نەخۋەتدىن بۇلارنى بىلمەدىڭ ئەمما ئۇدۇل.
مۇجىبى ئىبرەت كىفايەتدۇر ساڭا ھەربىر نەفەس،
ئىنتىقالى جۇملە مەزمۇنىغە لەفزىدۇر شۇمۇل.
ھاسىل ئىستەپ ھاسىلىڭ قولدىن كىتىپ ھەم بىلمەدىڭ،
ئەمدى يەتمىشدۇر زىمىستان نەيلەگۈڭ، ئەي بىھۇسۇل.
دەئۋەئى جان ئەتسە مۇنكىرسەن ئەجەل، ۋەقتى قەزا،
نەفئ قىلمايدۇر قەسەم قىلماق بىلە ئەتمەكنى گول.
ۋەسلىدىن دەم سورمە، ئەي غافىلكى، مۇمكىن يوق مەھەل،
نې ئىرۇر ۋاسىل بىلە مەۋسۇل تا تاپغاي ۋۇسۇل.
باش كۆتەر، ناقىس، خەيال ئابادى ۋەھمىڭدىن بۇ دەم،
كىم تەكەللۇم چاغى جۇرئەتدىن خىجىلدۇر ھەم خۇمۇل.

81

ئەي زەبۇن ھىممەت، مەتائى دۇننى دەپ بولمە زەلىل،
پەست ھىممەتلىك زەبۇنلۇقغە ئىرۇر رەۋشەن دەلىل،

Altun

قىلسە ھەركىمنى مۇئېز ئىسمى بىلە تەڭرى ئەزىز،
دېمەگىل ھەرگىز ھەسەددىن ھەققىدە سەن قالۇ قىيل.
بىئەدەبلىكدىن ئۇلۇغلار مەنزىلىگە قويمە پۇت،
كۆرمەدىڭمۇكىم ھەلاك ئولدى نېدىن ئەسھابى فىل.
تا ئەلايىق يار ۋەسلى يار ئېرۇر سەندىن يىراق،
يار ۋەسلىن گەر تىلەرسەن ئەيلە مالىڭنى سەبىل.
يەركى سۇ ئۆزرە كۆپۈك ئېرمىش مۇقىم ئولماق نە سۇد،
فىلھەقىقەت بارچە ئادەمدۇر بۇ لەڭگەردىن رەھىل.
ھەقدىن ئۆزگە بارچە فانىدۇر دېسەم بار ھۇججەتىم،
كىم ئېرۇر ئالەم ئىشى ھەرلەھزە بولماق نەچچە خىل.
جاھ ئىلە دەۋلەت ئەسرىنىڭ ھەياتىدۇر غەلەت،
كىم زەۋالى فىكرىدىن ھەردەم بولۇر مىڭ يول قەتىل.
باقمە ھەقدىن ئىززۇ ھەر جانىبغە كىم مەھرەم ئەمەس،
باقسە نامەھرەمگە ھەركىم ياقىلۇر كۆزىگە مىل.
تالىبى ھۇسنى بەقا بولساڭ ئەگەر كەۋنەين ئارا،
قىل نەزەر مۇسھەفكە كۆرگۈگىدۇر جەمالى بىبەدىل.
جۇملەئى زەرراتى مېھر ھۇسن مۇتلەق مەزھەرى،
ئەللاھ-ئەللاھ، نې جەمال ئېرمىشكى بۇ يەڭلىغ جەمىل.
ناقىسا، قالىڭ تەمام ئولماي داغى ھال ئىستەمە،
ھال ھەم لازىم كۆڭۈل ئىچرە دېسەڭ ئەيزەن ئەدىل.

82

شەمئى جەمالىڭ يارۇت، مېھرنى ئەيلە خىجىل،
كۆن داغى قالسۇن تۇرۇپ چىقمە ئۆيۈڭدىن دېگىل.
دەئۋەئى ئىشقىڭنى قىلىپ ئايسە ئاتىڭنى كۆڭۈل،
دارغە مەنسۇردەك تەن قەفەسدە ئاسىل.
فۇرقەتىڭ ئەييامىدا تاقەتى كۆيسە نېتاڭ،
خەستە كۆڭۈلنىڭ كۆزى كۆردى لەبىڭنى قىزىل.
مۇنچە جەفا جويلۇغ كۆزلەرىڭ ئايىنىدۇر،
كىم قۇتۇلالماس كىشى جاننى ھەم ئەيلەپ سەبىل.
جۇملەئى جانان ئارا شاھ سەن ئولساڭ نە سۆز،
كىم بىرى ئېرمەسدۇرۇر سەن كەبى خۇبۇ جەمىل.
مەقبەرەزارى جەھان تولدى شەھىدىڭ بىلە،

ناۋەكى مىژگان ئىلە قىلمە ئۇلۇسنى قەتىل.
هۇسنۇ لەتافەت ئەگەر هۇرۇ پەرىدە بولۇر،
لۇتف ئىلە هۇسنۇڭ ئېرۇر ئىككىلەسىگە كەفىل.
هۇسن سەرىرى ئۆزە بولدى جۇلۇسۇڭ سېنىڭ،
بىر شەهى ئادىلكى سەن، يوق ساڭا ئەسلا ئەدىل.
هۇسن غۇرۇرى سېنى مەست قىلىپدۇر بەسى،
خەنجەرى نازىڭ بىلە ئۆلسە بۇ جاندۇر بەخىل.
كىمكى ئەمەسدۇر ساڭا مەهۋ ئەزەلدىن ئەبەد،
دېسە رەۋادۇر ئاڭا هەجر ئوقى بىرلە قىرىل.
ناقىسى دىلخەستەنى زەئىفگە سالدى بېلىڭ،
قىل كەبى دىققەت بىلە ئەيلەدى قالىنى قىل.

83

لەيلى يەڭلىغ بىر قارا كۆزلۈككە هەيراندۇر كۆڭۈل،
دەشت ئارا مەجنۇن كەبى سەرمەستى جاناندۇر كۆڭۈل.
كەئبەئى كۆيۈڭغە ئېهرام ئەيلەدىم، ئەي ئاي، بۇ كۈن،
بىر قەدەم قويماي تۇرۇپ مۇشتاقى قۇرباندۇر كۆڭۈل.
مەسجىد ئىچرە بارچەنىڭ مېهراب سارى مەيلى بار،
نې ئەجەب قاشىڭ سارى قاشىڭدا مەيلاندۇر كۆڭۈل.
رەهم قىل هالىغە، ئەي مەهۋەش، لەبىڭنىڭ يادىدىن،
غۇنچە يەڭلىغ قان يۇتۇپ باشدىن ئاياغ قاندۇر كۆڭۈل.
دېمە نې قاندۇر يولۇمغە هەر تەرەفدىن جۇش ئېتەر،
كاكۇلۇڭنىڭ قەيدىدە مەزرۇبى مىژگاندۇر كۆڭۈل.
بەرگى گۈلدەك تەبرەمەكدىن بىر نەفەس ئارامى يوق،
ۋەسل ئارا هەمنىشى هىجراندىن هەراساندۇر كۆڭۈل.
بولغالى كويۇڭدا قويمايدۇر قەدەم نارى، مۇقىم،
ئاستانەڭ ئالدىدا گوياكى دەرباندۇر كۆڭۈل.
پەندى بەردىم بولمە دەپ ئاشىق، قەبۇلى تۇشمەدى،
بۇ زەمان هەجر ئىچرە ئول ئىشدىن پۇشەيماندۇر كۆڭۈل.
بولسە لەرزانمەن، يوق ئولسە خاكدەك ئەفسۇردەمەن،
جانىم هەيراندۇر، كۆڭۈلدۇر يا بۆلەك جاندۇر كۆڭۈل.
دوستلار تەگرى ئۈچۈن ئاغرىتماڭىز هەرگىز ئانى،
كىم ئىكى-ئۈچ كۈن تۇرۇپ يانماقغە مېهماندۇر كۆڭۈل.

ناقىسا، ساقلاپ ئەدەب تەئزىمۇ تەكرىم ئەيلەگىل،
كىم دىيارى قۇدس ئارا كۆردۈمكى سۇلتاندۇر كۆڭۈل.

84

گۇل ئەييامىدا، ئەي كۆڭلۈم، كىرىپ باغ ئىچرە بۇلبۇل بول،
خەيالى بىرلە ئول گۇلنىڭ سەدا چەك كانى غۇلغۇل بول.
تەمەننا ئەيلە دىيدارىن، لەبى يادىدا مەي ئىچكىل،
كى ئەيلەرسەن ھەۋەس خۇشلۇق تولۇپ مەي بىرلە مۇلمۇل بول.
تىلەرسەن ئىززۇ ئىستىئلا كۆتەر ئەلنىڭ يۈكىن ھەردەم،
ئېشەكدۇرسەنكى سۇرەتدە بۇ مەئنى بىرلە دۇلدۇل بول.
بولالماسسەن ئەگەر ۋاسىل، قولۇڭغە كىرمەسە ھاسىل،
تەئەللۇقدىن كۆڭۈل ئۈزگىل، ئاچىلسۇن غۇنچە گۇل-گۇل بول.
بويۇنكەش بولمە مىينادەك، ئۆزۈڭنى بىلمە ئەنقادەك،
تەمەۋۋۇج قىلمە دەريادەك، نەفەس پەست ئەيلا قۇل-قۇل بول.
سەدا كۆپ چەكمە دەف يەڭلىغ، چۆرۈك بولمە سەدەف يەڭلىغ،
يېگىل پەيكان ھەدەف يەڭلىغ، مەفاخىر بولمە جۇل-جۇل بول.
زەمان ئەھلىگە، ئەي ناقىس، قەبۇل ئولماق ئېرۇر مەتلۇب،
بارى ئەھكامۇ دىندىن كەچ، تاپىپ دۇنيانى فۇل-فۇل بول.

85

ئەي ساچىڭدىن ھەرتەرەف سەۋدايى يۈزمىڭ جانۇ دىل،
قامەتىڭدىن سەرۋ، زۇلفۇڭدىن ئېرۇر سۇنبۇل خىجىل.
سۇرەت ئېرمەس دەير دىۋارىدا جانسىز، ئەي پەرى،
نازىرىدۇر كىم كۆرۈپ ھۇسنۇڭنى [بولغاندۇر ئىجىل].
قەسد ئېتەر قاتىل كۆزۈڭ قانىمنى تۆكمەكنى بۇ دەم،
شەرتى بۇكىم بىر باقىپ تۆكسەڭ ئېرۇرمەن مەن بىھىل.
باستۇرۇپ رەخشىڭگە ئۆلتۈرمەك مېنى ھاجەت ئەمەس،
ھەجر چۇن غەم لەشكەرى ئاستىدا قىلدى مۇزمەھىل.
دەشت ئىچىدە لالەزار ئېرمەس تەئەممۇل ئەيلەسەڭ،
كۆز ياشىمدۇركىم سېنىڭ ھەجرىڭدە ئاقمىشدۇر قىزىل.
كېچەلەر ئەنجۇم فەلەكلەر دادىمە، رەۋشەن دېگىل،
كىم يۈز ئاچمىش قەسرى تاقى ئۆزرە ئول شەمئى چىگىل.

ناقىسا، كۆڭلۈڭ ئول ئاينىڭ كويىدىن كەتمەك تىلەر،
كۆپ سىياسەت بىرلە ئايغىلىكىم: «بۇ فىكرىڭدىن يېنگىل.»

86

ۋەفالىغ يارنىڭ دىيدارىنى گۈلزارى جەننەت بىل،
خەيالىن كۆڭلۈڭ ئىچرە جا بېرىپ تەشرىفى ئۇلفەت بىل.
«مۇھەببەت» مىمىدىن گەرچە ئەسەر يوق لەۋھى ئىمكاندا،
كۆڭۈل ھالىنى سورسا ھەر كىشى لەۋھى مۇھەببەت بىل.
دېمە يالغۇز جەھاندا ئەيشۇ ئىشرەتنى غەنىمەتدۇر،
بەدەن بەھرىدە مەۋج ئۇرغان نەفەسنى ھەم غەنىمەت بىل.
كۆرەرسەنكىم يۇمۇپ كۆزلەرنى ئاچماي كۆز يۇمار ئادەم،
كۆز ئاچ ئىبرەت بىلە يۇمغۇنچىلىك ھالەتنى فۇرسەت بىل.
كىشىگە ئەيلەپ ئېھسان، لەبنى تىك مىننەت ھۇرۇفىدىن،
كۆڭۈلگە كەلتۇرۇپ، ئەلگە بەيان قىلماقنى مىننەت بىل.
ئۆزۈڭگە كۆز سالىپ ئىللەتلەرىڭگە قىل تەلەب دارۇ،
كىشى ئەيبىنى كۆرمەكنى كۆزۈڭگە ئەينى ئىللەت بىل.
خەيالىڭدا بۇ كىم، مەندىن كىشىگە يەتمەدى كۈلفەت،
يامان ئۇ، ياخشى بۇ، دەپ تىلغە چۇن بەلگۈردى كۈلفەت بىل.
تولا ئەلنى خەلايىق ۋەسف ئېتەركى مۇتتەھەم ئېرمەس،
ئەگەر يوق ئىشنى ئەلدىن نەقل ئېتەر ئەلبەتتە تۇھمەت بىل.
ئەمەس سۇلتان جەھان مۇلكىن ئالىپ ئەلدىن خىراج ئالغان،
جەھان سۇلتانى ناقىس ھالى سورغان ئەھلى ھىممەت بىل.

87

بارمۇدۇر دەۋران ئارا مەندەك يەنە غەمكىن كۆڭۈل،
كىم خۇش ئولماس نەغمە قىلسە رەھزە ھەم مىسكىن كۆڭۈل.
يار ھەجرىدىن يوقاتمىشدۇر قەرارىن ئۇيلەكىم،
تاپماغاي ۋەسل ئىچرە ھەم ۋەھشەت بىلە تەسكىن كۆڭۈل.
ئايماغىل كۆڭلۈڭ نىفاق ئەيلەپ ماڭا يەكرەڭ ئەمەس،
فۇرقەتىڭ شەمشىرى زەخمىدىن ئېرۇر رەڭگىن كۆڭۈل.
گەر بۇ يەڭلىغ سالسە كۆڭلۈمگە خەيالىڭ داغدۇغە،
ۋەھ، قاچان تاپقاي نەسھەت خەيلىدىن تەسكىن كۆڭۈل.
ھېچ ئالەمدە مۇھەببەت مۇلكىدىن يوقدۇر نەزىق،

مەسكەن ئولماس گەۋھەرى ئىشقىغە ھەر كىرگىن كۆڭۈل.
ھەرقاچان ئەنقا قاناتىنىڭ سەفىرى مەۋج ئۇرۇر،
لىك غەفلەتدىن قۇلاق سالماس ئاڭا سەڭگىن كۆڭۈل.
يار ھۇسنى پەردەدىن چىقمىشكى، ئىستەپ ئايىنە
بولدى مەھرۇمى ۋىسالى ئەكسى بۇ زەڭگىن كۆڭۈل.
ناقىسا، دەۋراندا دەۋر ئەتتىمكى ئىستەپ ئوخشاشىڭ،
ھىچ تەن مۈلكىدە سەندەك تاپمادىم چىركىن كۆڭۈل.

88

گەر سەفا تەبئىڭگە ئىزلەرسەن تەلەب كىردار بول،
تۇرما تۇرغۇن سۇ كەبى ئاق ھەر تەرەف سەرشار بول.
بەرقدەك كەلمەكلىكىڭ ئالەمگە كەتمەك ئەيىندۇر،
ئەي سەفەردىن بىخەبەر، فۇرسەت تاپىپ تەييار بول.
ھىچكىمگە كىبرۇ نىخۋەتدىن مۇخالىف بولماغىل،
تۆرت مەزھەبنىڭ ئاياغى ئاستىدا بازار بول.
ناتەۋانلىغىم كەرەم ئەربابىنىڭ مەنزۇرىدۇر،
قەترەلىغ ۋەزنىن تۇتۇپ دەريا بىلە ھەمۋار بول.
خاكدەك ئەفسۇردە بولماقدىن يوق ئەتمە ئىئتىبار،
ئەي زەبۇن ھىممەت، جەھانغە ئوت كەبى دەركار بول.
كۆز ئاچۇق ئەمما قۇلاغىڭ پاختالىغ، ئۇيقۇدەسەن،
كۆز يۇمۇپ ئاڭلاپ نىدايى ئىرجىئى بىدار بول.
بىر قەدەم يولدۇر تىرىكلىكدىن ئەدەم مۈلكىغىچە،
ئەشكسەن كىرفىك ئۇچىدا، ناقىسا، ھۇشيار بول.

89

ئەي كۆڭۈل، مەرھەم تىلەپ زەھمىڭغە ئەفغان چەكمەگىل،
ئىشق دەردىن خۇش تۇتۇپ تەشۋىشۇ دەرمان چەكمەگىل.
تەرك ئېتىپ ئۆزلۈكنى بولغىل ئىشق ئىقلىمىغە شاھ،
دىلدا فىكرى جامى جەم، تەختى سۇلەيمان چەكمەگىل.
جان ئۈچۈن خەلق ئولدى سيمۇ زەر، جاۋاھىر كانلارى،
مال ئۈچۈن جانگە يېتىپ ھەرلەھزە بىر جان چەكمەگىل.
سەمرۈتۈپ نەفسىڭنى ئىسياندىن، قىلىپ رۇھۇڭ زەئىف،
قىل ھەزەر، ئەي بۇلھەۋەس، بىر كۈن داغى قان چەكمەگىل.

AltunOq

مۇشكىل ئىشدۇر جاھ ئەۋجىدە مۇقىم ئولماق بەسى،
بۇ ئاغىر يۈكنى، ھەماقەتۋار ئاسان چەكمەگىل.
فەقر مۇلكىدە سۈكۈنەت قىل تىلەپ ئىززۇ غىنا،
مىننەتى قەيسەر بىلە تەشۋىشى خاقان چەكمەگىل.
چۈن ئۆلەر ناقىس فەنانىڭ دەشتىدە بىكەس بولۇپ،
دەفن ئېتەرگە جىسمىنى زىنھار ھەريان چەكمەگىل.

90

ئەي كۆڭۈل، ھەرگىز دىمەيدۇرمەن سېنى ئاگاھ بول،
بىر نېمە بول، خاھى بول ئاگاھ يا گۇمراھ بول.
ھىممەتى دۇندىن يول ئۆزرە ياتماغىل دىۋاردەك،
بىر قانات مىقدارى ئۆرلەپ ماھغە خىرگاھ بول.
چاكەرى نەفس ئولمە ۋەئىز ئەيلەردە ھەرگىز، ئەي فەقىھ،
رۇھ يەڭلىغ ھەر نەفەسدە خالىسەن لىللاھ بول.
باش چېكەرسەن تا فەلەككە خەلقىنىڭ ئىكرامىدىن،
ئەي ھەماقەت پىيشە، ئەمدى مۇستەئىددى چاھ بول.
گەر تىلەرسەن ھۇسنى جاۋىدان نەفەسنى پاس تۇت،
ئۆمر ئۆتمەكدىن تۈگەر ھۇسنۇڭ ئەگەرچە ماھ بول.
تاقىنىڭ ئەۋجىدە ساكىنلىق خەتەر مېئراجىدۇر،
يۈز تۆبەن تۈشمەك مۇرادىڭدۇر ئۇلۇسقە شاھ بول.
شەمئ يەڭلىغ چەكمە گەردەننى كىبرىپ مەجلىس ئارا،
گەر ساڭا مەتلۇب تىرىكلىكدۇر بويۇن كوتاھ بول.
ئايرىلىپ قالغان جەمائەتدىن شەياتىن سەيدىدۇر،
بەرمە كۆڭلۈڭنى قويۇپ تەنھا، ئاڭا ھەمراھ بول.
كوھ ئىلە سەھرادا تەڭ يۈرگەي سەمەندەر فەيزى ئام،
فەرقى يوق، ناقىس، گەدا بول ياكى ساھىب جاھ بول.

91

ئىلاھا، بىنەۋا، كۆڭلى ئۈزۈكلەرگە ئىنايەت قىل،
تۇفەيلىدىن ئۇلارنىڭ مەن بەلاكەشنى ھىدايەت قىل.
قالىپمەن نەفسى شۇم ئىلكىدە ئىت يەڭلىغ بويۇن باغلىق،
بۇ ئىتنىڭ ئىلكىدىن قۇتقازغىلۇ ئەھلى سەئادەت قىل.
غەرىبۇ بىنەۋا، بىخانىمان، بىچارە بەندەڭمەن،

كەرەم ئەيلەپ ھەمە قىلغان دۇئايىمنى ئىجابەت قىل.
بىرىپ ئالتۇن ـ كۈمۈش قارۇن كەبى قىلمە بەخىل ھەرگىز،
ئۈزۈڭنىڭ شىرىدەك ھىممەت بىرىب ساھىب سەخاۋەت قىل.
ئەگەر دۇشمەن مىنىڭ رەسۋالىغىمغە سەئىي ئىتەر، بىر يول،
ئانى ئالەم ئارا ھەر كۈنلۈكى يۈزىمىڭ خىجالەت قىل.
[ئۈزۈم] قىلماي ئەمەل، ئەلگە شەرىئەت ھۆكمىن ئايتۇرمەن،
ئەمەل ئەيلەپ ئەتا، ھاجەتلەرىمنى ھەم كىفايەت قىل.
بۇ ناقىس بەندە ھەردەم فەيزى ئامىڭدىن كەمال ئىستەر،
ئانى نەۋمىد قىلمە ھەرنەكىم ئىستەر كەرامەت قىل.

92

ماڭا قىلماس تەرەھھۇم نەيلەيىن ئول ماھىتابانىم،
ئەگەرچە مىھرىدىن توققۇز فەلەكدىن ئاشتى ئەفغانىم.
ئىچىمدە ھەر تەرەفدىن لەشكەرى غەمكىم ھۇجۇم ئەتمىش،
نىچۈك جان ساقلاغاي بۇ قەلئەدە ئەمدى ھەزىن جانىم.
مەتائي ھۇسن ئۈچۈن ئەيب ئەيلەمەڭ بەرسەم، مۇسۇلمانلار،
مەلامەت رەستەسىدە ئول پەرىغە نەقدى ئىمانىم.
قىيام ئىلە ھەيات ئەييامىنى پايانغە يەتكۈزدۈم،
رەفىقا، تا ئەبەد كۈممەڭكى يەرگە تەگمەسۈن يانىم.
كىشى تەدبىر ئىلە تەقدىرىنى بۇزماق ئەمەس مۇمكىن،
مۇقەددەر ئىرسە مەجنۇنلۇغ بولۇرمۇ بۇزماق ئىمكانىم.
بولۇپ خىلۋەتنىشىن تەنھالىغىمنىڭ بائىسى بۇدۇر،
كىم ئىككى ـ ئۈچ نەفەس ئول تەبئ نازۇك بولدى مىھمانىم.
يىمەي يوقدۇر دىبسەڭ تەڭرى بۇيۇرغان رىزقىنى ئىمكان،
دىمە ھەرگىز كىشىگە بەزل قىلغاننى مىنىڭ نانىم.
نە كەلسە سەرف ئىتىپ ئىلكىم قۇرۇق قالغاچ قاچارلار ئەل،
بەلى، مۇندىن بۆلەك، ناقىس، جەھاندا بارمۇ نۇقسانىم.

93

غەمىمنى كىمگە بەيان ئەيلەيىنكى يوق ھەمدەم،
ئەگەر تاپىلسەمۇ، ئاندىن كۆرۈنمەگەي جۇز غەم.
مەنى شىكەستەنى دەۋران شىكەستەرەك قىلدى،
كۆزۈم ياشىنى ئاقىزدى، تامىر ئىدى تەم ـ تەم.

نىگار ئاغزىنى لەئل قىلىبدۇرۇر پىنهان،
بىلىنمەگەي خەت ئىچىدە ھۇرۇف ئىسە مۇدغەم.
كەرىملەرنى ئۇلۇغ بىل ۋەلى لىۋەجھۇللاھ،
كەرەمنى ئەيلەدى تەڭرى ئۆز ئالىدا ئەكرەم.
بۇ بارىگەھدە قەبۇللۇق ئەساسى ھىممەتدۇر،
كى كۆزگە ئىلمەدى ئاندىن بۆلەك ئىشىن ئەدھەم.
يامانۇ ياخشىغە ياخشى كۆرۈنگەلى بولغاي،
بولۇپ ئەدەب بىلە ھەركىم ئۆزىنى تۇتسە كەم.
جەفانى ۋامىقۇ مەجنۇن چېكىپمۇدۇر يالغۇز،
ئەمەسمۇ ئېردى جەفاكەش كەمىنە ناقىس ھەم.

94

زىھى ھۇسنۇڭ قۇياشى تۈرىدىن پەيدا بولۇپ ئالەم،
نىتاڭ فەرزەندىڭ ئولسە ئۇشبۇ مەئنىدىن سېنىڭ ئادەم.
مۇبارەك ئىسمى پاكىڭ ئەۋۋەلا سەرچەشمەئى مەۋجۇد،
مۇئەييەندۇر ئانىڭدا سىررى ئىسمى ئەئزەمى مۇبھەم.
ئول ئاقشامكىم ۋەرائى ئەرش ئىدى خىلۋەتگەھىڭ، ئەمما،
ئەمەس ئېردى خۇدادىن ئۆزگە ئول خىلۋەت ئارا مەھرەم.
ئەجەب خىلۋەتكى، سىغماي ئىككىلىك، ئەنۋارى ۋەھدەتدىن،
ئەھەددە ئەھمەد ئولدى جىسمىدە جانى كەبى مۇدغەم.
جىھەت بىرلە مەكاندىن يوق ئەسەر ئاندا زەمان يەڭلىغ،
ئىشتىڭ رازلاركىم يوق خىرەد ئالىدا كەيفۇ كەم.
ھەرىمى كەئبە خاكى مەقدەمىڭدىن تا ئەبەد مەسرۇر،
لۇئابىڭ شەۋقىدىن مەھشەرغىچە سورىش قىلۇر زەمزەم.
بىرەۋ نۇش ئەتسە سۇ كويۇڭ ئىتى سىنغا يالاغىدىن،
ھەۋا قىلماس شەكەر ئىچمەك ئۈچۈن ھەرگىزكى جامى جەم.
نە بولغاي ناقىسى غەمكىنگە بىر يول، يا رەسۇلىللاھ،
يۈز ئاچىپ غۇنچەدەك كۆڭلىنى قىلساڭ گۈل كەبى خۇررەم.

95

بەزمغە چۈن يار چىرلايدۇر كۆرۈپ سارغارماغىم،
تاڭ ئەمەس بارماغدا بارماغ تىشلەبان يالبارماغىم.
يار ئەيلەپ ئىمتىھان كۆكسۈمنى يارماغ ئىستەدى،

داغلار كۆرگەچ دېدىم: ۋەسلىڭ بەھاسى يارماغىم.
بادە ئىچمەك تەرزىنى ساقى ماڭا بەرگىل سەبەق،
كىم خەرابات ئەھلىگە ياقماس قەدەھ سىپقارماغىم.
قەد پۈكۈلدى سەرۋ قەدلەر ۋەسلىنى ئىزدەر كۆڭۈل،
كىم كۈلەر ھەركىم مۇڭا بولغاچ پۈكۈلمەك قارماغىم.
نۇھ ئۇمرىدە ئەگەر مەتلەب ئۈچۈن قىلسام شىتاب،
شەۋق زورىدىن ئەمەس مۇمكىن يۈرۈشدىن ھارماغىم.
ۋەئدەئى ۋەسل ئىچرە ھەسرەتدىن ئۆلۈم تاپتى مېنى،
تاڭ ئەمەسدۇر تاڭلا مەھشەردە ياقاڭدا تىرناغىم.
كۆرمەگەندىن ھۇسنى خۇرشىدىن قاراڭغۇدۇر جەھان،
لې ئەجەب ھەجرىدە يوق بولسە مېنىڭ ئاڭقارماغىم.
تاپتى شەبنەم مېھرغە بىدارلىغ زەمىندە يول،
ئول قۇياشقە تاڭ ئەمەس يەتكۈرسە بۇ ئىڭجارماغىم.
ئىشق دەشتىغە قەدەم قويمىش يەنە مەجنۇن كۆڭۈل،
ھەجر خەۋفىدىن ئەمەس مۇمكىن ئانى قايتارماغىم.
ئاڭلادىمكىم ئىتلارى ئۇششاقىغە رەھبەر ئىمىش،
بولدى لازىم، ناقىسا، ئۇممىد ئىلە بىر مارماغىم.

96

خۇداۋەندا، سېنىڭدۇر يوقۇ بارىم،
ئېرۇرسەن بارئىلە يوقلۇقدا يارىم.
بولۇپمەن نەفس ئىلكىگە گىرىفتار،
خەلاس ئەت ئاندىن، ئەي پەرۋەردىگارىم.
بىلۇرسەن ھەر بەلايىكىم ئاڭا مەن،
بولۇپمەن مۇبتەلا، ئەي كىردىگارىم.
سېنىڭ رازىلىغىڭ دەپ رازى بولدۇم،
ۋەگەرنە قايدا ئېردى ئىقتىدارىم.
زەمان ئەھلىدە ھالىم سورغۇچى يوق،
يوق ئولمىشدۇر ئۇلارغە ئېتىبارىم.
ئۆزۈڭ خەلق ئەيلەگەن بىر بەندەدۇرمەن،
ساڭادۇر بارچە قىلغان ئاھۇ زارىم.
ئۆزۈمنىڭ خۇيىدىن ئازۇردەدۇرمەن،
مەلال ئولدىكى مەندىن غەمگۇسارىم.
بۇ بەدخولۇقنى مەندىن دەفئ قىلغىل،

كىم ئاخىر قىلغۇدەكدۇر شەرمسارىم،
باشىمدا بىر غەمىكىم كۆرسە ئانى،
ھەزەر قىلغاي ھەمە ئەھلى ھىسارىم.
بۇ كۆن بىر نەچچە يىلدۇركىم چىكەرمەن،
بەرابەردۇر مىنىڭ لەيلۇ نەھارىم.
بۇ ناقىس قۇلغە رەھم ئەتكىل، ئىلاھا،
كى ئۆتمىش ھەددىدىن كۆپ ئىنتىزارىم.

97

ۋەھكى، بولدۇم دەشتى ھىجران ئىچرە مەجنۇندەك مۇقىم،
مەركەزى پەرگاردەك قىلدىم كۆڭۈلنى مۇستەقىم.
شەۋقى ۋادىسىدا مەن يەڭلىغ قەنى جەھد ئەتكۈچى،
كىم ئەسەر قالماپدۇرۇر «مەن» دىن كىبىتىپ نۇن بىرلە مىم.
چىقمادى سەھرايى ئىمكانغە ئەدەمنىڭ شەھرىدىن،
سەن كەبى سۇرەتكە فىكرىڭدىن مۇسەۋۋەردۇر ئەدىم.
دىمەگىل ھۇسنۇم كۆرۈپ ئىشقىڭنى ئىنشائ ئەيلەدىڭ،
ھالا بىلدۇردۇم ساڭا ئەمما ئىدى بۇ ئىش قەدىم.
نائۇمىد ئۆلمە كۆڭۈل ناز ئەتسە ئول قاتىل ئەگەر،
كىم يۈزۈڭدە باغرى قاتتىق بولسە كۆڭلىدۇر رەھىم.
بىر نەزەر ئاندىن ئىرۇر سەررىشتەئى نۇر شادلىغ،
كۆرسە ھالىمنى ئۇتۇفەتدىن پۆتەر ئىردى كەمىم.
قىلمە غەمكىم ئاخىرەتدە نې بولۇر ھالىم دەبان،
سۇد قىلماس بولسە ھەر ئىش غەم يىمەك بولغاچ رەقىم.
ياشۇرۇپ بولماس ئىكەن، ناقىس، رەمۇزى ئىشقنى،
ياش ئاقىپ كۆزدىن دەما دەم ئاھ دەپ قەلبى سەقىم.

①98

ئاغزى فىكرىدىن ئەدەم دەشتى بولۇبدۇر مەنزىلىم،
ئۇمرلەر كەچمىش ۋەلې مەئلۇم ئەمەس ئايۇ يىلىم.
ھاجەتىم قالماس جەھان خۇرشىدى بىرلە شەمئىغە،

① ئاپتور بۇ غەزىلىنى قول يازمىغا كۆچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنى يەنە ئۆزى قەلەم بىلەن سىزىپ ھەممىسنى ئۆچۈرۈپ تاشلىغان، شۇنداقتىمۇ قالدۇرماي ئىپلىندى(م)

بولسه ئەۋۋەل كىچەلەر خىلۋەت چىراغى مەھفىلىم.
سەرۋەدەك رەئنا قەدىلىك يادىدا باش چەكتىم ۋەلې،
ئاقىبەت ئول ئوق غەمىدىن يا كەبى بولدى بىلىم.
ئەي مۇئەببەر تۇشدە كۆرمىشمەن گۈلۈ سەۋسەننى بىر،
«گۈل - يۈزى، سەۋسەن - كۆزىدۇر» دەپ ھەل ئەيلە مۇشكىلىم.
ئەي ئەجەل، قورقۇتمە جاندىنكىم بۇ فانى دەھر ئارا،
بىر نەفەس مىلك خار سانچىپ رەنجە قىلمىشدۇر دىلىم.
ساقىيا، زۇھد ئەھلى دەير ئىچرە مىنى چۈن ئاختارۇر،
بادە ھەققىكىم، مىنى ياشۇر، ئۇلار ئىرمەس ئىلىم.
[تاك] ئەمەس بولسە سەدائىم دەم - بەدەم مەيخانەدە،
چۈنكى باردۇر، ناقىسا، گۈلگۈنە مەيدىن سەندەلىم.

99

خالى خەتتىنك ئۆزرە ئەي زىبا سەنەم،
نۇقتە يەڭلىغدۇر فەم ئۈستىدە رەقەم.
قاشلارىڭدىن بولدى سەۋدايى جەھان،
مۇشكدىن ئىرمىش مەگەر چەككەن قەلەم.
فىكر ئىتىپ ئاغزىڭنى كۆڭلۈم بولدى يوق،
ۋەھ، ئەجەب مەۋجۇد ئىرمىشكىم ئەدەم.
تۇرفە ئەنقاسەنكى تاپمايمەن نىشان،
ئەل ئارا ئىسمىك ئەلمىلەردىن ئەلەم.
مىلك كۆڭۈلنىك خىلۋەتى مىھمانىسەن،
قويمايىن خىلۋەت سەرادىن بىر قەدەم.
مارى زۇلفۇك مۇبتەلاسى ەملك زەھاك،
جامى لەئلىڭنىك ئەسىرى نەچچە جەم.
ناقىس ئەيلەر ئارزۇيى گۈلشەنىك،
غۇنچەدەك كۆڭلىدە مۇزمەردۇر بۇغەم.

100

ئاھكىم، دەۋرانىنى سەير ئەتتىم ۋەفاگەر تاپمادىم،
دەۋر ئىلى جەۋرۇ جەفاسىدىن قاچار يەر تاپمادىم.
فىكر ئىلە جەننەت ئىچىن كەزدىمكى مەھبۇب ئاختارىپە
ۋەھكى، ئانداغ خۇب سۇرەت ھۇر پەيكەر تاپمادىم.

گەر قىيامەت ۋەقتى كەۋسەردىن ئۆتۈپ كەتسەم نېتاڭ،
لەئلى نابىدەك ئول ئاينىڭ مۇندا كەۋسەر تاپمادىم.
قەيد ئېتىپ بولماس كۆڭۈللەرنى قۇيۇندەك بەند ئىلە،
باغلادى كۆڭلۈمنى گىيسۇ بىرلە چەنبەر تاپمادىم.
ئىستەدىم ئالەمنى تاپقايمەن ئۆزۈمدىن كەمنى دەپ،
هېچ ئىتنى مەن ئۆزۈمدىن زەررە كەمتەر تاپمادىم.
دەھر مەيدانىدا جەۋلان ئەيلەگەن ھەر پەھلەۋان،
ۋەقتى ھاجەتدە ئانى غەيرى قەلەندەر تاپمادىم.
ئىمتىھان ئەتتىم جەھاننىڭ مەرجىئى مىقدارىنى،
بىر نەزەر قىلماقغە لايىق هېچ مەنزەر تاپمادىم.
ناقىسا، ئەيب ئەتمە ئالەم ئەھلىنىڭ قىلغان ئىشىن،
كىم ئۇلاردىن هېچ بىر كۆڭلى مۇنەۋۋەر تاپمادىم.

101

بەرابەردۇر مېنىڭ كۆڭلۈم جەھاندا يوق ئىلە بارىم،
ئانىڭ مەن بىرلە يوق كارى، ئانىڭ بىرلە مېنىڭ كارىم.
ئوكۇمدا يوق تۈشۈمدە چۈن كۆرەرگە ئېھتىمال ئېردى،
ئېرۇر مەھرۇم ئۇيقۇدىن نېتەيكىم ئىككى بىدارىم.
كەرەمدىن جامىمە ئەفيۇن ئېزىپ مەي بەرگىل، ئەي ساقى،
كى باسماس بادەئى خالىس مېنىڭ ھەجر ئىچرە خۇمارىم.
دېسەم، قەيدىغە كۆڭلۈمنىڭ قەنى زەنجىرى مۇستەھكەم،
دېدى: گىيسۇ كىفايەتدۇر ئانىڭدەك مىڭغە بىر تارىم.
ئاچىل ئەي غۇنچە، قوپ ئەي سەرۋ ئىقبالى ئەبەد كۆز تۇت،
كى ئەتمىشدۇر چەمەن سەيرى ھەۋاسىن يارى دىلدارىم.
مەگەس ئاۋازى تەبئېگە گىراندۇر سۇرى نەغمىدەك،
ئىشتمەيدۇر ئاشار گەرچە فەلەكدىن نالەۋۇ زارىم.
كىرەي مەيخانەغە دېسەم مېنى مۇغبەچە مەنئ ئەيلەر،
مەگەر ياقماس جۇنۇنۇمدىن ئىچەردە بادە ھەنجارىم.
تەئەللۇق تارى بوينۇمدا تەلەبدىن دىلغە مانېئدۇر،
فەلەكدەك بىر قەدەھ، ناقىس، قەنى قىلغاي سەبۇكبارىم.

102

ئەي، كەرەمىڭ ئالىدا بارچە گۇنەھدۇر ئەدەم،
ئەفۋ قىلۇردا قەنى كىمسەگە لاۋۇ نەئەم.

كافىرۇ مۇئمىن ئارا سەندىن ئىرۇرلار جەدەل،
بۇ دىدى گەرچە ھەمىد، ئۇ دىدى گەرچە سەنەم.
ئەھلى سەئادەتكە يوقدۇر زەخ بەرزەخ غەمى،
بىلگەلى بولماس ئۇچۇن ھەر كۆڭۈل ئىچرە بۇ غەم.
بولمادى ھەرگىز شەقى ياخشى ئەمەلدىن سەئىد،
ئۆتتى ئۇلارگە ھەمە مۇددەتى جۇففۇلقەلەم.
زىلزىلە كۆڭلۈمدەدۇر كىچەۋۇ كۈندۈز مىنىڭ،
مەئلۇم ئەمەسدۇر ئىكىن كىمگە قىلۇرسەن كەرەم.
كۆردى كۆزۈمكىم مىنىڭ نەچچە قۇرۇغان چۇقەھ،
خەت كەبى پەيدا ئىكەن جەبىھەسى ئۆزرە رەقەم.
ئانچە تەئەممۇل قىلىپ يەتمەدى فەھمىم ئاڭا،
بولسە ئەزەلنىڭ خەتى مالەھۇ ھەددۇلفەھەم.
لىك بىر ئالەم ئارا ئەھلى سەئادەت دىگەي،
بولسە كىشىنىڭ ئەگەر ئىلكىدە مالۇ دىرەم.
بولمەسە ھەركىمدە پۇل، ئەل دىگۇسىدۇر شەقى،
فەقر ئىلى باشىغەدۇر مۇنچە غەم ئۆزرە ئەلەم.
دەفئى ئەلەم قىل ئۆزۈڭ غەم بىلە تۇرسۇن باشى،
مۇئمىنى ۋەھدەتغەدۇر غەم بىلە يۇرمەك ئەھەم.
بولسە ئىبارەت بۇ غەم خەۋفى غەزەبدىن ئەگەر،
كەتمەسۇن ئانچە فۇرۇ مەئنىسى مەزكۇرغە ھەم.
چۇنكى رىجانىڭ يۈزى غەمگە مۇقابىل تۇرۇپ،
غەمنى مۇرەججەھ بىلىپ سۇرگەلى بولغايمۇ دەم.
ھاسىلى ئەرزىم بۇدۇر ئەيلە ئۇمىدىم قەۋى،
فەقر يولىدىن باراي كويى فەنايى ئەتەم.
بولسە بۇ ھاسىل ماڭا دەم-بەدەم ئەيلەي دۇئا،
ئەي، سەرى كويۇڭ ماڭا گۇلشەنى باغى ئىرەم.
دىسە ھەبىبىڭ رەسۇل فەقر ئىلى باردۇر قەبۇل،
بولسە بولۇرمۇ مەلۇل رەھمەتى ئۇرسە ئەلەم.
فەقرۇ فەنانى دىمىش مەسنەدۇ فەخرىم مىنىڭ،
شاھى سىپاھى ئەرەب، زىيبى كۇلاھى ئەجەم.
ناقىسى بىخانىمان ئەيلەدى بىر سۆز ئەيان،
كىم ھەمە ھادىس بەيان لىك مەئانى قىدەم.

103

كۆڭۈل بىر ئاتەشىن يۈزدىن كۆيەر ھەركېچە، ئەي ھەمدەم،
كى ھەرگىز مېھرىدىن خۇرشىدنى يان ئەيلەمەس شەبنەم.
خەيالى زۇلفىدىن كۆڭلۈم ئارا زەنجىرى پىچا-پىچ،
قەدىنىڭ فىكرىدىن داغى ئەلىف جانىمدا مۇستەھكەم.
ۋىسالى شەۋقىدىن فۇرقەتغە تۈشكەن مىڭ كۆڭۈل مەسرۇر،
فىراقى بىيمىدىن ۋەسل ئەھلىنىڭ كۆڭلىدە يۈزمىڭ غەم.
ساچار بىر جىلۋەدىن ئافاق ئارا ھەرلەھزە ھەريان ئوت،
يۈزىدىن مېھرىغە كۆز ياش بولۇپ زەرراتدىن تەم-تەم.
دەما-دەم قان يۇتۇپ مىسكىن كۆڭۈللەر ھەجرىدىن ئانىڭ،
بىرى بولماي ۋەلې ھەرگىز ۋىسالى سىررىغە مەھرەم.
ئانىڭدەك شوخ بىپەرۋا تاپىلماغلىق ئەمەس مۇمكىن،
فەلەك ئۆزرە مەلەك، جەننەتدە ھۇرۇ دەھر ئارا ئادەم.
ساۋۇق سۇۋۇ سىنۇق كاسەڭنى، ئەي ھەمدەم، غەنىمەت بىل،
قۇرۇپدۇر ئابى ھەيۋان ھەم سىنىپ كەتمىشكى جامى جەم.
يولۇڭدا، ئەي پەرى، ناقىس غۇبار ئولدى چېكىپ ھەسرەت،
نە بولغاي رەھم ئېتىپ قويساڭ باشى ئۆزرە قەدەم بىردەم.

104

كۆرگەچ يۈزىنى ئەل ئارا ساھىبى نەزەر ئولدۇم،
يوق بولدى كۆزۈم ئۆز بىلە ئەينى بەسەر ئولدۇم.
كۆڭلۈم دېدى: ئالدىم خەبەرىن تۇرمە سەن ئەمدى،
ھەريان قارادىم بارچە تەرەف بىخەبەر ئولدۇم.
ئول مەھلىقا بىر كۆرۈنۈپ پەردەگە كىردى،
شۇندىن بىرى دىۋانە كەبى دەر-بەدەر ئولدۇم.
ئەسرارى مۇھەببەتنى دەر ئېردىم سەمەرى دىل،
ساچتىم ھەمەنى ئالەم ئارا بىسەمەر ئولدۇم.
خۇرشىد كەبى چېھرە ئاچىپ ئۆتتى چۇ يىلدام،
ھەسرەتدە كۆيۈپ داغىكى داغى قەمەر ئولدۇم.
ھەجرىدە دېدىم سەبر قىلىپ ياخشى بولۇرمەن،
تاقەت يوقىدىن ....①

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولۇپ، 3 مىسرا يوقالغان.

هۇسنىنى كۆرۈپ بەزم ئارا گۇلچىھرە سەنەمنىڭ،
ناقىس كەبى غەمدىن ھەمە خۇنىن جىگەر ئولدۇم.

105

مەنى مەھزۇن گەدايى دەر-بەدەر ھالىغە، ئەي گەردۇن،
نە بولغاي رەھم ئېتىپ ئول ئاي يۈزىگە قىلماساڭ مەفتۇن.
ئەگەرچە ئاڭلادى لەيلى پەيامىن دەم-بەدەم ئەلدىن،
ۋىسالىن تاپمايىن بىرلەھزە ئارام ئالدىمۇ مەجنۇن.
مۇغەننى، بىر نەۋاساز ئەيلە شەفقەتدىن بۇ سائەتكىم،
بولۇپدۇر بىۋەفا ئەل جەۋرىدىن كۆڭلۈم بەسى مەھزۇن.
جەھان باغىدە، ئەي گۇل، ئافىيەت بۇيىن ھەۋا قىلمە،
كى ئېرمەس ھېچ گۇل دەۋران جەفاسى ئىلكىدىن مەئمۇن.
بۇ گۇلشەن ئىچرە ھەريان جىلۋەگەر بەرگى شەجەر ئېرمەس،
ۋەرەقلەردۇر يازىلغان خەتلەرى يەكسەر خەزان مەزمۇن.
غۇرۇرۇ نازدىن، ئەي خاجە، يەرگە قويمە قاتتىق پۇت،
كى باردۇر ھەر كۆرۈنگەن تەل ئارا يۈز بىنەۋا مەدفۇن.
كۆرۈپ ئۇريان گەدانى رەنجى قىلمە، ئەي بەرادەركىم،
بۇدۇر ئەتۋارى ئەكسەر ئارىفى بىللاھ ئەدەب مەشھۇن.
ئۇمۇرى دۇنيەۋى شۇغلىن كۆرۈپ ئەلنى دېمە ھۇشيار،
كى جۇش ئەيلەر ئۇلار مەغزىدە ھىرسۇ ئار ئىلە مەئجۇن.
فەنا دەير ئىچرە ناقىسنى يالىڭ كۆرگەچ دېمە تەلبە،
كى قىلمىش بادە ۋەجھىگە ھەمە كەيگەن ئىكىن مەرھۇن.

106

بولدى كۆڭلۈم تىيرە، ئەي ساقى، چەمەن بولغاچ خەزان،
بادە تۇت كۈندەك قەدەھ بىرلە قىلىپ ھۇسنۇڭ ئەيان.
دەفئى غەم ئەيلەرگە مەي ئىچسەم يېمەڭ غەم، ئەي فەقىھ،
كىم ماڭا بۇ ئىشنى ئىرشاد ئەيلەدى پىرى مۇغان.
ئەيكى، دەۋراندىن مۇكەددەر خاتىرۇ ئازۇردەسەن،
كىر فەنا دەيرىغە، ئەي بىكەس، ئېرۇر كەڭرۇ جەھان.
گەر جەفا ئەلدىن دەما-دەم يەتسە، مەي ئىچ دەم-بەدەم،
مەيدىن ئېرمىشدۇر ھۇزۇرى راھەتى رۇھى رەۋان.
چىھرە ئاچ بەزم ئىچرە مەھزۇنلار ئۈچۈن، ئەي مۇغبەچە،

AltunOg

كىم يۇزۇڭنىڭ ھەجرىدىن بولدى ئۇلارنىڭ باغرى قان.
دەپ ئىمىششەنكىم «كۆكۈل بەرسۇن ماڭا ئاشىق كىشى»،
ۋەھكى، كۆڭلۈم سەندەدۇر، بەرسەم كېرەكدۇر ئەمدى جان.
مەي ئىچىپ چېھرەڭنى گۇلگۇن ئەيلەبان كۇلدۇك ماڭا،
بىيمۇ ئۇممىد ئىچرە كوڭلۇم مۇزتەرىب، چېھرەم سامان.
ئۇمر يار ئولسە فىدا جانىم ساڭا قىلغاي ئىدىم،
ئاھكىم، نەيلەي بۇ مەقسەدگە ئەجەل بەرمەس ئەمان.
رەھىم ئېتىپ ناقىسغە مەي بەرسەڭ فەلەكنى جام قىل،
مەست ئولۇپ دەير ئىچرە كۆكدىن ئاشۇرۇپ چەكسۇن فىغان.

107

رەفىقا، كەلمەگەچ بۇيى ۋەفا ئۇل گۇلئۇزارىمدىن،
تىكەن ئورنىدا ھەسرەت باش چېكەر خاكى مەزارىمدىن.
بۇ يەڭلىغكىم غەمى دەۋراندىن ئولدۇم بىسەرۇ سامان،
ئىبارەت كەلتۇرۇپ بولماس مېنىڭ يوق ئېئتىبارىمدىن.
خەلايىق روزگارى تىيرە بولسە تاڭ ئەمەس، باردۇر،
بۇلۇتلار ئاسماندا ھەجرى ساۋۇرغان غۇبارىمدىن.
كۆكۈل جاندىن بولۇپ بىگانە ۋەسلىڭنى تەلەب ئەيلەر،
ۋەلې ۋەسلىڭ ئەمەس بىگانە بۇ جانى فىگارىمدىن.
ئېرۇر كۆپ سەرۋ قەد مەھبۇبلار بۇ باغى ئىمكاندا،
ۋەلې مەھبۇبراق ئىمكانى بولماق يوق نىگارىمدىن.
نېچۇك ئەيلەي گىلېھ زالىم فەلەك دەپ، ئەي بەرادەركىم،
قەزا قىلسە جۇدا تاشلاپ يىراق يارۇ دىيارىمدىن.

....

بىر ئاي ھەجرى .... قەرارىمدىن.

.... ئۆلتۇرۇر ھەردەم،

تىرىكلىك لەززەتى ئۆلسەممۇ كەتمەس جانى زارىمدىن.

①..

108

②..

[بولدى دەۋراندا] ئەلفىدەك قامەتىم بىنۇقتە نۇن.

---

① بۇ بەتتىكى نۇرغۇن چېكىت قويۇلغان ئورۇنلار ئەسلى قول يازمىدا پەرسۇدە بولغان بولۇپ، جەمئىي 6 مىسرا شېئىر يوقالغان.

② ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

مەئرىفەتدىن ھەر قەيى ئالەم ئەگەر غافىل ئېرۇر،
مىنھۇ خەيرى فىلھەقىقەت ۋەللەزى لايەئلەمۇن.
شەرئى ئەمرىدىن چىقىپ ئابىد ئەگەر تاپسە كەمال،
ئىشق ئەيىنىدىن نەسىبە ئالماغاندۇر ئول جۇنۇن.
ئۆزلۈكىن سەلب ئەيلەمەي سالىككى كەشف ئىزھارئېتەر،
ئول ئېرۇر خاتۇنكى ھەيز ئىچرە قىلۇر ئىزھار خۇن.
بولمايىن فانى فەنا دەيرىدە ھەركىم مەست ئولۇر،
باردۇر ئول گويا ھەۋەس دەشتىدەكى جىننى قۇيۇن.
تاكى قىلماي پىرى كامىلغە ئىرادەت دەھر ئارا،
پۇتمەگەي ئىش گەر كىشى ھەرچەند بولسە زۇفۇنۇن.
گەر تىلەرسەن ئەقل، مەجلىس تۈز ئۇلۇم ئەھلى بىلە،
ھەر كىشى بىئىلم ئىلە ئولتۇردى ئانداغ بولدى دۇن.
قىلمە، ناقىس، شىكۋە بەختىڭدىنكى چەكتىم رەنج دەپ،
ھەرنەكىم تەقدىرى قىسمەتدۇر ئانىڭغە سۇن بويۇن.

109

شەمئى رۇخسارى، شۇئائى بۇرقەئى فانۇسىدىن،
ئۆرلەتۈر مۇشكىن تۈتۈن گىيسۇيى ئەنبەر بۇسىدىن.
ئىستەمەس ھەرگىز مەسىھادىن نەفەس جان بەرسە ھەم،
مەن كەبى ھەركىمكى كۆز تۈتسە لەبىڭ دارۇسىدىن.
تىيرە بولغان روزگارىمنى يارۇغ قىلسام ئېتاڭ،
كېچەلەر ئاھىم يەلىدىن پۇتراغان گىيسۇسىدىن.
ھەر نېچۈك ئىش بولسە نەفسىڭنىڭ خىلافىن ئىستەگىل،
كىم بەلاۋۇ فىتنە باش چەككەي ئانىڭ ئەفسۇسىدىن.
قوي قەدەم مەيخانەغە پىرى مۇغانىدىن فەيز كۆر،
ئىش ئاچىلماسدۇر رىيايى خانقەھ سالۇسىدىن.
دەھر خارەزمىدە فارىغلىق بىلە ئەمن ئىستەگەن،
بىخەبەر ئېرمىش مەگەر زالىم فەلەك جادۇسىدىن.
ناقىسا، بىلمەن مەشامىمغە يېتەر خۇشبۇ نەسىم،
يا گۈزەر قىلدى بۇيان ئول كوينىڭ ئاھۇسىدىن.

110

كۆڭلۈم ئىستەر بىر نىشان بەرمەس تەمەننادىن نىشان،
ئىستەگەندەك ئەھلى ھېكمەت جىسمى ئەنقادىن نىشان.
گوخشاتۇرمۇ خۇلد ئارا تۇبىنى كۆرگەچ قەددىغە،

ياش تۆكۈپ ئەفغان چېكىپ ھەرلەھزە دەريادىن نىشان.
قەترە ئىكرامىغە يۈز قويغان بىرەۋكىم ئىستەگەي،
ئىستەگەن كەۋنەين ئارا ئول سەرۋ رەئنادىن نىشان.
يار لەئلىن، ئەيكى، ئىزدەرسەن بۇدۇر شەرتى ئانىڭ،
كىم كىرىپ دەير ئىچرە ھاسىل ئەيلە سەھبادىن نىشان.
خاكسار ئول دەھر ئارا ئىستەر ئېسەڭ بولماق بەلەند،
تاپتى شەبنەم ئەجزىدىن ۋەسلى سۇرەييادىن نىشان.
فانى بولغىل گەر ساڭا تاپماق [بەقا] مەقسۇددۇر،
يوق بەقا تا بولسە باقى سەندە دەئۋادىن نىشان.
ئىستەسەڭكىم ئاقىبەت ئەمرىن يېگىل مەھشەر ئارا،
جەھد قىل تا قالماسۇن ئىلكىڭدە دۇنيادىن نىشان.
ھاسىل ئەتمەك مۇندا ئەخلاقى ھەسەن مۇجىبدۇرۇر،
فەزل ئىلە تاپماقغە ھۇسن ئەمرى ئۇقبادىن نىشان.
ناپەدىد ئول خەلقدىن، ناقىسكى، تاپقۇلۇق ئاقىبەت،
ئۆشبۇ ئىشدىن يوقلۇق ئولغان سەلب پەيدادىن نىشان.

111

ئەي، لەبى لەئلىڭ شۇئائىدىن جەھاندۇر گۇلىستان،
ھەسرەتىڭدىن ھەر تەرەف بىر بۇلبۇل ئەيلەر يۈز فىغان.
نەخلى قەددىڭدىن كۆڭۈللەر قۇشلارى فەرياد ئېتەر،
ئەيلە جەۋلانكىم ئۇلارنى قىلماغىل ئازۇردە جان.
كۆرگەنۇر بەھرام قان تۆكمەكنى بۇ ئىمكان ئارا،
يەتمەسۇن دەپ كۆزلەرىڭگە تۇھمەتى تۆكمەكدە قان.
ئۇردى ئول مىژگان ھەزىن جانىمغە خەنجەرلەر بەسى،
ئەيلەسەڭ ھەريان نەزەر بارغاي داغى ئاندا رەۋان.
ئېردى دەۋزەخدىن لەبىڭنىڭ فۇرقەتى قاتتىق ماڭا،
نې ئۈچۈن دەپدۇر رەقىبى بىخرەدكىم تەۋئەمان.
غەرق ھەيرەتدۇر سېنىڭ ۋەسفىڭ دېمەكدە ئەقل كەل،
كىم ھەمە سەندىن نىشان ئېرمىش، داغى سەن بىنىشان.
قىل ھەزەر ئۇششاق ئاھى ئوقىدىن، ئەي قاشى يا،
كىم يىقلدى بىلمەيىن سەندەك نەچە ئەبرۇ كەمان.
بەرمەدىل ھەرگىز جەھان بىرلە ئانىڭدا بارغە،
كەتكەسەن ئاخىر ئۇلارنى تەرك ئېتىپ قالماس جەھان.

قىلمە سۆز، ناقىس، فەنا بىرلە ئانىڭ ئەسرارىدىن،
بولمىسە پىرى مۇغانىنىڭ لەفزىدىن سىررى ئەيان.

112

تەكەللۇم ئەيلەمە، كۆڭلۇم فىراق شىددەتىدىن،
تىلىندى چاكى جىگەرلەر فىغانىڭ ھىددەتىدىن.
ۋىسالى ۋەئدەسى باردۇر فىراقدەك گويا،
كى ئۆتتى ئۇمرلەر ئانىڭ قەرارۇ مۇددەتىدىن.
دېمە، فىراق ئارا ھالىڭ نېچۇكدۇرۇر، ئەي جان،
ئەمەسمۇ ئېردى مەدارىم ۋىسالى قۇۋۋەتىدىن.
سېنىڭ يولۇڭدا مەزەللەت ماڭا ئېرۇر ئىززەت،
خۇتۇرى خاتىرىم ئولماس كىشىنىڭ ئىززەتىدىن.
فىراقۇ ۋەسلىكى مۇنداغ ماڭا ئېرۇر مەئلۇم،
گەپ ئۇرمە شىددەتى دەۋزەخ، ھۇزۇرى جەننەتىدىن.
دېيىشمەكى: ياندى بۇ كۆڭلۇم فىراقىڭە چىداماي،
دېگەيكى: يوق ماڭا پەرۋا ئانىڭ بۇ رىددەتىدىن.
ۋىسال ئۇمىدىدە چىققان نەفەس سىنار ھەسرەت،
ۋەلې ئاداشتى بۇ كۆڭلۇم ھىسابۇ ئىددەتىدىن.
ۋىسال شەربەتى ناقىسنى سەرگەردان قىلمىش،
كى كەچمىش ئەمدى جەھانىڭ شەرابى لەززەتىدىن.

113

تۇت ساچى يادى بىلە ئول گۇلى سۇنبۇل ئېتەكىن،
بۇلبۇل ئانداغكى تۇتار ئىشق ئارا ھەرگۇل ئېتەكىن.
كۆپ سەدا چەكمە قىلىپ زاغىنى تەقلىد، ئەي دىل،
تۇت نەۋاساز بولۇپ غەمزەدە بۇلبۇل ئېتەكىن.
تالىبى سادىق ئېسەڭ ئەيلە تەلەب كامىلنى،
تۇتماغىل غافىل ئولۇپ ئادەمى دۇمبۇل ئېتەكىن.
تۇتمە بۇ بىيشە ئارا كەررەئى خەر قۇيرۇغىنى،
مەقسەدىڭ بولسە فەنا يار تىلە دۇلدۇل ئېتەكىن.

خاتىرىڭ جەمئ تىلە خىلۋەت ئارا ساكىن بول،
نارى بول ئەل قاتىدىن تۆتمەكى غۇلغۇل ئېتەكىن.
تالىبى ئاخىرەت ئول فۇلدىن ئۆتەر فىكرىنى قىل،
يا كېچىپ دىن يولىدىن ئۇشلا بارىپ فۇل ئېتەكىن.
ناقىسا، ئەيلەمە غەم فانى جەھان شەۋكەتىدىن،
كىر فەنا دەيرى ئارا قولغە كەتۇر مۇل ئېتەكىن.

114

قۇتۇلماق دەۋر ئارا غەم تامى باسماقدىن قەنى ئىمكان،
مۇنىڭدەككىم تۆكەر ھەردەم فەلەك كۆك تاقىدىن باران.
ئەگەرچە تامچىدۇر ۋەھشەت قىلۇر ئۆتكەي دەبان تامچى،
يوقاتمىش خۇشلۇغىن قورقۇنجىدىن ئۆز ھالىغە ھەرجان.
سەدا گەر رەئد ئىلە ھەريان چاقىنغان ئوت شۇئائىدىن①،
②..
بۇلۇتلار رەڭگىدىن ھەرلەھزە نازۇك تەبئىلەر قورقۇپ،
لەھەدنىڭ يادى جەۋلان كۆرگۈزۈپ جانلار چېكەر ئەفغان.
ياتالماي كېچەلەر ھەريان باقىپ توختار خەيالىدىن،
كۆڭۈللەر ۋەھمىلىك، كۆزلەر بولۇپ ئايىنەرەڭ ھەيران.
تولۇپ ھەر كوچە سۇدىن ئەل ماڭالماي ھېچ يان يەملا،
داغى ئۆيلەردە كەركى يىرلە قازىپ ئورەلەر ھەريان.
ئەگەر قالسە تۆكەپ ئۆيلەردە غەفلەتدىن چىراغ ياغى،
كۆرۈنۈپ نۇھ تۇفانى كەبى مەئدۇم ئولۇپ دەرمان.
بۇدۇر ئالەمدە ئىنسان خەيلىغە يالغۇز غەمى يامغۇر،
مۇنىڭدەك يۈز تۈمەن غەملەرگە دائىم مۇبتەلا ئىنسان.
شىكايەت قىلمە، ناقىس، لەبنى باغلاپ رازىلىق كىرگۈز،
كى ھەر تۈرلۈك ھەۋادىسكىم كېلۇر ھەق سارىدىن مېھمان.

115

كەۋن باغى نەۋبەھار ئولدى لەبىڭ ئەفسۇنىدىن،
ئالتە يان بەلگۈردى كۆزلەر ئىچرە كافۇ نۇنىدىن.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ مىسرا ئېنىق ئەمەس، پەرەز بىلەن ئېلىندى.
② ئەسلى قول يازمىدا بۇ مىسرا يېزىلغان ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

هۇسن شەمئىن يارۇتۇپ بەزم ئەيلەدىك ئۇششاق ئۇچۇن،
بولدى مەستانە كۆكۈللەر ئىشقىنىڭ مەئجۇنىدىن.

بولدى خەم كاكۇللارىڭ فىكرىدە جانلار مۇزتەرىب،
سەبر ئۇممىدى يىراقدۇر سىھرىنىڭ مەفتۇنىدىن.

لەبلەرىڭ تەبرەنسە تىترەيدۇر كۆكۈللەر دەم-بەدەم،
قەتل مەئلۇم ئولدى گويا خەتلەرى مەزمۇنىدىن.

تا يۈزۈڭ رەۋشەن سەۋادىدۇر كۆكۈلنىڭ مەقسەدى،
ئەيلەدى هاسىل ئەمانلىغ ئافىيەت مەشهۇنىدىن.

ساقىيا، تۇتساڭ قەدەھ تەكرى ئۇچۇن بىر بەيت ئوقۇ،
ئول دىلئارامى ستەمگەر قامەتى مەۋزۇنىدىن.

ناقىسى مەهزۇن خەيالى ۋەسلىدىن خۇرسەنددۇر،
تاكى ساقى تاشلادى جامىغە هەجر ئەفيۇنىدىن.

116

ياغىپ ئالەمگە تەكرى رەهمەتى بىر نەچچە كۈن يەكسان،
جەهاندا قالمادى نەم بولماغان ئەنجىرۇ يا خىرمان.

قىلىپ باغ ئىچرە گۇللار يافراغى رەڭگىن زۇمۇررەدگۇن،
ئاچىلدۇردى چەمەندە لالەنى لەئلىن قىلىپ خەندان.

شەجەرلەر شاخىدا بىر كەهرەبا هەردانە زەرد ئالۇ،
داغى هەردانە تۇرغاچ بولدى گويا بىر قىزىل مەرجان.

يىراقدىن تاغلار كۆزلەرگە زاهىر بولدى فىرۇزە،
ۋەلې هەر جىلغەدىن شۇلار ئاقىپ تەئمىر ئېتىپ ئەييان.

فەرىشان خاتىر ئولغان غەم يەلىدىن بىنەۋالارغە،
بولۇپ هاسىل ياغىندىن خاك يەڭلىغ نەم بىلە سامان.

هەۋا ئۆزرە بۇلۇتلار رەڭگىدىن كۆزلەر بولۇپ رەۋشەن،
بولۇپ ئاشىق كۆكۈللەر رەئدنىڭ ئاۋازىدىن رەقسان.

چاقىن هەر ياندىن ئولغاچ پولسە يەردىن تا فەلەك زاهىر،
تەجەللى شەۋقىدىن ئارىفغە خىلۋەت مەسكەنى جانان.

بۇلۇت رەفتارىدىن باغ ئىچرە قوزغالغاچ شەجەر بەرگى،
ئەسىپ سەير ئەيلەگەن ئەلنىڭ دىماغىغە گۇلى رەيهان.

فەنا گۇلشەندە، ناقىس، هاسىل ئەتسەڭ دىيدەئى ئىبرەت،
ئېرۇر هەر قەترە شەبنەم بەندەگە هەق سارىدىن ئېهسان.

117

كۆزۈك ئاچ، ئەي پەرى، ئىبرەت بىلە سەير ئەيلە بۇ ئىمكان،
تەماشا قىل كىرىپ گۇلشەنگە ئاندىن ئاختارىپ جانان.
قىزىلگۇل بەرگىدە ھەرقەترە شەبنەم كۆز ئېرۇر گويا،
كىم ئاچمىشدۇر كۆرەي دەپ يارىنى قالمىش بولۇپ ھەيران.
گۇل ئېرمەسدۇر ئاچىلغان ھەر تەرەف بىر ئاشىقى مىسكىن،
ئۇزارى شەۋقىدىن ھەسرەت چېكىپ قىلمىش جىگەرنى قان.
دېمە نەرگىس ئەرىقلەر بويىدا زەررىن كۆلەھ كەيمىش،
مۇجەررەد ئۆزنى قىلغان بەرگىدىن دەرۋىشى سەرگەردان.
ئەمەسدۇر نەستەرىن، بىر بىنەۋادۇر يار ھەجرىدىن،
كۆزىدىن قان تۆكۈپ ۋەسل ئىستەبان رۇخسارى سارغارغان.
دېمە سەۋسەن كۆرەرمىش باغ ئارا ھەجر ئىلكى كاجىدىن،
سەھەر ۋەقتىدەكى بىدار ھەسرەتكىم يېگەن چولفان.
نە قىلغاي ياسۇمەن گۇلشەندە تەھقىق ئەيلەسەڭ باردۇر،
نىگارى گۇلدىن لەئلىگە شەيدا تاجلىغ سۇلتان.
فەلەك سارى پىلەك چەككەن ئەمەسدۇر ئىشقپىچانكىم،
نىگارى سەرۋ قەد يادى بىلە جاندۇركى چىرماشقان.
گۇمان قىلمە گۇلى ئەنبەر ئىنمىشدۇركىم ئاچىلىپدۇر،
دېگىل بىر خاكسارى ھەجر دەستىدە ۋەتەن تۇتقان.
دېمە، ناقىس، جەھان باغىدا بار ئولغاي كۆكۈل غەمسىز،
كى كۆرمەسمۇ كۆزۈڭ بىر غۇنچەگە مىڭ خار ئېرۇر پەيكان.

118

پەرىۋەشكى كۆكۈللەر خەيالىدىن مەجنۇن،
بۇ خەستە زارنى [قىلدى] جەمالىغە مەفتۇن.
ئەگەر مۇنىڭدەك ئولۇپدۇر ھەۋادىسى ئالەم،
قالۇرمۇ شاھۇ گەدالار غەم ئوتىدىن مەئمۇن.
فىدائى ساقىئى مەستانە بولمىشەمكى مۇدام،
قاچانكى دەۋر مېنىڭدۇر ئېزىپ بېرۇر ئەفيۇن.
يۈزۈڭ قاشىدا ياشىمنى تىيە ئالالمايمەن،
بىرى فىرات كۆزۈمنىڭ، بىرى ئېرۇر جەيھۇن.
كۆكۈل ھەرىمىغە ئىشقىڭ قىلىپدۇرۇر تەشرىف،
ئېرۇر جەمىئى كۆكۈللەر تەمەئ بىلە مەمنۇن.

بۇ خەستە كۆڭلى خەيالىڭ خەزىنەسى بولمىش،
خەيال دۇررىدىن ئۆزگە نە بولغۇسى مەخزۇن.
دېدىمكى: ۋەسلىنى فىراق ئارا تۇشتۇم،
دېدىكى: ئىيدىڭ ئۇلۇپدۇر مۇبارەكۇ مەيمۇن.
سۈكۇنەت ئەيلەمە كۆڭلۈم بۇ دارى كۇلفەتدە،
ئەگەرچە ئىسمى مۇزافە ئىلەيھدۇر مەسكۇن.
چۇ بولدى شېئر ئارا ناقىس ئىبارەتى ناقىس،
نە غەم كەمال ئىلە زىينەت تاپىپدۇرۇر مەزمۇن.

119

پەيدا بولۇپدۇر بىرمۇنچە نادان،
رۇستەم جەسامەت ئەمما يېرىم جان.
مەي شىشەسىدەك بوينى تۇزۇتلۇك،
پەرداز بىرلە مەڭزى قىزارغان.
گۇلدار دوپپى، تاجى مۇرەسسەئ،
قۇندۇزى تەلپەك باشىدا قالغان.
دەۋلەت تۇغى دەر چىققان ساقالىن،
مېھنەت قاراسى ئاندىن گۇرىزان.
فاخىر لىباسى ئۇستىدە دائىم،
مەزلۇملاردەك ھەريان خىرامان.
تىللا مەسەللىك ئالدىدا مىس پۇل،
خۇرشىد قۇرسى ئالدىدا بىر نان.
مىڭ يىلدا بىر پۇل چىقماس قولىدىن،
ئاغزىدا لېكىن ئىزھارى ئېھسان.
ئۇمرىدە ئىچسە بىر كاسەئى چاي،
ئەيلەپ پۇشەيمان قىلغاي قىزىل قان.
ناقىس، يىراق يۈر ئۇل فىرقەدىنكىم،
بولماس دېگەلى ئاخۇن ۋەيا خان.

120

ئەي، شۇئلەلىغ ئارەز بىلە كەۋنەين ئارا پەرتەۋ فىشانە
سەن جىلۋەگەر ئەھلى نەزەر قىلسە نەزارە ھەرقايان.
زەرراتى ئالەم بارچەسى ئىشقىڭدا سەرگەردان ئېرۇر،

ئاي بىرلە كۈن مۇمكىنمىدۇر سەندىن ماڭا بەرگەي نىشان.
سەن بولماساڭ جەننەت ئارا كىم ئارزۇ قىلغاي ئانى،
ھۇسنۇڭ چەكى ئاچىلماسە ھەر گۈلكى بار بولغاي خەزان.
شورىش ئەمەس مەھشەر ئارا جۇرمۇ گۇنەھ ئاشۇبىدىن،
شەۋقۇڭ ئوتى ئۇرغاچ شەرەر ئاشىقلارىڭ ئەيلەر فىغان.

121

باردۇرۇر ھەريان يازىلغان گىيسۇيى ئەنبەر فىشان،
يا ئەلىف ئەھمەد يۈزىدىن مىم ئىلە بولدى ئەيان.
ئول بىرىدىن بولدى ئادەمنىڭ ۋۇجۇدى ئىبتىدا،
بۇ بىرىدىن بولدى مۇسانىڭ باشى ئالەم مەكان.
قەددى ۋەسفى زاتى ھۇرىدەك دېسەم ئېرمەس ئەجەب،
كىم ئەلىف سۇرەتدە ھەمدى شەكلىگە تاپمىش قىران.

122

دېمە، يالغۇز سەفا ئەھلىگە دەۋراندىن ستەم كەممۇ؟
بۇلۇتلارنىڭ كۆزىدىن ھېچ كۆرمەمسەنكى نەم كەممۇ؟
سىپېھرى دىلنى بۇزدى گەرچە بۇ زالىم فەلەك جەۋرى،
ئاڭا ھەم دەرد خەيلى ئاھىدىن تىيرى ئەلەم كەممۇ؟
قەرارىن قەسد ئېتىپ ئەۋۋارە كۆڭلۈمنىڭ دېسەم شاد ئول،
دېگەيكىم، بۇ خىتابىڭدىن مېنىڭ باشىمغە غەم كەممۇ؟
خەيالى پۇچدىن ھەرباشقە بىر ئاغرىق ئېرۇر پەيدا،
ھۇباب ئاسا ئۆزىن يوق-قىلسە دەريايى ئەدەم كەممۇ؟
قەنائەت تەركىدىن سۇلتانغە ھاسىلدۇر گەدا ۋەزئى،
قەنائەتلىك گەداغە دەۋلەتى داراۋۇ جەم كەممۇ؟
فەرەھ ئىستەب مۇغەننى مىننەتىن چەككەن ئېرۇر نادان،
ھۇزۇرى دىل بىلە چىققان نەفەسدىن زىرۇ بەم كەممۇ؟
نە ھاسىلدۇر ھەسەدنىڭ نەفئ قىلماس كىردىدارىدىن،
دېگىل ھەركىمگە نەققاشى ئەزەل چەككەن رەقەم كەممۇ؟
فۇلۇسى قەلب ئۇچۇن كۆڭلۈگدە يۈزمىڭ پىكر باتىلدۇر،
تەئەممۇل قىل ئەلەملەر داغىدىن يۈزمىڭ دىرەم كەممۇ.
........................①، ناقىس، ھەۋەس قىلما،
نەفەسدىن ھەر نەفەس كەلگەن پەيامى دەم-بەدەم كەممۇ؟

---

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

123

دوستلار ھىجراندا مەن چەكمەي جەفامۇ قالدىمۇ؟
كۆرمەگەن فۇرقەتدە ئەندۇھۇ بەلامۇ قالدىمۇ؟
ۋەسلىن ئىزدەپ يارنىڭ ھەجرى ھەلاك ئەتتى مېنى،
مۇندىن ئارتۇغراق بەلالىغ مۇددەئامۇ قالدىمۇ؟
ھەر نېچۇك كۇلفەتكى چەرخ ئەتتى ماڭا چەكتىم ئانى،
كۇلفەتى مەن كۆرمەگەن يانا رەۋامۇ قالدىمۇ؟
يار ئۇچۇن ئەھباب تەرك ئەيلەپ مېنى تەرك ئەتتىلەر،
ياد ئېتەرگە گاھى-گاھى ئاشنامۇ قالدىمۇ؟
جاننى كۆڭلۇم ئازدۇرۇپ، ئىشق ئىچرە باشلاپ تۇتتى يول،
بولمايىن ئەۋۋارە ئۇل يۈزى قارامۇ قالدىمۇ؟
ۋەسل تەسخىرىغە ۋىرد ئەتتىم ۋەزايىفلەر بەسى،
قىلماغان مەن ۋىرد ھەجر ئىچرە دۇئامۇ قالدىمۇ؟
يار يادىن غەيرىدىن ئايرىپ قىلۇرغە، ئەي رەفىق،
كۇلشەنى ئىمكاندا ئىمكانى خەلامۇ قالدىمۇ؟
ھەرنەكىم كۆڭلۇم رىزاسىدۇر ئاڭا قويدۇم قەدەم،
بولمايىن بىر ئىشدا ئۇل سەركەش رىزامۇ قالدىمۇ؟
ناقىسا، يارىڭنى سەرف ئەيلەپ بەھايى ۋەسل ئۇچۇن،
ھا دېگەي، سورساڭكى زەممىمدە بەھامۇ قالدىمۇ؟

124

كېلىپ ئولتۇردى بىر دىلبەر كىيىپ زەيتۇنى تون ئۇترۇ،
قىزىل كۆرۈنگەنىدىن كۆزلەرىمدىن چىقتى خۇن ئۇترۇ.
يۈزىدە ئەنبەرىن چۇمبەل، باشى ئۈستىدە كۆك تاقى،
كۆرۈپ كافۇرى رومالىن ماڭا بولدى جۇنۇن ئۇترۇ.
نەبات رەڭلىك، كىيىك كۆزلۈك، قاشى قەۋسۇ قۇزەھ گويا،
ۋەلى باقماس باقىپ تۇرسا مېنىڭدەك مىڭ زەبۇن ئۇترۇ.
قەدى ئەرئەر، لەبى شەككەر، رۇخى مەرجان، كۆزى چولپان،
ئەمەس مۇمكىنكى بۇ يەڭلىغ يولۇقماق رەھنەمۇن ئۇترۇ.
دېدىم: كۆڭلۈمگە بىر كۆرگىل، كۆرەر بولساڭ ئاڭا كۆيگىل،
چىقاردى، ئاھكىم، بولماس، ئاڭا يۈز مىڭ قويۇن ئۇترۇ.
ۋىسالۇ ھەجرى بىيمۇ ئۇمىدى ئىچرەكىم قالدىم،
مېنى قىلسە تەلەب ھەركىم بۇ كۆڭلۈم چىقتى ئون ئۇترۇ.

Altunoq

قايانكىم ئەزم قىلدىممەن تاپاي دەپ ھەمدەمى ئاقىل،
يوق ئۇلسۇن ئۇشبۇ تالىپىكىم بولۇپدۇر چەرخى دۇن ئۇترۇ.
كەمەندى زۇلفى سۆدرەردىن قەدىمىنىڭ نەخلى دال ئولدى،
قاچاي دەپ ھەرقايان بارسام يولۇقتى كافۇ نۇن ئۇترۇ.
ئانىڭدەك مەھۋەشى دىلكەش جەفا ئەندىشە شىرىنۋەش،
قىلىپ ناقىس كەبى سەركەش كىشىگە بولماسۇن ئۇترۇ.

125

ئەي، ئەزەل ئەفسەر، ئەبەد مەسنەد كەرەملىك پادىشاھ،
سەندىن ئالمىشدۇر سەلاتىن خەيلى تەختۇ بارىگاھ.
بولدى پەيدا سەنئەتىڭ بىرلە ۋۇجۇدى مۇمكىنات،
ھىچ شەھد مۇلكىدە مۇمكىن يوق بۇ يەڭلىغ كارگاھ.
نى جەلالەتلىغ ئۇلۇغ شەھسەنكى مەدھىڭ ئايغالى،
دەشتۇ سەھراغە تىل ئولمىشدۇر ھەمە بەرگۇ گىياھ.
يوق خەلەل مۇلكۇڭغە ھەر كۈن بولسە يوق جانىن بىرىپ،
دەرگەھىڭ تۇرىدا يۈز مۇسا چىكىپ مىڭ ئاھۇ ۋاھ.
قايسى سەركەش بەندە يۈز ئۆيرۈپ يولۇڭدىن قاچقاي، ئول،
تاپمادى كويۇڭ باشدىن ئۆزگە باش ئىلتۇر پەناھ.
ھەر قارا يۈزكىم بويۇن چەكتى بولۇپ دۇشمەن ساڭا،
قويمادى قەھرىڭ شەمالى گەردەنىن قىلماي دۇتاھ.
ئولكى تەسدىق ئەتتى بىردۇر دەپ سىنى تاپتى ئەمان،
چىقتى ھىفزىڭدىن كىشىكىم ئەيلەدى ئول ئىشتىباھ.
يوق غەمى جۇرم ئەھلى كۆڭلىنىڭ تۇتۇپ سەندىن ئۇمىد،
يوق بولۇر مەۋج ئۇرسە دەريايى كەرەم دەپ ھەرگۇناھ.
ناقىسى دىۋانە ۋەسلىڭنى تىلەپ ھەردەم چىكەر،
شەۋق تەنبۇرنى باتىل دەپ جەمئى ماسەۋاھ.

126

كۆڭلۈمدە بۇكىم، ئەي پەرى، كۆرسەم يۈزۈڭنى گاھ-گاھ،
بولماس مۇيەسسەر مۇددەئا چەكمەيدۇ ھەردەم ئاھ-ئاھ.
سەنسەن سەلاتىن سەرۋەرى لۇتفۇڭغە ئالەم مۇشتەرى،
دەرگاھىڭ ئالدىنى يەرى قىلماي نە قىلغاي ئەھلى جاھ.
يارەب، ئول ئايىنىڭ نۇرىدىن خۇرشىدۇ مەھ بىر زەررەدۇر،

خۇرشد ئەگەر يۈزىڭ ئېرۇر، ئاندىن زىيادە بولسە ماه.
ياتمايمۇ ئىشكى ئالدىدا، ئەي ئىت، خىتابىن ئاڭلادىم،
كەۋنەين ئارا ئاندىن بۆلەك نې ياندا تاپىلغاي پەناه.
نەفسىڭنى سەن ئىسبات قىل. ئىزهار كۆپ هاجات قىل،
ئىللا بىلە ئەۋقات قىل، تا ئۆلمەگىل دەپ لائىلاه.
قىلساڭ ئەمەل غەم قىلماغىل مەهشەر سارى بارماغدىن،
غەم قىلماغاي قىلسە سەفەر هەر يانغە ئەهلى دەستگاه.
قىلماي مەدەد بىر سۇر ياغاچ كۆيمەس پىلىك رەۋشەن بولۇپ،
ئىلكىڭنى بەرگەيسەن تاپىپ توغرى كۆڭۈل بىر قىبلەگاه.
ناقس، ئۆزۈڭنى ئەمدى تۈز، فانى جەهاندىن كۆڭلۈڭ ئۈز،
كەلتۇر خۇدا سارىغە يۈز، باتىل ئېرۇرلار ماسەۋاه.

127

شاهىدى سادە كېرەك فەيز تەلەب موللاغە،
مۇترىبۇ بادە كېرەك رىندەئى بىپەرۋاغە.
بادەدۇر دىل قەدەهىن ساف قىلۇر غەملەردىن،
مۇبتەلايى غەم ئېتىڭ جاننى گەرەۋ سەهباغە.
كۆربەگەي مەئنى يۈزىن ئۆمر ئىچىدە ئالىمكىم،
ئىشقىسز چۆمسە ئەگەر ئىلم دېگەن دەرياغە.
تىلەسەڭ ئەيشى ئەبەد غەم يېمەگىل يوقلۇقدىن،
بولماغىل شاد داغى ئۆمر ئەبەد پەيداغە.
خاكلىغ ۋەزئېنى تۈت كامىڭ ئەگەر يەتمەكدۇر،
گەردەنىڭ يەتسەمۇ هەم گەر فەلەكۇلئەئلاغە.
جەمئ قىل داغى كۆڭۈل ۋەسل ئۈچۈن، ئەي ئاشىق،
كۆيدۈرۈپ بارۇ يوقۇڭ ئوت كەبى بىر رەئناغە.
بىۋەفا ئالەم ئۈچۈن چەكمە بەلا، ئەي ئاقىل،
دىل بېرىپ جاه تىلەپ شۇئبەدە خو دۇنياغە.
دەم ـ بەدەم ئاه چېكەر كۆز ياشىنى جارى قىلىپ،
نې جۇنۇن تەگدى بۇ كۈن ناقىسى بىمەئۋاغە.

128

يارىڭ ۋەسلى يىراق تالىب ئەگەر بار ئولسە،
ئىكى ئالەم يوق بولۇر جىلۋەگەر ئەر يار ئولسە.

ئىشق سىررىنى ياشۇرماقنى خەيال ئەيلەمەگىل،
گەر يۈزۈڭ سارىغ ئولۇپ ئىككى كۆزۈڭ زار ئولسە.
ياخشىدۇر بۇلبۇلى بىچارەگە گۇلنىڭ يوقىدىن،
گۇل يۈزى تازەلىغى گەرچە تەنىم خار ئولسە.
ئىشق ئارا سادىق ئەمەس ئولكى بىلىڭ، يالغاندىن
زاھىرى فەقر نەما باتىنىدا ئار ئولسە.
قىلمە مۇترىبى كۆڭۈل ئويغاتقالى ئۆچتار ھەۋەس،
بول نەۋاساز ئەگەر ئازۇ تولا تار ئولسە.
بولدى غەم قۇشلارى ساۋۇغ نەفەسىمدىن ھەريان،
تارقاشۇر كوھ ئېلى ھەريانغە ئەگەر قار ئولسە.
خاسى مەنسۇرى ئەمەس سىررى ئەنەلھەق رەمزى،
ئايغۇچى كۆپدۇر ئەگەر ئوشۇ سىفەت دار ئولسە.
بىر قۇياشدۇركى يارۇغ قىلغاي ھەمە ئالەمنى①،
شەرقدىن غەربغىچە......ئولسە②.
ئىچمە كۆكنارنى بىر ئۇلفەتنى شىرىن لەبىنىز،
گەرچە، خۇمماردا يەر - كۆك ھەمەسى نار ئولسە.
تا كۆڭۈلكىم ھەۋەسى ئەلگە قوشۇلماقنى قىلۇر،
ئەھلى بازارى ئېرۇر گەرچە ۋەتەن غار ئولسە.
ئەي پەرى، ناقىسى دىۋانەگە كۆرگۈز يولكىم،
مەقسەدىن قايدا تاپار دەھر ئەگەر تار ئولسە.

129

ئەدادۇرمەن قارا كۆز دىلبەرى زىيبا ستەم جوغە،
ئەسىر ئولغان كەبى مىسكىن مۇسۇلمان شاھى ھىندۇغە.
ئۆچۈپ بولماق خەلاس ئول زۇلفدىن بولغايمۇ ئىمكانى،
كى باغلانمىش مىنىڭدەك يۈز تۈمەن بىچارە بىر موغە.
قەمەر تەلئەت نىگارى گۇل بەدەندۇركىم، كۆيەر جىسمىم،
كى ئۆچمەس ھەرنەچە غەرق ئەيلەسەم ھەم ئەشكىدىن سۇغە.
شىئارى ئىشق ئارا كامىل ئېسەڭ يادى ساڭا بەسدۇر،
كى قانىئدۇر دىماغ ئەھلى دىلى گۇل ۋەسلىدىن بۇغە.
نەزەر سۇرەتكى قىلماس ھەركىم ئول مەئنى تەلەب بولسە،

① ، ② بۇ ئىككى مىسرا يېزىلغان ئورۇن ئەسلى قول يازمىدا پەرسۇدە بولغان. ساقلىنىپ قالغان قىسىملىرى قىياسەن ئېلىندى.

فىدا كۆڭلۈڭنى قىل، ئەي بۇلھەۋەس، يارى ئەدەب خوغە.
ماڭا ھەرلەھزە يۈز يول كۆرگۈزۈر يۈز - يۈز پەرىشانلىق،
گىرىفتار ئولغالى كۆڭلۈم قۇشى ئول تارى گىيسۇغە.
كىشى گەر ئىشق ئارا ھاسىل غەنا قىلسا نەزەر سالماس،
نىگاھى تىشلارىدىن ئۆزگە ھەرگىز دۇررۇ لۇئلۇغە.
كەسەل بولسە كۆڭۈل ھىرس ئوتىدىن تەب ئىللەتى بىرلە،
پەنا مەئجۇنىغە مۇئتاد بول قول سۇنمە لىمۇغە.
بۇ ۋەھشەتخانەدە، ناقىس، ئەگەر مەتلۇب ئېرۇر ئارام،
مۇقىم ئولغىل رىزا كۇنجىدە مايىل بولمە ھەركوغە.

130

مۇغەننى چەك مەقامى راكنى بەزم ئىچرە مەستانە،
ساچىپ ئەربابى مەئنى لەفزىدىن مەجلىسغە دۇردانە.
سىپىنى ياد ئەيلەبان مۇڭلۇغ كۆڭۈللەر ئەسرۇ مەھزۇندۇر،
كى سەن ھەم ياد ئېتىپ تۈز چەببەيادىڭ، بولمە بىگانە.
چىقىپ قاتىپ نەفەس چىقماقغە بائىس بىلمەسەڭ نېدۇر،
تەرەننۇم قىل سىگاھ ئاھەڭگى بىرلە نەغمە رىندانە.
كۆڭۈل چۇن مۇزتەرىبدۇر تۆرت مەزھەبدىن نېدۇر مەقسەد،
ئىشتكىل چارگەھنى فەھم قىلغىل سىررى مەيخانە.
كۆڭۈل مۈلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىڭ چۇن مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجگەھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.
ئېرۇر ئىشق ئەھلى كۆپ مەھزۇن باقىپ پەرگارى لەئلىڭغە،
چېكىپ ئۇششاق ناخۇن بىرلە قىلغىل راست دىۋانە.
زىلەيخائى جۇنۇن لەشكەر چېكىپ ئەيلەر سىياسەت كۆپ،
بەياد ئاھەڭگىدىن تاشلارمۇسەن كۆڭلۈمنى زىندانە.
بۇ بەزم ئەھلىگە غەفلەت لەشكەرى يەغما تەرەننۇمدۇر،
كىرەك نىش ئاۋەرەك تىغى بىلە جەۋلانى مەردانە.
تەكەللۇم ئىستەبان شىرىن لەبىڭدىن بىنەۋا بولغاچ،
كۆيەرمىز بىر-نەۋا ئۈممىدىدە بىر جەمئى پەرۋانە.
دېسۇن كۆڭلۈم مەقامى ئەجز ئارا ئۆز ھالىنى، ناقىس،
ئەجەم بىرلە ئىراق ئەھلى بۇ سىررنى بىلمەسۇن يانە.

131

نەزەر قىل، ئەي كۆڭۈل، بىردەم زەمانغە، ئەھلى ئالەمگە،
نىشات ئىستەپ قالىپدۇر بىخىرەدلەر سەر بەسەر غەمگە.

قاچىپ غەمدىن ئۆيىمگە كىرسە ھەم بىردەم خەلاس بولماس،
غەمى ئاندىن فەلەككە ئۆرلەگەن ئاۋازى ماتەمگە.
قىلۇر زاھىر غەمى بىھەددۇ پايان يوقۇ بارىدىن،
مۇلاقات ئەيلەسەڭ غەم ئايغالى ھەرقايىسى ئادەمگە.
يۈگۈرۈر ھەر تەرەف بولسۇن زىيادە مال ئىلە فۇل دەپ،
ھارىپ كۈندۈزدە كۆرگەچ تولغانۇر ئاخشامداغى كەمگە.
كىشى يوقكىم نەسىبە بولماغان ئەسباب ئۈچۈن تولماس
قولىغە كەلتۈرەلمەي كۆزلەرى ھەسرەت بىلە نەمگە.
ئەجەب ئەھمەقكى چەككەي مۇنچە مىھنەت كېچەۋۇ كۈندۈز،
ئەزەلدە قىسمەت ئولغان خام ئىگىن بىرلە پىشىق يەمگە.
زىھى تەۋھىدى ۋەيران بىخىرەددۇركىم، ساغىنماس ھېچ
خۇدانىڭ ھېفزىغە، ئەمما، ئىشەنگەي لەۋك بىلە دەمگە.
ئەسەلدۇر زىكرى ھەق لەززەت تاپار كامۇ لەبىڭ ئاندىن،
ئۆزۈڭنى ئۇرماغىل شەككەر يېدىم دەپ ئۆلتۈرۈر سەمگە.
سەمائۇ رەقس ئېتەر دۇمباق ئۈنىدىن زايىل ئەيلەپ ھۇش،
تەئەممۇل ئەيلەمەس تەنبۇر چەكسەڭ زىر ئىلە بەمگە.
قىلىپ ۋاجىب ئەداسىن تەرك نەفل ئەتسەڭ دېگەي مۇمسىك،
ھېرۇۋ نىسبەت گۈنەھغە خەجلەگەن مەسرۇفنى ھاتەمگە.
قەنائەتدىن سەفەر تەرك ئەيلەسەڭ نادانۇ ئەھمەق دىر،
قىلۇر ھىرس ئەھلىنى قىلغاچ سەفەر تەشبىھ ئەدھەمگە.
بىھەمدۇللاھكى، ئاقىس بارچەدىن ئۈزمىش كۆڭۈل ئىلكىن،
ئەمەس مۇھتاج خۇسرەۋ تەختى بىرلە كاسەئى جەمگە.

132

قالدى باغلاغلىق كۆڭۈل ئول بىۋەفا گىيسۇيىغە،
دوستلار زەنجىر ئېتىپ تاشلاڭ مېنى ھەم كويىغە.
گۇلشەنى ئىمكاندا بۇلبۇل يوقكى سەۋدايى ئەمەس،
پۇتراتۇر يەتكەچ سەبا گىيسۇيى سۇنبۇل بۇيىغە.
كىمنى كۆرسەڭ بۇ فەنا دەۋراندا سەرگەردان ئېرۇر،
باغلىق ئېرمىشدۇر ئول ئاينىڭ زۇلفىنىڭ بىر مويىغە.
ھۇرنا تەرك ئەتكەي ئىدىم ئول بىۋەفانىڭ كويىنى،
بولماسا شەيدا كۆڭۈل بىچارە ئانىڭ خۇيىغە.
چەرخى زالىدىن ئۇمىد ئەيلەپ ۋەفا بەرمە كۆڭۈل،
بەرمەگەي ئاقىل كۆڭۈلنى غەيرىنىڭ دىلجويىغە.

يوق قىلۇر ھەررەڭگى ئىمكاننى ھەۋادىس يامغۇرى،
باقماغىل مەككارەئى دۇنىنىڭ قىزارغان رويىغە.
ئۆرتەسە ئۇيقۇ ئەجەب يوقدۇر بۇ غەفلەتخانەدە،
بىۋەفالار جەۋرىدىن ۋەيران كۆڭۈللەر ھۇيىغە.
ناقىسا، كەۋنەيىن فىكرىدىن خەلاس ئولساڭ نىتاڭ،
چۈنكى باغلىقسەن ئول ئاينىڭ كاكۇلى ھىندۇيىغە.

133

ئاچىلۇر باغ ئارا گۇل ئاچسە يۈزىن گەر ئول مەھ،
گۇلغە ئوخشاتقان ئېرۇر ئارەزىنى كۆپ ئەبلەھ.
ئىسفى شەھر ئولماغۇچە بولماس ئىدى بەدر ھىلال،
بارچە شەھر ئىچرە يۈزۈڭ بەدر كەبى رەۋشەن، ۋەھ.
قاشلارىڭ ياسى بىلە كىرپىك ئوقىن ئاتقان چاغ،
خەستە جان رىشتەسىدىن قىلدى قەزا شاھى زەھ.
ھەجرىنىڭ شىددەتىدىن قايسى كۆڭۈل بولسە كەسەل،
لەبلەرىڭ شەربەتىدىن ئۆزگە بىلە بولماس بەھ.
زۇلم دەپ شىكۋە قىلۇر كەلسە جەفا ناقىسلار،
لىبك كامىللار ئارا سەن كەبى يوق ئادىل شەھ.
دىل كۆزى بولسە ئاچۇق ئايت ئۇنى ھەم رەھبەردۇر،
ۋەرنە ھاتىف بىلە ھەم تالىب ئېرۇر بەس گۇمرەھ.
... ... [كۆڭلۈ]م ئېتەر كۆپ ئەفغان
.... ①
[بەرق] ئىلە رەئد مۇدۇر بولسە ياغىن فەسلى بەھار،
قىلدىمۇ لەئلى لەبىڭ يىغلار ئېسەم يا قەھقەھ.
....
... ... تەھ - تەھ. ②

134

جاننى بىر چابۇك ئىسارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە،
تەننى مەيدانى غۇبارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

---

① ② ئەسلى قوليازمىدا بۇ ئورۇندىن تۆت مىسرا پەرسۇدە بولغان.

ئەي كۆكۆل، ھەجر ئىچرە قالدىم دەپ مەلال ئولماق نىدۇر،
مۇلكى تەننىڭ تاجدارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

دەردى يوق ئەتۋارى ئاشىقلىقنى بىلمەيدۇر دىمە،
بىر كۆزى ساھىرنى يارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

جەۋرىمە رازى ئەمەسدۇر كىم دىمە، يىغلار مەنى
كۆز ياشىمدىن لالەزارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

پەرتەۋى ھۇسنۇڭ تەماشاسىن خەيال ئەتكەن ئۇچۇن،
ئانى بىر گۇلگۇن ئۇزارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

يارلىغ بۇدۇرمۇ، ئەي گۇلزارى ھۇسنى مۇمكىنات،
ئەلنى خىلۋەت ۋەقتى نارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

ناقىسى مىسكىننى قاۋمە ئىت كەبى ئاستانەدىن،
كىچەۋۇ كۇندۇزدە زارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

135

ھەزىنۇ ئەجز ئىرۇر سالىكغە رەھبەر ئەۋجى ئىرفانغە،
نىياز ئولماي يىتىشمەك مۇمكىن ئىرمەس يارۇ جانانغە.

ئىشىكلەردە شەمال يەڭلىغ كىزىپ بولمە ھەۋاپەيما،
ئەدەب كۇنجىدە بولغىل مۇئتەكىف زىيب ئەيلە ئىمانغە.

تىرىك زاھىر ئارا دەپ جىسم پەرۋەرغە ئىلىك بەرمە،
ئۆلۈكدەك يوق ئىلە بارىڭنى تاپشۇر ۋاسلى جانغە.

قۇلاق، باش، قول، ئاياغدىن ئادەم ئولغان مۇئتەبەر ئىرمەس،
بۇ يول قەتئىدە بىھەد شەرت ئىرۇر مەشرۇتى ئىنسانغە.

قەزىردۇر يا مۇدىردۇر مەئنىدىن خالى ئەمەس زاھىر،
تەئەممۇلسىز نەزەر ئەينى خەتەردۇر ئۇشبۇ ئىمكانغە.

ئۇزۇندۇر قىسقا ئۇمرۇڭ يار يادىن ئەيلە، ئەي غافىل،
مۇھىتى دەھر ئارا كۆپ چەكمە زەھمەت ئابى ھەيۋانغە.

مۇساھىب بول ئەگەرچە خەسمدۇر دانا بىلە دائىم،
فىدا جان قىلسە ھەم ياندا شماغىل ھەرگىز كى نادانغە.

ئىت ئولساڭ ھەم مۇقىمى ئاستانى بىر ئىشىك بولغىل،
ئەدەب بۇكىم، قەنائەت تەرك ئىتىپ يۈز قويمە ھەر يانغە.

ۋەفا كۆزلەپ جەھان ئەبنائىدىن ناقىس كەبى، ئەي دىل،
ئەدەدسىز رەنجۇ مىھنەت بارىدىن ھەبس ئولمە زىندانغە.

136

چەمەندە بەزم قىلغاچ خۇشلىقا ئەھبابلار بىرلە،
مۇئەددەب بولدى كۆڭلۈم بىلمەگەن ئادابلار بىرلە.
ئەگەر قىلساڭ تەمەننا شادلىق ھەر دەم جەمال ئاچقاي،
مۇساھىب بول قاراقاش دىلرەبا نايابلار بىرلە.
تىلەرسەن ئافىيەت ئالەمدە ھاسىدلار جەفاسىدىن،
لىباس ئەتمە تەنىڭگە شاھىيۇ كىمخابلار بىرلە.
غەنىمەت بىل تىرىكلىك كۈن يۈزىن مۈلكى سۇلەيماندەك،
تولا ئەۋۋارە بولمە بىۋەفا ئەسبابلار بىرلە.
خۇسۇمەت ئەيلەسەڭ ھەركىمگە ئاخىرغە باقىپ ئىش تۇت،
تولا ئويناشماغىل قىلماي ئەدەب ئەربابلار بىرلە.
كىشى ئالدىڭدا سىرلىق بولسە ئەيلە ئېھتىيات ئاندىن،
ئاقىپ كەتتى بۇرۇنلار دارۇ دەپ سىمابلار بىرلە.
ۋەلى بولساڭمۇ ئىشنى يارىڭ ئالدىغە سالىپ قىلغىل،
پەيەمبەر ھەم قىلىپدۇر مەسلەھەت ئەسھابلار بىرلە.
ئېرۇر كۆڭلۈمدە ھەردەم بىر قارا قاشىنىڭ خەيالىدىن،
دەما ـ دەم سەجدە قىلماق، ناقىسا، مىھرابلار بىرلە.

137

يار ھۇسنى پەرتەۋى تۈشكەچ كۆڭۈلدۇر چەترى شاھ،
جىلۋە قىلماڭ كېچەلەر ئەمدى ماڭا، ئەي چېھرى ماھ.
دېمەڭىز ئەنجۇم فەلەك ئەۋجىدە ھەريان جىلۋەگەر،
كىم ئېرۇر چىققان شەرەرلەر ئىشق ئېلى چەككەندە ئاھ.
رەھمەتۇ قەھرى ھەقىقەتدە ئۆزىنىڭ فېئلىدۇر،
نې سەبەب رەھمەتكە تائەتدۇر، نە قەھرىگە گۇناھ.
دەۋر جەۋرىدىن كۆڭۈل ئازۇردە بولسام غەم يېمە،
كىم ئېرۇر مەيخانەدە پىرى مۇغان لۇتفى پەناھ.
دەستىگاھى ئاخىرەت قىلساڭ تەلەب ئازادە بول،
ئۆزلۈكۈڭدىنكىم بۇ تەرك ئەتمەك قىيامەت دەستىگاھ.
بەندە تائەت چاغى، ئەي ناقىس، ئەگەر خالىس ئېرۇر،
يوق بىلىپ ئۆزنى دېسۇن ھەقنى كۆرۈبان لائىلاھ ①.

① ئاپتور ئەسلى قول يازمىسىنىڭ ھاشىيەسىگە مۇشۇ سۆزنىڭ ئۇدۇلىغا كەلتۈرۈپ، «ئىللەلـ لاھ» دېگەن سۆزنى قوشۇپ يازغان.

138

شەۋقى رۇخسارى ئانىڭ قىلدى مېنى دىۋانە،
زەۋق ئېتەر كۆرسە ئەگەر شەمئ بىلە پەرۋانە.
تاپمادىم چەرخ ئۇرۇپ چەرخ كەبى دەۋراندا،
مېھرى يوق سەن كەبى بىر شىيۋە جەفا جانانە.
ھۇققەئى لەئل دېسەم ئاغزىنى ئەيب ئەيلەمەگىز،
دېدىگىز تىشلارىنى دوستلارىم دۇردانە.
ئۇفۇق ئۈستىدە ئەمەس بارچە بۇلۇت ئاق تۇرغان،
ئول قۇياش يولىدەكى ئەسكى چاپان دىۋانە.
دېمەگىل فەقر بىلە فەيزىنى بولماس تاپىپ،
كىم ئېرۇر كۇنجى يەرى بارچە بىلۇر ۋەيرانە.
نازدىن قاچسە يىراق بولمە باقىشدىن نەۋمىد،
ئاشىقى خەستەگە ئول ئېرمەس ئىمىش بىگانە.
نۇش ئېتەركىمكى لەبى يادى بىلە مەي دۇردىن،
رىندىلەر بەزمىنى دەر مەئرىكەئى شاھانە.
قىلماغىل ھۇش تۇرۇپ ئىشق سۆزىن، ئەي ناقىس،
نۇكتە سۇر بادە ئىچىپ مەست بولۇپ مەردانە.

139

كۆيەر كۆڭلۇم چىراغى ئىشقدەك تۇرى تەجەللىغە،
كى ئېرمىش ئول مەھەللى دائىمى نۇرى مۇجەللىغە.
ئەگەرچە چەرخى ئەخزەر باشىغە خۇرشىد تاج ئولدى،
ئېرۇر مۇھتاج باشىن چەرخ ئېتىپ خۇرى تەجەللىغە.
غۇرۇرى زورىدىن، ئەي شىر، ئازار ئەيلەمە ھەرگىز،
ئاياغىڭدا كۆرۈپ بىچارەۋەش مۇرى تەجەللىغە.
يەدى بەيزائى مۇسا بىرلە ھەم ئېرفان يولىن ئاچماس،
زەلالەت دەشتىدە گۇلخەن نىشىن كورى تەجەللىغە.
كۆڭۈل نەخلى ئۇمىدى تۇخمىنى بىر ئاق تىكمىشكىم،
نەۋا بەرمەس كەمالى نازدىن سۇرى تەجەللىغە.
يارۇغ ئەتمەس جەھان ئەيۋانىنى مىڭ شەمئ كافۇرى،
سەھابى تىيرەدەك بەدبەخت مەھجۇرى تەجەللىغە.
بىھىشتۇ ھۇرنى مەھشەردە ھەرگىز ئارزۇ قىلماس،
كۆڭۈلكىم خۇي ئالىپ ئۇلفەت تاپار ھۇرى تەجەللىغە.

سىرافىل سۇرىدىن ئويغانماغى مۇمكىن ئەمەس ھەرگىز،
قۇلاغىن مۇنتەزىر تۇتقان كىشى سۇرى تەجەللىغە.
①...

140

خۇشدۇرۇر بەزم ئەيلەمەك ئەھبابى سادىقلار بىلە،
بادە نۇش ئەتمەك فەرەھ ئىستەب مۇۋافىقلار بىلە.
تىل قۇرۇپ نەم كۆرمەيىن كەتكۈك جەھان ② جاڭگالىدىن،
ئۇلفەت ئەيلەرسەن قۇرۇق تىل نارى ھارىقلار بىلە.
فارىغ ئولماسسەن كۆڭۈلنىڭ رەنجىنىڭ دارۇسىدىن،
ئىختىلات ئەتسەڭ جەھالەت پىشە ھازىقلار بىلە.
كىر فەنا دەيرىغە مەقسۇدۇڭ ئەگەر بولسە ئەمان،
رەنجە چەكمە، ئەي كۆڭۈل، مەسجىددە فارىقلار بىلە.
ئەيش ئەگەر تاپساڭ بۇ كۇلفەتخانەدىن پىنھاندا تۇت،
يولغە تۇشمە ھازىر ئول قەتتالى تارىقلار بىلە.
باردۇرۇرئەنقا جەھان ئىچرە مۇۋافىق ئاشنا،
قىل قەنائەتكىم ئاداش ئولمە مۇنافىقلار بىلە.
كۆرمە ئۆزدىن كەم قوتۇر ئىت بولسە ھەم، دەرۋىشى سەن،
تاپتى شۇھرەت بىر نەچە ھەيۋانىمۇ خارىقلار بىلە.
ئەلدىن ئۆتمەكدۇر غەرەز كۆڭلۈكدە، ئەي دانا، ئەگەر،
كىرمەگىل مەجلىس ئارا بىئىلىم سابىقلار بىلە.
تەرك ئىتىپ ئۇيقۇڭنى ھازىر بول ئۆزۈڭگە، ناقىسا،
كىم ئىرۇرسەن نەفسى شەيتان يەئنى سارىقلار بىلە.

141

كۆڭلۈم قۇشى پەرۋاز ئىتەر ئول سەرۋ گۇلرۇخ باغىغە،
بارماقنى ئەتكەن ئارزۇ ئاھۇ كەبى يايلاغىغە.
ھەجرىڭكى جان ئالماق ئىشىن بەردى ئەجەلگە، ئەي پەرى،
دىھقان كەبىكىم ئورمەسىن تاپشۇردى ئول ئورتاغىغە.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ يەردىن ئىككى مىسرا پەرسۇدە بولغان.

② ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «جەھان كەتكۈك» دەپ يېزىلغان. ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن «كەتكۈك جەھان» دەپ ئېلىندى.

ھەريان ئەگەر ئەزم ئەيلەسەڭ مەن خەستەنى ئاگاھ قىل،
تەييار ئىتەي كۆڭلۈم ئىتىن ئەرگەش بولۇپ بارماغىغە.
ئەي گۇل بەدەن، ئىشقىڭ ئوتى ئالەمنى گۇلزار ئەيلەمىش،
بىلگىلكى بائىسى ئانىڭ ئاھىم ئوتى يانماغىغە.
چۇن تۇشتى مىھرىڭ پەرتەۋى جانىم ئارا، ئەي مەھلىقا،
مەكتۇبدۇر ئاتىڭ سىينىڭ تاش نەقشىدەك ھەر داغىغە.
كىرپىك بىلە سەيد ئەيلەدى يۈز مىڭ كۆڭۈل قاتىل كۆزۈڭ،
ھەرگىز قۇتۇلماس سەيدكىم تۇشسە ئانىڭ تىرناغىغە.
مەيدانغە چۇن ئەزم ئەيلەدى ياغدۇرغالى ئاشىقغە تاش،
گويا قەزا بەند ئەيلەمىش ئوقلار ئانىڭ ساغداغىغە.
ئەي تاش يۈرەك شىرىنلىقا، شىرىنمۇ ھەم قىلماپ ئىدى،
سەندەك جەفا، بارغان كۇنى فەرھاد قازغان تاغىغە.
ناقىس بۇ غەملەركىم چېكەر ۋەسلىڭ تىلەپ ئالەم ئارا،
باردۇر ئۈمىدى كۆڭلىنىڭ ھالىن ساڭا ئايماغىغە.

142

ئۇچتى كۆڭلۈمنىڭ قۇشى گۇلزارى ۋەھدەت سارىغە،
قالدى ھەسرەت ئىچرە بۇلبۇل نالە بىرلە زارىغە.
ئول پەرىۋەش ئالدىدا خامۇش ئىسەم ئەيب ئەيلەمەڭ،
كىم سوراپ بۇ سىرنى ئاڭلاڭ ئۇچراغاندىن يارىغە.
باغ ئارا گۇل بىرلە سۇنبۇل بەرگىدە غۇنچە دېمەڭ،
ئول كۆڭۈللەردۇر ئاسىلمىش زۇلفىنىڭ ھەر تارىغە.
قىلماسام دەۋر ئەھلىنىڭ دانالارىغە ئىختىلات،
نى قىلۇر ئىردى ئۇلار ھىكمەت جۇنۇن ئەتۋارىغە.
كىمكى يەتمىشدۇر سەبۇكەشلىككە دەير ئەھلى ئارا،
ئۆزنى تەڭ قىلماس جەھان بازارىنىڭ ئەتتارىغە.
مەئرىفەت شەرئىگە بولماي يوق ھەقىقەت سارى يول،
تانىماي مەھرەم، كىرىپ بولمەس سەلاتىن دارىغە.
بىلسەلەر ئىردى ئۆزىن ئۆلتۈرگەي ئىردى بايلار،
بىنەۋالارنىڭ ئۇلار تەۋرىدىن ئەتكەن ئارىغە.
يارنىڭ رەئنا قەدى نەخلىن مۇسەۋۋەر گەر چېكەر،
سۇرەتى دىۋار ئولۇر ھەيرەت قىلىپ رەفتارىغە.
چەكمە زەھمەت ناقىسى مەھزۇن كۆزىدىن، ئەي ھەكىم،
كىم ساقايماس تۇشمەگۇنچە يارنىڭ دىيدارىغە.

143

ئەي، كۆزۈ قاشى مېنىڭ جانىمنى كۆيدۈرگەن بالا،
تاشلابان ھەجر ئىچرە ھەر كۈن نەچچە ئۆلتۈرگەن بالا.
ئىلتىبان كويىغە ۋەسلىدىن بىشارەتلەر بېرىب،
ئۆلتۈرۈپ كويى فەنا دەشتىدە كۆمدۈرگەن بالا.
ۋەسل خانىدىن تەمەتتۇئ كۆز تۇتۇپ بارغاچ يەقىن،
ھەجرىنىڭ گىرداۋىغە بىر نەچچە چۆمدۈرگەن بالا.
ئاچچىغ ـ ئاچچىغ يىغلاتىپ كۆرگەچ مېنى ئۇششاق ئارا،
ئۆزگەلەرنى لۇتفۇ ئېھسان بىرلە كۈلدۈرگەن بالا.
لەئلى نۇشىدىن نەچە يىلدۇر مېنى مەھرۇم ئېتىپ،
ئول رەقىبى بەخىرەدنى نەچچە سۆيدۈرگەن بالا.
ئەيلەبان ئىتلارنى مەھرەملىغ بىلە كامىن بېرۇر،
كەم كۆرۈپ ئىتدىن مېنى ① ھىجراندا ئۆيدۈرگەن بالا.
ئاشىنالارنىڭ ئەزىزى دەپ ئۆزىن تۇتسە ئۇمىد،
خار ئېتىپ دۈشمەنگە ناقىسنى ئېگىلدۈرگەن بالا.

144

ۋەھكى، ئەجەب دىلبەرى ئافەتى جان بولدىلا،
بارچەگە ياخشى بولۇپ، بىزگە يامان بولدىلا.
ھەجر ئارا تەرك ئەيلەسە جانىنى بىچارەلەر،
راست مەسىھا كەبى رۇھى رەۋان بولدىلا.
مەن يىغلۇرمەن ئۆلۈپ ئەيلەسە ھەريان خىرام،
نېگە دېمەيسىز ئانى رۇھى رەۋان بولدىلا.
سورسە نېدۇر دەپ ئەگەر شورىشى ئاھىم مېنىڭ
دەڭكى، بۇ ئۇششاق ئارا شورۇ فىغان بولدىلا.
يولىدا كۆرگەچ قىزىل خاكى رەھىنى دەڭىز،
ھەجر ئارا بىچارەنىڭ كۆزلەرى قان بولدىلا.
ناقىسى دىلخەستەگە يۈزىنى ئاچماس ئىكەن،
سارغارىپ ھەسرەت بىلە چېھرە سامان بولدىلا.

---

① ئەسلى قوليازمىدا «كەم كۆرۈپ ئىتدىن بەتەر مېنى» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن يۇقىرقىدەك ئېلىندى.

145

... ...①

[ئول] لەبىكىم جىلۋەگەر ئالىدا جانانىدۇر [مۇدام]،
تولدى جانى پاك دۇررىدىن ئانىڭ گەنجىنەسى.
بولسە ھەر رىندىكى ۋەھدەت بادەسىدىن مەست ئول،
قالماغاي ياخشى ـ يامان ھالىغە ئانىڭ كىنەسى.
ئەسفەلۇ ئەئلانى كۆڭلۆگدە تەفاۋۇت قىلماغىل،
تا كۆرۇنگەي كۆزگە مەقسەد ئۆگزەسىنىڭ زىينەسى.
ئەي خۇشا، ئازادە رىندىكىم فەنانىڭ دەيرىدە،
ھال زەۋقى بىرلە فەردادۇر ئانىڭ دۇشىنەسى.
سالىك ئولساڭ ۋەقتىن ئۆتكەرمەي مەراھىل ئەيلە تەي،
كىم ساڭا بەرسۇن خەبەر ھەر شەنبەدىن ئازىنەسى.
بولسە ئىلكىڭ خالى مەبلەغدىن زەرب قىل بادە ئىچ،
كەلمەسۇن يادىڭغە ئۇمرۇڭ يىللارى پارىنەسى.
دىمە ناقىس لائۇبالىدۇر جەھاندا ئەي رەفىق،
كىم ئىرۇر ئول شوخنىڭ بىر بەندەئى دەيرىنەسى.

146

كۇل كەبى بولسە قىزىل ھەركىشىنىڭ سىماسى،
ئىشق فەيىيازى بىرلە باردۇر ئانىڭ سەۋداسى.
بولمەسە ئەھلى ۋەرەئ مۇھتەسىبى بىئىدراك،
دەير ئەھلىگە ئانىڭ بولماس ئىدى دەئۋاسى.
مەن كەبى ئىلكى قۇرۇغ كىرمەس ئىدى دەير ئىچرە،
بولمەسە لۇتف بىلە مۇغبەچەنىڭ پەرۋاسى.
بادەگە مۇنكىر ئولۇپ شەيخى زەمان ھەر سائەت،
خانىقەھ ئىچرە نىدۇر مۇنچە ئىگىز غەۋغاسى.
يارنىڭ بىر نەزەرى ئەھلى نەزەر نەزدىدە،
پەردەدىن چىقسە كۆزۈڭ كەۋنۇ مەكان پەيداسى.
زاھىدى كور نەمەك مۇغبەچەدىن يۈز ئۆيرۈپ،
تاڭ ئەمەس بولسە ئەگەر ئىككى جەھان رەسۋاسى.
شەيخدە سەۋم ئىرۇر نەفسكە يەم ـ ياسماق ئۇچۇن،
كىم ھەمە شيۋەلەرى ئەلنى قىلىش شەيداسى.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغانلىقتىن، تەخمىنەن 4 مىسرا يوقالغان.

ئەي كۆڭۈل، ناقىس ئۇچۇن ئەيلە تەرەب، ئەيلە تەرەپ،
كىم ئېرۇر خەتتى ئەزەل كاتىبىنىڭ ئىملاسى.

147

پەرى پەيكەركى نۇقلى مەجلىس ئېردى بارچە گۇفتارى،
نېتاڭ يارۇتسە كۆڭلۇم مەشئەلىنى شەمئى رۇخسارى.
تولا ئېردى ئاڭا باقماقدا مەن بىرلە شەرىك، ئەمما،
مېنىڭ بوينۇمغە تۈشتى بىر نەزەر، دەر زۇلفىنىڭ تارى.
جۇنۇن دەشتىدە مەجنۇندەك قۇيۇن ئۇلفەت بولۇر ھەركىم،
كى بولسە ئول پەرىدەك مۇشكى كاكۇل لەيلىۋەش يارى.
يولىدا خاكدەك بىر ئۇمردۇركىم ئىنتىزار ئولدۇم،
تەئالەللاھ، نە ئىستىغناكى كۆز سالماس مېنىڭ سارى.
ئۆتەرسەن، ئەي سەبا، كويىغە ھەردەمكىم ئۇممىدىم بۇ،
كى ھالىمنى بەيان گەر قىلماساڭ باردۇر دېگىل بارى.
تىرىكلىكدە ماڭا كۆرمەك يۈزىن بولماي بەھەم، ئۆلدۈم،
مېنى قويماڭ كەرەمدىن، دوستلار، ئول كويدىن نارى.
ئانىڭدەك مەھۋەن ناقىسكى ھۆسنىدىگە نىگارىمنىڭ،
مەلەك گور ئىچرە «ئاشىقمۇ؟» دېسە، دەرمەن قوپۇپ «ئارى».

148

ئەي، نۇرى رۇخۇڭ كۆزۈم زىياسى،
جان بىرلە كۆڭۈل لەبىڭ بەھاسى.
ۋەسل ئىچرە قىلۇر ھەيانى پىشە،
كۆڭلۈمگە ئېرۇر كۆزۈڭ ئەداسى.
مىرئات قارار يۈزۈڭگە، ئەي گۇل،
ۋەھ، قايدا ئىكەن ئانىڭ ھەياسى.
مەھتاب ئىلە ھەم كېچە قارادۇر،
بىلدىمكى ئېرۇر ساچىڭ قاراسى.
ئايدەك يۈزۈڭگە كەمال بەرگەي،
مۇشتاقى ۋىسال ئانىڭ دۇئاسى.
ئول كۆزگە تولا ئىشەنمە كۆڭلۈم،
مىژگان ئارادۇر تولا بەلاسى.
پەيۋەستە ئاتار قاشىنى ئول مەھ،

كىرپىك ئوقىدىن كۆڭۈل ياراسى.
ناقىسنى دېمەڭ نە ئىشقە يىغلار،
كىم زاھىر ئېرۇر ئانىڭ جەفاسى.

149

مېنى ھەر كېچەسى بىر ئاي فىراقى،
فىغانلار چەكتۇرۇر دەپ: «ۋاي فىراقى.»
بارالمايمەن قاشىغە پەرتەۋىدىن،
قىلىپ جىسمىمنى گويا لاي فىراقى.
قارا ئات ئۈزرە شەھلىغ ئەيلەگەندىن،
گەدالىغ ياخشىدۇر ھەم تاي فىراقى.
ئانىڭسىز ئەنگوبىن ئىچمەنكى ھەردەم،
ماڭا بەس يادى بىرلە چاي فىراقى.
بوغار بوغزۇمنى غەمنىڭ تۈنلەرىدە،
دېمەسمەنكىم ئەدەبىدىن ھاي فىراقى.
مۇيەسسەر بولسە جەننەت ئاندىن ئايرۇ،
قىلۇر جەننەتنى گويا ساي فىراقى.
فەقىرۇ مۇستەھەقلىقدىن غەمىم يوق،
ۋەلې ئۈرتەر مېنى بىر باي فىراقى.
بۇ ناقىس كۆڭلىدۇر گويا تورۇمتاي،
ئۇچۇرۇر ھەر تەرەف تورغاي فىراقى.

150

جىلۋەگەر ئولدى ماڭا كۈن كەبى بىر پەيكەرى،
ھۈرۇ مەلەكدەك ئەمەس جىلۋەسى ياكىم پەرى.
ئەل كۆزى تۈشكەي ساڭا چەكمە يۈزۈڭدىن نىقاب،
كۆرمەگەن ئېرمىش جەھان سەن كەبى بىر دىلبەرى.
جىلۋە قىلۇرسەن ئەگەر ئەيلەمە ئەلگە نەزەر،
ۋەقتى قىيامەت ئەمەس تۈزمەكى بىر مەھشەرى.
ئىشقىنىڭ ئايىنىدا بارمۇ جەدىدۇ ھەرىد،
نېگە قىلۇرسەن ئەبا گەرچە بولۇبمەن قەرى.
كىمكى تەكەببۇر قىلۇر بولمايىن ئۈچ ئىش ئاڭا،
ئىلم ئىلە جاھۇ غەنا بولدى خۇدايىم بەرى.

ساقىئى مەستانەگە قىلمە نەسىھەتكىم، ئۇل
ئەيلەدى ئەلدىن چىقىپ دەيرى فەنانى يەرى.
كۆزلەرى ئاھۇ كەبى بەرقى بەلادۇر نېتاڭ،
كىمگە تۇتۇپدۇر ئانى بادەئى ئەفسۇنگەرى.
ئاچمە يۈزۈڭنى بۇ كۆن پەردەدە قالدى قۇياش،
ھۇسنىدىن ئۇلغاچ خىجىل تۇتتى ئۆزىنى نەرى.
بەزمى ۋەفادا تۇرۇپ قىلمە جەفانىڭ سۆزىن،
كىم ئاڭا ئوخشا ئەمەس ھېچ جەھاندا شەرى.
ناقىسى دىلخەستەدۇر قۇيرۇغى كالتەك ئېشەك،
لېيك قىلالماس بۇ سۆز قۇيرۇغى يۈزگەز خەرى.

151

قىلمە، ئەي مەھۋەش، مېنى ھەجرىڭدە سەرگەردان بەسى،
تۆكتى ھەجرىڭدىن بەيابانلاردا كۆزلەر قان بەسى.
كۆزلەرىڭنى ئاشىقى مىسكىنغە كۆپ ئويناتماغىل،
كىم تۇشۇبدۇر لەرزەگە دىللاردەكى ئىمان بەسى.
ۋەھ، نە ھاجەتدۇر قىيىن قىلماقكى مەن خۇد ئۆلگەمەن،
سانچىلىپ جانىمغە ھەر سائەتدە ئول مىژگان بەسى.
كۆڭلۇم ئالدىڭ جاننى يالغۇز قويماغىل ھەسرەت ئارا،
رەشك ئېتىپ ئاندىن ۋىسالىڭنى تىلەيدۇر جان بەسى.
كافىرى ئىشق ئولسە قالمايدۇر كۆڭۈلدە ئىختىيار،
ئاغزىمە ئاندىن تولا ئاۋارەدۇر ھەريان بەسى.
كەلمەسۈن يانىمغە دەپ قويمىش نىگەھبانلار ئول ئاي،
بولغانى نەۋمىد ئوبدان ئىش ئەمەس مېھمان بەسى.
ناقىسا، دەۋران غەمى بىھۇدەدۇركىم بادە ئىچ،
قىلماغىل كۆڭلۈڭنى غەم سېلى بىلە ۋەيران بەسى.

152

ئاچىلۇر غۇنچە كۆڭۈل بولسە بەھار ئەييامى،
بولغۇسى سۇبھە فەرەھ بىلسە كىشى غەم شامى.
بادە ئىچ گۇلشەن ئارا ئەيلەمە كۆپ ئۆزنى مەلال،
يوقدۇرۇر گۇل چاغىدا بادە پەرەست بەدنامى.
مەست ئولۇپ بىر نەزەر ئەت ئىبرەت ئىلە ھەر سارىغە،

هەرنەكىم جىلۋە قىلوُر قويمە ئانى ئىبهامى.
گوُل ئەمەس رەڭگى قىزىل باش كوٚتەرىپ توُرغانلار،
ئاشىقى خەستە ئېروُر هەر بىرى بىر ناكامى.
①...
دىمەگىل سادە كوٚروٗپ يوٗزىنى سەن رەئنا گوُل،
ئول يەتىمىكىم ئاڭا قىلمادى ئەل ئىكرامى.
ئول گوُلى ئەنبەر ئەمەس يوٗزلەرىنى توٗك باسمىش
بىر جەهان گەشتى ئېروُر زەخمى يېگەن ئەندامى.
كوٚكەرىپ جان تالاشوُر سەۋسەنى ئازادە ئەمەس،
بىر ئەلەمناكى ئېروُر هەرنەفەسى پەيغامى.
سۇنبوُلى تەر ئەمەس ئول بوٗي بېروُر هەريانغە،
يارنىڭ كاكوُلىدىن كوٚز توُتادوُر ئارامى.
ئول گوُلى سەببەر ئەمەس چېهرەسىدە سارىغلىق،
ئوق ئوُروُبدوُر ئاڭا بىر مەهۋەشى كوٚز بادامى.
ئىشقىپىچان دىمەگىل چەكتى فەلەك گەردوُنغە،
بىر كوٚڭوٗلدوُركى قىلوُر ۋەسل ئوٗچوٗن يوٗزدامى.
هاسىل ئولكىم بوُ جەهان گوُللارى هەم غەمسىز ئەمەس،
دەردوُ غەم تاغلارىدوُر باغلارىنىڭ هەر تامى.
ئەيلەمە بىهوُدە سوٚز گوُلشەن ئارا، ناقىسكىم،
قىل ۋەتەن ئەمدى بارىپ دەيرى فەنا هەممامى.

153

ئاهكىم، ياد ئەتمەس ئول مەهبوُب سيمىن تەن مېنى،
گەرچە يادى ئەيلەدى دىۋانەئى گوُلخەن مېنى.
ئوُمرلەر كويۇڭدا ئىتلار ئوُلفەتىن بىلدىم شەرەف،
قاۋوُمە بىداد ئېتىپ ئەي شوخ چابوُك فەن مېنى.
تاپمىش ئول گوُل سوٚهبەتىن باغ ئىچرە هەر زاغوُ زەغەن،
كوٚيدوٗروٗر لېكىن فىراق ئوتىدا بوُ گوُلشەن مېنى.
قىلمە هەرگىز ماۋوُ مەنلىك، ئىستەسەڭ ئەمنوُ ئەمان،
كوٚركى نې قىلدى بەلالار ئىچرە ماۋوُ مەن مېنى.
گەر كوٚرەرسەن زاهىرىم ئاشوُفتەۋەش، ئەي موُددەئىي،
توٗز ئېروُر كوٚڭلوٚم مەلامەت قىلمە هەرگىز سەن مېنى.
ئەيلەگەچ ۋەسفىن ئول ئاينىڭ هەركوٗنى مىڭ موُنتەزىر،
ناقىسا، توُتماس بوُ ئىشدا هېچ موُستەهسەن مېنى.

① ئەسلى قول يازمىدا بوُ ئوروُن پەرىشەدە دواغانلىقتىن، 4 مىسرا يوقالغان.

154

بولدی ئۇل لەيلۇەش ئىشقىدا كۆڭۈل مەجنۇن كەبی،
بەلكی مەجنۇن هەم ئەمەس بولغان مەنی مەهزۇن كەبی.
نې تەرەهھۇمسىز پەرىدۇرسەن سەن، [ئەي] شىرىنلىقا،
ئەيلەدىڭ فەرھاددەك يۈزمىڭنى مەن مەفتۇن كەبی.
يىغلاتىپ هەر كېچە مەن مىسكىنىنىڭىم زار ئەيلەدىڭ،
بولدی ئەشكىمدىن كۆزۈم ئەمدی مېنىڭ جەيهۇن كەبی.
ياد ئېتىپ قەددىڭنى باغ ئىچرە كىرىپ قىلدىم نەزەر،
كۆرمەدىم سەرۋى چەمەندە ئۇل قەدی مەۋزۇن كەبی.
گۈل يۈزۈڭ مۇشتاقی بولماقدۇر سەبەب ۋەسلىڭغە كىم،
بولدی شەۋقىيۇ بەلاكەشلەر يىراق شەمئۇن كەبی.
هەجر ئارا لەب تەشنە ئۆلگەننی شەرابی خۇلد هەم
ئەيلەمەس سىيراب هەرگىز ئۇل لەبی مەيگۇن كەبی.
يوق كۆڭۈللەرنىڭ نىجاتىغە سەبەب هىرس ئوتىدىن،
ياخشىراق، ئەي بىخەبەر، ئۇل كاكۇلی مەيمۇن كەبی.
ناقىسا، كۆڭلۈڭنی يارىڭدىن ئالىش ئىمكانی يوق،
نەقدی جان بىرلەكی ئىلكىدە ئەمەس مەرهۇن كەبی.

155

هۇسن ئەگەر يۈز جىلۋە ئېتەر نەززارەگەر ئازغاشماغاي،
شەمئىنىڭ پەرتەۋسىدىن پەرۋانەلەر تارقاشماغاي.
ئاشنا بولماي نەفەس ئىزهاری مەتلەبدۇر غەلەت،
بولماسەن قاسىد ۋەسلە ئۇل پەری مۇڭداشماغاي.
كۆپ ئېرۇر گەرچە كۆڭۈل مەقسۇدىنىڭ سارىغە يول،
يۈرمەسەڭ بىر يول [ئىلە] مەقسەد ساڭا ئۇچراشماغاي.
ئىچمە يادىدىن بۆلەك مەينی تاپىشساڭ يار ئىلە،
ئەرزی هال ئەيلەردە لەفزىڭغە نەفەس پۇتلاشماغاي.
ياخشىلىق ئورنىغە قىلماق ياخشىلىق خىسلەت ئەمەس،
ئادەم ئولدۇركىم ئېشەكدەك بىر-بىرىن قاشلاشماغاي.
مەرد بولساڭ قىل يامانلىق ئورنىغە سەن ياخشىلىق،
لېك يۈرمەكدە يولۇڭ ئۆززە غەرەز قاپلاشماغاي.
تاشلاغىل شەهۋەت* خەيالىدىن باش ئۇرغان فىكرىنی،
تاكی ئۇيقۇڭ ئىچرە شەيتانىنىڭ قوڭی چاپلاشماغاي.

ئادەت ئەتكەن ۋىردۇ ئەۋرادىڭنى كۆپ تەرك ئەتمەگىل،
كىم مۇبادا ناگەھان كەلگەن بەلا ساپلاشماغاي.
ناقسا، دەۋراندا ياراندىن ۋەفا كۆز تۇتمەكىم،
ئاقىبەت كىمدۇركى سۇھبەت تەرك ئېتىپ تاشلاشماغاي.

156

فەنا باغىدا باش چەككەن تىكەن نەخلى ۋەفا بولغاي،
قاچان ئەھلى فەنا ئالىدا ئىش بولغاي جەفا بولغاي.
جۇدالىقدىن ئەمەس ئاشىقغە ھەر قانىكىم ئاقار كۆزدىن،
كى ھەردەم جىلۋەگەر ئالدىدا ئول گۇلگۇن قەبا بولغاي.
ئەتىلمىشدۇر تەكەببۇر مازىدىن، ئەي خاجە، بۇرنۇڭكىم،
ۋەگەرنە قاسىدى گىيسۇيى مەقسەدىنىڭ سەبا بولغاي.
ئېرۇرسەن مۇبتەلا دائىم يوق ئولغاندىن رىزاسىندا،
بەلا كۆرمەس قايۇ باشكىم ئانىڭ مەغزى رىزا بولغاي.
يېتەلمەس مۇددەئاسىغە كىشى ئۆزلۈكىنى يوق قىلماي،
دېمە فانى كىشىنىكىم ئانىڭدا مۇددەئا بولغاي.
قاراپ كۆرمەي قارا كۆزدە، قارا يۇقتۇرسە ھەر ئادەم،
قەرارىن يوق قىلىپ كۆڭلى داغى يۈزى قارا بولغاي.
پىلەك چەكسە فەلەك سارى كۆڭۈل فىكرى ئۆزۈپ تاشلا،
فەنا لەۋھىدە ئەبجەددىن نە نۇن بولغاي نە فا بولغاي.
قەزا بىرلە ئەدا فەرقىن قەبۇلىيەت بىلۇر، ئەي دىل،
سەنۇ مەندىن ئەدا لازىم نەكىم ھۇكمى قەزا بولغاي.
فەلەك زىرۇ زەبەر قىلسۇن ئۇشول مۇفلىس فەلاكەتنى،
كى دۇشمەن ئىشىق سىررىغە بولۇپ خەسمى فەنا بولغاي.
مەكان تەركىدە، ئەي ناقىس، ئەمەس مۇمكىن مەكىن بولغاي،
مەكان ھەم يوق، مەكىن ھەم يوق، نەكىم بولغاي خۇدا بولغاي.

157

ساز ئەيلە مۇترىب بۇ كېچە تەنبۇرى خۇش ئاۋازنى،
كىم فەسلى كۈزدۇر غەم تۈنى، ئىزھار قىلغىل يازنى.
چۈنكىم ئۇقۇر بولساڭ غەزەل ئۇششاقنىڭ سىررىن دېمە،
سادىق ئېرۇر ئاشىق ئەگەر ئىزھار قىلماس رازنى.
قىلساڭ نەزەر ئىشق ئەھلىگە ئاھەڭگى ئۇششاقىڭ ئارا،

ئەيلەپ تەغافۇل دەم ـ بەدەم ئاشۇرمە ھەددىن نازنى.
ئۈچتى كۆڭۈلنىڭ كەكلىكى نەخلى قەدىڭغە قونغالى،
سالغىل كەرەمدىن، ئەي پەرى، قۇ ـ قۇلاتىپ شەھبازنى.
قىلغىل تەرەننۇم راك ئىلە ئۆز ھالنى بەزم ئىچرەكىم،
بىر جەزبە تەگسۇن يوق قىلاي ئەنجام ئىلە ئاغازنى.
بەزم ئىچرە ھەريان باقماغىل، كۆڭلۇمگە ئوتنى ياقماغىل،
تەرك ئەت ئەدەب مەيدانىدا ئەي شوخ، تۇركۇ تازنى.
قىلدىڭ نەزەر ھەر سارىغە ئول قارچىغاي كۆزلەر بىلە،
ئۆرگەندى ئاندىن ھەر تەرەف ئاشىق كۆڭۈل پەرۋازنى.
ھۇسنۇڭنى كۆرمەي كۆزلەرىم كويۇڭدا ھەر يان تەلمۇرۇر،
ھاجەت ئەمەس كۆيدۇرگەلى قىلماق يەنە پەردازنى.
مەيداندا قىلسۇن گوي دەپ باشىمنى قىلدىم خاكى رەھ،
ئىلكىڭگە ئالساڭ نى بولۇر چەۋگانۇ گويئەندازنى.
ناقىس شىكارىڭ بولغالى ئالدىڭغە چىقتى غازدەك،
سەيد ئەيلەدىڭ ئۆردەكنى سەن مەھجۇر قىلىڭ غازنى.

158

پەرىۋەشكى پەرىلەر ئەسىرى قۇللابى،
كۆڭۈل باغلاسە نىېتاڭ سىېكىلەكى تابى.
فىراقى ئىچرە سىرىشكىم بولۇبدۇرۇر دەريا،
ۋەلىك جانى بەلاكەش ئىچىدە مۇرغابى.
قارارسە ھەجر ئارا كۆزلەر نە غەم ھەمىشەكى بار،
قۇياش شۇئائىدىن ئارتۇق جەمالى مەھتابى.
قاشىڭنى كۆرسە يۈز ئۆيرۇر سىېنىڭ سارى زاھىد،
بولۇر خەراب مەساجىد ئىچىدە مىھرابى.
قەلەندەر ئولمەسە ھەركىم ھەرىفى ئىشق ئېرمەس،
ھەرامدۇر ئاڭا مەيخانەنىڭ مەيلى نابى.
ئەدەب ھەرىمىغە كۆڭلۈك قاچان بولۇر مەھرەم،
ۋەسىلە بولمەسە پىرى مۇغاننىڭ ئادابى.
ۋىسال قەدرىنى بىلمەس كۆڭۈلنىڭ، ئەي تالىب،
فىراقى يارى سىتەمگەر ئەزاب ئارا بابى.
مىېنى فىراق ئارا كۆرگەچ شىكايەت ئەيلەمەگىز،
كى شۇكرى ۋەسل بۇ ئېرمىش ۋىسال ئەسھابى.
كۆزۈم ھىلالنى كۆرگەچ، كۆرۈك، قىلۇر جىلۋە،

ئانىڭ ئۆچۈنكى قاشىڭدۇر قاشىدە ھەمخابى.
كۆڭۈلنى بەرمە، رەفىقا، بۇ دەھر زالىغە كىم،
ھەلاك ئېتەر سېنى ئاخىر بۇ چەرخى دۇلابى.
ۋەفا يولىدەكى سابىت قەدەم ئېرۇر ناقىس،
دېگەيكى «سەببەتەكەللاھ» كەمال ئەربابى.

159

ئول چابۇكى خۇنخارە مەيدانىغە خىرام ئەتتى،
ئەيلەپ جىگەرىم پارە تىغىغە نىيام ئەتتى.
كەلدى غەمىنىڭ شاھى جان چەكتى ھەزىن ئاھى،
بېجھەت فەلەكى ماھى كۆڭلۈمنى مەقام ئەتتى.
ئىلكىگە ئالىپ تىركەش ھەريان سۈرۈبان ئەبرەش،
نەئلى، ئۇرۇبان ئاتەش كۆيدۈردى تەمام ئەتتى.
بىر كۆرسە ئانى مەجنۇن ھۇسنىگە بولۇر مەفتۇن،
لەيلىگە كۆيۈپ نېچۈن ئىشق ئاشىنى خام ئەتتى.
ھەرچەندە بۇ دۇنيادە باردۇر كۆڭۈل ئازادە،
كۆرگەچ يۈزىنى سادە گىيسۇ بىلە دام ئەتتى.
ئول ماھ جەمالىدىن مەن تەلبە ھىلالىدىن،
دىل كويى سەفالىدىن جەمشىدىگە جام ئەتتى.
ئاشۇفتەلىكىم يەكسەر چۇن بىلدى پەرى پەيكەر،
قانىمغە پۇتۇپ مەھفەر ئەيشىمنى ھەرام ئەتتى.
ئول شوخى شەكەر غەبغەب كۆرمەيمۇ ئىدى مەكتەب،
بىقائىدەدۇر، يارەب، ھەر نەۋئى كەلام ئەتتى.
ئىشق ئېچرە ئەسىر ئولدۇم ئەنقاغە سەغىر ئولدۇم،
ئەفغانۇ نەفىر ئولدۇم ئەل ھەرنەچە نام ئەتتى.
ئەي غەررەئى چەرخى كەج، كۆپ قىلمە كۆڭۈلنى فەج،
سەندەك نەچچەنى ئەئرەج ئەيلەب قەدى لام ئەتتى.
ناقىس ئىدى بىر غەمكىن يوق ئېردى ئاڭا تەمكىن،
ئول خاس كۆرۈپ رەڭگىن ئىنئامىنى ئام ئەتتى.

160

كۆڭۈل، ئىشق ئېچرە تۇشتۇڭ ئارزۇ قىلمە ئەمانلىقنى،
ھەۋەس قىلماس كىشى خۇمدان ئىچىدە مېھمانلىقنى.

ئىكى - ئۈچ كۈن بۇ گۈلشەن ئىچرە مېھمانسەن ئەجەبدۇركىم،
قىلۇرسەن ئەددىنى بۇلبۇلغە، ئەي گۈل، مىزبانلىقنى.
ئۇنۇتمە ياخشىلىقنى كۆز تۇتارسەن ياخشىلىق ئەلدىن،
فەراموش ئەيلە داغى بولسە ھەركىمدىن يامانلىقنى.
سۆلۈكى فەقر ئارا دەرۋىشلەرنىڭ خاكى راھى بول،
تەمەننا قىلمە خۇدبىنلەر ئارا شەيخى زەمانلىقنى.
گەدايى كوچەئى دىلدار ئولۇپ قىلغىل قەلەندەرلىك،
تەرىقەتدە تىرىقغە ئالماغاي فەقرئەھلى خانلىقنى.
ئۆزۈڭنى ساتماغىل مەنمەن فەلان دەپ ئەھلى دەۋرانغە،
تىلەرسەن دەھر ئارا ئاسىبى دەۋراندىن ئەمانلىقنى.
ۋەجاھەت كۆز تۇتۇپ ئەسبابى جەمئىدىن بەلا چەكمە،
تەجەررۇد پىشە بول تەرك ئەيلە مۈلكۈ مالۇ جانلىقنى،
نىگارى مېھر خۇ كويىدا ناقىس بولدى سەرگەردان،
ئۈمىد ئەيلەر مەگەر بىر زەررە ئاندىن زەرفىشانلىقنى.

161

يار ۋەسلىدىن نەۋىد ئىزدەي گۈلىستاننى كېزاي،
سەرۋ - گۈل ئالىدا ھالىم بىلدۈرۈپ باغرىم ئېزاي.
ھەجر ئارا چەككەن سەئۇبەتنى ئەگەر نەزم ئەتمەدىم،
رىشتەئى جانىمغە ئەشكىم دانەسىن بىر - بىر تىزاي.
ئىشق ئارا مۇشكىللەر ئېمىش دەپ ئىشتتىڭ، ئەي كۆڭۈل،
ئەرز قىل بىر جان ئىلە ھەرنەچچە مۇشكىلدۇر يازاي.
دەرگەھىغە ئەل نىشان ئىستەر مەنى مەھرۇمدىن،
كۆز ياشىم رەڭىدە بەيتۇللاھنىڭ شەكلىن سىزاي.
بىر فىغان، ئەي ئىشق، بەرگىلكىم قىيامەت ۋەھمىدىن،
جۇملەئى مەھشەرنى بىر ئاھى سەھەردە قۇتقازاي.
ناقىسا، كۆڭلۈڭنى خالىس قىل نۇقۇشى غەيرىدىن،
ئول پەرى كويىدا جانىڭنى دىيسەڭ گەر ئۇتقازاي.

162

نى سەئادەتلىك كۆمۈشدۇركىم قۇلاغىڭ زىۋەرى،
كىم تەمەنناسىدا ھەسرەت يەر تەقەددەس زەرگەرى.
ھۇرى جەننەت ھۇسن بابىدا پەرىدىن خۇب ئېرۇر،

لېك بۇ ھەر ئىككىسى يەتمەس ساڭا، ئەي مۇشتەرى.
قەددۇ رەفتارىڭ تەمەنناسى ماڭا يالغۇز ئەمەس،
سەرۋ ئاندىن باش چىكەر، مۇندىن يۈرەر كەبكۇەرى.
ئەلنى دىۋانە قىلىپ قاچماغلىق ئەتتىڭ ئىختىيار،
كەسىب قىلمىشدۇر مەگەر بۇ ئىشنى سەندىن ھەر پەرى.
مۇمكىن ئولغايمۇ خەلاس ئولماق كۆڭۈلگە تا ئەبەد،
كىم ئانى قەيد ئېچرە بەند ئەتمىش ساچىڭنىڭ چەنبەرى.
ۋەسل دەربازىغە يول تاپماقنى ئاسان كۆرمەگىل،
باردۇرۇر ھەر بىر قەدەمدە ھەجرىدىن بىر بەندەرى.
چەرخدىن تاپماس مۇرۇۋۋەت يامغۇرى مىلىڭ يىلغىچە،
گەر بۇ يەڭلىغ ياغدۇرۇر ئوتلار فىراقىڭ شەشدەرى.
گەرچە ئالەم بارچەسى باردۇر غۇلامى دەرگەھىڭ،
رەھمىدىن ناقىسنى ھەم دېگىل قۇلۇمنىڭ كەمتەرى.

163

تېگىپ غەمزەڭ ئوقىدىم ئەقدى كۆڭلۈمنى كۇشاد ئەتتى،
ھەمانا سىم ئىلە بىر ناتەۋان كۆڭلىنى شاد ئەتتى.
ئاقارماق تا ئەبەد مۇمكىن ئەمەس بەختى يۈزى ئولكىم،
جەبىنى ھىممەتىنى بەخىل زەڭگىدىن سەۋاد ئەتتى.
دېسەڭ خار ئولمايىن، ئەھلى زەمانغە ئىختىلات ئەتمە،
قالۇر تۇفراغ ئارا ھەركىم ئۇلار قەسرىنى ياد ئەتتى.
زەمان بىرلە ئانىڭ ئەھلى تەرەھھۇم ئەتمەدى ھەرگىز،
ئوشۇل بىكەسغەكىم ھەجر ئىلكىدىن ھەرقاچە* داد ئەتتى.
فەلەك زالىغە كۆڭلۈڭ ئالدۇرۇپ ئۇمرۇڭنى باي بەرمە،
قاچان ئول بىۋەفا مەككارە ئەلگە ئېئتىقاد ئەتتى.
ئۈزۈلدى رىشتەئى ئۇممىد، ناقىس، ئاشنالاردىن،
ئەگەرچە ئۇلفەت ئالدى، بەزم تۈزدى، ئېئتىماد ئەتتى.

164

بۇ گۈلىستانىنىڭ بۇرۇنقىدەك سەفاسى قالمادى،
ھېچ گۈلنىڭ ھېچ بۇلبۇلغە ۋەفاسى قالمادى.
لالە ئەيشىدىن ھېنا باشىدا ئۆچلۈكىنىڭ ئوتى،
ياسۇمەنىنىڭ تاجىغە قىلماس جەفاسى قالمادى.

ئىشقىپىچان باش - ئاياغ چىرماپ گۈلى سەدبەرگىنى،
سىندۇرۇپ بويىنىنى كۆرسەتمەس جەزاسى قالمادى.
سەۋسەنى ئازادە چۇن قامەت چېكىپ ئاچتى كۆزىن،
نەرگىسى فەتتانە يەتكۈزمەس بەلاسى قالمادى.
چۇن گۈلى ئەنبەركى بۇ ساچماق ئۇچۇن كۆرسەتتى بوي،
خوخە ئاتلىق بىر تىكەن قىلماس ياراسى قالمادى.
سەرۋ قەد چەكتىكى بىر سائەت تەماشا ئەيلەگەي،
سەرۋ قەدلەرنىڭ ئاڭا قىلماس ئىزاسى قالمادى.
گۈل ۋەفاسىزلىق قىلىپ قۇشلارغە نىشى خاردىن،
بۇلبۇلى مىسكىندىن ئۆزگە مۇبتەلاسى قالمادى.
فانى بول، ناقىس، فەنادىن ئىلگەرى ئىبرەت ئالىپ،
بۇ فەنا گۈلشەندە بىر گۈلنىڭ بەقاسى قالمادى.

165

ئەي، قۇياش ھۇسنۇڭ قۇياشىنىڭ مۇھەققەر زەررەسى،
ئەيلەمىش شەۋقۇڭ كۆڭۈللەرنى ۋىسالىڭ غەررەسى.
دىلرەبالار گەرچە ئەتمىش غەمزەدىن كۆڭلۇم فىگار،
مىڭ كۆڭۈلنى سەيد ئېتەرسەن ئەيلەگەننىڭ مەررەسى.
بىسمىل ئەتمەك نې كېرەكدۇر خەستە كۆڭلۇمنى مېنىڭ،
كىم قىلىپدۇر پارە - پارە ئۇل ئالا كۆز جەررەسى.
ناۋەكى كۆڭلۇمگە يەتكەچ غەم يولى پەرچۇملادى،
گويىيا ئۇل ئوق ئىمىشدۇر قۇفلى دىلنىڭ فەررەسى.
بىيشەئى ھۇسن ئىچرە رۇخسارىڭ ئىمىشدۇر لالەزار،
كۆزلەرىڭدۇر يايلاغان ھەرياندا ئاھۇ بەررەسى.
يار ھىجرانىدا سۆز قىلمە ماڭا ئەنجىردىن،
كىم ماڭا بېھراق ئانىڭدىن ۋەسل باغى تەررەسى.
ۋائېزا، قورقۇتمە مەھشەر ئافتابى تابىدىن،
كۆيدۇرۇر ھەردەم مېنى ھىجران كۈنىنىڭ ھەررەسى.
باسماغاچ ياتقان كۆڭۈللەرنى يولۇڭدا قامەتىڭ،
بولدى بۇ چەرمىغە ئىككى كاكولۇڭدىن دەررەسى.
ئەي كۆڭۈل، تاپغاندا ۋەسلىنى نىگارى پاكىنىڭ،
ھازىر ئۇل ئازدۇرماسۇنكىم نەفسى دىۋە نەررەسى.
تۇتمىش ئېردى ئىلكىمە، ناقىس، تەنابى ۋەسلى يار،
كەستى ئۇل سەررىشتەنى نەيلەيكى فۇرقەت ئەررەسى.

166

قاشىڭ پىكرى كۆڭۈل چەرخىدە كىم شەكلى ھىلال ئولدى،
مۇكەممەل شەيخ ئىرشادى بىلە ساھىب كەمال ئولدى،
قۇۋانغان خەلقىنىڭ ئىكرامىدىن دەرۋىش ئېرمەسدۇر،
داغى ئولكىم كىشىدىن رەنجە يەتكەندىن مەلال ئولدى.
دېمە دەۋراندا ئەلنىڭ ماجەراسى بائىسى نېدۇر،
كىم ئول گېيسۇيى ئەنبەربارىدىندۇر قىيلۇ قال ئولدى.
مېنى مەيخانەدە ئاشۇفتە كۆرسەڭ تەئنەگۇي ئولمە،
كىم ئۇشبۇ شيۋەدىن بىر نەچچە مەندەك ئەھلى ھال ئولدى.
كۆرەرمەن دەپ يۈزۈڭنى چۈن مۇسەللا سارىغە چىقتىم،
رەقىبلەر ئۇچرادى يولدا ئەجەب بىر ئەكسى فال ئولدى.
جەھان گۈلزارىنىڭ بۇلبۇللارى مەئشۇقى گۈل ئېرمەس،
نېچۈكدىن ئول گۈلى رەئنانى كۆرگەن چاغدا لال ئولدى.
دېمە ھەر كىمنى سەن سەججادەۋۇ تەسبىھدىن سۇفى،
ئېرۇر قەتتائىبدىن قەسدى ئانىڭ گەر ئېززۇ مال ئولدى.
تولا ئەرلەر ئېرۇركىم زىيبۇ زىۋەردىن بولۇر خاتۇن،
تولا مەزلۇمەلەر بۇ ئىشنى تەرك ئەيلەپ رىجال ئولدى.
قاچان كۆڭلۈم تارىققاي ئېردى ئىمكان باغىدىن، ئەي گۈل،
يۈزۈڭ يەڭلىغ گۈلۈ قەددىڭ كەبى نەۋرەس نىھال ئولدى.
بولۇبدۇر ناقىسى دىلخەستەنىڭ يارانلارى ئەغيار،
كى بۇ ھالىن كۆرۈپ ئايماس بىرى ھەرگىز ۋەبال ئولدى.

167

ساقىيا، بولدى كۆڭۈل غەمزەدە كەلتۈر مەينى،
مۇترىبا، تەگرى ئۈچۈن چال قۇلاغىمغە نەينى.
نە قىلاي دەھر ئازا جان تالاشىپ شەھلىغ ئۈچۈن،
قىلدى جانىسىز چۇ ئەجەل جەمۇ فەرىدۇن، كەينى.
بولمەسە دارى فەنا ئۇشبۇ جەھان دارىغە،
تا ئەبەد بەرگەي ئىدى شامۇ دەمەشقۇ رەينى.
بىر كەرىم ئىستە، كۆڭۈل، بولماغۇسى كەم ھەرگىز
گەر ئەتا ئەيلەسە ھەم ھاتەمى بىرلە تەينى.
ئاشىقى بىخۇد ئىسەڭ يادى نىگارىڭ بەسدۇر،
كۆركى، مەجنۇن دېمەدى ساغىنادۇرمەن ھەينى.

بولسە ئول يۈز ھەۋەسى قايىسى كۆڭۈل ئىچرە ئەگەر،
فەرق قىلماس ئىمىش ئول فەسلى بەھارۇ دەيىنى.
ناقىسى خەستە ئېرۇر يارى لەبى مەخمۇرى،
ئىچمەيىن نەيلەگەي ئول كېچەۋۇ كۈندۈز مەيىنى.

...

168

فۇرقەتىڭ بەھرىدەكىم دىل كېمەسى غەرق ئولدى،
كۆزلەرىم ئەشكى تۆكۈپ، كۆڭلۈم ئوتى بەرق ئولدى.
خالى ۋەسفىدە تولا ھەرف دېدى خەستە كۆڭۈل،
ئەكسى چۈن تاشلادى ئول ھەرفلەرىم ھەرق ئولدى.
كاكۇلى زۇلمەتىدىن مەغرىب ئىدى بارچە جەھان،
ئاچتى يۈز ئاشىق ئۈچۈن غەرب ھەمە شەرق ئولدى.
كۆپ ئىدى ۋەسلى چاغى ئىشق ئۈچۈن دەئۋاگەر،
سادىقۇ كازىب ئانىڭ فۇرقەتىدىن فەرق ئولدى.
ياشۇرۇن ئىشقىم ئىدى ئەل كۆزىدىن تەقۋادا،
يىغلاتىپ يادى لەبى پەردەلەر ھەم خەرق ئولدى.
ۋەسلىنىڭ گەۋھەرىگە مۇشتەرىمەن ئىشق ئىچرە،
يۈز قەنى جەۋھەرى جان گەرچە ئاڭا نەرق ئولدى.
ۋەسل ئېتىپ ئېردى ئۆزى كويىدا چۈن يالغۇز ئىدىم،
ئەمدىكىم ئاشىقى كۆپ ئۇشبۇ ئىشىم سەرق ئولدى.
ناقىسا، ئەيلەمە كۆپ ئىشقى سۆزىن ئەل ئىچرە،
كىم بۇرۇن خالىس ئىدىڭ ئەمدى سۆزۈڭ زەرق ئولدى.

169

بۇ دەھر فانىدە خاك ئەيلەگىل ۋۇجۇدۇڭنى،
تەزەككۇر ئەيلەمە ھەرگىز كۆڭۈلدە جۇدۇڭنى.
فەنا يولىدا غۇبار ئول فەلەككە چەككىل باش،
قىيام بىرلە ئەدا قىل كۆڭۈل سۇجۇدۇڭنى.
جەمالى يار شەرارى تەنىڭنى كۆل قىلسە،
قىسۇردە بولمەكى ئۆرلەت ھەۋاغە دۇدۇڭنى.
مەكانىڭ ئولدى رەفىقا ھەرەمى كەئبەئى ئىشق،
ئوت ئىچرە تاشلا ئۆزۈڭنىيۇ تارۇ پۇدۇڭنى.

①..
فەنا هۇسۇلى كېرەكدۇر يوق ئەت نەمۇدۇگنى.
نەسىمى كاكۇلى دىلبەر دىماغ ئىزدەر ئىمىش،
ئاراغە تاشلامە هەرگىز ئەبىرۇ ئۇدۇگنى.
②..

170

(بۇ غەزەل تەرتىبى هۇرۇفى هىجا③ بىرلە مەنزۇمدۇر)

«ئەلىف» ئەلىف قامەت يۈزىن كۆردۈم قەدىم دال ئەيلەدى،
«بە» باقۇر چاغدا تۇتۇپ هەيرەت تىلىم لال ئەيلەدى.
«تە» كى تەنهالىقدا هەجرىدىن غەم ئېردى مۇنىسىم،
«سە» سەنا ئايتۇردا هۇسنى ۋەسفى ئىقبال ئەيلەدى.
«جىم» جەمالىغە كۆزۈم تۈشكەچ كۆرۈنۈر بارچە، ئول،
«هە» هەيا قىلدىمۇ ۋەسل ئەيلەرگە ئېهمال ئەيلەدى.
«خە» خەيالىدىن خەلايىقنىڭ سۆزى ئېرمەس قەبۇل،
«دال» دەردىدىن دىلىم ئاغرىتتى بىهال ئەيلەدى.
«زال» زەررە ئىختىيارىم يوق ئانىڭسىز دەهر ئارا،
«رە» رەۋا بولغايمۇ هىجران ئىچرە پامال ئەيلەدى.
«زە» زەرائەتگاهى ئىشق ئىچرە ساچىپ تۇخمى ئۇمىد،
«سىن» ساناپ مۇددەت كۈنۈمنى ئاي، ئايىم سال ئەيلەدى.
«شىن» شەرافەتدىن ئۇمىد ئەتمەك كۆڭۈلدىن خۇب ئىدى،
«سات» سەداقەت بولماغاچ زىللەتنى ئەهمال ئەيلەدى.
«زات» زىرائەت بولمەسە قىلغان ئەمەل مەقبۇل ئەمەس،
«تە» تەرىقى ئىشقىدىنكىم ئۆزنى ئەنزال ئەيلەدى.
«زە» زەرافەتدىن كۆڭۈل نازۇكلۇك ئەيلەر ئىكتىساب،
«ئەين» ئاشىقغە هەمە ئالەمنى دەللال ئەيلەدى.
«غەين» غايىب دەپ تىلىگنى ئاچماغىل غەيبەتغە، كىم ④
«كاف» كافىرلارنى هەم گۇمراهۇ زەللال ئەيلەدى.

①، ② ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇنلار پەرسۇدە بولغان.
③ هۇرۇفى هىجا — ئېلىپبە تەرتىپى، ئېلىپبە جەدۋىلى.
④ ئەسلى قول يازمىدا بۇ مىسرادىن كېيىن «فە» (ف)، «قاف» (ق) هەرپلىرى بىلەن باشلانغان مىسرالار يوقالغان.

«لام» لەب ئاچمە ئانڭدىن ئۆزگەگە، ئەي بۇلهەۋەس،
«مىم» مۇلكىدىن سەنۇ مەندەككە ئەمۋال ئەيلەدى.
«نۇن»، نەۋا تاپتىم دەبان تەرك ئەتمە ئەجزۇ ئىنفىئال،
«ۋاۋ» ۋەفا قىلماقنى ۋاجىب بىزگە فەئئال ئەيلەدى.
«هى» هەدەف قىلغىل كۆڭۈلنى سەن خەدەڭگى ئىشقىغە،
«لامئەلى» قەددىم پۈكۈلگەچ ئوقى غەربال ئەيلەدى.
«يا» يېمە دۇنيا غەمىنىكىم فەنادۇر ئاقىبەت،
ناقىسا، هىرس ئوتى گەرچە لەبگە تەنجال ئەيلەدى.

171

(بۇ غەزەل تەرتىبى هۇرۇفى هىجا بىرلە مەنزۇمدۇر)

«ئەلىف» ئەۋۋەل چاغداكىم ئادەمنى پەيدا ئەيلەدى،
«بە» بىلىندۇردى هەمە ئەسمانى، دانا ئەيلەدى.
«تە» تانىماق تەڭرىنى هەر بەندەگە لازىم ئىمىش،
«سە» سەنا ئايماقنى مۇئمىنلەرگە ئىملا ئەيلەدى.
«جىم» جانىغە يېتىشمەككە بۇلۇپدۇر ۋاستە،
«هە» هەياتى جاۋىدان كۆرگۈزدى ئەهيا ئەيلەدى.
«خە» خىيانەتنى خەيال ئەتمەك كۆڭۈلنى سىندۇرۇر،
«دال» دىيانەت دادىنى بەرمەكنى دەئۋا ئەيلەدى.
«زال» زەرراتى جەهان زىكر ئايغالى مەئمۇردۇر،
«رە» رىيازەت ئاشىقى بىدىلنى رەسۋا ئەيلەدى.
«زە» زۇهۇلەتدىن كۆڭۈل ئالەمنى كۆردى پايدار،
«سىن» سەلامەت سۇرمەسى كۆزنى بىينا ئەيلەدى.
«شىن» شەرارەت تەرك ئېتىپ هەددىدە قويماقدۇر قەدەم، ①
«ئەين» ئۇد ئەيلەب ئىبادەتنى تەمەننا ئەيلەدى.
«غەين» غۇربەت چەكمەسەڭ مەتلەب قولۇڭغا كەلمەگەي،
«فە» فەنا بولماق تەرىقىن دىلغە ئىنشا ئەيلەدى.
«قاف» قەنائەت بىرلە ئەنقادىن خەبەر مەئلۇم ئولۇر،
«كاف» كۆڭلۈڭ تاجىرىنى ئىشق سەۋدا ئەيلەدى.

① بۇ مىسرادىن كېيىن كېلىشكە تېگىشلىك بولغان «سات» (ص)، «زات» (ض) «ئىتقى» (ط)، «ئىزغى» (ظ) بىلەن باشلانغان مىسرالار ئەسلى قول يازمىدا كۆچۈرۈلمەي قالغان.

«لام» لەببەيكە دېمەك ۋاجىب ئىدى قىلغاچ ئىدا،
«مىم» مەشۇقىڭى ھۆسنىنى مۇجەللا ئەيلەدى؛
«نۇن» نەۋبەت بىرلە كەتمەكدۇر جەھانى فانىدىن،
«ۋاۋ» ۋەفاسىز ئۆيدە جانلار ئاھۇ ۋەيلا ئەيلەدى.
«ھى» ھۇبۇتى ئادەمۇ ھەۋۋانى جەننەتدىن دېمە،
«لامئەلىف» لازىم بۇ ئىشنى مۇمە ھەۋۋا ئەيلەدى.
«يا» يامانلىق يوق قىلىپ دەرياي ۋەھدەت ئىچرە گەز،
ناقىسا، كۆڭلۈڭ ئەگەر دەريا تەقازا ئەيلەدى.

مۇخەممەسلەر

1

ئەي كۆڭۈل، بول فەنا، جەھاننى ئۇنۇت،
كەچ زەمان ئەھلىدىن زەماننى ئۇنۇت،
ئەل ئارا ئەيلەگەن مەكاننى ئۇنۇت،
بارچە ئەفسۇن ئىلە بەياننى ئۇنۇت،
يەئنى ھەر ياخشىيۇ ياماننى ئۇنۇت.

ئەيلەمە ئارزۇ جەھان جاھىن،
كۆركى، نې ئەيلەدى جەھان شاھىن،
ھەر سەھەر يوق قىلۇر فەلەك ماھىن،
تەلەب ئەيلەپ ھەمىشە ئەل ئاھىن،
ھىممەت ئەت بۇ بۇزۇق دۇكانني ئۇنۇت.

ئىشتىماد ئەيلەمە ھەياتىڭغە،
زىكرۇ تەھسىن ئىلە سىفاتىڭغە،
يوق بەقا بىر نەفەس سەباتىڭغە،
فىكر قىل دائىما نىجاتىڭغە،
خام سەۋدا بىلە ھەياننى ئۇنۇت.

كەچ ھەۋەس فىكرىدىن خۇدا بىلە بول،
سەبرنى پىشە قىل رىزا بىلە بول،
ئىزدەگىل ئاخىرەت دۇئا بىلە بول،
فانى بول ئاقىبەت بەقا بىلە بول،
ھەسرەتى سۇد ئىلە زىياننى ئۇنۇت.

ئىختىلات ئەيلەمە داغى ئەلگە،
خىرمەنى ئۆمرىنى بىرىپ يەلگە،
كىم تاپار ئاقىبەت ئەجەل بەلگە،
ئەيلەسەڭ ھەم مەكان ئىگىز تەلگە،
يەتكۈسى بۇ ئىداكى جاننى ئۇنۇت،

مال يىغماق ھەۋاسىنى تاشلا،
ئاقى بىرلە قاراسىنى تاشلا،
زۇلمەت ئىلە زىياسىنى تاشلا،
ئاتۇ قويۇ كالاسىنى تاشلا،
فىكرى بۇغداي بىلە سامانىنى ئۇنۇت.

ھەۋەسى ھوۋلىيۇ ژەمىن قىلمە،
قۇل كۆچۈن ھەر تەرەف كەمىن قىلمە،
ئەھلى ئەۋلادىنىڭ غەمىن قىلمە،
نەفسىنى لاغىر ئەت سەمىن قىلمە،
فەھمەدان، قۇستان، فەلانتى ئۇنۇت.

قىلمە بەختىڭ شىكايەتىن ھەرگىز،
كەمبەغەللىك ھېكايەتىن ھەرگىز،
بەلكى ھەسرەت رەۋايەتىن ھەرگىز،
تاپماغايسەن نىھايەتىن ھەرگىز،
نەفئى يوق، رىئاھ ئىلە فىغاننى ئۇنۇت.

سىدقۇ ئىخلاس ئىلە ئەمەل قىلغىل،
تەركى ھىرسۇ ھەمە ئەمەل قىلغىل،
كۆزنى بۇ ئىش بىلە ھەمەل قىلغىل،
كەۋكەب ئاز رىزقىنى بەدەل قىلغىل،
ناقىسا ۋەھم ئىلە گۇمانىنى ئۇنۇت.

2

يەتتى سۇلتانلىغ كۆكۆل خەيلىغە باشىڭنى كۆرۈپ،
مۇلك ئالۇر سەۋداغە تۇشتى تىيغى قاشىڭنى كۆرۈپ،
سۇردى لەشكەر ھەر تەرەف ئەسرارى فاشىڭنى كۆرۈپ،

قانغە تولدى دامەنى ئاشىق چاناشىڭنى كۆرۈپ،
بۆكتى ھەريانغە لىچىن يەڭلىغ قاراشىڭنى كۆرۈپ.

تا يۈزۈڭ مېھرى تۇلۇئ ئەيلەپ جەھاننى تۇتتى نۇر،
تاپتى ئالەم ئول يارۇغلۇق ئىچرە جەننەتدەك سۇرۇر،
باش چىقاردى كۆرگەلى ھۇسنۇڭنى ھەم ئەھلى قۇبۇر،
ئات قويارغە دايە ھەيران ئولدى چۇن قىلدىڭ زۇھۇر،
قويدى گەۋھەرخان سەدەف يەڭلىغ ئاداشىڭنى كۆرۈپ.

قىلدى ئالەمنى گۇلىستاندەك يۈزۈڭنىڭ تابىشى،
سىندى ئول يۈز نۇردىن ئەفلاكنىڭ ئارايىشى،
قالمادى ئاندىن بۆلەك يۈزگە كۆڭۈللەر خاھىشى،
كىمگە يىغلايدۇر يۈزۈڭدىندۇر مۇقەررەر نالىشى،
تىترەشۇر بارچە كۆڭۈل ئورنىدا تاشىڭنى كۆرۈپ.

بولدى كۆلكۆڭدىن جەمىئى كان ئارا سىيمۇ زەھەب،
ساكىنى مەيخانەۋۇ مەسجىد سېنى ئەيلەر تەلەب،
مۇبتەلايىڭدۇر ئەجەم خەيلى بىلە ئەھلى ئەرەب،
قىلسە ئاي، كۈن دەئۋىيۇ نىسبەت ساڭا ئېرمەس ئەجەب،
لەيلىيۇ شىرىن كەبى زىيبا قاياشىڭنى كۆرۈپ.

ئېردى ئالەم ئىشقدىن سەن كەلمىگەندە بىخەبەر،
ئاشىقۇ مەئشۇقدىن يوق ئېردى ئەل ئىچرە ئەسەر،
سەير ئېتەر ئېردى فەلەكدە ۋەجھى يوق شەمسۇ قەمەر،
سەن زۇھۇر ئەتتىڭ فىغانلار ئۆرلەدى شامۇ سەھەر،
نۇرلۇغ جەبھىڭدە مۇشكىن رەڭگى ياشىڭنى كۆرۈپ.

يوق فەنا دەۋراندا سەن يەڭلىغ يەنە شىرىن فەنى،
ئەيلەر ئېردى ئارزۇ كۆرمەككە شىرىن ھەم سەنى،
دۇر تۆكەر ئېردى تەبەسسۇم ۋەقتى لەئلىڭ مەخزەنى،
ئاشىقى مىسكىن ۋىسالىڭدىن تىلەر بولماق غەنى،
خۇسرەۋى ساھىبقىران يەڭلىغ مەئاشىڭنى كۆرۈپ.

كۆرمەدى باغۇ چەمەن قەددىڭ مەسەللىك تۇبىنى،
سەن كەبى جانۇ كۆڭۈللەرنىڭ سۆيەر مەھبۇبىنى،

ئاشىق ئەتمەس ھېچ تالىب چۇن ئۆزى مەتلۇبىنى،
ئىستەمەس يۇسۇف ئەگەرچە، ئەي پەرى، يەئقۇبىنى،
بولدى ھەيرانىڭ مەلەك ئاشىق تالاشىڭنى كۆرۈپ.

ئاھكىم، ئول ماھ ئىشقىمنى مېنىڭ فەھم ئەتمەدى،
ھەرنېچە چەكسەم فىغانۇ نالە ھەم ۋەھم ئەتمەدى،
نې ۋەفاسىز يار ئىكەن ھالىم كۆرۈپ رەھم ئەتمەدى،
ئۆزگەلەردەك قاشۇ مىژگاندىن ماڭا سەھم ئەتمەدى،
رەھم قىلدىم، ناقىسا، دەپ كۆزدە ياشىڭنى كۆرۈپ.

3

ئەي سەرۋ قامەت، گۇللىقا، خۇرشىد تەلئەت سىيىم تەن،
ياقۇت لەبۇ نۇقرە بىلەك، زەررىن كۇلەھ، گۇل پىرىھەن،
بارمۇ سېنىڭدەك دەھر ئارا ئەييارە خۇ مەككارە فەن،
زۇلفۇڭ كەمەندى بەند ئېتەر گەر زال بولسۇن ۋەر پىژەن،
كىم قىلدى يوق ئىشىق ئەھلىدىن يۈزىڭنى ئول چاھى زەقەن.

ئول قارە كۆزلەرگىم باقار ئافاقغە ئوتلار ساچار،
مەھزۇن كۆڭۈللەرنى ياقار ھەرلەھزەكىم فۇرسەت تاپار،
ئۇششاقنى زۇلفۇڭ ئاسار ھەم تەۋسەنىڭ سەكرەپ باسار،
كىرپىكلەرىڭ چەھلەر قازار، گويا كۆڭۈللەرگە ياسار،
غەمدىن قۇتۇلماي ئۆلگەلى، ئەي ماھۋەش، بەيتۇلھەزەن.

خۇرشىد ئەمەس شەۋقۇڭ بىلە ئالەمنى رەۋشەن قىلمادى،
ئېرەمەس قەلەندەر ھەر كىشى ئىشكىڭدە گۇلخەن قىلمادى،
ئاشىق ئەمەس كۆز دۇررىدىن ھەركىمگە مەخزەن قىلمادى،
باغىڭى مەگزىڭ يادىدىن گۇللارنى خىرمەن قىلمادى،
گويا جەھەننەم چاھىدۇر، گۇل ئوتدۇرۇر ئېرەمەس چەمەن.

كۆرمەك تىلەر ھەر كۆز سېنى قىلسۇن نەزارە ماھغە،
نې ھەدكى باققاي بىھەيا ئايىنە سەندەك شاھغە،
بولماس مۇيەسسەر تەلئەتىڭ ھەر بىئەدەب گۇمراھغە،
جايىز ئېرۇر رەھم ئەتمەسەڭ غەفلەتدە چەككەن ئاھغە،
مەركىمكى دەئۋا ئىشق ئېتىپ بولسە سەلامەت جانۇ تەن.

ئەيلەر مەلەك كۆكدە ھەۋەس ۋەسلىڭنى، ئەي پاكىزە ھۇر،
جەننەتدە گەر سەن بولماساڭ يەتمەس كۆڭۈللەرگە سۇرۇر،
قىلساڭ گۇزەر تەئزىم ئېتەر گوردىن چىقىپ ئەھلى قۇبۇر،
گەر بولمەسە ئايدەك يۈزۈڭ قالماس كۆڭۈللەردە ھۇزۇر،
باش چەكمەگەي سەن كىرمەسەڭ باغ ئىچرە ھەرگىز ياسۇمەن.

سەۋدايىدۇر خالىڭ كۆرۈپ مېھرى فەلەك، ئەي سەرۋ قەد،
كۆرسە يۈزۈڭ مەجنۇن بولۇپ چۆلنى كېزەر ئەھلى خىرەد،
يوقدۇر خىرەدگە، ئەي پەرى، ۋەسفىڭنى قىلماغلىقغە ھەد،
ئىللا دېمىش كۆرمەي سېنى، ئەي لالە رۇخ، قىرمىزى خەد،
خۇرشىد يۈزۈ جەللاد كۆز، كاكۇللارى مۇشكى خوتەن.

ھەر تارى خەد بىر خىزرىدۇر، لەئلى لەبىڭ ئەينۇلھەيات،
بىر قەترە نۇش ئەتكەن كىشى كەلمەي ئەجەل كۆرمەس مەمات،
كاكۇللارىڭ زەنجىرىدىن مۇمكىن ئەمەس تاپماق نىجات،
بىيمدىن چىقار شەۋقۇڭ بىلە ئىشقىڭ بىلە تاپقان ۋەفات،
يۈز ۋەجھى بار ئىشق ئەھلىنىڭ دەرگە سېنى ۋەجھى ھۇسەن.

ھەيران ئېرۇر قەددىڭ كۆرۈپ باغ ئىچرە چۇن سەرۋى سەھى،
قۇمرى چېكەر ئاھى ھەزىن ھەسرەت بىلە ھەردەم زىھى،
سارغاردى شەۋقۇڭدىن سېنىڭ، ئەي ماھۋەش، رەڭگى بىھى،
ئەۋجى مەلاھەت ئۈستىدە سەندەك يەنە يوقدۇر مەھى،
مېھرىڭ چىراغىندىن يارۇق دەۋران ئارا ھەر ئەنجۇمەن.

كۆز كۆرمەمىش ئالەم ئارا سەندەك نىگارى نازەنىن،
ئۈششاقىنىڭ سۇلتانىسەن ئىلكىڭدەدۇر ئالتۇن نىگىن،
ھەرياندا غەمزەڭ لەشكەرى ئەل قەتلىگە قىلمىش كەمىن،
لەرزان بولۇر مەھزۇن كۆڭۈل كۆرسە ئەگەر قاشىڭ خەمىن،
ئەمما، يېتەلمەس ۋەسلىگە چەكمەي كىشى بارى مەھەن.

ھەركىم سېنى كۆرمەك تىلەر، قىلساڭ نەزەر بولغاي خىجىل،
ئاي بىرلە كۈن ھۇسنۇڭ كۆرۈپ ھەيرەتدەدۇر ھەم مۇنفەئىل،
ئەيلەر ھەۋەس كويۇڭ باشىن ياستانغالى ھەم ئايۇ يىل،
ئەي مەھلىقا، خۇرشىد رۇخ، مەندىن بۇ كۈن بولغىل بەھىل،
ئاي كۈن كەبى شەۋقۇڭ بىلە سەير ئەيلەيىن بولماي زەمەن.

كۆكدە بۇلۇت ۋەسلىڭ ئىلەپ كۆزدىن تۆكەر ھەرلەھزە ياش،
ئەيلەپ تەغافۇل ئۆلتۈرۈر ھەردەم مىنى ئول ئىگكى قاش،
تەرك ئەتمەگۈم ئىشقىڭنى مەن گەر كەتسە ھەم فۇرقەتدە باش،
ناقىسغە قىل تەكرى ئۈچۈن بىر شىيۋەكىم، ئەي باغرى تاش،
فەرق ئەتمەسۈن ھەيرەت تۇتۇپ لەئلى يەمەن، دۇررى ئەدەن.

4

كىر فەنانىڭ دەيرىگە، ئەي مۇددەئي، مەستانە بول،
رىندەئى بىباكلار بىرلە قوشۇل ھەمخانە بول،
شاھلىغ قىلماي ھەۋەس بولساڭ ئەگەر دىۋانە بول،
غەم يېمە دۇنيا ئۈچۈن ھىممەت قىلىپ فەرزانە بول،
تۇت ئېرانلار دامەنىن تا لايىقى جانانە بول.

يار غەيرى فىكرىدىن ئەۋۋەل كۆڭۈلنى ئەيلە پاك،
بولمە سەرگەش ئوت كەبى تۇتقىل ھەمىشە ۋەزئى خاك،
ئەل ئازا رەسۋالىغ ئىزھار ئەت ياقاڭنى ئەيلە چاك،
چەك سەھەرلەر ياد ئېتىپ يارىڭنى ئاھى دەردناك،
ئاشنادىن قاچ يىراق يىگانەدىن بىگانە بول.

ئىستەمە ھەرگىز بۇ ۋەيرانخانەدىن ئەسبابى گەنج،
گەنج تەھسىلدە باغرىڭ قان قىلىپ كۆپ چەكمە رەنج،
① ....
② ....

ئۆز كۆڭۈل ئەھلى تەمەننادىن قەلەندەرگە قوشۇل،
قاچ زەلالەت چەيلىدىن بىر ياخشى رەھبەرگە قوشۇل،
ئىشقى سادىق بىرلە بىرزۇلفي مۇئەنبەرگە قوشۇل،
ھاسىل ئەت ئوتلۇغ نەفەس ئاندىن سەمەندەرگە قوشۇل،
رىندىيۇ بىباك ئولۇپ ئالەم ئارا ئەفسانە بول.

بولماغىل غافىل فەلەكنىڭ كەيدىدىن، ئەي بىخەبەر،
مالۇ دۇنيا قەيدىغە بەند ئولمە ھەرگىز قىل ھەزەر،

①، ② ئەسلى قول يازمىدا مۇشۇ ئورۇندىكى سەككىز مىسرا پەرمۇدە بولغان.

مەئرىفەت نەخلىغە سۇ بەرگىل سائادەت تاپ سەھەر،
خىرقە كەي ئىگنىڭگە، ھىممەتدىن بىلىڭگە تاق كەمەر،
خانىمان تەرك ئەيلە ھۇ دەپ ساكىنى مەيخانە بول.

بولمە ئۇششاق سۆز، مەقالاتى ھەقىقەتدىن گەپ ئۇر،
قايدە بولساڭ قىسسەئى ئەھلى مۇھەببەتدىن گەپ ئۇر،
راھەتى جاۋىد ھاسىل قىل مۇشەققەتدىن گەپ ئۇر،
ھەر قايان باقساڭ ھۇسۇلى ئەينى ئىبرەتدىن گەپ ئۇر،
كەچ ئىمارەتدىن مۇقىمى ۋادىئى ۋەيرانە بول.

رىزق ئۈچۈن قىلمە كۆڭۈل لەۋھىنى ھەسرەتدىن خەراش،
ئەيب ئېرۇر ئەھلى خىرەددىن ئەل بىلە قىلماق تالاش،
قىلمە ئەقلۇ ئىلمىنى ھەرگىزكى ئەسبابى مەئاش،
مۇبتەلايى فاقە بولدۇم دەپ كۆزۈڭگە ئالمە ياش،
لازىم ئەتمە مىھنەتى بىھۇدەنى رىندانە بول.

ئەيلە ئىشرەت ئۇمر باغىنىڭ گۇلى چۇن تازەدۇر،
بادە رەڭگى زەئفىران مەڭزىڭگە گويا غازەدۇر،
سىنۇ سالىڭ كۈنلەرى ئەفئالىڭە ئەندازەدۇر،
خەم قەدىڭ، ناقىس، تۈگەنگەن ئۇمرىڭە خەميازەدۇر،
بولمە خاتۇندەك يۈرەكسىز، ئەر كەبى مەردانە بول.

5

تاكى باش چەكتى جەمالۇ قامەتىڭ ئالەم ئارا،
بولدى پەيدا ئىشق ئاشۇبى ھەمە ئادەم ئارا،
قالدى ئەربابى كۆڭۈل غەم دەشتىدە ماتەم ئارا،
قالسە تاڭ يوق، ئەي پەرى پەيكەر، كۆڭۈللەر غەم ئارا،
مۇبتەلا كۆرگەچ ئۆزىن ئول زۇلفى پىچۇ خەم ئارا.

بولدى لەئلىڭ شەۋقىدىن كەۋنەين ئارا كۆپ شورۇ شەر،
تۈشتى سەۋداغە ۋىسالىڭ بەيئىدىن جىننۇ بەشەر،
مەسجىدۇ مەيخانە ئىچرە سەندىن ئىستەرلەر خەبەر،
ھەسرەتىڭدىن، ئاھكىم، ئاشىقغە قان بولدى جىگەر،
ھېچ كۆز يوقكىم فىراقىڭدىن ئەمەسدۇر نەم ئارا.

چۈن كۆرۈپ ھۆسنۈڭنى كۆڭلۈمنىڭ مەجالى قالمادى،
ئەرزى ھال ئەيلەرگە، ئەي گۈلچېھرە، ھالى قالمادى،
كۆيدۈرۈپ ھەجرىڭ سەمۇمى پەرۇ بالى قىلمادى،
.... ①
بىر يۈرەك يەڭلىغكى قان بولدى شەرابى سەم ئارا.

چەكتى جانىم ھەرزەمان ھەجرىڭدە بىھەد رەنجۇ دەرد،
بولدى جىسمىم تەۋسەنىڭ ئۆتكەندە قوغلاپ خاكۇ گەرد،
يوق ئەجەب بولدۇم دېسەم ئاشىقلارىڭ ساندا فەرد،
بولماغاي فەرھاد ئىلە مەجنۇن ماڭا چۈن ھەمنەۋەرد،
بولسە تاڭ يوق ھۆرمەتىم بەشرى بىلە ئەدھەم ئارا.

چۈنكى بولدۇم ئىشق دەشتىدە قۇلۇندەك بەد ئىنان،
قالمادى جانىمدا ۋەسلىڭ شەۋقىدىن بىر دەم ئەمان،
بولدى ھالىم، ئەي پەرى، ھەجرىڭدە كۈن كۈندىن يامان،
زەئىفدىن جىسمىم قەلەمنىڭ نالىدۇر چېھرەم سامان،
ئېئتىبارىم قالمادى بىگانەۋۇ مەھرەم ئارا.

تاقەتىم تاق ئولدى، ئەي مەھۋەش، فىراقىڭدىن مېنىڭ،
ئېردى دائىم قۇۋۋەتىم يۈرمەكدە ساقىڭدىن مېنىڭ،
بولدى خەم قەددىم كەماندەك فىكرى تاقىڭدىن مېنىڭ،
مەتلەبىم نۇش ئېردى لەب ئاتلىغ بۇلاقىڭدىن مېنىڭ،
ھېچ ھاجى قالماغاي مەن تەشنەدەك زەمزەم ئارا.

ياد ئېتىپ قەددىڭنى ھەردەمكىم چېكەرمەن ئاھنى،
تىرە ئەيلەر دۇدى ئاھىمنىڭ غۇبارى ماھنى،
كىمگە ئىزھار ئەيلەيىن ئەمدى غەمى جانگاھنى،
ئەيلەيەلمەن فەرق كۆرگەندە گەداۋۇ شاھنى،
بولدى مەجنۇن ئات ماڭا بۇ ۋەجھىدىن ھەمدەم ئارا.

ئەي پەرى، گۈلشەننى سەير ئەتتىم سېنى ئىستەپ بۇ كۈن،
تاپماغاچ بولدى ئۆلۈمنىڭ ئۇيقۇسى گويا پۇ تۈن،
ئۆرلەدى كۆككە بۇلۇتلاردەك دىماغىمدىن تۈتۈن،

① ئەسلى قول يازمىدا بىر مىسرا كۆچۈرۈلمەي قالغان.

قالمادى، ناقىس، كوڭۇل فۇرقەتدە شۇ پولغاچ پۇتۇن.
بەرگى گۇلدەككىم ئىزىلمىشدۇر قالىپ شەبنەم ئارا.

رۇبائىلار

1

ئول خالىقى ئەفلاكغە يۈز ھەمدۇ سەنا،
كىم بەردى قۇياش جىرمىغە ھەر كۇندە زىيا.
خەلق ئەتتى مەلەك بىرلە بەشەر قۇدرەتىدىن،
يوق كىمسەگە ھەدكىم دېگەي ئول چۇنۇ چەرا.

2

ئەمان ئىستەسەڭ سۆزنى ئاز ئەيلەگىل،
لەبىڭنى تىكىپ قىشنى ياز ئەيلەگىل.
دىلىمغە دېسەڭ يەتمىسۇن گەردى رەنج،
نىيەتنى تۈزۈپ دىلنى ساز ئەيلەگىل.

3

خىرەددىن ئەمەس ئەلگە بولماق يامان،
مۇۋاسانى تۇت ئىستەسەڭ گەر ئەمان.
ھەۋادىسكى مەخلۇق ئىرۇر گەرچە ئول،
ئۆزۈڭ خاھلاماي كەلتۇرەلمەس زەمان.

قىتئەلەر

1

بار ئىردى موللا ئاتلىغ رو سىيائى،
ھەقىقەتدە ئىشەكدىن ئىردى جاھىل.
قولىدا سۇبھە ئىردى ئاغزىدا ۋىرد،
ئەزازىلدىن قاتىغراق ئىردى غافىل.
ھەرامۇ شۇبھەنى ئىرسى ئەتادەك،
بىلۇر ئىردى ۋەلى ئەل ئىچرە ئامىل.

سانار ئېردى ئۆزىنى يانى ھاتەم،
ئەدى قارۇنغە ئەمما پىرى كامىل.
تەفەررۇس بىرلە بىلمەك بولدى لازىم،
ئەگەرچە بۇمەزەممەت كوپكە شامىل.
مۇنىگدەك ئادەمىينىڭ ئېئتىبارى،
ئەجەب، يوق بولمەسە، ئەي ساھىبى دىل.

2

(قىتئات ۋە تەۋارىخ)

راك ئىلە چەببەياد داغى سىگاھ،
بىر تۈزۈپ قىلماغىل ھەزەر ھەرگىز.
داغى ئۇششاق ئىلە بەياد ئايتۇر،
قاچمە، ئەي چارگەھ ـ نەۋا، ھەرگىز.
پەنجەگەھۇ نىش ئاۋەرەك تۈزسەڭ،
بارمۇ ئۆز ھالىدىن غەنا ھەرگىز.
كىم ئەجەم مۇلكىنى ئىراق دېسۇن،
قىلمايىن ئۆزلۈكىن فەنا ھەرگىز.

3

ئەي كۆڭۈل، ئەيلەمە ھەۋايى ۋىسال،
ۋەسلىنىڭ بائىسى ئۈزۈلمەك ئېرۇر،
گەرچە مەيخانەدە بۇزۇق كۆپدۇر،
بارچەغە مۇددەئا تۈزۈلمەك ئېرۇر.
چەكتى ئاشىق كۆڭۈل فىغان بىلە ئاھ،
ئاقىبەت مەي كەبى سۈزۈلمەك ئېرۇر.

4

دېدى بايغە بىر قەرى مادە ئات:
«يوق ئولدى قولۇڭدا مېنىڭ تايلىقىم،
بۇ يەڭلىغ خىساسەتكى ۋەزئىڭدەدۇر،
قالۇر سەندە توختاپ ھەمە ئايلىقىم.»

خۇدا نەزدىدە بىشەك ئەفزەل ئېرۇر،
سېنىڭ بايلىقىڭدىن مېنىڭ بايلىقىم».

5

دېدى بىر قەرى سۇفىغە بىر مۇشۇك:
«كى ھىممەت يوقىدىن بولۇپسەن قاشاق.
ئاقاردى باشىڭ كەمبەغەللىك بىلە،
ماڭا بەرمەدىڭ باش تېرىپ، بىر باشاق.
ئىچىڭ قاپقارادۇر تاشىڭ ئاق سېنىڭ،
تاش ئاق ئىستەسەڭ مەندە ھەم بار تاشاق».

6

بار ئېردى بۇزۇغ بىر قەرى ئىلگەرى،
زىمىستان كەبى سۆزلەرى كۆپ ساۋۇق.
قىلىپ بىر كۈنى كارى ناشەرئىنى،
خالا سارى باردىكى، ئەيدى تاۋۇق:
«كى ئەي بىسەئادەت، ئاقارمىش باشىڭ،
تىق ئەمدى ... غە بولۇپ تۇك ماۇق».

7

دېدى بىر ئىتى بىر قاتىغ بايغە،
«كى ئەي كۆڭلى بىرەھم، باغرى تۆمۈر.
بۇ يۇندىكى بەردىڭ مىننەت ئەيلەپ ماڭا،
ئىچىڭ ئاغرىسە كەل كۆتەرىپ سۆمۈر.
كۆمۈردەك كۆيۈك ناننى بەردىڭ [ماڭا]،
ئەگەر مىننەت ئەتسەڭ ئۆزۈڭئوق كۆمۈر».

8

دېدى بىر ئىنەك بىر بەخىل بايغە؛
«كى ئىچتىنىڭ سۈتۈمنى ساغىپ ساقلاتىپ.
نە ھاجەت ساڭا مۇنچە ئاقساقلاماق،

مىنى ئاچ قويۇپ ئاچقە ئاق ساقلاتىپ،
چاي ئاقلاپ ئىچىپ قەدرىمە يەتمەدىڭ،
لەبىڭنى شوراپ ئەلگە مايماقلاتىپ».

9

(قىتئە فىتتەئرىخ)

تەرىقەت بىيىشەسىنىڭ سەيد جويى،
دىمىش ئەيسا خەلىفە ئەهلى تەهقىق.
سۇرۇشى غەيبدىن چۇن يەتتى قۇ ـ قۇ،
يۈز ئۇردى شەھ سارىغە قىلدى تەسدىق.
خىرەد تەئرىخ پەرۋازىغە ئىردى،
هىساب ئەت، ئەي بەرادەر، هەرفى «ئاغرىق.»①

10

(قىتئە فىتتەئرىخ)

ئاساسى كاخ فەقرۇ ئادەمىيەت،
ئىدى مەملۇقدا هاجى ناسىرىددىن.
مۇهىببى ئەهلى، دىل مۇشتاقى، ئىهسان،
مۇئمىنۇ مۇشفىقى ئەربابى تەلقىن.
ئىشتتى چۇن نىدائى رىهلەتىنى،
تەۋەققۇفسىز ئاتىنى ئەيلەدى زىن.

11

(قىتئە فىلمۇزەممەتى)

بار ئىدى بىر بەرادەرى دىلكەش،
ئاتى ئىردى ئەل ئىچرە موللائەئزەم.
سۇهبەتى غەم فەزا هەمىشە ئانىڭ،
نۇكتەسى هەم تىلسىمدەك مەدغەم.
هەرنىچە هاسىل ئولسە مال ئىلە فۇل،
دەر ئىدى، «ئۇشبۇ كۈندە خەرجىم كەم».

① «ئاغرىق» سۆزى ئەبجەد هىسابى بويىچە هىجرىيە 1311 ـ (مىلادىيە 1893 ـ) يىلنى كۆرسىتىدۇ.

ئەھلى مەئنى دەر ئېردى بۇ سۆزگە:
«مەرھەبا، يا ئەخى، سەدەقتە نەئەم».

12

(قىتئە فىلمۇزەممەتى)

بار ئىدى بىر شىرىكى ئەسرۇ فەھىم،
نەھۋۇ مەنتىق ئۇلۇمىغە دانا.
ئېردى ئاتى ئەل ئىچرە مۇللا ھەلىم،
لېك ئېردى غەزەبدە بىھەمتا.
ئادەتى سەھۋ ئىدى ئۇنۇتماق ئىلە،
قىلسە ھەر ئادەمى مۇرۇۋۋەت ئاڭا.
بىلمەس ئېردى ئۆزىدىن ئۆزگەنى ھەم،
مەنفەئەت ۋەقتىيۇ مەئىشەت ئارا.

13

(قىتئە فىتتەئرىخ)

ئەقلەمى شەرئېسىدە بىمۇختار،
ئېردى بۇ ئەسر ئاراكى سەئدۇللاھ.
مەرجەئىي خاسۇ ئامى ئەھلى دىيار،
ئۇلەما فىرقەسىگە دەۋلەتخاھ.
فۇقەرا فەرۋەرۇ غەرىبى نەۋاز،
مۇھسىنۇ مۇتتەقىئى ھەشر ئاگاھ.
رېھلەت ئەتتى جەھانى فانىدىن،
بارچەدىن ئۆرلەدى فەلەك سارى ئاھ.

فىلمەرسىيە

بار ئىدى داۋۇد دەپ مۇلك ئارا بىر ئادەمى،
تەڭرى ئەتاسى بىلە يوق ئىدى ئەسلا كەمى.
بىر ئوغۇل ئېردى ئاڭا زاھىد ئاتالغان ئاتى،
جانىغە قۇۋۋەت ئىدى كۆڭلىگە ھەم پەرچۇمى.
چېھرەسى خۇرشىددەك بارچە جەھانغە يورۇغ،

سۆزلەسە ئاغزى سۈيى ھار ئىدى بىر زەمزەمى.
ھەزرەتى فەييازى ئاڭا ئىلمىنى ئەيلەپ ئەتا،
خۇلق ئىلە ئادابىنىڭ ئېردىكى كۆپ مەھرەمى.
كىچەۋۇ كۈندۈز ئارا يادىغە كەلمەي خەتا،
مۇنسى ئەيلەپ ئاتا بۇ بولۇپ ھەم ھەمدەمى.
ئاتا رىزاسى بىلە تاغ سارى بولدى رەۋان،
يوق ئىدى ئەسلا ئانىڭ خىزمەت ئىشىدىن رەمى.
ئاھكى، چەرخى زەبۇن كىمسەگە بەرمەس ئەمان،
ھەر نېچە بولسە ئەگەر كۆڭلى ئىچىدە غەمى.
باردى قىزىل باغ ئارا، قوي كەبى يايلاغ ئارا،
ئۇردى تۇتەكلەر ئاڭا مۇنقەتىئ ئولدى دەمى.
يەئنى قەزايى ئەزەل بىر كۈنى قىلدى كەسەل،
يەتتى باشىغە ئەجەل جانىنى چىقاردى فەمى.
قوپتى فىغانى خۇرۇش ئەيلەدى غەۋغاۋۇ جۇش،
تاغ ئېلى بولدى خامۇش ئاقتى كۆزىدىن نەمى.
گۇل كەبى تەننى ئالىپ كەلدى شەھەرگە يېتىپ،
بارچەنىڭ ئەقلى كېتىپ ئۇردى تەئەججۇپ بەمى.
ماتەمى بولدى، ھەمە يىغلادى بىھەد ئاڭا،
چارەئى جەمشىد يوق سىنسە چۇ جامى جەمى.
بەردى تەسەللى بەسى يىغلامە ئوغلۇڭغە دەپ،
قايدا تۇرالغاي تىرىك قالماسە رىزقۇ يەمى.
بارچە نەمازىن ئوقۇپ ياندى يەرىدە قويۇپ،
دېدى ئاتاغە تۇرۇپ يىغلامە ئەمدى سەمى.
تەڭرىگە قىلمە گىلەھ، دېمە بۇ قايداغ بەلەھ،
بارچەدىن ئوبدان نېمە ھۇكمىغە گەردەن خەمى.
كۆر، قەنى ئادەم ئاتا، ۋەي قەنى ھەۋۋا ئانا؟
ئەيلە بالاڭغە دۇئا، ئەيلەمە كۆزنى ئەمى.

× ×

بۇ گۇلزار ئىچرە ئىش ھەرگىز يىغىدەك دىلفەرىب ئېرمەس①،
ئەگەر يوق بولسە يامغۇر ھەم دېگىل شەبنەم مەكانىدۇر.
مۇقىمى دەشتى ئۇلفەت بول ئاياغ ئۈز ئۆز مەكانىڭدا،

① بۇ شېئىر پارچە قەغەزگە يېزىلغان بولۇپ، قول يازمىنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويۇلغان.

کی تولغاي نەشئەدىن جامىڭ مەكان زەمزەم مەكانىدۇر.
بىنا سۇ ئۆزرە قىلغاننى ھەماقەت دەپ بىرۇر دەشنام،
ئۆزى ئەيلەر ئىمارەتلەر بىلۇر قۇلزەم مەكانىدۇر.
كۆرۈنگەن يارى ھەمشەكلىڭ ھەقىقەتدە ئىرۇر دۇشمەن،
كۆزۈڭ ئاچماي كۆرۈپ دەرسەن جەھان ھەمدەم مەكانىدۇر.
جەراھەتخانەدۇر ئالەم كۆڭۈل يوقكىم ئەمەس غەمكىن،
نە غافىلسەن دىدىڭ ئانى يەنە مەرھەم مەكانىدۇر.

× ×

مەي تۇت، ئەي ساقىئى گۇلچىھرە، دەما ـ دەم گەھ ماگا①.
كىم غەمىگدىن بۇ كىچە بولدى جاھان باغى قارا.
(تۈگىدى)

(بېشى 179 ـ بەتتە)

ــ ماۋۇ ساختىپەزنىڭ مال ـ دۇنياسىنى ئېلىۋېلىپ، ئۇنى ئىلىم ئۆگىنىشكە سەرپ قىلايلى، ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

مەككار بىلەن ھوشسىز ئىشان مال ـ دۇنيالىرىنى يىغىپ مېڭىشقا تەييارلانغاندا باللار ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپتۇ. ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېيتىشقا مەجبۇرلاپتۇ.

ھوشسىز ئىشان ئەھۋالنىڭ يامانلاشقانلىقىنى پەملەپ، سىرنى ئاشكارىلاپتۇ.

ــ مەن بىگۇناھ، ھەممە ئىشنى ماگا ئاشۇ ئۆگەتتى، ــ دەپ مەككارنى پاش قىپتۇ.

ئۇلار مەككارنىڭ جاجىسىنى بېرىپ ئىككىنچى كىشىلەرنى ئالدىماسلىققا ۋەدە ئاپتۇ. ھوشسىز ئىشانغا دۇنيانىڭ ئۇچتىن بىرىنى بېرىپ يۇرتىغا يولغا سېلىپ قويۇپتۇ، ئۇ يۇرتىغا بېرىپ كىشىلەر بىلەن ئوبدان چىقىشىپ، ياخشى ئىشلەپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى قارىقاش جايتېرەك يېزىسىدىن: ئەخمەت داموللام
رەتلىگۈچى: ئابدۇللا مەجنۇن

① بۇ ئىككى مىسرا ئەسلى قول يازمىدا غەزەللەر قاتارىدا بېرىلگەن بولۇپ، ئاخىرى يوقالغان.

مېۋىلەر ۋەسپى

ئەخمەتشا قارىقاشى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: غۇجەخمەت يۇنۇس

تەھرىر ئىلاۋىسى:

«مېۋىلەر ۋەسپى» ناملىق بۇ ئەسەر خوتەن «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىدا «مېۋىلەر مۇنازىرىسى» دېگەن سەرلەۋھە بىلەن بىر قېتىم ئېلان قىلىنغانىدى. بۇ قېتىم بۇ ئەسەرنىڭ يەنە بىر قول يازمىسى غۇلجىدىن تېپىلدى. بۇ ئىككى خىل نۇسخىدا مىسرالارنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ۋە باشقا جەھەتلەردە بەزى پەرقلەر بولغاندىن باشقا، ئەسەرنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى، قۇرۇلمىسى ۋە مىسرالىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئوخشاش. شۇڭا بۇ قېتىم بۇ ئەسەرنى يۇقىرىقى ئىككى نۇسخىغا ئاساسەن تولۇقلاپ قايتا ئېلان قىلدۇق.

ئىشىتىڭلار ھېكايە ئەي ياران،
مېۋەلەر ۋەسفىنى قىلاي ئەئيان.
باغ ئارا ناگەھان نەزەر قىلدىم،
ماجەراسىن كۆرۈپ ھەزەر قىلدىم،
مېۋەلەر بىر-بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ،
جەڭ مەيدانىنى ئەجەب قۇرۇشۇپ.
قىلادۇر ئۆز-ئۆزىنى يەئرىفات،
ئۆزىدىن ئۆزگەلەرنى قىلدى ئۇيات.
ئەۋۋەل ئايدىكى ئۈجمە: «ئەفزەل مەن،
نە ئۈچۈنكىم بارىدىن ئەۋۋەل مەن.
مەن پىشۇرمەن بەھار ۋەقتىدە،
مېنى يەر خەلق نەھار ۋەقتىدە.
ئاشى يوقلار مېنى غىزا قىلدى،
ھەمە ئەللەر ئاياغىمغە يىقىلدى.
كىردىم ئەلنىڭ جان ئاراسىغە،
يوقسىز ئەل يەر مېنى غىزاسىغە.
مېۋەلەر ئىچرە مەندۇرمەن ئەفزۇن،
ماڭا شاگىرت ۋامىقۇ مەجنۇن.»
ئۈجمە سۆزلەپ كېتىپ ئۇشبۇ سائەت،
كى ئۆرۈكلەرغە يەتتىلەر نەۋبەت.
ئۆرۈك ئايتۇر كېلىپ: «ئەي ئۈجمە،
تولا ھەددىن زىيادە لاپ ئۇرمە.
سېنى ئەي ئۈجمە، ئىت-ئېشەكلەر يەر،
مەن ھەم بولماغاچ زەرۇر سېنى يەر.
يەنە ھەم يەر سېنى غەرىبۇ گەدا،
بولادۇر تۆشكەنىڭ ئېشەككە غىزا.
تېپەدۇر غەرىبلەر ئاياغى بىلەن،
ئۇرادۇرلار باشىڭغە تاياقى بىلەن.
يەنە ھەم يەر سېنى قۇشقاچلار،
كى زەرۇرەتدىن يەر سېنى ئاچلار.
ھەمەدىن ئىلگەرى بولۇرسەن خەزان،
بىر زەمان سەندە يوقتۇر ھەرگىز ئەمان»
ئۈجمەلەرنى ئۆرۈك ئۇيات ئەتتى،
بۇ سۆزى بىرلە بەلكى مات ئەتتى.
ئۆرۈك ئەمدى بۇ سۆزلەرىن تاشلاپ،
ئۆزىنىڭ ياخشى ۋەسفىنى باشلاپ:

«ئالەم ئىچرە يۈزۈم چىرايلىقتۇر،
ئول سەبەپتىن ھەمە ئەل ئاشىقتۇر.
بۇ جەھان ئىچرە مەندۇرمەن ئەفزۇن،
ماڭا شاگرىت ۋامىقۇ مەجنۇن.
دېدىلەر: ئىشقىسىز مىسالى كېسەك،
ئىشقى يوق بولسا ھەر كىشىكى ئېشەك.
ھەر زەمانىكى غورا بولسا ئۆرۈك،
بۇلادۇر يېگەلى جەۋانلار سۆزۈك.
مەندۇرمەن باغ ئارا ئىچىمدە مەغىز،
بارمۇ ئالەمدە مەغىزدەك لەزىز.
قىلاي ئەمدى سۆزۈمنى قىسقا تەمام،
قىلماسۇن ئەيب چۈنكى خاسۇ ئام.
ئەيبدۇر قىسسەنى ئۇزۇن ئەتكەن،
ئۆزىدىن ئۆزگەنى فۇزۇن ئەتكەن.»
بۇ ئۆرۈكنىڭ ھېكايەتىن ئىشىتىپ،
يۈگۈرۈپ كەلدى ئالمالار يېتىشىپ.
ئالما ئاچچىغلاشىپ ئۆرۈك بىرلەن،
ماجەرا قىلدى ئەجەب سۆز بىرلەن.
ئالما ئايدىكى: «ئەي ئۆرۈك مېھنەت،
سارغايىپسەن تولا چېكىپ زەخمەت.
ئەي ئۆرۈكلەر ھەمە بولۇپسەن ئاغرىق،
ئاغرىقىڭ بولۇپتۇر ئەجەب قاتتىق.
ئاغرىقىڭ شىددەتىدىن جۆيلۈپسەن،
ئەمدى ھالىڭ بۇ بولسا ئۆلەرسەن.
ساق بولسا بۇ سۆزلەرنى سۆزلەرمۇ،
ئۆزىگە يۈز ئەلەمنى كۆزلەرمۇ.
مەغزى بار دەپ بەئىزەسىن چاقسە،
چىقادۇر قۇرۇق پۈچەك ئىچىن باقسە.
مەغزى چىقسە ئالىپ ئاغىزغا سالۇر،
زەھەر ئىكەن، دەپ تۆبەن باقىپ تۆكەرۇر...»
ئالما بىر نەچچە ماجەرالاشىپ،
بۇ ئۆرۈكلەرگە بولدىلەر غالىب.
ئالما ئەمدى سۆزىن ئەيان ئېتەدۇر،
ياخشى ۋەسفىنى بەيان ئېتەدۇر.
ئالما ئايدىكى: «مەندۇرمەن مەھبۇب،
بارمۇ ئەسلا چەمەندە مەندەك خۇپ.
مەندۇرمەن بارچە مېۋەلەر شاھى،
جۇملە دەريا - ئاسمانىنىڭ ماھى.
مەندۇرمەن باغ ئارا تەخى خۇبان،
بىر يۈزۈم شوخدۇر، بىر يۈزۈم تابان.
بارمۇ ئالەمدە مەن كەبى خۇشخۇي،
پۇراسە، يىلداسە بېرۇرمەن خۇشبۇي.
«ئالما» دەپ تۇرسالار ئالۇر قويماس،
تىش قەماغۇنچە يېسەلەر تويماس.
ياخشىلار ئولتۇرۇپ مېنى يىلداپ،
تۇتۇشۇپ بىرى بىرىگە تاشلاپ.
ئارزۇلۇقتۇر ماڭا بۇ ئەھلى جەھان،
تۇتۇشۇپ بىر - بىرىسىگە قىزۇ جەۋان.
يوقتۇرۇر مەندەك ئەزىز، ھۇرمەتلىك،
يېگەلى ھەم لەزىز - لەززەتلىك.
يېسە ھەركىم بۇ لەززەتىم بىرلەن،
پۇر بولۇر ئاغزى شەربەتىم بىرلەن.»
ئالما ۋەسفىنى چۇن تەمام ئەتتى،
شاھ شاپتالۇغە خەبەر يەتتى.
ئىشىتىپ تۇرالمادى پايلاپ،
كەلدى جەڭ قىلغالى چېرىك باشلاپ.
دېدى شاپتالۇ: «مەندۇرمەن ئەئلا،
لەززەتىمنىڭ ھېسابى يوق ئەسلا.»
دېدى شاپتالۇ: «ئەي زەئىف ئالما،
سەن كەبى يەردە كۆپ ياتار چالما.
نە يۈزۈڭ بىرلە بىزگە سۆزلەرسەن،
يۈز ئەلەمنى ئۆزۈڭگە كۆزلەرسەن.
«ئالما» دەپ بار ئاتىڭ ئۆزۈڭ بىرلە،
سېنى كىم ئالسۇن بۇ سۆزۈڭ بىرلە.
نەسىفەت بىرلە ئۆزنى ياد ئېتەدۇر،
مەن تۇرۇپ ئالمانى يېگەن كىمدۇر.
يېسە ھەم تازا پىشقانىڭنى يەر،
سەن پىشماستىن بۇرۇن قۇرۇتلار يەر.
قورساقى ئاغرىبان بولۇر بىمار،
سېنى ھەركىم يېسە سوغى ئاشار.

يەنە ھەم يەر سىنى كىچىك بالالەر،
مەن بەھەم بولماغاچ زەرۇر سىنى يەر.
سىنى يىسە بولۇر ئاغىز ئاچچىق،
سوغى ئەفزۇن بولۇپ، بولۇر ئاغرىق.
مۇنچە لاپ ئۇرماغىل ئۇزاردى سۆزۈڭ،
تولا سۆز قىلغانىڭدىن قىزاردى يۈزۈڭ.
ئۆزۈڭ ئاچچىغ ئۈچۈن سۆزۈڭ مۇنداغ،
مۇنداغىڭنىڭ جەزاسى ھەم شۇنداغ.
قىلاي ئەمدى سۆزۈمنى قىسقا تەمام،
قىلماسۇن ئەيىب چۈنكى خاس ئىلە ئام».
دېدى شاپتالۇ: «مەندۇرمەن ئەئلا،
لەززەتىمنىڭ ھېسابى يوق ئەسلا.
يوقتۇر مەندەك ئەزىز، ھۇرمەتلىك،
يېگەلى ھەم لەزىز-لەززەتلىك.
يىسە ھەركىم بۇ لەززەتىم بىرلەن،
پۇر بولۇر ئاغزى شەربەتىم بىرلەن.
مېنى يەر ھەركىشى نەچەند يەردە،
بىر يىسە ياد ئېتەر تۈمەن يەردە.
ياخشىلار كۆرسەلەر مېنى تۈشىدە،
تۇتادۇر ئەرتەسى قوپۇپ رۇزە..»
قىلدى شاپتالۇ بۇ ئۇرۇشنى ئەدا،
ئاخىرى ئالمالارغە بولدى ئىزا.
چۈن ياڭاق بۇ ھېكايەنى ئىشىتىپ،
ماجەرا ئەيلەدى شول زەمان كېلىپ.
ياڭاق ئايدىكى: «ئەي يۈزى تۈكلۈك،
گەر سۆزۈڭ شۇ بولسا سۆزلەمە شۈك.
يۈزى تۈك بىھەياۋۇ شەرمەندە،
مەن بىلەن جەڭ قىلۇرغە نەھەد سەندە.
ھەركىم يىسە بەش-ئالتە شاپتالۇ،
ئەزىم بولماس ئاڭا، بولۇر ئاغۇ.
تۈك باسىپتۇ يۈزۈڭنى ئەي ھەيۋان،
سەن كەبى يوق جەھاندا جانى قۇرغان.
ئۇنۇتۇپ بەئزى يانچۇقىغە سالۇر،
ئېزىلىپ، مالچايىپ ئىگىن بۇلغانۇر.»
ماجەرانى تۈگەتتى ئەمدى ياڭاق،
ئۆزىنىڭ تەئرىفىغە ئاچتى تاماق.
ياڭاق ئايدىكى: «مەندۇرمەن دىلدار،
قىز-جەۋانلار مېنى ئالىپ ئوينار.
تۇھفە ئەيلەر مېنى يىراق يەرگە،
غەم يېمەسمەن ئۇرسالار يەرگە.
سورسالار ھەر كىشى ئاتىمدۇر ياڭاق،
يەي دېسەڭ مەغزىمنى تاش بىرلە چاق.
مەغزى شىرىن مېۋەسى ئىچىمدە تولا،
جۇملە ئاغرىقلا مەن بولۇرمەن دەۋا.
ھەر كىشىنىڭ ياراسى قىلسە ئەلەم،
چاپار ئېزىپ ياڭاق بىلەن مەرھەم.»
ئىشىتىپ بۇ ھېكايەلەرنى ئانار،
قىزارىپ كەلدىلەر يۈزى گۇلنار.
تېرىكىپ قالمادىكى ھېچ ھالى،
ئەقلى-ھۇشى نە پەھم-ئىدراكى.
كېلىبان ھۇشىغە ئۇشول سائەت،
ماجەرا قىلغالى ئول سائەت.
ئانار ئەمدى قىلىپ ياڭاق بىلە جەڭ،
سۆزى بىرلە ياڭاقنى ئەيلەدى تەڭ.
ئانار ئايدىكى: ئەي قاراقچى ياڭاق،
سىفەتىڭنى بەيان ئېتىپ ماڭا باق.
يالاڭاچلاپ سېنىڭ تېرەڭنى سويۇپ،
سالادۇرلەر ئۆگزەگە يايىپ قۇرۇتۇپ.
سەن ياڭاقتىن ئەگەر تاپار بولسە،
چاقادۇرلەر ئۇشۇقچە تاش بولسە.
چاقادۇر ھەر كىشى سېنى چاق-چاق،
ئايرىلۇرسەن ھەر ئۇرسالار ۋاق-ۋاق.»
ماجەرانى تۈگەتتى ئەمدى ئانار،
ئۆزىنى تەئرىف ئەيلەدى بىسيار:
«چۈن ئاناردەك يۈزى بولدى قىزىل،
كۆرگەن ئەل مۇڭا قىلىپ تەمسىل.
چۈنكى مۇنچە سەرىغ بولۇر رۇخسار،
ماڭا ئالما كېلىپ قاچان ئوخشار.
شىرنە-شەربەتلەر ئىچىمدە تولا،
جۇملە ئاغرىقلارغە بولۇرمەن دەۋا.

ياخشى ۋەسفىمنى داغى قىلدىم كام،
ئەيب ئېتەر سۆزۈمنى ئۇزۇن قىلسام.»
ئىشتىپ بۇ ھېكايەلەرنى چىلان،
كەلدىلەر سويلابان مىسالى يىلان.
چىلان ئايدىكى: «ئەي ئانار تەلبە،
بىزگە مۇنچە ئۆزۈڭنى ئۆتكەرمە.
قىلادۇر ھەركىشى سېنى پارە،
پارە قىلسا بولۇرسەن ئەۋۋارە.
قىزارىپسەن ۋەلېكىن ئەڭلىكتەك،
قارنىڭنى يېرىپ باقار قويدەك.
پارە قىلسا چىقار ئىچىڭدە ئۇرۇغ،
لاپ ئۇرۇپسەن كەبى قارنىڭ توق.»
چىلان ئامدى ئۇرۇشلاردىن تاشلاپ،
ئۆزىنىڭ ياخشى ۋەسفىنى باشلاپ.
چىلان ئايدىكى: «مەندۇرمەن سىماب،
جۇملە ئاغرىق دەۋاسىغە ئەسباب.
باقادۇر ھەركىشى مېنى دارۇ دەپ،
ئاغرىقىمدىن شىپا تاپارمەن دەپ.
مېنى يىغىپ يېسەلەر قىشۇ ياز،
ئىسسىغى ئاشسا مەن قىلۇرمەن ئاز.»
ئىشتىپ چۇن بىھى چىلان سۆزىنى،
ئالىپ ئاتتى دەرەختىدىن ئۆزىنى.
بىھى كەلدى ئۇشول زەمان يۈگۈرۈپ،
كى چىلانىنىڭ يۈزىگە جىق تۈكۈرۈپ.
دېدى: «ئەي بىھەياۋۇ شەرمەندە،
مەن بىلەن جەڭ قىلۇرغە نەھەد سەندە.
ساڭا كىم سۆزلەگىل دېدى سۆزنى،
ياخشى-يامان سۆزنى كىم ئۆرگەتمەكنى؟
نە يۈزۈڭ بىرلە مۇنچە سۆزلەرسەن،
بىز بىھىنى ئۆزۈڭگە كۆزلەرسەن.
شۇم ئاياغ، بىھەيا ئۇزاردى سۆزۈڭ،
مېۋەلەر سۆزلەگەندە سۆزلەمە ئۆزۈڭ.»
بىھى ئەمدىكى يىغدى بۇ سۆزنى،
تەئرىف ئەتمەككە تۇردى ئۆزىنى،
بىھى ئايدىكى: «مەندۇرمەن جانان،
باغ ئارا نازەنىن تەخى خۇبان.
قىلادۇر ئارزۇ مېنى ھەممە ئەل،
لەززەتىم مىسلى قەند، شەكەردۇر ئەسەل.
مەندۇرمەن بارچە مېۋەدىن ئەفزۇن،
ئەيب ئېتەر ياخشى ۋەسفىمنى قىلسام
ئۇزۇن».
ئىشتىپ نەشپۈتە بۇ غەلبەلەرنى،
يۈگۈرۈپ كەلدى ئۇرغالى ھەممەنى.
دېدىكىم: «مەن بولۇرمەن ئىززەتلىك،
يېگەلى ھەم لەزىزۇ لەززەتلىك.
يېسە ھەركىم بۇ لەززەتىم بىرلەن،
پۇر بولۇر ئاغزى شەربەتىم بىرلەن.
ماڭا چۇن يەتتى شاھلىق نەۋبەت،
ئۆزگەدە بارمۇ مەندەكى لەززەت.
بولسا ھەر كىمدە مەندەكى دانىش،
دارۇ دەپ ساقلايدۇر ياز ۋە قىش.»
سۆز تەمام قىلدى نەشپۈتە ئاخىر،
گەر جىنەستە تۇرۇپ ئىكەن ھازىر.
شول زەمان بۇ ھېكايەنى ئىشتىپ،
ماجەرا ئەيلەدى جىنەستە كېلىپ.
ئول جىنەستە ئېيتتى: «ئەي نادان،
بۇ دېگەن سۆزلەرىڭ بارى يالغان.
يەپ قۇرۇت قۇرساقىڭنى يارغان،
مەن چىرايلىق تۇرۇپ كىم غەلبە قىلغان.
نەشپۈتە، ئۆزۈڭ مېنى خوپ بىلەسەن،
مەن يوقۇمدا ئۆزۈڭنى خۇش قىلاسەن.»
ماجەرانى جىنەستە ئەدا قىلدى،
ياخشى ۋەسفىنى ئىبتىدا قىلدى:
«چەمەن ئىچرە بىھىشتى مەندۇرمەن،
مېۋەلەر ئىچرە ئۆزگە رەڭدۇرمەن.
ھەربىرىم گەۋھەرى يا مەرجان،
مېنى كۆرگەن كىشى قالۇر ھەيران.
كۆرۈشەر ھەر كىشى مېنى گەۋھەر،
ئىلكىگە ئالسا يەر مېنى جەۋھەر.»
بۇ ئۇرۇشلاردىن قاغۇنغا يەتتى خەبەر،

قاغۇن ئاڭلاپ ئۆزىگە قىلدى خەتەر.
كەلدى شىددەت بىلەن ئۇشول زەمان،
ماجەرا ئەيلەدى ئەجەب مەيدان.
قاغۇن ئايدىكى: «ئەي جىنەستەئى شۇم،
شۇملۇقۇڭ ئالەم ئەھلىغە مەئلۇم.
ئەي ھەرامزادە، بىھەيا ئاتاسىز،
مېنىڭ يوقۇمدىن يەرسېنى ئامالسىز.
ماڭا باق ئەي جىنەستە، ھالىڭغا قاراپ،
ھەركىم ئاغرىق بولۇرسېنى تولا يەپ.
ئەي قاراقچى جىنەستەئى يۇمۇلاق،
ساڭا ئوخشە قوتاندا جىقدۇر ماياق.
ئەي جىنەستە، تىلىڭنى يىغقىل ئۆزۈڭ،
كى ئۆزۈڭدىن زىيادە بولدى سۆزۈڭ.»
قاغۇن ئايدىكى: «مەندۇرمەن نېئمەت،
مېنى ھەر كىم يېسە تاپار راھەت.
بىر ئاتىمدۇر قاراقاش ئەركانى،
لەززەتىمنىڭ ئەسلا يوق تەڭى.
بىرىسى ناشەكەرى ئاق نەبات،
يېسەلەر مىسلى قەند، شەكەر، نەبات.
بىر ئاتىمدۇر مېنىڭ لەبلايى دېگەن،
لەززەتىمنى پادىشاھلار يېگەن.
بىر ئاتىمدۇر مېنىڭ بىشەك شىرىن،
لەززەتىم ئالەم ئەھلىگە تەئيىن.
بىر سىفاتىمىز بىزنىڭ تورلۇق جاغدا،
جاغدادەك مېۋە بارمۇدۇر باغدا.
يەيدۇر تىشلەپ چۇرۇقلاشىپ تىشلىق،
قىلادۇر جاغدانى يىغىپ قىشلىق.
خەلقىنىڭ ياخشىسى مېنى تېرىغان،
پىشقانىمنى يەر تىشى قېرىغان.
مېنى ھەركىم تېرىسە بولۇر فازىل،
تاڭلا جەننەتكە بولغۇسى ۋاسىل.
چۇنكى تاربۇز بىزنىڭ بەرادەرىمىز،
قانادۇر تەشنالىق مۇنى يېسەڭىز.
تاربۇز چوقۇر، لىبىك ئىچىدۇر گۈلنار،
ئانىڭ شەربەتى گوشتىدىن بىسيار.
ئۇسسىغان يېسەلەر نە راھەتدۇر،
شەربەتىن ئىچىسە ھەلاۋەتدۇر.
كەلتۈر ئالدىڭغە پارە قىل بىرىنى،
چىقار ئانىڭدىن بىر قازان شىرىنى.
بارمۇ ئالەمدە مەن كەبى مەھبۇب،
قانچە دەي پۇتمەس بۇ سىفاتىم كۆپ.
قاغۇنىنىڭ مۇنچە سۆزىنى ئاڭلاپ،
چۈشتى مەيدانىغا ئۆزۈم ساڭگىلاپ.
ئۆزۈم ئايدىكى: «ئەي قاغۇن قالتاق،
سېنى كىم يېسە ئاغزىدۇر شالتاق.
مۇشت بىلەن بەزىلەر باشىڭنى يارۇر،
كۆتىرىپ بەئزەن يەرگە راس سالۇر.
بىر قىلۇر تارقاپ مەينەت تۇرۇقۇڭ،
ئۆيىنى بۇلغايدۇ شاپاق، ئۇرۇغۇڭ.
چىقسا باش بۇرنۇڭ پىشساڭ ئىت يەيدۇ،
بۇ سىفاتىڭنى كىممۇ بىلمەيدۇ.
ئەل تېرەڭ سويۇپ قىلاشۇرلار قاق،
قورساقىڭنى يارۇر مۇزاي، توپاق.
پىشقانىڭ تۇرماسلەر ساپاقىدا،
خاملارىڭ قالۇر ئەل ئاياغىدا...»
ئۆزۈم شۇ يەڭلىغ قىلدى كۆپ ئۇرۇش،
ئايدى تەئرىفلەپ ئۆزىنى خۇرۇش:
«مەندۇرمەن مېۋە ئارا ئارزۇلۇق،
خۇش يېمەككە مەن ھەمەدىن تاتلۇق.
نازەنىندۇرمەن چەمەن ئىچىندە،
مەن كەبى بىرسى بارمۇ ئالەمدە.
شىرنە مەندىن بولۇپدۇرۇر پەيدا،
شىرنە ھالۋاغە ھەمەدۇر شەيدا.
مەن بۇ يەردە قىلاي سۆزۈمنى تەمام،
قىلمىسۇن يانا ئەيب خاس ۋە ئام...»
ئىشتىپ بۇ ھېكايەنى شول زەمان،
خۇرما كەلدىلەر قىلغالى مەيدان.
خۇرما ئايدىكى: «ئەي ئۆزۈم شۆك بول،
مەن تۇرۇپ خوجاڭ، ساڭا تەگمەس يول.
نەشقىڭ بىلە كۆپ ماجەرا قىلاسەن،

ھەددىن ئېشىپ يۈزۈڭ قاراقىلىسەن،
كۆمدۈر قىشتا يېشىڭنى تۇپراققە،
گەردەنىڭدىن ئاسارلار قازناقغە.
قىلادۇرلار ئۆزۈم، سۆيۈگىدە چاغىر،
چاغىر ئىچكەنىنىڭ گۇناھىدۇر ئاغىر،
شۇبۇ خۇسۇستا بولدى گەپ ئەفزۇن،
خۇرما بولدىلار جۇملەدىن فۇزۇن.
ئايدى ئۇ يانا: «مەنلا شاھدۇرمەن،
ھەمە بارچىغە ھەم پەناھدۇرمەن.
سورساڭ ئەسلىم بىھىشت باغىدۇر،
ھۆرمەتىم ئەنبىيا زەمانىدۇر.
مەندۇرمەن مېۋىلەر ئارا ناياب.
مېنى يەر ھەمە خەلايىق ئەلقاب.
مېنى يىغقانلار تاپتىلار ئىززەت،
ئاغرىقلار يېسە تاپتى ھەم سىھھەت،
قېنى ئېيتىشقىن، شۇنداق تۇرۇغلۇق،
كىمگە ئاشادۇر شاھلىق، ئۇلۇغلۇق؟»
ئاخىرى خۇرمانىڭ سۆزى ئۆتتى،
ھەممە مېۋە بۇ سۆزگە چىن پۈتتى.
بولدى خۇرما باش — جۇملەگە سۇلتان،
ئۆزگەسى بولدى تۇتقۇچى پەرمان.
خۇرما شاھ تۆرگە چىقىپ ئولتۇردى،
سۆزگە كىرمىگەن بولسا ئۆلتۇردى.

بارچە ھۆكمىدە تىزىلدىلەر سەپ-سەپ،
ھەر قايۇسىغە بۇيرىدى مەنسەپ:
قىلدى ئۆزىگە ئول ئۈزۈمنى ۋەزىر،
نەشپۈتە سايلاندى مەسلىھەتلە ئەمىر.
ھۆكمى سۇلتان بىھى بولدى ئىشىكئاغا،
بولدى شاپتالۇ جۇملەغە دورغا.
ئالماغە تەگدى مەنسەبى قازى،
بولدى ھەمە بۇ جۇملەغە رازى.
بولدى شول ۋەقدە ئانار مۇپتى،
ھەممەگە پەتۋا بەرگەلى چىقتى.
تەگدى قاغۇنغە مەنسەبى مىراب،
ئەيلەدى جۇملە تەشنانى سىراب.
يەنە قىلدى ئۆرۈكنى قازناقچى،
ئۈجمە بولدىكى شاھغە باغچى.
قىلدى ئىش ئۈستىگە چىلاننى باقاۋۇل،
قويدى دەرۋازاغە ياڭاقنى ياساۋۇل.
قىلدى جىنەستەنى شاھغە مەھرەم،
ئېيتادۇر سۆزنى شاھغە ھەردەم.
بولدى بۇ يەردە ماجەراسى تەمام،
ھەممەسى ئالدى غەلبەدىن ئارام.
بۇ ھېكايەتنى نەزىم قىلدى،
مېۋەلەر ۋەسفىنى ئەدا قىلدى.

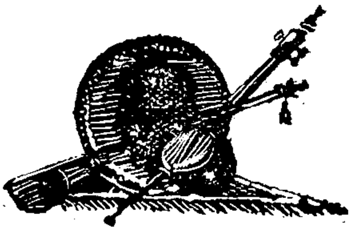

ھاپىز خارەزمى دىۋانىدىن

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: توختىنىياز قۇربان
ئابدۇللا مۇھەممەتئىمىن

بەلايى ئىشقدىن بولدى كۆزۈمنىڭ چەشمەسى دەريا،
ئەلىفتەك قەددىم ئول دەريانىڭ ئىچرە كۆرۈنۈر يەكتا.
قۇلمەن ئول جەۋانىنىڭكىم، ئانىڭ ئىشقى بىلە بولسە،
ئاچىلغان تازە گۇل يەڭلىغ شىكەستە پىرلەر بەرنا.
ئانىڭ قەددىغە قۇل ئېرۇر چەمەندە سەرۋى ئازادە،
ئانىڭ يۈزىنىغە جان بېرۇر گۇلىستاندە گۇلى رەئنا.
ئۇشۇل دىلدار قەددىنىغە بولا بىلمەس ئىدىم ئاشىق،
ۋەلې ئاشىق مېنى قىلمىشتۇرۇر بۇ ھىممەتى ۋالا.
جەمالۇ ھۇسنى ئەكسىندىن گۇلىستان يەڭلى خۇررەمدۇر،
ئانىڭ ھۇسنى جەھان ئاراسى تاكىم بولدى جان ئارا.
نېچە كىم سىررى ئىشقىنى كۆڭۈلنىڭ ئىچرە كىزلەرمەن،
ھەدىسى سوزناكىمدىن بولۇر خۇرشىدتەك پەيدا.
ئېرۇر ئول شاھ ۋالا قەدر ھەم مەئنايۇ سۇرەتدە،
كىم ئانىڭ قەددىنە كەلسە، لىباسى فەقر بەس زىبىبا.
خەيالى زۇلفىدىن كۆرسەڭ كېچە شورۇ جۇنۇنۇمنى،
ئۇنۇت بولغاي ھېكايەتى بىلە مەجنۇنۇ ھەم لەيلا.
باشىم يەلگە بارۇر بولسا قارا زۇلفى ھەۋاسىندىن،
مۇھەببەتدە ماڭا، ھافىز، ئۇشۇلدۇر سۇدۇ ھەم سەۋدا.

× ×

گۇلىستان خۇررەمۇ خوش بولدى، ئەمدى بىر نىگار ئىزدە،
تۈزۈپ زەۋقۇ سەفا سازىن شەرابى خۇشكۇۋار ئىزدە.
سەراۋۇ سەھنى گۇلشەندە بولۇپ نەغمەسەرا ھەردەم،
ئۆزۈڭگە بۇلبۇلۇ خۇشگويلارنى دەستيار ئىزدە.

بۇ دەمدە خانەقاھ كۇنجى كۆرۈنۇر كۆزگە چۇن زىندان،
چىقىپ زىنداندىن، ئەي ئاشىق، چەمەندە لالەزار ئىزدە.
بۇ مۇنچە يوق بولغاننى چۇ قىلدى سۇنئى بارى بار،
بۇ قۇدرەتنى كۆرۈپ ھەق ھەزرەتىندىن كارۇ بار ئىزدە.
بىھىشتۇ ھەۋزى كەۋسەر سۆزى بەسدۇرۇر، دەراز ئىرۇر،
چەمەنىنىڭ گەشتىنى ئەيلەپ كەنارى جويبار ئىزدە.
نەسىمى جانفىشاننى ئالەم ئىچرە تاپمادىڭ ئىرسە،
تاپار ۋەقتىنى ئايتالىم ئانى فەسلى بەھار ئىزدە.
ئەگەر مەنسۇر بولماقلىق تىلەر بولساڭ مۇھەببەتدە،
ھەمىشە ھافىزى شەبخىز يەگلىغ زىندەدار ئىزدە.

× ×

ساچىپ مۇشكى خىتادۇر چىن ئىچىندە،
خەتا قايىدەدۇر ئۇشبۇ چىن ئىچىندە.
ئۇشۇل كافىر قارا غەمماز كۆزۈڭ،
تۇمەن مىڭ فىتنە سالدى دىن ئىچىندە،
تۇتۇپ كىن، كۆرگۇرۇر بولساڭ يۈزۈڭنى،
كۆرۈنگەي ئاندا مىھرىڭ كىن ئىچىندە.
فىراقىڭدە قىلىچىڭ بىرلە چاپماي،
مىنى تۇتما مۇنىڭتەك قىن ئىچىندە.
جەمالىڭ ھەسرەتىندىن داغلار بار،
بىھىشت ئىچرەكى ھۇرى ئەين ئىچىندە.
يۈزۈڭ كۆرگەلى قان يىغلادى غەمدىن،
چەمەندە لالەئى رەڭگىن ئىچىندە.
كۆرۈنمەدى يۈزۈڭگە جاننى بەرگەن،
بۇ ھافىزتەك تۇمەن ھەقىبىن ئىچىندە.

× ×

ئەي، يۈزۈڭ قىبلەگاھى ئەسلى سەفا،
ئاستانەڭ چۇ جەننەتۇلمەئۋا.
نىچەكىم مەن بەقا كۆرۈپدۇرمەن،
لەبى لەئلىڭدە ئابى بەقا.
گەر ۋەفا قىلماسەڭ ماڭا، نى ئەجەب،

قىلمادى ئۇمر ھېچكىمگە ۋەفا.
ھەدەفى سىينەدىن ئۆتۈپ، تەگدى
جانىمە تۇرلۇ - تۇرلۇ تىيرى بەلا.
دەردى ئىشقىڭنى جان بېرىپ ئالغان،
قايدە ئىزدەسۇن ئۇل جەھاندە دەۋا.
قىلمادىڭ سەن خەتائى ئەفۇۋ كەرەم،
نېچەكىم قىلدى ئۇشبۇ بەندە خەتا.
سۇرەتۇ مەئنا بىرلە ئەي سۇلتان،
شاھسەن، ھافىز ئىشىكىڭدە گەدا.

× ×

مۇنتەزىردۇر كۆزلەرىم دىيدارىنە،
كىم قۇلاقىم شەككەرىن گۇفتارىنە.
ئاسرامايىن نەگ جەفاۋۇ جەۋر ئېتەر،
ھەرزەمان ئۆز مەھرەمى ئەسرارىنە.
جان بىلە نەقدى رەۋان بولۇر نىسار،
سۆزلەگەندە لەئلى شەككەر بارىنە.
گەر خىرامان بولسا ئۇل سەرۋى رەۋان،
جان رەۋان بولۇر ئانىڭ رەفتارىنە.
تەگمەسۇن ئاھىم ئوتىدىن ھىچ زەھىم،
تازە گۇل يافراقتەك رۇخسارىنە.
بىۋەفا ئەيلەمەگەي ئۇل نازەنىن،
رەھم قىلسە خەستە ئاشىقلارىنە.
يارلىقدىن دەم ئۇرۇر ھافىز، ۋەلي،
بىۋەفادۇر ئۇل جەفاچى يارىنە.

× ×

بولۇپتۇر بەندە بىرلە يار ئۆزگە،
نې ياندىن بولدى ئۇل دىلدار ئۆزگە.
قارىقچىلىقدە كۆزى بىرلە زۇلفى،
ئېرۇر تەررارۇ ئۇل ئەييار ئۆزگە.
شەكەرنى نىسبەت ئەتمەسمەن لەبىنگە،
شەكەر ئۆزگەيۇ شەككەر بار ئۆزگە.

خۇش ئېرۇر كۆزلەرى بىمارى دائىم،
ۋەلې خۇش ئۆزگەيۇ، بىمار ئۆزگە.
بۇ يولدا ئاشىقى بازارىيلارغا،
مەساجىد ئۆزگەيۇ، بازار ئۆزگە.
ئەدەمنى مەن ۋۇجۇدە نىسبەت ئەتمەن،
گۇلىستان ئۆزگە ئېرۇر، خار ئۆزگە.
نېچە بىلمەسەڭ، ئەي هافىز، بۇ دەم بىل،
كىم ئەغيار ئۆزگە ئېرۇر يار ئۆزگە.

× ×

ساڭا كىم تېدى، ئەي جان، ناز قىلمە،
ماڭا ناز ئەيلەمەكنى ئاز قىلمە.
نىياز ئەيلەرمەنۇ نازىڭ تېلەرمەن،
نىيازىمنى رەۋا قىل، ناز قىلمە.
لەسبى دەردۇ غەمنى بەخش ئېتەردە،
ماڭا سەن ئۆزگەنى ئەنباز قىلمە.
گەدالەرغە جەفا قىلماق تېلەسەڭ،
دۇئاچى بەندەدىن ئاغاز قىلمە.
كۆڭۈل سىررىنى بولماسۇن تېسەڭ فاش،
ئۇشۇل غەمزەنى سەن غەمماز قىلمە.
ساڭا مەن ئاشىقى جانباز ئېركەن،
نەزەر ئۆزگەگە، ئەي جان، باز قىلمە.
بۇ هافىز يانىنە ئاهەڭگى قىلماي،
جەفا قانۇننى سەن ساز قىلمە.

× ×

ئول رۇخى گۇل رەڭگىدىن ئالسە نىقاب،
زەررە سىفەت بولغاي ئېردى ئافتاب.
سۇنبۇلى زۇلفى بىلە گۇل يۈزىدىن،
بولدى خىجالەتزەدە مۇشكۇ گۇلاب.
كۆزلەرىدىن ئۆزگە كىشى كۆرمەي،
گۇشەئى مېهرابدە مەستۇ خەراب.
ئاتمادى كۆزى ماڭا غەمزە ئوقىن،

قىلمادى ئۇل تەركى خەتا، نې سەۋاب.
ياقماغالى جانۇ جەھانىم مېنى،
ئاتەشى غەمدىن جىگەرىمدۇر كەباب.
ئاھىم ئۇتى كۆڭلىنە قىلماس ئەسەر،
گەرچە بولۇر سەڭگى بۇ ئاھىمدىن ئاب.
ئاھكى، ھافىز بىلە دىلدار ئارا،
بولمادى بىرلەھزە سەۋالۇ جەۋاب.

× ×

ئۇل پەرىۋەش زۇلفىدىن دىۋانە بولدۇم ئاقىبەت،
كۆرگىل، ئەمدى خەلق ئارا ئەفسانە بولدۇم ئاقىبەت.
ئىشق ئەسرارىن بىلىپ، كۆرگىل، ۋەفا يولىندا مەن،
جان بېرىپ جانانەغە، جانانە بولدۇم ئاقىبەت.
ئىشىكىنىڭ ئىتلارىنىغە ئاشنا بولۇپ، كۆرۈڭ،
بارچە يارۇ دوستىدىن بىگانە بولدۇم ئاقىبەت.
فۇرقەت ئۇتىغە يانىپ ـ يانماي رەۋان جانىدىن كېچىپ،
شەمئى رۇخسارى ئۇچۇن پەرۋانە بولدۇم ئاقىبەت.
بىنىشان بولۇپ جەھانىنى سەر ـ بەسەر كەزدىم، ۋەلې،
گەنجى ھۇسنىن تاپمايىن ۋەيرانە بولدۇم ئاقىبەت.
كۆز ياشىم دەريا قىلىپ غەۋۋاستەك، كۆرگىل مېنى،
ئىشق بەھرىنگە چۆمۈپ دۇردانە بولدۇم ئاقىبەت.
قاچىپ ئۇل دىلبەر جەفاسىندىن خەيالى ئېتەدۇر،
ھافىزى مىسكىن بىلە ھەمخانە بولدۇم ئاقىبەت.

× ×

زۇلفى بار ئىكەن مۇشك ئىلە ئەنبەرگە نې ساندۇر،
لەئلى بار ئىكەن شەھد ئىلە شەككەرگە نې ساندۇر.
خاكى قەدەمىنى كۆزۈمە چەككەلى سۈرمە،
كۆزۈم قاشىدە دۇر ئىلە گەۋھەرگە نې ساندۇر.
ئۇل بار ئىكەنۇ ئۆزگە قاچان كۆزگە كۆرۈنسۈن،
خۇرشىد بارىندە مەھۇ ئەختەرگە نې ساندۇر.
مەھبۇبدەكىم بار تۇرۇر ھۇسنى خۇدا داد،
بەربەستە ئۇشۇل زىينەتۇ زىيۋەرگە نې ساندۇر.

ئول غەمزەيۇ كىرپۇك بولغانلى تىير ئىلە خەنجەر،
ئاشىق قاشىدە تىير ئىلە خەنجەرگە نې ساندۇر.
يۈزىنى كۆرەردە نې كۆرۈنسۈن كۆزۈمە زۇلف،
مۇئمىن قاشىدە كافىرى خەيبەرگە نې ساندۇر.
ئىشقى يولىدە بارسە باشىم سان ئاڭا بولغاي،
هافىز، يوق ئىسە شىئر ئىلە سۆزلەرگە نې ساندۇر.

× ×

ئانىڭكىم چىنى زۇلفى پۇرشىكەندۇر،
لەبى شىرىنى شەككەرشىكەندۇر.
يۈزى ئۈستىندەكى ئول دانەئى خال،
گۇلى لالە ئۈزە مۇشكى خوتەندۇر.
كۆزى نەرگىس، ساچى سۇنبۇل، يۈزى گۇل،
تەنى بەرگى سۇمەن قەددى نارۋەندۇر.
ئۇشۇل ساقى كىم، ئىرۇر سىمىساقى،
لەبى لەئلۇ تىشى دۇررى ئەدەندۇر.
ئەقىق ئوخشاتماقى لەئلىگە ئۈزىن،
كۆرۈنمەي ياخشى، چۇن ئەسلى ياماندۇر.
يۈزىنىڭ هەسرەتىندە لالە يەگلىغ،
هەمىشە ئاشىقى خۇنىنكە فەندۇر.
كەمالۇ هۇسنى ئەۋسافىندە هافىز،
سۆزى پاكىزە چۇن شىئرى هەسەندۇر.

× ×

قارا زۇلفى ئۇشۇل جانانەنىڭكىم مارى پىچاندۇر،
كۆرەرمەن كۆپ كىشىلەرنى ئانىڭ مەكرىندە بىجاندۇر.
ئاداقى تۇپراقىن تاپقاندا جان بەرمەي رەۋان، هەركىم
بارۇرسە ئابىهەيۋانىغە، بىلىڭكىم، ئەسرى هەيۋاندۇر.
قايۇ زاهىد كۆرەر بولسە مىنىڭتەك يۈزىنى بىر دەم،
باشىندىن كەچمەكى ئانىڭ مۇهەببەتدە بەس ئاساندۇر.
قارا زۇلفى قىلۇر كافىر تىيۇ تەئن ئەتمەگىل، زاهىد
كىم، ئايىتەك يۈزىنىڭ ئىشقى ماڭا چۇن نۇرى ئىماندۇر.
تىلەرمەن جانۇ تەن بىرلە ئۇشۇل جانانە دەردىنى،

كىم، ئانىڭ دەردى جانىمغە كۆرەرمەن ئەينى دەرمانىدۇر.
كۆڭۈل مالدار ئۇشۇل جانان يۈز ئالى بىرلە كۆرگەندە،
ئىنانساڭ كۆزلەرىم ياشى ئانىڭ ئالىندىن ئال قاندۇر.
ئۆلەر بولساڭ ئۇشال جانان يولىندا جان چېكىپ ئەمدى،
نې قادغۇ بار ئاڭا، هافىز سېنىڭتەكلەر فەراۋاندۇر.

× ×

گۇلىستان يۈزلۈ، ئەي ساقى، سېنىڭ ئىشقىڭ ماڭا جاندۇر،
ئىچەلىم بادەنىكىم، دەۋرى ئىبراهىمى سۇلتاندۇر.
مۇرەۋۋەق بادەيى سافى تولۇن ئايغا قىلۇر تەئنە،
كىم ئول جەم جامىدا رەخشەندە چۇن خۇرشىدى تاباندۇر.
قولىندا بادەنى كۆرگەلى رەخشان لەئلى ئەھمەرتەك،
جىگەر خۇن داغ بىرلە تاغدا لەئلىنى بەدەخشاندۇر.
سەناخان بولسە بۇلبۇلتەك قەمۇ جانلار ئەجەب ئېرمەس،
گۇلى ئەيشۇ تەرەب چۇنكىم ئانىڭ ئەھدىندە خەنداندۇر.
سۇراھىنىڭ كەنارىندە مۇسەففا بادەنى كۆرۈپ،
خىجالەتىنىڭ نىقابى ئىچرە پىنهان ئابى هەيۋاندۇر.
تىلەر دائىم كۆڭۈلۈ جان ئۇشاندىن فەيزى رەھمەتنى،
چۇن ئانىڭ پاك زاتىنى كۆرەرمەن فەيزى رەھماندۇر.
سەناۋۇ ھەمد ئېتەدۇرلەر ياراتقان بىرۇ بارىنغە،
ئۇشۇل سۇلتان زەمانىندە بۇ هافىزكىم غەزەلخاندۇر.

× ×

زۇلفۇڭدەكىم ئول خالى سىياھ نافەئى چىندۇر،
يالغان تېمە، گەر مۇشك تېسەم ئانىكى، چىندۇر.
گەر دىنىسىز ئەمەس ئول قارا كافىر كۆزۈڭ، ئەي دوست،
جەۋر ئەتمەكى جانىمغە سەن ئايتغىلكى، نېدىندۇر؟
يۈزۈڭنى كۆزۈم ئاقىبەتۇلئەمر كۆرسەر،
ھەمراھ مەنى خەستەغە چۇن نۇرى يەقىندۇر.
جانىمنى يەقىن ئىيرۇ كەمانسىز بېرسەرمەن،
گېرمەس بۇ سۆزۈم ئ ى يىراق ئەمدى يەقىندۇر.
چەككىل قىلىچىڭنى تەقى مەن خەستەنى چاپغىل،
سەنسىز چۇ تىرىلمەك ماڭا ئەسرى قارا قىندۇر.

ئۆلتۈرگەلىكىم قەسد قىلۇرسەن ماڭا ھەر دەم،
مەن خەستە تىلەگى بۇ جەھان ئىچرە ھەمىندۇر.
لەئلى لەبىڭ ئەۋسافىدە ھافىزكى، سۆز ئايتۇر،
سۆز ئېرمەس ئوشۇل سۆزلەرى چۇن دۇررى سەمىندۇر.

× ×

ئول ياردىن جەفا ماڭا نازۇ نەئىم ئېرۇر،
ئەغيارىنىڭ ۋەفاسى ئەزابى ئەلىم ئېرۇر.
نې تۇرفە، كۆزگە ئىلسە كۆزۈم ياشىنى ھەبىب،
چۇن ياردۇر يەتىمۇ بۇ دۇررى يەتىم ئېرۇر.
يۈزىندە يۈز سەفا تەقى زۇلفىندە تىيرە ھال،
كۆرگەلى خەستە جان ئىشى ئۇمىدۇ بىيم ئېرۇر.
ھەر لەھزە ھالدىن كېچەدۇر ھالغە كۆزى،
بىر ھال ئۆزە قاچان بولۇر ئولكىم سەقىم ئېرۇر.
كۆڭلۈم تىلەر ھەمىشە ئوشۇل سەرۋ قەددىنى،
دائىم كۆڭۈل تەبىئەتى چۇن مۇستەقىم ئېرۇر.
سورغالى ئاغزىنى چېكەدۇرمەن مەلامەتىن،
چۇن مۇسھەفى جەمالدە تار ئاغزى مىم ئېرۇر.
خاس ئۆز قۇلىنغە لۇتف ئېتىپ رەھم قىلسە يار،
مۇخلىس قەدىمي قۇل ئاڭا ئەيدۇررەھىم ئېرۇر.

× ×

ئاھ ئول جەفاچى تۈركدىنكىم غارەتى ئىمان قىلۇر،
پەيدا ياقىپ ئوتغە مېنى، جانتەك ئۆزىن پىنھان قىلۇر.
دانا ئېرۇر ھالىمغە ئول جان ئىچرەكى جانان، ۋەلې
ھالىڭنى بىلمەسمەن تېيۇ، ئۆزىن نېدىن نادان قىلۇر.
مەن ئاھۇ فەريادۇ فىغان قىلمان ئۆزۈمدىن ھەر نەفەس،
گۇلتەك جەمالىندىن مېنى بۇلبۇل سىفەت نالان قىلۇر.
گەر ئافتابى ھۇسنىدىن ئالسە نىقاب ئول نازەنىن،
ئۇششاقى سەرگەردانىنى زەررە سىفەت رەقسان قىلۇر.
جان داغى ئىشقىدىن ئانىڭ دەرماندە بولغان ئارە ھەم،
بولسۇن زىيادە داغى تەپ دەردى بىلە دەرمان قىلۇر.
قۇربان قىلۇرغە كۆڭلى بار تيىغى فىراقىندىن مېنى،

ئۇل تۈركى كافىر كىشكىم، بىر دەمدە يۈزمىڭ قان قىلۇر.
ئېيدى جەمالىن كۆرگۈزە جىلۋە قىلۇر بولسە دەمى،
هافىز ئىشكىندە ئانىڭ شەكسىز ئۆزىن قۇربان قىلۇر.

× ×

ئۇشۇل تاۋۇس يەكىلىغكىم چەمەندە خۇش خىرام ئەيلەر،
هەمىشە تۇتىئى گويا بىكىن شىرىن كەلام ئەيلەر.
ئەجەب ئېرمەس ئانىڭ هۇسنىنغە قۇل بولسە بۇ ئاشىقلار،
كىم ئۇل شاهى زەمان هۇسن ئىلە يۇسۇفنى غۇلام ئەيلەر.
ئانىڭ زۇلفۇ يۈزىن كۆرگەلى ئاشىق ئەز بەرى ئىخلاس،
دۇئايى دەۋلەتىن پەيۋەستە ۋىردى سۇبهۇ شام ئەيلەر.
هەلال ئەتمەسە قانىنى ئانىڭ لەئلى لەبىن كۆرۈپ،
شەرابى ئىشقنى ئۆزىنگە ئۇل كىشى هەرام ئەيلەر.
چىقارۇر نامۇ ئالەمنى تۇتار خۇش سۆز بىلە شەكسىز،
كىشىكىم ئىشقىنىڭ يولىندە تەركى نەڭۇ نام ئەيلەر.
تىلەر جانىم قۇشى پەرۋاز ئېتىپ جانانە ئىشىكىن،
هەمىشە ئاشيانىن چۈنكىم ئۇل ئالىي مەقام ئەيلەر.
ئېرۇر ماه تەمام ئۇل سەرۋ قەد دىلدارنىڭ يۈزى،
بۇ هافىز هەم ئانى كۆرۈپ سۆزىن ئەمدى تەمام ئەيلەر.

× ×

تا جەمالىڭنى جەهاندا ئاشكارا قىلدىلار،
جۇملە ئالەمنى ساڭا جان بىرلە شەيدا قىلدىلار.
غەيب خۇرشىدىندىن ئۆزگە يوق ئېردى ئېرۇ بار،
ئىشق ئەنۋارى بىلە زەررات پەيدا قىلدىلار.
ئىشق سارى كۆرۈنۈر مەجمۇئ مەۋجۇداتدا،
ئىشقنى قۇدرەت بىلە مەئنايى ئەشيا قىلدىلار.
ئىشقنىڭ زاتى جەهان كۆزۈڭە كۆرۈنسۈن تېپىۇ،
ئادەمۇ هەۋۋايۇ ئالەمنى هۇۋەيدا قىلدىلار.
ئىشق ئۇشۇل سۇلتان كۆرۈنۈركىم مەلائىك دەم - بەدەم،
خاكى دەرگاهى بولايىم تەپ تەمەننا قىلدىلار.
لۇتفى بىرلە بەردىلەر بىز قۇللەرە جانلار رەۋان،
نى جىهەتدىن بىر يەنە جان تەپ تەقەزا قىلدىلار.

گاھ جەۋر ئەيلەدىلەر جانلارغايۇ گاھى ۋەفا،
ھەر نېكىم قىلدىلار ئېرسە، جۇملە زىيبا قىلدىلار.
دەرد ئېرۇر ئەسلى دەرمان تېپىۇ ھەر دەرماندەغە،
دەردى جانپەرۋەر بىلە تۈرلۈ مۇداۋا قىلدىلار.
دامى دۇنيا ئىچرە ھافىز تاپمادى ئارامى جان،
تا سەرى زۇلفىندە جانلار جۇملە مەئۋا قىلدىلار.

× ×

ئول شەكەرلەب قاشىدە جان نې بولۇر،
سۆزگە كەلسە ئابى ھەيۋان نې بولۇر.
چۈنكى زاھىر يۈزى ئېرۇر ئافتاب،
بولماسە پەردەدە پىنھان نى بولۇر.
مەن گەدا ھالىنغە ئەيلەسە نەزەر،
جان تىلەكى ئۇشبۇ سۇلتان نى بولۇر.
ئەھدۇ پەيمان قىل مەنىم بىرلە تېسەم،
ئايتۇر ئولكىم «ئەھدۇ پەيمان نې بولۇر».
«ئۆلتۈرۈپسەن مېنى تاۋان بەر» تېدىم،
ئايتدى «ئاشىقغە تاۋان نې بولۇر».
ئول بەلالى تۈركى كافىركېشىنىڭ،
ئىشقى بىرلە جۇملە قۇربان نې بولۇر.
ھافىز ئول جانانغە جان بەرمەك تىلەر،
بىلمەم ئاندىن ھۇكمۇ فەرمان نې بولۇر.

× ×

بوستانى جانغە سالدى ئول يۈزى گۇلنار نار،
لالە يەڭلىغ ئول ياڭاقىنغە ئېرۇر گۇلزار زار.
نېچە كىم تەررارلىق بىرلە كۆڭۈلنى ساقلادىم،
ئاقىبەت ئال بىرلە ئالداپ ئالدى ئول ئەييار يار.
تاپغاي ئېردىم مەن ھەياتى جاۋىدان جاندىن كېچىپ،
ئاشىق ئۆلتۈرمەك ئۈچۈن تىكسە ئۇشۇل دىلدار دار.
دەۋلەتى بىدارنىڭ يۈزىنى كۆرمەك ئۈچۈن،
ئەي خەيالى يار، دائىم سەن مېنى بىدار دار.
زۇلفىكىم ۋەيرانە كۆڭۈلۈمدە ئىمارەتلەر قىلۇر،

ئەي مۇسۇلمانلار بۇ كافىر زۇلفىدۇر مىئمار مار.
ئىزدەيۇ ئەۋۋارە بولۇپ كىندەگى قان باغلادى،
چىنى زۇلفىندىن ئۇشانىڭ ئاھۇيى تاتار تار.
بار يوقدۇر يار ئىشكىندە كىشىلەرگە، ۋەلي
هافىزى ئەۋۋارەغە بارى ئۇشاندا بار بار.

× ×

نېچە كىم ئىشقىڭ ئوتى بۇ خەستە جانىمنى ياقار،
دەم ـ بەدەم ئول ياقماقى جانىمغە، ئەي جان، خۇش ياقار.
غەمزەڭ ئوقى هەر نېچەكىم قىلسە جانىمدە يارا،
ئول ياراغە لەئلى شەككەر بارىڭىز مەرهەم ياقار.
نۇرى رەببانىي يۈزۈڭ، شەهدۇ شەكەر شىرىن سۆزۈڭ،
قىير ئېرۇر ساچىڭ تەقى ئول ئاق تەنىڭ سىيمدۇر يا قار.
ئاندىن ئالەمدە خۇش جانانسەن، ئەي سۇلتان كىشى،
كىمگەكىم قىلساڭ نەزەر ئول كىشىگە تەڭرى باقار.
مەن بار ئېركەن ئۆزگەلەرنىڭكىم ئاقار كافىر كۆزۈڭ،
بۇ جەھەتدىن تىنمايىن كۆزۈم ياشى ئال قان ئاقار.
چاقىلۇر ئېركەن سىنىڭ ئىشقىڭ ئوتى ئاهىم بىلە،
كىزلەسەم جان ئىچرە سىررىڭنى كۆزۈم ياشى چاقار.
ئايغاي ئېردىم مەن سىنىڭ سىررىڭنى ئالەمغە، ۋەلي
ئايماغىل هافىز تېيۇ كافىر كۆزۈڭ كۆزلەر قاقار.

× ×

بولدى يۈزۈڭدىن ئالەم مۇنەۋۋەر،
قەنى سىنىڭتەك رۇهى مۇسەۋۋەر.
سەۋدى بۇ جانىم كۆز بىرلە ئاغزىڭ،
ئانداغكى، تۇتى بادامۇ شەككەر.
زۇلفۇڭ بىلە يۈز كېچەۋۇ كۈندۈز،
لەئلىڭ بىلە سۆز قەندى مۇكەررەر.
مەن تەشنەلەرگە لەئلىڭ شەرابىن،
بەرگىل، سورايىم، چۇن ئابى كەۋسەر.
گەر شانە قىلساڭ زۇلفۇڭ خەيالىن،
مۇشك ئىلە بولغاي ئالەم مۇئەتتەر.

ئاتساڭ كەبۇتەر تەنىنە ئوقنى،
ئاتقاي مۇئەللەق ئولدەم كەبۇتەر.
نې تۇرفە ھافىز كۆيىنە ھەممشە،
ئوت ئېرۇر ئاھى، سىينە چۇ مىجمەر.

× ×

يۈزىڭىزنى كۆرگەلى شەرمەندەدۇر ئايۇ قۇياش،
ھۇسنىڭىزنى سەۋگەلى ھەم بەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
ھۇسنىڭىزگە جان بىلە تا بەندەۋۇ ئاشىق ئېرۇر،
ھۇسن ئىلە خەندانۇ ھەم تا بەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
ھۇسنى بىئەندازىڭىزدىن ئارىيەت نۇر ئالغالى،
نۇرى ئالەم خەلقىنە بەخشەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
سەپىر ئېتەردە پاي بوسىڭ دەست بەرگەلى رەۋان،
فەرقى ئالەمنىڭ ئۈزە پايەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
ئاستانىڭ تۇپراقىنى ئۆپكەلى ھەر سۇبھۇ شام،
تازە گۇلتەك با لەبى پۇرخەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
چەشمەئى ھۇسنۇڭدىن، ئەي جان، قەترەئى نۇش ئەتكەلى،
خىزر يەڭلىغ ئالەم ئىچرە زىندەدۇر ئايۇ قۇياش.
قايداكىم سىز بولسەڭىز دائىم تاڭ ئولسە تاڭدا يوق،
ھىچ ۋەقتى چۇن ئۇياقماس ئاندادۇر ئايۇ قۇياش.
پەرتەۋى ھۇسنۇڭ ئېرۇركىم يوق ئۆزە تابان يۈرۈر،
يوق ئېسە ئالەمنىڭ ئىچرە قاندادۇر ئايۇ قۇياش.
كەئبەئى كويۈڭ تەۋافىن قىلماق ئۇچۇن، ئەي سەنەم،
دائىما ھافىز بىكىن گەردۇنددۇر ئايۇ قۇياش.

× ×

يار لەبىدۇر ماڭا جاندىن لەتىف،
سۆزلەرى ھەم ئابى رەۋاندىن لەتىف.
سۆزلەمەككە يوق مەھەل ئاغزىدىن،
كىم ئېرۇر ئول سىررى پىنھاندىن لەتىف.
بېلىدە بار قىلى گۇمانۇ يەقىن،
بارچە يەقىن بىرلە گۇماندىن لەتىف.
سالماغانەڭ باشنى ئاداقىغەكىم،

خەستە بولۇر يار گەرانديىن لەتىف.
لەتىفدە گۈل يۈزىنە ئۇخشار تىپىۇ،
باقدىم ئىسە ئېرۇر ئۇشانديىن لەتىف.
ناز قىلۇر ھەر نەفەس ئول سەرۋىناز،
چۈن كۆرۈنۇر ناز جەۋانديىن لەتىف.
ھافىزى بىچارەنى قىلغان ئەسىر
يار ئېرۇر ھۇرى جىنانديىن لەتىف.

× ×

قەددۇ يۈزۈڭ تەراۋەتى سەرۋۇ سۇمەندە يوق،
گەۋھەرتىشىڭ لەتافەتى دۇررى ئەدەندە يوق.
بالتەك لەبىڭنى سۇرغالى جان ئارزۇ بىلە،
شىرىن لەبىڭ ھىكايەتىدىن ئۆزگە مەندە يوق.
تۇتىنى مەن قاچان تىلىگە نىسبەت ئەتكەمەن،
بۇ سۆچى سۆز تۇتىئى شەكەرشىكەندە يوق.
زۇلفۇ يۈزۈڭنى كۆرگەلى نالان ئېرۇر كۆڭۈل،
ئەلھانى ئىشقى گۈل قايۇ مۇرغى چەمەندە يوق.
مىھرۇ ۋەفا نىچە تىلەسەڭ مەندە بارى بار،
جەۋرۇ جەفادىن ئۆزگەسى بىر زەررە سەندە يوق.
سەنسىز قەرار قىلماسمەن، ئەيب قىلمەكىم،
ئارامۇ سەبر سەندىن ئۆگىن جانۇ تەندە يوق.
كۆزۈڭ بىلە يۈزۈڭ سىفەتىن ھافىز ئايغالى،
چىن شىئر يەڭلى تۈركىي، خىتاۋۇ خوتەندە يوق.

× ×

مىنى ئاشفتەيۇ مەجنۇن قىلۇر زۇلفى پەرىشانىڭ،
كۆڭۈلنى ھەم سالۇر زىندانىغە ئول چاھى زەنەخدانىڭ.
ئۆلۈكلەر جان تاپار دائىم زىلالى ئابى ھەيۋاندىن،
نىدىن بىجان قىلۇر مىنى زىلالى ئابى ھەيۋانىڭ.
قارا زۇلفۇڭ بىلە چىن مۇشكى قايدا تەڭ بولا بىلسۇن،
شىكەستى مۇشكى چىن ئەيلەر چۇ زۇلفى ئەنبەر ئەفشانىڭ.
گۈلىستان بىرلە باغ ئىچرە كۆلە كىرىپ يۈزۈڭ ئالچاڭ،
سالۇر ناز ئىچرە تۈرلۈ نار ئۇلدەم نازى خەندانىڭ.

جەمالىڭ گۈلستانىدىن قاچان خۇشۋەقت بولغايمەن،
جىگەرنى گۈل ئېكىن چۈن پارە ئەيلەر خارى مىژگانىڭ.
لەبى لەئلىڭ ئۆزە ئول سەبزەئي خەتتىڭنى كۆرگۈزسەڭ،
قىلۇر ياقۇتنى شەرمەندە شەكسىز خەتتى رەيھانىڭ.
ئەجەب ئېرمەس يۈزۈڭ كۆرگەن ئارا ھەيرانۇ داڭ ئولسام،
چۇ يۈزۈڭنى كۆرۈپ ھافىز بولۇپدۇر داڭۇ ھەيرانىڭ.

× ×

خىزىر خەتتىندە ئۇشانىڭ ئابى ھەيۋان ئىزدەگىل،
جان تىلەر بولساڭ لەبى لەئلىن سورۇپ جان ئىزدەگىل.
گەر تىلەر بولساڭ دەۋايى دەردى دىلنى جان بىلە،
دەردنى ھاسىل قىلىپ پەيۋەستە دەرمان ئىزدەگىل.
بىنەۋائى ئىشق بولۇپ، ئۆز مۇرادىڭدىن كېچىپ،
فەقر بىرلە فەخر ئېتىپ مۈلكى سۇلەيمان ئىزدەگىل.
فەقر تونىن قەدرىڭگە لايىق تىلەر بولساڭ مۇدام،
ئافتابۇ ماھتەك ئۆزۈڭنى ئۇريان ئىزدەگىل.
زەررە يەڭلىغ سەن ھەۋايى ئىشقدە رەقسان بولۇپ،
باش - ئاداقدىن يىلمەيىن مىھرى دۆرەخشان ئىزدەگىل.
تەنگە بەستە بولماغىل چۈن جانى جانسەن سەن بۇدەم،
تالىبى ھەق بولغىلۇ جان بىرلە جانان ئىزدەگىل،
خارى ھەستىدۇر ساڭا مانىئ گۈلىستان زەۋقىدىن،
خاردىن كەچ، بۇلبۇلى جان سەن، گۈلىستان ئىزدەگىل.

× ×

ئاشىقى سادىق ئىسەڭ جانان ئۈچۈن جان ئويناغىل،
نېچە مۇشكىل بولسە جان ئويناماق ئاسان ئويناغىل.
چۈنكىم ئەيلەدىڭ جىگەر بەريان مۇھەببەت ئوتىنە،
باشنى بىريان سالغىلۇ جانىڭنى بەريان ئويناغىل.
گەر باشىڭنى جەۋر مىقرازى بىلە كەسسە نىگار،
شەمئتەك مەجلىس ئارا گىريانۇ خەندان ئويناغىل.
ئىشق نارى بىرلە ياندۇرسا سىنى ئول يۈزى گۈل،
يانماغاي بۇلبۇل سىفەت ھەر لەھزە نالان ئويناغىل.
ئىشقنىڭ شەترەنجىنى دانالار ئوينادى، ۋەلې،

ئۇتسا ئۇتسۇنلار سىنى، ئەي گولۇ نادان، ئوينا غىل.
گەر جەفا شەمشىرىنى چەكسە ئوشۇل سۇلتان ساڭا،
سىنەنى قالقان قىلىپ، ئەي سىنە قالقان، ئوينا غىل.
ئىشق ئويناماق خۇش ئىرمەس، هافىزا، ۋەيرانەدە،
باغۇ بوستانلارنى كەزگىل جويجويان ئوينا غىل.

× ×

شىرىن لەبى سورغىلۇ سۆزىن جاندىن ئىشىتكىل،
تۇتىي تىلەكىنى شەكەرستاندىن ئىشىتكىل.
گەر مەندىن ئىشىتمەسەڭ ئانىڭ ۋەسفى لەبىنى،
بارغىل تەقى ئول لەئلى بەدەخشاندىن ئىشىتكىل.
ئۇشبۇ جىگەرىم خۇن بولۇردىن لەئلى لەبىدەك،
سورغىل تەقى ئول غۇنچەئى خەنداندىن ئىشىتكىل.
ئەۋسافى جەمالى گۇلى بوستاننى تىلەسەڭ،
گۇلزار ئارا بۇلبۇلى نالاندىن ئىشىتكىل.
ئول بۇلبۇلى نالان سۆزىنى، ئەي بادى بەهارى،
مىسكىنلىك ئىتىپ هۇسنى گۇلىستاندىن ئىشىتكىل.
هەر تىيرى بەلاكىم تىگىپدۇر يۈرەكىمگە،
مەن ئايتايىم ئول غەمزەئى پىنهاندىن ئىشىتكىل.
زۇلفۇ يۈزىنىڭ سۆزلەرىنى ئايتغان ئارا،
هافىز بىكىن سەن كۇفر ئىلە ئىماندىن ئىشىتكىل.

× ×

نەۋبەهار ئىرۇر چەمەندە، ساقىي، ئەيش ئاغاز قىل،
چەڭ بىرلە ئۇدۇ نەيىنى زەۋق ئىتەرگە ساز قىل.
ئاشىقانە نالەۋۇ گۇلباڭ ئىتىپ چىمگەن ئارا،
بۇلبۇلى ئاشىفتەنى ئۆزۈڭ بىلەن دەمساز قىل.
راستىي ئۇششاقى بىبەرگۇ نەۋاغە لۇتۇق ئىتىپ،
بۇ مەقام ئىچرە مەقامى دىلنەۋاز ئاغاز قىل.
بوستانى هۇسن ئىچرە ئاچدى ئىرسە گۇل يۈزىن،
بۇلبۇلى شەيدا بىكىن هەر يانغە بىر پەرۋاز قىل.
غۇنچە يەڭلىغ زەرفىشانلىق يانىنە سالىمە كىرىپ،
گۇلنىڭ ئەۋراقى بىكىن ئىكىم بار ئەمدى باز قىل.

قەددى جانانىى خىرامان بوستان ئىچرە كۆرۈپ،
يادى شەمشاد ئەيلەمەيۇ تەركى سەرۋ ناز قىل.
گۇلىستانى ئەيش ئىچرە گۇل بىكىن خەندان بولۇپ،
لۇتف بىرلە هافىزى مەيخارەلى ئاۋاز قىل.

× ×

ئاغزى سىررىنگەكىم نەزەر قىلدىم،
جۇملە سۆزۈمنى مۇختەسەر قىلدىم.
بىلىنى ياد ئەيلەدىم هەردەم،
ئالەمى غەيىبدىن خەبەر قىلدىم.
تۇتىيا تەك ئاداقى تۇفراقىدىن،
سەدەفى كۆزنى پۇرگەۋهەر قىلدىم.
ئۆپە بىلگەيمۇمەن ئەزاقىنى تەپ،
باشىنى يولىندا خاكى دەر قىلدىم.
كەچدىم ئول يار ئاللىندىن، ئاللا،
جاندىن ئولدەمدەمەن گۇزەر قىلدىم.
هازىر ئولدۇم ۋىسالى بەزمىندە،
ئۆز-ئۆزۈمدىنكى مەن سەفەر قىلدىم.
هافىزا، مەنى بىلمەسۈنلەر تەپ،
هەر نەفەس جامەنى دىگەر قىلدىم.

× ×

تا كىمگە كۆزۈم ئاچدىم هۇسنى نىگار كۆردۈم،
نەققاشى هۇسنىن ئانىڭ سۇرەتنىگار كۆردۈم.
ئەكسى يۈزىندىن ئانىڭ ئايىنەئى كۆڭۈلنى،
يۈز تۈرلۈ نەقش بىرلە چۇن لالەزار كۆردۈم.
تا يۈزىنىڭ خەيالى سەهنى كۆڭۈلگە تۈشدى،
بىر قىشنىڭ ئىچرە كۆرگىل يۈز نەۋبەهار كۆردۈم.
ئول شاهنىڭ خەيالى كۆزۈمگە كەلدى، ئىرسە،
گۇلگۇن ئەشك ئۆزرە ئانى سەۋار كۆردۈم.
كەلگەندە كەتسە جانان ئىرمەس غەرىب ئوشۇل هال،
چۇن ئۇمرنى هەمىشە مەن بەرگۇزار كۆردۈم.
قايدا قەرار بولغاي مەن خەستەغە جەهاندە،

AltunOrk

چۇن جاننى زۇلفى ئىچرە مەن بىقەرار كۆردۇم.
بۇ دارى فانىدىنكىم كەچدىم بەقا يۈزىنىگە،
ھافىز، ئۆزۈمنى ئۇلدەم مەنسۇرۋار كۆردۇم.

× ×

مەن پاك نەزەر بىرلە ئۇشۇل پاكنى سەۋدۇم،
غەمزە بىرلە جان ئالغۇچى چالاكنى سەۋدۇم.
غەمناك كۆڭۈلگە ئۇشانىڭ كۆپ نەزەر بار،
بۇ مەئنا بىلە خاتىرى غەمناكنى سەۋدۇم.
ئايىتەك يۈزىنە ئايىنە بولغالى كۆڭلۈم،
ھاشاكىم، ئۇشۇل كۆزگۈدە خاشاكنى سەۋدۇم.
چىمگەندە ئۇشۇل سەرۋ رەۋان رەشك ئىلىندىن،
مەن لا ياقاسىندەغى ئۇل چاكنى سەۋدۇم.
ھەر خاكدەكىم، بولسە نىشانە ئاداقىندىن،
كۆز نۇرى ئارتۇقراق ئۇشۇل خاكنى سەۋدۇم.
لەئلى لەبى تەرياكۇ جەھان قايغۇسىدۇر زەھر،
ئۇل زەھرىنى دەفئ ئەتكەلى تەرياكنى سەۋدۇم.
جانباز ئاگا ئاشىقى بىپاك كۆپ، ئىللا،
ئۇل جۇملەدە مەن ھافىز بىباكنى سەۋدۇم.

× ×

كەلدى ئىرسە بۇ سەرۋى سىيمىن تەن،
جانىمە بولدى دوستلار دۇشمەن.
نى ئەجەب، بولسا يار يار مەنگە،
چۇن بولۇبدۇر قارىن بۇ جان بىلە تەن.
ئۇل ئىرۇر بارچە ھال ئىچرە چۇ جان،
مەن ئىرۇرمەن ئاڭا چۇ پىرەھەن.
نەزەر ئالسە بىھىشت رەۋزەسىدىن،
بولۇر ئۇلدەمدە رەۋزە چۇن گۇلشەن.
سالسە گۇلخەنىگە لۇتفى ئىلە نەزەرى،
گۇلخەن ئولۇر ھەمان زەمان گۇلشەن.
كۆز ياشى بىرلە كەرچە تەر كۆرۈنۈر،
پاك ئىرۇر، دوستلار، ماڭا دامەن.

ئىشق پوشيده قالمادي هافىز،
ئارى بەلگۈردى بۇيى مۇشكى خوتەن.

× ×

هۇققەئى ياقۇت ئىچىدە كۆرگۈزۈپ دۇررى ئەدەن،
نەرخى شەككەر سىندۇرۇر سۆز بىرلە ئول شىرىن سۇخەن.
مۇسهەفى رۇخسارەسىن رەۋشەن كۆرۈپ مۇنزىل بولۇر،
شەئنى هۇسنىنگە ئانىڭ ئاياتى لۇتفى زۇلمىنەن.
دامى زۇلفىنگە ئانىڭ جان قۇشى باغلانماق تىلەر،
چۇن چىكەن جانىنىڭ قۇشىنى دەم-بەدەم هۇببۇلۇەتەن،
بوستان ئىچرە خىرامان يۈرۈپ ئول سەرۋى رەۋان،
سۇرەتى جانمەن تىبسە، هەق ئايتۇر ئول نازۇك بەدەن.
يۈزى نارىندىن ئانىڭ نار ئىچرە تۈرلۈ نار بار،
قەددىنى كۆرگەن ئارا يەرلەر تۆپەر سەرۋى چەمەن.
ئول قارا كوز ئاشنا ئىركەن رەۋان يۈگۈرۈپ قاچار،
مۇندايىن ۋەهشى ئەمەسدۇر هىچ ئاهۇيى خوتەن.
گەنجى ئىشقىن تاپغالى ۋەيرانە كۆڭلۈم دائىما،
گەنجى جەننەت بولدى ئالەم ئىچرە ئول بەيتۇلهەزەن.
بۇ غەزەلىن گەر ئىشىتسە قىلغاي ئىردى هەم قەبۇل،
هافىزى بىچارەنىڭ شاهى هۇسەين بىننى هەسەن.

× ×

تىلمۇدۇر يا قەند ياخۇد تۇتىئى شەككەرشىكەن،
تىشمۇدۇر يا گەۋهەرى سىيراب يا دۇررى ئەدەن.
خەتمۇدۇر ياخۇد گۇلۇ گۇلزار يا باغى بىشت،
قەدمۇدۇر يا سەرۋ يا شەمشاد ياخۇد نارۋەن،
كۆزمۇدۇر يا كافىرى خۇنرىز يا جادۇيى هىند،
يۈزمۇدۇر يا لالەئى خۇدروي يا بەرگى سۇمەن.
خەتمۇدۇر يا لالە ئۆزرە سۇنبۇلى پىچاندۇر،
يا ئەبرۇ ئەنبەرى ساراۋۇ يا مۇشكى خوتەن.
تەنمۇدۇر نازۇك تەنى ياخۇد مۇسەۋۋىر جانمۇدۇر،
بەرگى گۇلمۇدۇر ئوشۇل تەن ئۆزرە ياخۇد پىرەهەن.
نۇشى جانمۇدۇر ئوشۇل لەب ياتەقى ئابىهەيات،

نىشى دىلمۇدۇر ئۇشۇل كىرپۇكلىكم، ئىبرۇر تىيغى زەن.
دۇررى غەلتانىمۇدۇر ئول ئارەز قاشىنىدە كۆرۈنۈر،
ياتەقى زۇھرامۇدۇركىم، ماھ ئىلەدۇر ھەمقەرەن.
غۇنچە ئاغزى ھەسرەتىنىدە قان يوتارىنىدىنمۇدۇر،
كىم گۈلىستان ئىچرە كۆرگۈزۈر بۇ دەم قاندىن كەفەن.
كۆپ كىشىلەر ئەتدىلەر شېئىر تەركىنى، ۋەلي
ئۇشبۇ ھافىزتەك ئايىتغان بولمادى شېئرى ھەسەن.

× ×

ئەي سەرۋىناز نازەنىن، ئولدەمكى سەن يار ئەتكەسەن،
بىر ناز قىلماغلىق ئۈچۈن يۈز ناز ئاغاز ئەتكەسەن.
بۇرقەڭ كۆتەرىپ، گۈل بىكىن يۈزۈڭنى كۆرگۈزسەڭ ماڭا،
ھىجران قىشىنى ھەتتا ۋەسلىڭ بىلە ياز ئەتكەسەن.
چەڭگى بەلادە لۇتىق ئىلە گەھ-گەھ نەۋازىش قىلماساڭ،
قانۇنى جەۋرىڭنى بارى جانىم ئۈچۈن ساز ئەتكەسەن.
چاڭگالى غەمزەڭگە رەۋان جانىم قۇشى بولغاي ئەسىر،
كۆزۈڭنى باز ئەتكەن ئارا كىم ھەملەئى باز ئەتكەسەن.
ھەجرىڭ غەمىدە جان چېكىپ دەرماندە بولغان ئارەدە،
ۋەسلىڭ ئىشىكىن رەھم ئېتىپ مەن بەندەگە باز ئەتكەسەن.
ئىككى جەھانىڭ ئىززەتىن ئالەمدە گەر ئىزدەر ئېسەڭ،
دەرۋىشنى كۆرگەن ئارا ئىكرامۇ ئەئزاز ئەتكەسەن.
ھافىز، سىنىڭ قەدرىڭنى گەر خارەزم ئەھلى بىلمەسە،
ئەزمى ئىراق ئەيلەب رەۋان، ئاھەڭگى شىراز ئەتكەسەن.

× ×

جانىم تىلەكى دىلبەرى جانانىنى سەۋەرمەن.
بىر بەندەئى مىسكىنمەنۇ سۇلتانىنى سەۋەرمەن.
ئىشقىنغە ئەگەر نالىپ ئېسەم، ئەيب ئەمەسكىم،
دىن مەخزەنىندە جەۋھەرى ئىمانىنى سەۋەرمەن،
ھىجرانىغە توشۇپ ئەشكىنى ئاززۇ قىلدىم،
دەۋرەخدەمەنۇ رەۋزەئى رىزۋانىنى سەۋەرمەن.
يۈزۈڭدىن ئائىلىك بار گۈلىستانىدا نىشان تەب،
جانىم بىلە ھەزلەھىز گۈلىستانىنى سەۋەرمەن.

يۇزى بىلە زۇلفى كۆكلۈمگە تۇشەر ئېرسە،
بوستانغە بارۇرمەن گۇلۇ رەيھاننى سەۋەرمەن.
ياد ئەيلەمەگىز باغداغى سەرۋى سىھىينى،
چۇن جان بىلەن ئول سەرۋ خىرامانىنى سەۋەرمەن.
پەيدا ماڭا سۆزلەشمەكى نې ھاجەت ئېرۇركىم،
ھافىزمەن، ئوشۇل غەمزەئى پىنھاننى سەۋەرمەن.

× ×

قول بەردى ئىنايەت بىلە ئەمدى ماڭا جانان،
گويا ئۆزىنە چەكدى قۇلىن لۇتف ئىلە سۇلتان.
رەھم ئەيلەدى ھالىمغەۋۇ كۆز ياشىن ئاقىتدى،
ئانداغكى تۇشەر گۇلنىڭ ئۆزە قەترەئى باران.
ئانداغ خۇشئايەندە كۆزۇم قاشىدىن ئاشدى،
كىم گۇلشەنى جاندە يۇرۇسە سەرۋى خىرامان.
ئول ھالدە ئالەم ماڭا زىندان ئىدى، ئىللا،
زىنداننى ئىنايەتى بىلە قىلدى گۇلىستان.
كۆرگۇزدى يۇزۇ ئەيلەدى ھالىمنى رەۋان جەمئ،
گەرچە قارا زۇلفىتەك ئىدىم ھالى پەرىشان.
لايىق ئۇشەنگە پېشكەشىم يوقدۇرۇ جان بار،
جانىمنى قەبۇل ئەيلەسە ئۇشدە چەكەيىم جان.
ھافىزغە نەۋا تەگمەسە خارەزمدە، ئاندىن،
قىلغاي ئىدى ئاھەڭگى شىراز ئىلە سىپاھان.

× ×

ئالدىكىم كۆز كۆرە كۆڭلۈمنى ئوشۇل سەرۋى رەۋان،
كىم كۆرۈنۈر سۇرەتىندە زاھىرەن مەئنىئى جان.
سۇرەتى پاكىڭغە بۇ جانىمنى نىسبەت ئەيلەسەم،
ئول كۆرۈنۈر بەس خەفىفۇ، بۇ كۆرۈنۈر بەس گەران.
دائىما ئاھۇ قاچار تىيرۇ كەمان كۆرسە، ۋەلې،
نې سەبەبدۇركىم ئوشۇل ئاھۇ تېلەر تىيرۇ كەمان.
گۇشەئىنى ئىختىيار ئەيلەپ ھۇزۇر ئىزدەر ئىدىم،
ئول قاراقچى كۆزلەرىندىن تاپسام ئېردى مەن ئەمان.
ئەرمۇغان بەرمەسە جانان ھۇسن شەھرىندىن كېلىپ،

كەلتۈرەيىم كۆز يۇلىدىن مەن نەزەرغە ئەرمۇغان.
مەن يامانۇ ئۆزگەلەر ياخشى بۇ سۇلتان قاشىدا،
خىرمەنى ئۇمر ئىچرە بولدى بارچە بۇغداي، بىر سامان.
تەلخلىقنىڭ يۈزىنى ئۆرمەگەمەن ھافىز بىكىن،
بولا بىلسەم شەككەرى شۇكرى بىلە شىرىن زەبان.

× ×

كۆزۈڭ تۈركۇ خەتىڭ ھىندۇيى جادۇ،
كىم ئاندىن باغلادى قان نافى ئاھۇ.
ئەجەبدۇر خال ئول ئارەز ئۆزەكىم،
خوتەننىڭ مۇلكىنى تۇتدى بۇ ھىندۇ.
يۈزۈڭ كۆرۈپ قىزاردى گۇل چەمەندە،
چۇ بار ئانىڭ يۈزىندە قەترەئى سۇ.
قىرانى سەئد بولغاي ئاشىق ئۈچۈن،
يۈزۈڭ چۈن ماھۇ قاشىڭدۇر تارازۇ.
تۇداقىڭ نۇشى تەگمەي، نىشى كىرپىك،
تېگەر ئانداقكى بال قاشىندە ئەرۇ.
مەنىم بىرلە بەسى خوش بولغاي ئېردىڭ،
قاچان كەتسە ئارادىن بۇ مەنۇ تۇ.
نەزەرغە كەلتۈرۈر جانىنى ھافىز،
ئىشارەت ئەيلەسە ئول چەشمۇ ئەبرۇ.

× ×

قىلمادىم دوستدىن ئۆزگەگە نىگاھ،
چۈن كۆرۈندىن ماڭا ئول مېھر ئىلە ماھ.
جان بېرۈر ھالدە بىچارەسىنە،
بولماغاي دەردىدىن ئۆزگە ھەمراھ.
تىل بىلە ئۆز تىلەگىمنى تىلەمەن،
ھالىمىزدىن چۈن ئېرۇر يار ئاگاھ.
ئەجزۇ مىسكىنلىك ئاڭا كەلتۈرسەم
ئەجەب ئېرمەس، چۈن گەدامەن، ئول شاھ.
بىر دەمى كەچسە ئۇشانىسىز ناگاھ،
ئىشقىدە ئۇلدەم ئېرۇر ئەينى گۇناھ.
ئاھى سوزان بىلەن جان ياندى، ۋەلى

AltunOq

رەھىم ئەيلەمەدى دىلدارىم ئاھ.
ئۆرتەنەۋۇ كۆيە بۇ ھاپىزتەك،
ئۆلمەسەم بولمايىسەر سۆز كوتاھ.

× ×

سەنتەكىن ئالەمدە خۇش جانان قانى؟
بارچە جانانلار ئارا بىر جان قانى؟!
مۇلكى جان ئىچرە سىنىڭتەك نازەنىن،
سەلتەنەتغە لايىق ئەي سۇلتان قانى؟!
ۋەسلىڭ ئىردى دائىما دەرمان ماڭا،
ھەجرىدىن ئۆلدۇم، ئۇشۇل دەرمان قانى؟!
لالەتەك يۈزۈڭ كۆزۈمدىن رەڭ ئالۇر،
شۇكرىكىم، زايىھ ئەمەس ئەفغان قانى.
غۇنچەتەك ئول تار ئاغىزغە مەڭزەگەن،
گۇلىستان ئىچرە گۇلى خەندان قانى؟!
كۆزلەرىڭ دەۋرىندە يۈزمىڭ فىتنە بار،
يۈزلەرىڭتەك فىتنەئى دەۋران قانى.
ئىشقىڭ ئوتى بىرلە يانغانلار ئارا،
سوختەئى ھافىز بىكىن بەريان قانى.

× ×

گەر تىلەر بولسا ئۇشۇل دىلدارى ئەييار ئۆزگەنى،
مەن تىلەمەن ئول بار ئىركەن ئۆزۈمە يار ئۆزگەنى.
تار - تار زۇلفىنە مەن ئاشىقى جانباز ئىدكەن،
نى جىھەتدىن ئۆزىنە دىلدار تارتار ئۆزگەنى.
مەن ئانىڭ ئەسرارىنى جان ئىچرە يىللار ساقلادىم،
ئول پەرى پەيكەر سەنەم نى ياندىن ئاسرار ئۆزگەنى.
لۇتفى يولىدىن قاچان ئازار بولسە ئول سەنەم،
مەن بار ئىركەن جەۋر بىرلە ئەيلەر ئازار ئۆزگەنى.
ئارزۇيى لەئلىدىن جان بىرولەكىم بىمارمەن،
جان بىرۇرمەن رەشكىدىن گەر قىلسە بىمار ئۆزگەنى.
جان چىكەدۇرمەن ۋەفانىڭ كويىدە بىپايىدە،
چۇن قىلىپدۇر ھەرەم ئۆز ئۆزىنگە دىلدار ئۆزگەنى.

بەندەئى دىرىنە ئىشكىندە ھافىزدۇر، ۋەلې
تۇرفە ھالىدۇر بۇكىم، شاھىم سويۇرغار ئۆزگەنى.

× ×

ھەجر ئوتىنغە ئۆرتەدى ئول لالە رۇخسارىم مېنى،
بۇلبۇلى ئاشۇفتە يەڭلىغ قىلدى گۈلزارىم مېنى.
زەۋق ئېتىپ جەۋرۇ جەفاسىن جان بىلە چەككەي ئىدىم،
ياد قىلسە گاھى گەھ يارى جەفاكارىم مېنى.
كەچمەكىم جاندىن بەس ئاساندۇر، ۋەلې ئاندىن كۆچەي،
مۇبتەلا ئەسرى قىلىپتۇر ئۇشبۇ دۇشۋارىم مېنى.
ئەل تۇرەسىندىن چۇ باشقا نالەئى زار ئەيلەرەم،
باشغە يېتىپ ئۆلتۇرەسى نالەۋۇ زارىم مېنى.
نارى خەندانتەك كۆرۈنگەلى ئۇشانىڭ گۈل يۈزى،
ئوتغە ئۆرتەر ھەر نەفەس بۇ جانى ئەفگارىم مېنى.
ئەل بىكىن ئېلىپكى يۈگرۈرمەن ئوشۇل مەندىن دەگۈل،
تازىلار تەك يېلدۇرۇر ئاھۇيى تاتارىم مېنى.
ھافىزا، ئىچكەي ئىدىم بۇ جامى جاندىن بادەلەر،
بىر نەفەس سورسە ئىدى ئول لەئلى خۇمارىم مېنى.

× ×

جەھاندە بارچەدىن دىلدار ياخشى،
تۈمەن ئەغياردىن بىر يار ياخشى.
رەقىب ئانىڭ قاشىندە ياخشى بولماس،
چۇ گۈل قاشىندە بولماس خار ياخشى.
ھەمىشە خەستەدۇر دەردى بىلەن جان،
بولا بىلمەدى بۇ بىمار ياخشى.
تىلەرمەن دائىما بىدار ئانىكىم،
سەئادەت دائىما بىدار ياخشى.
كىبرەكمەسدۇر ماڭا كۇنجى سەۋامىي،
چۇ ئاندىن خانەئى خەممار ياخشى.
قارا زۇلفى بىلە كۆزى خۇش ئېرۇر،
چۇ تەررار ئىلەدۇر ئەييار ياخشى.

كۆزى هافىز كۆزىنگە خۇش كۆرۈنۈر،
چۇن ئېرۇر بارچە مەردۇمدار ياخشى.

× ×

سەرۋى رەۋاندەك چىقسە ئول شەهر ئىچرە غەۋغا بولغۇسى،
بىر غەمزەسىندىن هەر زەمان يۈز فىتنە پەيدا بولغۇسى.
ئول نازەنىن قەد جان بىكىن قايدا بولۇر بولسە رەۋان،
كۆلەگەسىدىن شەمشاد يا سەرۋى دىلئارا بولغۇسى.
يۈزىنىڭ ئۆزرە زۇلفىنى مەششاتەكىم، شانە قىلۇر،
بازارى هۇسنىندە ئانىڭ يۈزتۈرلى غەۋغا بولغۇسى.
جادۇ كۆزى دەۋرىندە خۇد كافىر بەسى بولدى، ۋەلې
لەئلى لەبىن ئەهدىن كۆرۈپ بارچەسى تەرسا بولغۇسى.
بەرناغە تەگسە هالى ئىشق، ئول پىرى كامىل كۆرۈنۈر،
هەم پىرغە ئول هالدىن يېتىشسە، بەرنا بولغۇسى.
تاپمادى ۋەسلى گەۋهەرىن مەۋجى بەلادە مۇبتەلا،
بولۇپ كۆزۈمنىڭ ياشىدىن هەر قەترە دەريا بولغۇسى.
هافىز بولۇبدۇر فەرد ئوشۇل دىلدارنىڭ يولىندەكىم،
جانلارغە هەزرەتدىن ئىدا بىر يولى فەردا بولغۇسى.

× ×

ئېچەكىم ئۆلتۈرۈر مەئشۇق نازى،
تەقى ئارتار ئاشىقنىڭ نىيازى.
ئەگەر سەن ئاشىق ئېرسەڭ بىلهەقىقە،
هەقىقەت ئىشق بولماسدۇر مەجازى.
قاشى مىهرابىنە گەر سەجدە قىلسە،
تۈشەر مەقبۇل ئاشىقنىڭ نەمازى.
كېرەك مەقسۇد ئۈچۈن كۆپ سەبر قىلماق،
ياراشماس ئۇشبۇ يولدە سەبر ئازى.
ئانى سەيد ئەتكەمەن تەپ ئۆزگەلەرگە،
نەزەر قىلماس كۆكۈلنىڭ شاهبازى.
ئۆزىن ئۆلتۈردى ئاشىق ئىشق بىرلە،
شەهىدى ئىشق ئېرۇر ئىشق ئىچرە غازى.

بوٗ هافىزدىن قاچان بولغايسه پهيدا،
ئوشوٗل دىلدارنىڭ پوشىده رازى.

× ×

سىنىڭتهك نازهنىنوٗ دىلنهۋازى،
بوٗ بىچارهغه يوقدوٗر چاره سازى.
ئهگهرچه يوق سهنتهك پاك دامهن،
مىنىڭتهك ههم كوٚروٗنمهس پاكبازى.
نهزهر قىلغىل، تهقى هالىمنى بىلگىل،
ساڭا ئوخشاش چرٚ يوقدوٗر چهشمبازى.
كوٚزوٗمنى باز ئېتىپ نىچهكى كهزدىم،
كوٚروٗنمهدى سىنىڭتهك شاهبازى.
يانارمهن ئوٗدتهك ئىشقىڭ ئوتىندىن،
مهنىم ئىشىم ئىروٗر چوٗن سوزوٗ سازى.
قاشىڭ مىهرابىنه قارشوٗ تىلهرمهن،
سوٗجوٗد ئهتسهم تهقى قىلسهم نهمازى.
بوٗدهم دهۋلهتده سهنسهن شاهى مهحموٗد،
ئىشىكىڭ ساقلاغان هافىز ئايازى.

× ×

قاچان دىلداردىن تهگسه قوٗلاقىغه ۋهسل پهيغامى،
دىلئارامىندىن ئولدهمده تاپار جانىم دىلئارامى.
ئالىپ بىر ئايىنه باقسوٗن، يوٗزىنىڭ ئايىنه باقسوٗن،
بوٗ خاكى پايىنه باقسوٗن، كىم ئىروٗر لوٗتفى ئهييامى.
يوٗزى چوٗن مىهرى ئهنۋهردوٗر، سوٚزى چوٗن شههدوٗ شهككهردوٗر،
كوٚزى چوٗن توٗركى كافىردوٗر، كى يوقدوٗر دىنوٗ ئىسلامى.
ئوٗشانىڭ ئوقوٗ ياسىندىن، ئوقىرمهن جوٗمله«ياسىن» دىن،
ههمىشه زوٗلفى ياسىندىن كوٚروٗنوٗر تىيرهلىك شامى.
يوٗزى چوٗن مىهر رهخشهنده، لهبى ههم روٗه بهخشهنده،
قىلوٗر شهككهرنى شهرمهنده تىلىنىڭ ئاچچى دوٗشنامى.
كوٚڭوٗلكىم، ساده كوٚروٗنگهي، موٗدام ئازاده كوٚروٗنگهي،
موٗسهففا باده كوٚروٗنگهي، ئهگهر قىلساڭ تاڭ جامى.

نېچەكىم تەندە جان بولغاي، سۆزى ۋىردى زەبان بولغاي،
بۇ قۇل ھافىزغە سان بولغاي، يېتىشسە شاھ ئىنئامى.

× ×

جان ئاشىق بولغالى گۇل يۈزلۈ جانان بۇلبۇلى،
گۈنبەدى ئەفلاكغە تۈشدى سەداۋۇ غۇلغۇلى.
بۇ لەتافەتكىم، ئۇشانىڭ ئارەزىندە كۆرۈنۈر،
نازۇكۇ زىبىا ئاندىغتەك بولماغاي جەننەت گۇلى.
لالەئى سىيراب جانان يۈزىنە بولغاي ئىدى،
لالە يۈزى تېگرەسىندە بولسە ئېردى سۈنبۇلى.
نى ئەجەب ۋابەستە بولسام كاكۇلى مۇشكىنىنە،
چۈنكى ئالەمنى قىلىپدۇر بەند - بەند كاكۇلى.
باج ئەھلى ھۇسنىدىن ئول تۈركى كافىركىش ئالۇر،
گويىياكىم ھۇسن ئەھلىنىڭ ئېرۇر تۇتغاۋۇلى.
بارچە ئۇششاقى ئۇشانىڭ يولىدە جان ئويىنادى،
گەرچە ئۇششاقى فەراۋاندۇر ئانىڭدۇر بىر يولى.
يەتكەي ئېردىم ئاقىبەت جانان رىكابىن ئۆپكەلى،
بولسە ئېردى زىرى رانىمدە سەئادەت دۇلدۇلى.
ئىشقدە مۇنكىر بولدى ئېرسە سۇلتانلىق قىلىپ،
ئەيلەدى شاھى زەماننى زەۋق ئىلە قۇلنىڭ قۇلى.
قۇل بولۇبدۇرمەن سۇراھى قۇلقۇلىنغە، ھافىزا،
دەۋرى مەجلىس ئىچرە چۈن خۇشدۇر سۇراھى قۇلقۇلى.

(بېشى 175 - بەتتە)

مەشھۇر ئەدىب بىلىم، ھۈنەر توغرىسىدا: «يىگىت ئۈچۈن 76 تۈرلۈك ھۈنەر ئازلىق قىلىدۇ. ھەركىمگە مەيلى باي، مەيلى گاداي ئۈچۈن ھۈنەر ئۆگىنىش لازىم. ئۆز ھۈنىرىنى، بىلىمىنى، خەلقىنىڭ، ۋەتىنىنىڭ پاراۋان بولۇشى ئۈچۈن سەرپ قىلىشى لازىم. خەلقىنىڭ، ۋەتەنىنىڭ خىزمىتىدە بولۇش ئۇلۇغ خىسلەت - پەزىلەتتۇر» دەپ يازىدۇ.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ مەزكۇر ئەسىرى ھەقىقەتەن ئەخلاقىي دىداكتىك ئەدەبىياتنىڭ راۋاجلىنىشىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن، ھەممە ئەسەرلىرىدە ئىلغار ئەخلاقىي كۆز قاراشلار ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئۇلار شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئەخلاقىي پېداگوگىكىلىق ئىلغار پىكىرلەرنىڭ تەرەققىياتىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

«كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتىنىڭ 1986 - يىل 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىكى سانىدىن.
تەييارلىغۇچى: رازىيە ئىمىن.

شائىر ئەخمەتشا قارىقاشى

جامائەتچىلىكنىڭ سۆيۈپ ئوقۇشىغا سازاۋەر بولغان مەشھۇر ساتىرىك شېئىر «ئات قىسسىسى» (بەزى ۋارىيانتلاردا «نەزەر مۇپتىغا خەت» ياكى «ئات ھەققىدە مۇخەممەس» دەپمۇ ئاتىلىدۇ) نىڭ ئاپتورى قارىقاشلىق ئەخمەتشانىڭ باشقا ئىجادىي مىراسلىرى ۋە ھايات پائالىيىتى توغرىلىق ھازىرغىچە بىرەر مۇكەممەلرەك مەلۇمات يوق ئىدى. يېقىندا، ئەخمەتشا قارىقاشىنىڭ ھاياتى توغرىسىدا ئىزدەنگۈچى مەرىپەتپەرۋەر كىشىلەرنىڭ يىپ ئۇچى بىلەن تەمىنلىشى، جۈملىدىن ئەخمەتشانىڭ پەنەۋرىسى (تۆتىنچى ئەۋلادى) ئابدىقادىر ئاخۇننىڭ سۆزلەپ بېرىشىگە ئاساسەن، بۇ ئائىلىدىكى بۇرۇن ئۆتكەنلەرنىڭ تۇغۇلۇش ۋاپات بولۇش يىلنامىلىرىنى سۈرۈشتۈرۈش جەريانىدا ئىشەنچلىك تەپسىلاتقا ئىگە بولدۇق.

شائىر ئەخمەتشا 1750 - يىللىرى قارىقاش ناھىيىسىدىكى قاپاقلا يېزىسى، ھالايلى (ھويلا ئالدى) مەھەللىسىدىكى بىر دىنىي مۆتىۋەر ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، تەخمىنەن 1828 - يىللىرى ۋاپات بولغان.

ئەخمەتشانىڭ دادىسى مۇبارەكشا قاپاقلا يېزىسىدىكى مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى بولغان. ئەينى ۋاقىتلاردا دەرسلىك سۈپىتىدە ئوقۇتۇلۇۋاتقان نەۋائىي، خوجا ھاپىز شىرازى، سوپى ئاللايار، مىرزا بېدىل قاتارلىقلارنىڭ خۇش ئاھاڭ غەزەللىرى كىچىك ئەخمەتشانىڭ گۆدەك قەلبىدە شېئىرىي ھېسسىياتنىڭ، ئەدەبىي ھەۋەسنىڭ بىخلىنىشىغا سەۋەب بولغان.

ئەخمەتشا دەسلەپكى بىلىمنى ئۆز يېزىسىدا دادىسىدىن ئالغان، ئۇ 17 ياشلارغا كىرگەندە قەشقەردىكى ئالىي بىلىم يۇرتى «خانلىق مەدرىسە» گە بېرىپ ئوقۇغان. ئەخمەتشا كىچىكىدىنلا زېرەك، خۇش چاقچاق بولۇپ، چاقچاق سورۇنلىرىدا ئۆز تەڭتۇشلىرىنى بېسىپ چۈشۈشتە تونۇلغانىدى.

بىلىم ئىشتىياقى بىلەن ھەرقايسى جايلاردىن قەشقەرگە يىغىلغان تالىپلار ۋە قەشقەردىكى قەلەم ئىگىلىرى ئەخمەتشا ئىجادىيىتىنىڭ كامالەتكە يېتىشىشىدە بەلگىلىك رول ئوينىدى. ئۇ بەدىئىي ئىجادىيەتتە ئەنئەنىۋى رومانتىزمدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، رېئالىستىك ساتىرا ژانىرىنى ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت شەكلى سۈپىتىدە تاللىۋالدى.

ئەخمەتشانىڭ تۆتىنچى ئەۋلادى ئابدىقادىر ئاخۇننىڭ ئېيتىشىچە، دادىسى ئابدۇغوپۇر ئاخۇنۇم، كىچىك ۋاقتىدا دادىسى سەيد ئاخۇنۇمدىن ئەخمەتشا ھەققىدە بەزى تەپسىلاتلارنى ئاڭلىغانىكەن. بىر كۈنى ئابدۇغوپۇر ئاخۇنۇم، ئائىلىسىدىكىلەرگە «ئات

قىسسىسى» نى ئوقۇپ بەرگىنىدىن كېيىن: «بۇ ــ مېنىڭ دادام ئەخمەتشانىڭ توقۇغان نەزمىسى» دېگەن، ئارقىدىنلا ئۇنىڭ قىزىقارلىق خۇسۇسىيەتلىرى، نەزەر مۇپتى بىلەن يېزىشقان خەتلىرى ۋە ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بەرگەن.

ئەخمەتشا «خانلىق مەدرىسە» دىكى ئوقۇشىنى تاماملاپ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگىنىدىن كېيىن، قارىقاشتىكى چوڭ مەدرىسە ــ «گۆزەر» مەدرىسىسىگە مۇدەررىس قىلىپ تەيىنلىنىدۇ.

ساۋاقدىشى نەزەرنىڭ ئاقسۇدا مۇپتى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ئەخمەتشادا ئاقسۇنىڭ ياخشى ئېتىدىن بىرنى ئېلىش ئىستىكى تۇغۇلۇپ، ئۇنىڭغا پۇل ئەۋەتىدۇ. ئات يېتىپ كەلگەندە شائىرنىڭ ئۆتكۈر ھەجۋىي قەلىمى بۇ ئاتنىڭ نۇقسانلىق سۈرىتىنى ماھىرلىق بىلەن سىزىپ چىقىدۇ. ئەسەردە رېئال جەمئىيەتتىكى خىيانەتكارلىق، ۋاپاسىزلىق قاتارلىق ئىللەتلەر رەھىمسىز تۈردە ئېچىپ تاشلىنىدۇ... بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەر خېلى كۆپ.

يېقىندا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ ئىزدىنىشى ئارقىلىق ئەخمەتشانىڭ «مېۋىلەر ۋەسپى» سەرلەۋھىلىك يەنە بىر پارچە ساتىرىك ئەسىرى تېپىلدى.

«مېۋىلەر ۋەسپى» سەرلەۋھىسى ئاستىدىكى بۇ قول يازما خوتەن قەغىزىگە ناچار ئىملا بىلەن كۆچۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ باش ـ ئاخىرى يوقالغان. جەمئىي 22 بەتلىك، 12 × 18 فورماتلىق بۇ ئەسەر ياخشى ساقلانمىغان.

ئەسەردە ئۈجمە، ئۈزۈم، خورما... قاتارلىق 13 خىل مېۋىنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان مۇنازىرىسى ئارقىلىق، بىر تەرەپتىن، ھەر قايسى مېۋىلەردە بولىدىغان ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك، ئەلگە يەتكۈزىدىغان پايدا ـ مەنپەئەت ياكى زەرەر تەسۋىرلەنسە؛ يەنە بىر تەرەپتىن، مېۋىلەرنىڭ تىلى ئارقىلىق ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى تۇرمۇش، ئادەت كۆچى ۋە كىشىلەردىكى يارىماس ئىللەتلەر ــ مەنمەنلىك، تەكەببۇرلۇق قاتارلىقلار يۇمۇرلۇق تىل بىلەن قامچىلانغان.

بۇ ئەسەر ئەخمەتشانىڭ ئىجادىي مىراسلىرىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىدىن.

مۇشتەرىلەر دىققىتىگە: ژۇرنىلىمىزنىڭ 1988 - يىللىق 1 - سانىدا تىتول، مۇندەرىجە، تېكىست قوشۇلۇپ ئەسلىدىكى 224 بەتتىن تۆت بەت ئېشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، بۇ قېتىمقى ساندىن تۆت بەت قىسقارتىلدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى سانلارنىڭ بەت سانى يەنىلا ئىلگىرىكى 224 بەت بويىچە بولىدۇ. خەۋەر تېپىپ قېلىشىڭىزلارنى سورايمىز.

ھۆرمەت بىلەن: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى «بۇلاق» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى.

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر نىزامى گەنجەۋى

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن

1

ئەزەربەيجان خەلقىنىڭ پارس ئەدەبىي تىلىدا ياراتقان ئالەمشۇمۇل كلاسسىك ئەدەبىياتى خەزىنىسىدە شەرقنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى ئەبۇ مۇھەممەد ئىلياس ئىبن يۇسۇپ نىزامى گەنجەۋىي (1141 — 1203) ئىپتىخارلىق ئورۇن تۇتقان.

نىزامى سالجۇق تۈركلىرى ئىستىلا قىلغان ئەرران مەملىكىتىنىڭ پايتەختى گەنجە (هازىرقى ئەزەربەيجاننىڭ كىراۋئاباد) شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. XII ئەسىردە مەيدانغا كەلگەن گەنجە شەھىرى ئەينى زاماندا ئەزەربەيجان خەلقىنىڭ ئاساسلىق ئىقتىسادى ۋە مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى. تېز ئارىدا سالجۇق تۈركلىرى تەسىرىدە پارس ئەدەبىي تىلى ۋە بەدىئىي ئىجادىيەت ۋاستىسى بولۇپ تونۇلدى.

نىزامى ياشىغان دەۋردە فېئوداللىق ئىجتىمائىي زىددىيەتلەر ئۆتكۈرلەشكەن، مۇسۇلمان - خرىستىيان مەملىكەتلىرى ئارىسىدىكى سەلىب ئۇرۇشلىرى داۋام قىلىۋاتقان، مۇسۇلمان مەملىكەتلىرى ئارىسىدىكى مىللىي زىددىيەتلەر ۋە ئىشغالىيەتكە قارشى مىللىي ئازادلىق ئىستەكلىرى كۈچەيگەن، شەرق مەدەنىيەت گۈيغىنىشى پەيدا قىلغان نۇر شولىلىرى فېئودالىق زۇلمەت قوينىغا غەرق قىلىنغانىدى.

نىزامى ئۆز دەۋرىنىڭ ئىلغار ئىدىيىسى — فارابىزم تەسىرىدە تەرەققىيپەرۋەر ئۇتوپىزملىق دۇنيا قارىشىنى شەكىللەندۈردى. فارابى ۋە ئىبنىسىنانىڭ روھ ھەققىدىكى تەلىماتى نىزامىنىڭ بۇ جەھەتتىكى قاراشلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان. نىزامى لوگىكا، فىلولوگىيە، ئاسترونومىيە، تارىخ، ئەرەب ۋە پارس تىلى بويىچە ئۆز خەلقىنىڭ مەرىپەتلىك نامايەندىلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە تونۇلغانىدى.

نىزامى ئوردا خىزمىتىدىن باش تارتقان «هالال ياشاش»، «كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش»، «زومىگەرلىككە يول قويماسلىق» نى ئۆزىنىڭ پائالىيەت پرىنسىپى قىلغان ئاخىيلار ھەرىكىتىگە خەيرىخاھلىق قىلغانىدى.

ئۇ دەربەند هاكىمى ئىنئام قىلغان ئاپاق ناملىق تۈرك چۆرە قىزنى ئۆز نىكاھىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىناق ياشىغان. ئۇنىڭ مۇھەممەد دېگەن ئوغلى ئاپاق خاتۇندىن تۇغۇلغانىدى. ئاپاق خاتۇن قازا قىلغاندىن كېيىن ئىككى قېتىم نىكاھلىق بولغان بولسىمۇ، ئۇلار 1188 - يىلى،

1200 - يىلى قىسقا ئۆمۈر تۈپەيلى ئالەمدىن ئۆتتۈشكەن.

نىزامى 1203 - يىل ئۆز يۇرتى گەنجىدە ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن كەڭ كۆلەمدە جامائەتچىلىككە تونۇلدى.

2

نىزامى ئوتتۇرا ئەسىر ئارىستوتېلىزمى — فارابىزملىق دۇنيا قارىشىنىڭ تەسىرىدە، شەرق خەلقلىرىنىڭ مول ۋە رەڭگارەڭ ئېغىز ئەدەبىياتى تەسىرىدە، ئەبۇلقاسىم فىردەۋسى ۋە ئۇنىڭ نادىر ئەسىرى «شاھنامە» داستانلار سىستېمىسىنىڭ تەسىرىدە، ئەينى زامان ئىجتىمائىي تېماتىكىسىنىڭ كۈچلۈك تۈرتكىسى ۋە غايىۋى پىكىرنىڭ يۈكسەك ئىلھامى تەسىرىدە لىرىك ۋە ئېپىك شېئىرىيەتتە كامالەتكە يەتكەن شائىر سۈپىتىدە ئۆز خەزىنىسىنى بېيىتتى. ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر نىزامى پەلسەپە پېشىۋالىرىدىن پەرقلىق ھالدا ئۆزىنىڭ غايىلىرىنى بەدىئىي ۋاستىلەر بىلەن ئىپادىلەپ بىر قاتار قەسىدىلەر، غەزەللەر، رۇبائىلار، ھېكمەتلەر، قىتئەلەر ۋە «پەنج گەنج» (بەش خەزىنە) ناملىق تۇنجى خەمسەنى ياراتتى.

شۇنى تەكىتلەش ھاجەتكى، نىزامى غايىلىرىنىڭ پرىنسىپلىرى ئۇنىڭ داستانلىرىدا قانداق گەۋدىلەندۈرۈلگەن بولسا، ئۇنىڭ لىرىك شېئىرلىرىدىمۇ شۇنداق تىلغا ئېلىنغاندى. ئۇ غەزەللىرىنىڭ بىرىدە:

«شاد ياشا، بۇ زامان غەمگە ئەرزىمەس،
قىسلما، بىل، كۆپمۇ كەمگە ئەرزىمەس.
ئارپا - تېرىقچىلىق تۇرمىغاي ئۆزى،
تۆكۈلگەن كۆز يېشى نەمگە ئەرزىمەس.
كۈندۈزنىڭ دىلخۇشى بۇ رۇشەنلىكى،
سۇبھىدەم سالقىن شەبنەمگە ئەرزىمەس.
دەيسەنكى، بۇ ئاستا تۈزۈلۈپ قالار،
توغرىمەس بۇ سۆز بىردەمگە ئەرزىمەس.»

دەپ يېزىپ، فېئودالىلىق رېئاللىقتىن پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزگەنلىكىنى، ئۇنى ئىنسانىي ھايات بىلەن ياراشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېنىق جاكالىغان. ئۇ بىر رۇبائىيسىدا:

«يول باستۇق، ئىش قىلدۇق، بارچىسى ئۆتتى،
زامانسىزلىق قىلدۇق، باقمىدى كەتتى.
فىغان چەكتۇق، ئەمما قېنى ئۇنىمىز،
ئۆمرى نەقدىنەمىز زوم ئۆتمەي پۈتتى.»

دەپ، ئىنساننىڭ شەخسىي ئۆمۈر - ھاياتى بىلەن چەكسىز ئىجتىمائىي ھاياتىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى تىلغا ئالغان. بۇنى ئۇنىڭ تۆۋەندىكى يەنە بىر رۇبائىيسى تېخىمۇ ئېنىق ئېچىپ بېرىدۇ:

«بىر كۈن يەمەن شاھى قەبرىگە بارسام،
كېپەن تۈتۈپ، قول سوزۇپ كۆرسەتتى كەرەم.
ئۇ دېدى: «بۇ ساخاۋەتىم، قىلماغىل ئەيىب،
دۇنيادا بۇنىڭدىن ئۆزگە يوق نەرسەم!»

نىزامى ئۆزىنىڭ ئىنسانپەرۋەر غايىلىرىنى بۇ غەزەللەردە مۇنداق ئىپادىلىگەندى:

«دىلىمدا غۇسسە - غەم بىسيارۇ بىسيار،
خارابات شەۋقى ئۇ خۇمارۇ خۇمار.
بەختسىزلەر يولىن تۇتتۇم، يولۇم شول،
رىياكارلار دەمى دەركارۇ دەركار.
نە قىلسۇن مەندە تەسبىھ، ئەي دوستلار،
بۇ خىرقەم ئاستىدا زۇننارۇ زۇننار.
سەلبۇ قۇشغىراقتىن پەخر ئەتتىم،
ناماز تەسبىھقا دىلدا ئارۇ يۈز ئار.
كىرەي دەۋا بىلە مەيخانە ئىچرە،
بازاردا جارچىلار قاتارۇ قاتار.
مېنىڭ قىسسەمدە ھېچ نەقدىنە يوقتۇر،
نە قورقماق ئوغرىدىن، نەزارۇ بىزار.
مۇھەببەت زۇلمىدا مىڭ - مىڭ شۈكۈركىم،
تېنىمدا باش، بۇ باشقا سىرتماغۇ دار.
بۇ ئىشلار ئىچرە ئەيب ئەتمە، نىزامى،
قەلەندەرۋار يولۇم بارۇ يولۇم بار.»

نىزامى ئىنساننىڭ، ئىنسان بەختىنىڭ يالقۇنلۇق كۈيچىسى سۈپىتىدە فېئوداللىق جاھالەتنى پاش قىلىش بىلەن بىللە، ئىنساننىڭ بەختىيار كەلگۈسىنى كۈيلىدى. ئۇ تەپەككۇرنى رېئاللىقنى بايقاش ۋە تەنقىد قىلىش، كەلگۈسىنى بىنا قىلىشنىڭ ئۇلۇغ قورالى دەپ قارىدى. ئۇ ئۆز ھېكمەتلىرىدە مۇنداق دېگەندى:

«تېرىش ھەم ئورۇشتىن ئىبارەت جاھان،
ھەممە ئۇندا بىرى بىرىگە دېھقان.»
«ئاسمان ھەم نە بولسا بارى،
ئادەمنىڭ پىكرىدىن ئەمەستۇر خالى.»
«بىز ئۇچۇن ئېكىلگەن ئىكەن نەچچە باغ،
ياسايلى باشقىلار ئۇچۇن بىز بۇ چاغ.»

3

نىزامى ئۆز غايىلىرىنى «پەنج گەنج» داستانلار مەجمۇئەسىدە ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرگەن. نىزامى 1178 - يىلى 37 يېشىدا تۇنجى داستانى «مەھزۇنۇل ئەسرار» (سىرلار خەزىنىسى) نى يېزىپ چىقتى. ماقالات - ھېكايات شەكلىدە يېزىلغان بۇ پەلسەپىۋى - دىداكتىك داستان ئاساسىي تېمىنى ئىنسان ۋە ئادالەت مەسىلىسىگە قاراتقاندى. داستاندا دۆلەتنى باشقۇرۇشتا ئادالەتنىڭ ئەھمىيىتى، پادىشاھ بىلەن خەلق مۇناسىۋىتىدىكى ئادالەت دەرىجىلىرى قاتارلىق سىياسىي مەسىلەر بىلەن ئەمگەكنىڭ قەدرى - قىممىتى، ئىنساننىڭ ئۆز قەدرى-قىممىتىنى قەدىرلىشى لازىملىقى قاتارلىق ئىجتىمائىي - ئەخلاقىي مەسىلەر تىلغا ئېلىنغان. شۇنداقلا ۋاپاسىزلىق، خىيانەت، تەمەگەرلىك، كىبىر، ھاۋا قاتارلىق سەلبىي ئەخلاقىي كاتېگورىيىلەر ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتۈلگەن.

نىزامى 1180 - يىلى 39 يېشىدا «خۇسرەۋ ۋە شېرىن» داستانىنى يېزىپ چىقتى. نىزامى خۇسرەۋ پەرۋىزنىڭ شاھزادە چېغىدا گۈزەل شېرىن بىلەن مۇھەببەت قۇرغانلىقىنى، ئەمما ئۇ پادىشاھلىق تەختىگە چىققاندىن كېيىن ئۆز مۇھەببىتىگە سادىق بولالمىغانلىقىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. شۇ چاغدا ھۈنەر - سەنئەتتە كامالەت تاپقان يىگىت پەرھات شېرىنغا ئاشىق بولىدۇ. شېرىننىڭ قازا قىلغانلىقىنى ئاڭلىغان پەرھات ئۆز ھاياتىدىن ۋاز كېچىدۇ. نىزامى قەلىمىدە خۇسرەۋ زىددىيەتلىك تەسۋىرلەنگەن. ئۇ ئادالەتلىك شاھ يولىنى تۇتۇپ ئالىملار بىلەن دۆلەتنى

AltunOq

باشقۇرۇش يولىنى ئىزدەيدۇ. شۇڭىدەك، ئۇ ئۆز مۇھەببىتىگە ئاداقىچە سادىق بولالمايدۇ. بۇ جەھەتتە پەرھات خۇسرەۋگە نىسبەتەن ساداقەت جەھەتتە روشەن سېلىشتۇرما بولىدۇ. نىزامى ئۆز داستانىدا شېرىننى غايە، ئەقىل، ئىقتىدارنىڭ سىماسى سۈپىتىدە ئوبرازلاشتۇرغان. ئۇنىڭ خۇسرەۋ پەرۋىز ھەققىدىكى ئىدىيىسى، ئېھتىمال ئاقسۆڭەك، ئادىل پادىشاھ قاراشلىرىغا نىسبەتەن بىر خىل شۈبھە ئىپادىلەش بولۇشى مۇمكىن. ئاددىي خەلق تەرەپتارى بولغان نىزامى ئۈچۈن داستانىنىڭ تېماتىكىسى ۋە بەدىئىي قۇرۇلمىسى خاراكتېرلىكتۇر. نىزامى چىندىكى بەختىيار ۋە ئادىل شەھەر ۋە چىندىكى تەلىم ئالغان پەرھات ھەققىدە توختالغاندا، ئەبۇلقاسىم فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» داستانىدىكى توران — چىن تەسۋىرىدىن كۆپ دەرىجىدە ئىلگىرىلەپ، ئۆزىنىڭ غايىۋى ھۆرمىتىنى ئىپادىلىگەن.

نىزامى 1188 - يىلى 44 يېشىدا «لەيلى ۋە مەجنۇن» داستانىنى يېزىپ چىقتى. نىزامىنىڭ مۇھىم ئىجادىيەت مېۋىسى بولغان بۇ داستان قەدىمكى ئەرەب ھېكايىتى ئاساسىدا ئىشلەنگەن. نىزامى ئەقىللىق، ئېپپەتلىك لەيلى بىلەن ئەينى زامان رىيالىيسى قەيسىنىڭ (كېيىن ئۇ «مەجنۇن» دەپ ئاتالدۇ) پاك مۇھەببىتىنى ئوخشىمىغان تەبىقىغە ئورۇنلاشتۇرۇپ، لەيلىنىڭ ئاتىسىنىڭ فېئودال مۇدھىش توسقۇنلۇقلىرى بىلەن ئۆز دەۋرىنىڭ پاجىئەلىك ماھىيىتىنى ئېچىپ بېرىدۇ. داستان لەيلىگە نىكاھلىق بولماقچى بولغان باشقا ھاللىق ئائىلىنىڭ تويلۇقلىرىنىڭ لەيلىنىڭ كېپەنلىكىگە ئايلىنىشى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. نىزامى داستانلىرىنىڭ دۇردانىسى بولغان «لەيلى ۋە مەجنۇن» داستانى فېئوداللىق ئاسارەتنى ئېچىپ تاشلاشتا مىسلىسىز ئۈلگە ياراتقاندى.

نىزامى 1196 - يىلى 55 يېشىدا «ھەپتە پەيكەر» (يەتتە گۈزەل) داستانىنى تاماملىدى. بۇ داستان «شاھنامە» دىكى بەھرامگور ھېكايىتى ئاساسىدا ئىشلەنگەن. داستاندا بەھرامگورنىڭ بىر مەزگىل ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگەنلىكى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋەزىرى دۆلەتنى زۇلۇم بىلەن باشقۇرغانلىقى، كېيىن بەھرامگورنىڭ ئۆزىنى بىلىپ ئادالەت ۋە ساخاۋەتنى گەۋدىلەندۈرگەنلىكى ئۇنىڭ سىياسىي ۋە خۇسۇسىي تۇرمۇش ھادىسىلىرى بىلەن چېتىشتۇرۇلۇپ تەسۋىرلەنگەن. ئەسەر نىزامىنىڭ بارغانسېرى ئىجتىمائىي - سىياسىي تېمىغا يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرسەتتى.

نىزامى 1200 - يىلى 59 يېشىدا «ئىسكەندەرنامە» داستانىنى تاماملىدى. بۇ ئەسەر ئۇنىڭ ھاياتى ۋە غايىلىرىگە نىسبەتەن يەكۈن خاراكتېرلىك يادىكار بولۇپ قالدى. نىزامى «ئىسكەندەرنامە» داستانىنى «شاھنامە» دىكى «ئىسكەندەر پادىشاھلىقى» داستانىدىكى ھېكايىلار ئاساسىدا غايىۋىلەشتۇرۇپ ئىشلىگەندى. «ئىسكەندەرنامە» ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى قىسىمدا فەيلاقۇس ئوغلى ئىسكەندەرنىڭ تەربىيىلىنىشى، ھەربىي يۈرۈشلىرى ۋە ئۇنىڭ ئادالەتلىك ھاكىم بولغانلىقىنى تەسۋىرلەيدۇ. ئەسەرنىڭ ئىككىنچى قىسىمدا ئۆزىنىڭ فاراپىچە ئوتوپىك جەمئىيەت قاراشلىرىنىڭ بەدىئىي سۈرىتىنى بېرىدۇ. نىزامى شىمالدا بىر ئەلدە شۇنداق ئىدىيئال جەمئىيەت بولۇپ، ھەممە باراۋەر ياشايدۇ، ئۇنىڭدا

بەخت ۋە گۈللىنىشتىن باشقا جاھالەت، ھەسەت مەۋجۇت ئەمەس. نىزامى ئاخىرقى داستانىنى تاماملاپ ئۈچ يىلدىن كېيىن ئالەمدىن ۋىدالاشتى.

4

نىزامى ئۆز ئەسەرلىرىدە فېئوداللىق رېئاللىق ۋە ئۇنىڭ جىنايى ماھىيىتىنى ئېچىپ تاشلاش، ئىنسانىنى، ئىنساننىڭ ھوقۇقىنى، ئىنساننىڭ ئائىلىۋى ۋە ئىجتىمائىي بەخت-سائادىتىنى كۆيلەش، جەمئىيەتنى تۈزەشنىڭ ئادالەتلىك پادىشاھنى ۋاستە قىلىش لايىھىسىنى گەۋدىلەندۈرۈش، بەختىيار ۋە باراۋەر كەلگۈسى جەمئىيەت ئۇتوپىيىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇش بىلەن خاراكتېرلەنگەن مۇتەپەككۇر ئەدىب.

نىزامى «مەھزۇنۇل ئەسرار»، «خۇسرەۋ ۋە شىرىن»، «ھەپتە پەيكەر»، «ئىسكەندەرنامە» داستانلىرىدا ئىنچىل تۈردە ئادالەت ۋە دانىشمەن پادىشاھ مەسىلىسى بىلەن ياندىشىدۇ.

نىزامى ھەممە ئەسەرلىرىدە، بولۇپمۇ «خۇسرەۋ ۋە شىرىن»، «لەيلى ۋە مەجنۇن»، «ھەپتە پەيكەر» قاتارلىق ئىشقى-مۇھەببەتكە ئائىت داستانلىرىدا قاباھەتلىك ۋە نەپرەتكە مۇناسىپ بولغان ئوتتۇرا ئەسىر مۇھىتىدا مۇھەببەتنى ئىجتىمائىي تېماتىكىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى سۈپىتىدە قەلەم ئاستىغا ئالدى. «خۇسرەۋ ۋە شىرىن» داستانىدا نىزامى رېئاللىق ئاساسىدا بۇ پاجىئەلىك مۇھەببەتنى تەسۋىرلىگەن بولسىمۇ، ئۇ ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ شىرىن بىلەن پەرھاتقا خاسلىقىنى بىشارەت ۋە ئارزۇ قىلدى. بۇ ھەقتە شەيخ سەئدى (1203 — 1291) مۇنداق بىر كۇپلېت شېئىر يېزىپ، ئۈچ جەھەتلىك ئىشقى پېرسوناژلار — شىرىن، خۇسرەۋ، پەرھاتقا باھا بەرگەندى.

«مەن سۆيەرمەن شۇنچە سىنى، نىكاھ ئۈچۈن
بىناقەتتە،
دوست مەيلىنى زورلىماسلىق، مۇھەببەتتۇر
ئۇ ئەلۋەتتە.
خۇسرەۋ خاھلار شىرىن بىلەن كۆڭۈل
ئاچسا گۈگۈم چېغى،
بېستون تېغىنى قازغان پەرھات مۇناسىپتۇر
مۇھەببەتكە.»

ئەلىشىر نەۋائى خۇسرەۋ دېھلەۋى ئارقىلىق نىزامى ئارزۇ قىلغان، شەيخ سەئدى ھېس قىلداشلىق بىلدۈرگەن «پەرھات ۋە شىرىن» ئىشقى مۇھەببىتىنى داستانلاشتۇرۇپ چىقتى. نەۋائىدا خۇسرەۋ پەرۋىز زىددىيەتچان شەخس ئەمەس، بەلكى پۈتۈنلەي سەلبىي پېرسوناژ قىلىنغانىدى. نىزامى خۇسرەۋ پەرۋىزگە ئېھتىمال ئۆزىنىڭ ئىدېئال-ئادىل پادىشاھ ئىدىيىسىنى گەۋدىلەندۈرۈش نىيىتىدە باشقىچە ياندىشقان بولۇشى مۇمكىن.

«لەيلى ۋە مەجنۇن» نىزامىنىڭ تىپىك ئىجتىمائىي ۋە ئىشقى تراگېدىيىلىك داستانى سۈپىتىدە يېزىلغان. نىزامى فېئودالىق ئەخلاقىي قاراشلار بىلەن ئىنسانىي مۇھەببەت ۋە بەخت-سائادەتنىڭ مۇرەسسەسىز زىددىيەتلىرى تىپىك مۇھىتىدا ئۆز قەھرىمانلىرىنىڭ پاجىئەسىنى

تەسۋىرلەپ، فېئودالىزمنىڭ غەيرىي ئىنسانىي تەبىئىتىنى پاش قىلىدۇ.
نىزامى قەلىمىدە مەجنۇن ئاتىسى تەرىپىدىن مەككىگە ئېلىپ بېرىلىپ مۇقەددەس دەرگاھدا ئىلاھىي ئىشق ئاستانىسىدە ئۆز ئەقلىنى تىلىۋالسۇن دېگەندە، مەجنۇن يەنىلا:

«مەن مۇھەببەت ئۈچۈن ياشايمەن يەنە،
مۇھەببەتسىز تاپار ئۆمرۈم خاتىمە.»

دەپ خىتاب قىلىدۇ. بۇ ماھىيەتتە نىزامى گۇمانىزمىنىڭ يالقۇنلۇق خىتابى ئىدى. نىزامى لەيلى تىلىدىن:

«غايە دەپ ئۆلۈرمەن، قان بوياپ كېپەن،
ئۇ تەگدۇر تويدىكى لىباسىم بىلەن.»

دەپ، غايە يولىدىكى ئۆلۈمنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى چاكالايدۇ.

نىزامى پىكىر قىلاتتى، ئۇ ھەر بىر بېيىت مىسرانى مەلۇم ئىجتىمائىي - پەلسەپىۋى ئىدىيە ئاساسىدا تۈزەتتى. ئۇ مۇنداق يازغان:

ھېچبىر بېيىت سېنىڭدىن پىنھان بولماس ھېچقاچان،
ئۇنىڭ ھەر جىلۋىسىدە بىر يوشۇرۇن سىر ئايان.
يۈز يىل ئۆتۈپ يورىساڭ «سەن نەدە» دەپ ئۇنىڭدىن،
«مەن مۇندا» دەپ نىدا چىقار ھەر بىر بېيىت - قۇرۇمدىن.

5

نىزامى گەنجەۋىي شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدا «خەمسە» داستانچىلىقىغا ئاساس سالدى. ئۇ خۇسرەۋ دېھلەۋى، ئەلىشىر نەۋائىيدەك ئۈچ - تۆت يىل ئىچىدە ئەمەس، بەلكى ئالدىنقى ئۆلگىسى بولمىغان ھالدا 1178 — 1200 - يىللىرىغىچە جەمئىي 22 يىل (37 — 59 يېشىغىچە) سەرپ قىلىپ بۇ ئۆلگىنى تىكلىدى. ھازىرقى ئەدەبىياتشۇناسلارغا مەلۇم بولۇشىچە، شەرق ئەللىرىدە پارسچە 42 پارچە، تۈركچە تۆت پارچە «خەمسە» يېزىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى نىزامىنى ئۆلگە قىلغان، پىر - ئۇستاز قىلغانىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە خۇسرەۋ دېھلەۋى، ئابدۇررەھمان جامى ۋە ئەلىشىر نەۋائىي ئالاھىدە شۆھرەت قازانغان ۋە نىزامى «خەمسە» لىرى بىلەن تەڭلەشكەن.

نىزامى ئەسەرلىرى يىپەك يولىدا مەيدانغا كەلگەن ئىدىيە ۋە گۈزەللىك جەۋھەرلىرى سۈپىتىدە ھەرقايسى ئەللەر، خەلقلەرگە كەڭ تونۇشتۇرۇلغان. چاغاتاي ئەدەبىياتى نامايەندىلىرىدىن قۇتبى XIV ئەسىردە ئۇنىڭ «خۇسرەۋ ۋە شېرىن» داستانىنى، ھەيدەر خارەزمىي XV ئەسىردە ئۇنىڭ «مەھزۇنۇل ئەسرار» داستانىدىن تاللاپ تەرجىمە قىلغانىدى. ئاگاھى ئۇنىڭ «ھەفت پەيكەر» داستانىنى نەسرىي يول بىلەن تەرجىمە قىلدى.

ئۇلۇغ ئەزەربەيجان شائىرى، ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر گۇمانىست ئىلياس يۈسۈپ نىزامى گەنجەۋىي ئەسەرلىرى ئۆزىنىڭ ئىنسانغا يېقىنلىقى، غايىۋى كۈچى، بەدىئىي قىممىتى، تارىخىي تەسىرى بىلەن ھازىرغا قەدەر ياشاپ كەلدى ۋە مەڭگۈ ياشايدۇ.

هاپىز خارەزمى ۋە ئۇنىڭ دىۋانى توغرىسىدا

چاغاتاي خانلىقى (1230 — 1360) 130 يىل هۆكۈم سۈرۈپ، ئالمىلىقتىن هىندىقۇشقىچە، قۇمۇلدىن خارەزمىگىچە بولغان كەڭ زېمىندا تۈركىي ئەدەبىياتىنىڭ يەنىمۇ پۇختا راۋاجلىنىش مەنزىرىسىنى شەكىللەندۈردى. تۇغلۇق تۆمۈرخان ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇ باشقۇرغان كەڭ تېررىتورىيە ماۋەرائۇننەھرى ۋە مۇغۇلىستان (يەتتەسۇ ۋە شىنجاڭ) دىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا بۆلۈنۈپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ رايونلاردا يەنىلا قاراخانىلار مەدەنىيىتى ۋە تىلى ئاساسىدا ئۆزىنى ئەرەب - پارس مەدەنىيىتى ۋە تىلىدىكى ئىجابىي ئامىللار بىلەن بېيىتقان چاغاتاي مەدەنىيىتى ۋە تىلى ئورتاق تىل ۋە ئورتاق مەدەنىي ئەنئەنە سۈپىتىدە خىزمەت قىلىۋاتاتتى.

تۆمۈرلەڭ (1336 — 1405) تۆمۈرىلەر سۇلالىسىنى بەرپا قىلىپ، هىندىستان ۋە ئوتتۇرا - يېقىن شەرققە يۈرۈش قىلغاندىن كېيىن كەڭ كۆلەملىك هەربىي يۈرۈشلەرنىڭ ئىجابىي تارىخىي نەتىجىلىرى سۈپىتىدە تۆمۈر ئەۋلادلىرى دەۋرىدە كەڭ دائىرىلىك مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش تېخىمۇ كۈچەيگەن. بۇ چاغدا ئىدىيولوگىيە ساهەسىدىمۇ تەركىي دۇنياچىلىقنى تەرغىپ قىلىدىغان روهانىيەتچىل سوفىزم — غەززالى ۋە يەسەۋىچىلىك ئېقىمى ئورنىغا باهاۋىددىن نەقشىبەندى (1314 - يىلى تۇغۇلغان) سوفىزمى مەيدانغا كېلىپ، ئىنسان ۋە ئەركىن پىكىرنى كۈيلەش ئىمكانىيەتلىرى يارالغاندى.

تۆمۈرىلەر سۇلالىسى دەۋرىدە يۈسۈپ ئەمىرى، ئەهمەدى، يەقىنى، ئەتائىي، سەككاكى، لۇتپى ۋە ئەلىشىر نەۋائىيغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆز غەزەللىرىنىڭ كۆپلۈكى ۋە نادىرلىقى بىلەن ئۆز زامانىسىنىڭ ئەدەبىيات مۇنبىرىگە جۇلا قوشقان يىرىك ئەدىبلەردىن بىرى ئابدۇرەهىم هاپىز بولۇپ هېسابلىنىدۇ.

يېقىنغىچە ئەدەبىياتشۇناسلىقىمىزغا مەلۇم بولمىغان بۇ مۇئەللىپنىڭ 18612 بېيىت (37264 مىسرا) دىن تەشكىل تاپقان زور هەجىملىك دىۋانى 1975 - يىل 5 - ئاينىڭ 18 - كۈنى هىندىستاننىڭ هەيدەرئاباد شەهىرىدىكى «سەلار جەڭ مۇزېيى» دا 4298 - رەقەمدە مەلۇم بولدى. بۇ ئىشتا سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېك ئالىملىرى، جۈملىدىن فىلولوگىيە پەنلىرى دوكتورى، پروفېسسور هەمىد سۇلايمانوۋ ۋە ئۇنىڭ هەمراهلىرى تەشەككۈرگە لايىق زور ئىلمىي خىزمەتلەرنى كۆرسەتتى.

«دىۋان» نىڭ بۇ هەيدەرئاباد نۇسخىسىغا «دىۋانى هاپىز تۈركىي» دېگەن سەرلەۋهە قويۇلغان. ئۇنىڭ قوشۇمچە بېتىگە «دىۋانى هاپىز بەزەبانى تۈركىي» دەپ يېزىلغان. بۇ دىۋان مەشهۇر جاهان كلاسسىكى خوجاشەمسىددىن مۇهەممەد هاپىز شىرازى (1320 — 1389) شېئىرلىرىنىڭ تۈركىي تەرجىمىسى دېگەن خاتا چۈشەنچە بىلەن مۇزېي خادىملىرىغىمۇ مەلۇم بولماي كەلگەن.

قول يازما خوتەن قەغىزى سىياقىدىكى يىپەك قەغەزگە كۆچۈرۈلگەن. فورماتى 26 × 15 سانتىمېتر، جەمئىي 586 بەت. قول يازما قەغىزىنىڭ ئەتراپى نەمدىلىپ سارغايغان بولسىمۇ، تېكىستلەرگە تەسىر قىلمىغان. قول يازمىنىڭ ئاخىرقى قىسمى بولمىغاچقا قاچان ۋە قەيەردە كۆچۈرۈلگەنلىكى، كۆچۈرگۈچىنىڭ كىملىكى نامەلۇم. پالېئوگرافىك ئالامەتلەر بۇ قول يازمىنىڭ XV — XIV ئەسىرلەر ئارىلىقىدا كۆچۈرۈلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.

«دىۋانى ھاپىز تۈركى» دە 1 مىڭ 52 غەزەل، بىر مۇخەممەس، ئىككى مۇستەھزاد، تۆت تەركىببەند، ئۈچ تەرجىبەند، 33 قىتئە، 11 رۇبائى بار. بۇ دىۋاننىڭ ھەيدەرئاباد نۇسخىسىنىڭ تېپىلىشى ئۇنىڭ باشقا نۇسخىلىرىنىڭ مەۋجۇتلۇق ئېھتىمالىنى كۈچەيتىدۇ.

تۆمۈرلەڭ ئالتۇن ئوردا خانلىقىنىڭ ئاخىرقى ھۆكۈمرانى توختامىشخاننى يېڭىپ 1379 - يىلى خارەزىمنى ئۆزىگە قاراتتى. تۆمۈرلەڭنىڭ ئوغلى شاھرۇخ مىرزا زامانىدىن باشلاپ ئوتتۇرا ئاسىيادا يېڭىچە مەدەنىيەت ئۆركىشى شەكىللەندى. بۇ چاغدا شاھرۇخ مىرزا ھىراتنى پايتەخت قىلغان ھالدا خۇراساننى ئۆز ھۆكۈمرانلىقىغا قالدۇرۇپ، سەمەر قەنتنى مەركەز قىلغان ماۋەرائۇننەھرنى ئىككىنچى ئوغلى مىرزا ئۇلۇغبېكنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا، ئىران زېمىنىنى كىچىك ئوغلى سۇلتان ئىبراھىم (1414 — 1435) نىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا تاپشۇرۇپ بەرگەنىدى. شائىر ئابدۇرەھىم ھاپىزنىڭ ھاياتى ئۇنىڭ ۋە شېئىرلىرىنىڭ مەزمۇنى يۇقىرىدا سۆزلەنگەن دەۋرنى، (1379 - يىلى تۆمۈرلەڭ خارەزمنى قولغا كىرگۈزگەن ۋاقىتتىن 1435 - يىلى سۇلتان ئىبراھىمنىڭ ۋاپات قىلغان ۋاقتىغىچە بولغان دەۋرنى) ئۆزىگە ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. «دىۋان ھاپىز تۈركى» نىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا مۇئەللىپ ئابدۇرەھىم ھاپىز خارەزملىق بولۇپ، كېيىن شىراز شەھرىدە ياشاپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئابدۇرەھىم ھاپىزنىڭ خارەزمدىن شىرازغا كۆچكەن ۋاقتى تۆمۈرلەڭنىڭ ئىرانغا، جۈملىدىن شىراز شەھرىگە يۈرۈش قىلغان ۋاقتىغا، ياكى 1414 - يىللىرىنىڭ ئالدى - كەينىگە توغرا كېلىشى تەخمىن قىلىنماقتا؛ ئەگەر 1414 - يىلى شىرازغا كەلگەن دېيىلگەندە، بۇ تۆمۈرلەڭنىڭ شىرازغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان ۋاقتىغا توغرا كېلىدۇ. ۋەھالەنكى، بۇ چاغدا خوجا ھاپىز شىرازىنىڭ ۋاپات بولغىنىغا 25 يىل بولغانىدى.

ئابدۇرەھىم ھاپىز شېئىرلىرىدا بۇخارا، سەمەرقەند، خۇجەند ۋە باشقا ئوتتۇرا ئاسىيا شەھەرلىرىنىڭ ناملىرى تىلغا ئېلىنغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ شەھەرلەردە ياشىغان ۋە ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرى نامەلۇم. ئۇنىڭ دىۋانى سۇلتان ئىبراھىمنىڭ ۋاپاتى ئالدىدا تەشكىل قىلىنغان بولۇشى مۇمكىن؛ ئۇنىڭ سۇلتان ئىبراھىم ۋاپاتى (1435 - يىلى) غا بېغىشلىغان مەرسىيىسىنىڭ قول يازمىغا سەل باشقىچىرەك قەغەز ۋە قەلەمدە قىستۇرۇلغانلىقى بۇنىڭدىن بىشارەت بېرىدۇ.

ئابدۇرەھىم ھاپىز دىۋانىنىڭ قاچان ۋە قانداق قىلىپ شىرازدىن ھىندىستاننىڭ ھەيدەرئاباد شەھىرىگە كېلىپ قالغانلىقى نامەلۇم، پروفېسسور ھەمىد سۇلايمانوۋ ئۇنى بابۇرىلەر دەۋرىگە ئېھتىماللاشتۇرغان.

ئۇ ھاپىز تەخەللۇسىدىكى 156 كىشىنىڭ تەرجىمىھالىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئابدۇرەھىم ھاپىزنىڭ تەرجىمىھالىغا ئائىت ھېچقانداق مەنبە ئۇچراتمىغان.

«دىۋانى ھاپىز تۈركى» لىرىك شېئىرىيەت بويىچە ئەلىشىر نەۋائىينىڭ «چاھار دىۋان» توپلاملىرى ۋۇجۇدقا كېلىشتىن بۇرۇنقى ئەڭ زور يادىكارلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شائىر ئابدۇرەھىم ھاپىز ئۆزىنى خوجا ھاپىز شىرازى ئىدىيىلىرى ۋە لىرىكا ماھارىتىنىڭ تۈركىي شېئىرىيەتتىكى ۋارىسى ھېسابلىغان. ئۇنى تۈركىي خەلقلەر شېئىرىيىتىدە ھاپىز شىرازى ئۇسلۇبىنى يارىتىشنى ئۆز ئالدىغا مەقسەت قىلغان لىرىك شائىر دېيىش مۇمكىن. ئۇ مۇنداق يازغان:

ھافىزنى كۆرۈڭ ئۇشبۇ زەمان تۈرك تىلىدە،
گەر كەچدى ئىسە فارسىدا ئول ھافىزى شىراز.

ئۇ ئۆزىنىڭ سۇلتان ئىبراھىم زامانىدىكى «غەزەلخان» ئىكەنلىكىنى مۇنداق ئۇقتۇرغان:

گۈلىستان يۈزلى ئەي ساقى، سېنىڭ ھۇسنۇڭ ماڭا گۈلدۇر،
ئىچەيلى بادەنى كىم، دەۋرى ئىبراھىمى سۇلتاندۇر.
سەنا ۋە ھەمد ئەيتادۇر ياراتقان بىرۇ بارىنغا،
ئۇشبۇل سۇلتان زەمانىدە بۇ ھافىزكىم غەزەلخاندۇر.

ئۇ ئۆزى ھەققىدە توختالغان غەزەللىرىدىن بىرىدە:

ئول ياردىن جەفا ماڭا نازۇ نەئىم ئېرۇر،
ئەغيارنىڭ ۋەفاسى ئەزابى ئەلىم ئېرۇر.
خاس ئۆز قولۇڭا لۇتف ئېتىپ رەھم قىلسە يار،
مۇخلىس قەدەمى قول ئاڭائەبدۇررەھىم ئېرۇر.

دەپ يازغان.

ئابدۇرەھىم ھاپىز شېئىرلىرىنىڭ تېماتىكىسى ۋە ئۇسلۇبى رەڭدار ۋە خىلمۇ-خىل. ئۇنىڭ غەزەللىرى سوفىيزمنىڭ خوجا ھاپىز شىرازى ئەسەرلىرىدە ئىپادىلەنگەن ئىلغار پانتىزملىق ئېقىمىغا ئاساسلانغان. ئۇنىڭ كۆپچىلىك قاراشلىرى نەقشبەندى تەرىپىدىن ئىلگىرى سۈرۈلگەن قاراشلارغا — ئىشقى ھەقىقى (ئىلاھى ئىشق)غا ئېرىشىش ئۈچۈن ئاۋۋال ئىشقى مەجازى (ئىنسانىي ئىشق) باسقۇچىنى بېسىش توغرىسىدىكى يېگىنچە پىكىر ئېقىمىغا يېقىندىن ياندىشقان. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئىنسان ھەم ئۇنىڭ بەخت-سائادىتى، ئەركىنلىكى ۋە رېئال ھايات لەززىتىنى ساددا، راۋان، گۈزەل تىل بىلەن ئىپادىلىگەن. مەنسۇر ھەللاجى نامىنى كۆپ قېتىم ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالغان.

يېقىندىن ئىلىم دۇنياسىغا مەلۇم بولغان تالانتلىق شائىر ئابدۇرەھىم ھاپىز شېئىرلىرى «چاغاتاي تىلى» ئاساسىدىكى تۈركىي شېئىرىيەتنىڭ يەنە بىر نادىر نەمۇنىسى بولۇپ، ئۇ داۋاملىق تەتقىق قىلىنغۇسى.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ ئەخلاقىي — دىداكتىك مىراسى

ئى. سەيدۇللايېۋ

(قازاقىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي خادىمى)

ئوتتۇرا ئاسىيا، قازاقىستان، شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ XVIII — XIX ئەسىرلەردە ئىجاد قىلىغان ئىلغار كۆز قاراشتىكى كۆپلىگەن ئەدىبلىرىنىڭ، جۈملىدىن مۇھەممەت سادىق قەشقەرى، ئاباي، بىلال نازىم، فۇرقەت، مۇقىمى، ئەخمەت دانىشلارنىڭ ئىجادىيىتى مەزكۇر تېررىتورىيىدە ئەخلاقىي — دىداكتىكلىق ئەدەبىياتىنىڭ راۋاجلىنىشىدا مۇھىم رول ئوينىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ ئورنى ئالاھىدىدۇر.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى XVIII ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرى شىنجاڭنىڭ قەدىمكى مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ توققۇزاق يېزىسىدا دۇنياغا كەلدى. بەزى مەلۇماتلاردا ئۇنىڭ ۋاپات بولغان ۋاقتى 1849 - يىلى دەپ كۆرسىتىلگەن.

ئەدىب باشلانغۇچ مەلۇماتنى توققۇزاق يېزىسىدىكى ئائىلىۋى مەكتەپلەردىن ئالغان. ئاندىن كېيىن قەشقەرنىڭ مەشھۇر «ساچ» مەدرىسىسىدە ئوقۇدى. تارىختىن مەلۇم بولدىكى، مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ كۆپلىگەن نامايەندىلىرى مەزكۇر مەدرىستە ئوقۇپ تەلىم ئالغان.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى ياش چېغىدا دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغانلىقنى ئۆزىنىڭ «تەزكىرەئى ئەزىزان»ىدا ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتىدۇ.

ئۇنىڭ تۈرلۈك ماۋزۇدا 18 دىن ئوشۇق ئەسەر يازغانلىقى مەلۇم. ئەدىبنىڭ ئەنە شۇ باي مىراسلىرى ئىچىدە «ئەدەبۇسسالىھىن» («ياخشى ئەدەبلەر»)، «زۇبدەتۇلمەسائىل ۋەل ئەقائىد» («ئوبىدان مەسىلىلەر ۋە قائىدىلەر»)، «تەزكىرەئى ئەسھابۇلكەھب» ئوخشاش ئەسەرلىرى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئىلغار ئەخلاقىي قاراشلارنىڭ راۋاجلىنىشىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. «تەزكىرەئى ئەزىزان» دىمۇ ئەخلاقىي مەسىلىلەرگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلگەن. ئەدىبنىڭ ئەخلاقىي دىداكتىك مەزمۇندىكى مىراسلىرىنىڭ ئىچىدە «ئەدەبۇسسالىھىن» دىققەتكە سازاۋەردۇر. مۇھەممەت سادىق قەشقەرى مەزكۇر ئەمگىكىنى يېزىشتىن ئاۋۋال خىلمۇخىل مەزمۇندىكى ئەخلاقىي دىداكتىك، تارىخىي، دىنىي فىلوسوپىيىلىك ئەسەرلەرنى كۆرۈپ چىققانلىقى مەلۇم، XVIII ئەسىردە ئەرەب، پارس تىللىرىدا يېزىلغان كۆپلىگەن ئەسەرلەر ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغانىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇيغۇر خەلقى ئەرەب، پارس، ھىندى، قېرىنداش تۈركى تىللىرىدا يېزىلغان ئەمگەكلەردىن بەھرىمەن بولالىغان. ئۆز نۆۋىتىدە قېرىنداش قوشنا خەلقلەرمۇ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ دۇردانىلىرىنى

سۆيۈپ ئوقۇغان.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى ئۆزىنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن»، «زۇبدەتۇلـمەسائىل ۋەل ئەقائىد» قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلىرى بىلەن شۆھرەت قازاندى. ئۇلار شەرق ۋە غەرب ئالىملىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا پېتىربۇرگتا، تاشكەنتتە، كالكوتتىدا، تۈركىيىدە بىرنەچچە قېتىم رۇس، ئۆزبېك، تۈرك تىللىرىدا نەشر قىلىنغان.

ئۇلارنىڭ كۆچۈرمىلىرى لېنىنگراد، تاشكەنت ۋە باشقا شەھەرلەرنىڭ قول يازما پونكىتلىرىدا ساقلانماقتا. ئەدىبنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن» ناملىق ئەسىرى ئوتتۇرا ئاسيا، تۈركىيە، شىنجاڭنىڭ مەدرىسلىرىدە دەرسلىك قىلىپ ئوقۇتۇلغان. 1902 - 1903 - يىللىرى خىۋەخانى مۇھەممەت رەھىمخاننىڭ ئەمرى بىلەن كاتىپلار تەرىپىدىن كۆچۈرۈلۈپ، خارەزىم مەدرىسلىرىدە دەرسلىك قاتارىدا پايدىلانغان. دېمەك مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ مەزكۇر ئەمگىكىدىن ئوتتۇرا ئاسيادا ياشىغۇچى قېرىنداش خەلقلەر — ئۆزبېك، قارا قالپاق، تۈركمەن ۋە قازاقلار بەھرىمەن بولغان. چۈنكى ئوتتۇرا ئاسيا خەلقلىرىنىڭ ئىلغار پىكىرلىك ۋەكىللىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك خىۋەدىكى مەدرىسلەردە ئوقۇپ تەلىم ئالغانىدى.

رۇس شەرقشۇناسى ن.س لېكوشىن مەزكۇر ئەسەرنى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلىپ 1895 - يىلى تاشكەنتتە، 1915 - يىلى پېتىربۇرگتا نەشر قىلدى. تەرجىمان كىتاب مۇقەددىمىسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئوتتۇرا ئاسيا خەلقلىرىنىڭ ھاياتى بىلەن تونۇشۇشنى خالىغۇچى ياكى مۇسۇلمان نەزەرىدە قانداق ئادەت ۋە خۇلقلار ئەدەبلىك ئىكەنلىكىنى بىلىشكە قىزىققىدىغان ھەرقانداق كىشى ئۈچۈن بۇ كىتاب پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن».

مەزكۇر ئەسەرنىڭ مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ بىر نۇسخىسى ئۆزبېكىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا 74.78 ئىنۋېنتار نومۇر بىلەن ساقلانماقتا.

ن.س لېكوشىن بۇ قول يازمىدىن پايدىلانمىغان. ئۇ «ئەدەبۇسسالىھىن» نى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلغانىدا، ئەسەرنىڭ تاشكەنتتە تاشباسمىدا بېسىلغان نۇسخىلىرىدىن پايدىلانغان. تەرجىمان ئەدەب — ئەخلاق نورمىلىرىغا توختالغانىدا، شەرق خەلقلىرى ئەخلاقى بىلەن ياۋروپا خەلقلىرى ئەخلاقى توغرىسىدىكى بەزى پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا تاشلىغانىدا مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن» ۋە «زۇبدەتۇلـمەسائىل ۋەل ئەقائىد» ئەسەرلىرىگە «شەرقتىكى ئەدەب - ئەخلاق مەجمۇئىسى» دەپ نام بەرگەن. مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ مەزكۇر ئەسەرلىرى ھازىرقى ۋاقىتتىمۇ ئۆز قىممىتىنى يوقاتقىنى يوق. ئوتتۇرا ئاسيا خەلقلىرىنىڭ ئائىلىۋى مۇناسىۋىتىنى ئۆگەنگۈچى ئالىملارغا «ئەدەبۇسسالىھىن» بىردىنبىر ئىشەنچلىك مەنبە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن» ئەسىرىدە قەيت قىلىنغان ئەدەبلەر 32 پەسىل ۋە تۆۋەندىكى يەتتە بابتىن ئىبارەت.

1) ئۆيدە ئادەملەر بىلەن ئۇچراشقاندا رىئايە قىلىندىغان ئەدەبلەر.

2) سەپەردە، ساياھەتتە رىئايە قىلىندىغان ئەدەبلەر.

3) ئاغرىقنى يوقلاشتا، مۇناسىۋەتتە

رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

4) ئۇخلاش، دەم ئېلىش، ئىچىملىك ئىچىش ۋاقتىدىكى ئەدەبلەر.

5) جامائەت يىغىلىغان جايلاردا سۆزلەش، بىلىم ئۆگىنىش، ئۇستاز ۋە شاگىرت چوڭ ـ كىچىكلەر ئارىسىدا رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

6) مېھمان كۈتۈش ۋە مېھماندارچىلىقتا رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

7) ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدا رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ تەكىتلىشىچە، مۇسۇلمان شەرقىتىكى مەملىكەتلەردە هويلا ئالدىغا پېشايۋان قىلىش رەسمىيەت قىلىنغان. ئائىلە باشلىقى، ئائىلە ئەزالىرى بىلەن پېشايۋاندا ئولتۇرۇپ دەم ئالىدۇ. شۇنداق پەيتلەردە ئۆيگە قەدەم تەشرىپ قىلغۇچى ئۆزىنىڭ كىرمەكچى بولغانلىقىنى مەلۇم بىر بەلگە ــ ئىشىكنى چېكىش ئارقىلىق بىلدۈرۈش لازىم. ساھىبخان كەلگۈچىنى سالام بىلەن قارشى ئېلىشى، كەلگۈچىمۇ ساھىبخانىنىڭ سالىمىغا جاۋاب قايتۇرۇشى ۋە ئۆي ئىگىسى تەكلىپ قىلغاندا ئۆيگە كىرىشى لازىم. كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «تاماقلىنىش ئالدىدا قول يۇيۇش لازىم. تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن هەر بىر ئادەم قولىنى يۇيۇپ، چىشىنى تازىلاش لازىم. بۇ ئەدەبكە دائىم رىئايە قىلىش، ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارنى ياخشى كۈتۈۋېلىش، ئوبدان تاماقلارنى بېرىش، قولغا سۇ بېرىش».

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى كوچىدىكى يۈرۈش ـ تۇرۇشلاردىكى ئەدەبلەر توغرىلىق يېزىپ كېلىپ، كوچىدا كېتىۋاتقاندا كۆپ سۆزلىشىپ تۇرۇشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئەسكەرتىپ قويغان. شۇنداقلا ناننى ياقىدىغان تونۇرنى، ئۆزىنىڭ هالال تەرى بىلەن بۇغداي ئۆستۈرگەن دېھقاننى هۆرمەتلەشكە چاقىرىدۇ. «ناننى ئىسراپ قىلماسلىق، قولنى نانغا سۈرتمەسلىك، ناننى بىر قول بىلەن سۇندۇرماسلىق، هەر بىر كىشى ناننى هۆرمەت قىلىش لازىم».

«...ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىنى هۆرمەت قىلغاي، ئەر ئېغىر ـ بېسىق، ۋەزمىن ۋە ئۆز پىكرىدە قەتئىي بولۇش، ئەركىشى ئۆيلەنمەكچى بولسا، ئۆزىنىڭ لايىقىنى كۆرۈپ ئېلىش لازىم. ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىنى هۆرمەتلىشى لازىم. ئەدەبلىك ئەر كىشى ناپاك ئايالغا ئۆيلەنمەسلىكى لازىم. يامان خۇلقتىكى ئايالغا ئۆيلەنمەسلىك لازىم. ئەدەبسىز كىشىگە تۇرمۇشقا چىقىش ئەدەبسىزلىكتۇر. يامان خۇلقتىكى كىشىلەر قىغ ئاستىدىن ئۈنۈپ چىققان كۆك ئوتتۇر. ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرى بىلەن ياخشى تۇرمۇش مۇناسىۋىتى ئورنىتىش، هەددىدىن تاشقىرى ئاچچىقلانماسلىق، ئۆزىنى خۇش چىراي تۇتۇش تۇرمۇشتىكى بەزىبىر مەسىلىلەرگە، سىناقلارغا ئېغىر ـ بېسىق پوزىتسىيىدە بولۇش، هاياتتىكى لەززەتلىرىنى بىر ـ بىرى بىلەن تەڭ سۈرۈپ، كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈرۈشى لازىم».

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى ئۆز ئەسىرىدە ئەخلاقنىڭ نورمىلىرى ئىچىدە تەربىيە مەسىلىسىنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ. «مۇسۇلمان جەمئىيىتىدە تەربىيە، ــ دەيدۇ مۇھەممەت سادىق، ــ ئەڭ مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرىدۇر.» ئۇ تەربىيىنى ئىنسان ئەقلىنى، هاياتىنى شەكىللەندۈرگۈچى ئامىللارنىڭ بىرى دەپ

چۈشىنىدۇ. ياش ئۆسمۈرلەرنى كىچىكىدىن تارتىپ تەربىيىلەشكە ھايات تەسىرىنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ھەركىشى كىچىكىدىن تارتىپ تۇرمۇشنى ئۆگىنىشى لازىم. ئادەمنى تۇرمۇش دانا قىلىدۇ».

كۆپچىلىك توپلاشقان جايلاردا ئادەمنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشى، ھەرىكەت قىلىغاندا ۋە سۆزلىگەندە قانداق ئەدەبلەرگە ئەمەل قىلىشى توغرىسىدا شائىر مۇنداق دەيدۇ: «نۇتۇق سۆزلىگۈچى گۈزەل، قىسقا، ئىخچام سۆز قىلىش لازىم. قىيىن، ئارتۇق سۆزلەرنى قىلماسلىقى، ئۆزىنىڭ بىلىمدانلىقىنى، سۆزگە ئۇستا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش مەقسىتىدە ئۇزاق سۆزلەش ئەدەبسىزلىكتۇر، ھەر بىر كىشى يالغان سۆزدىن يىراق تۇرسۇن، يالغانچىلىق يامان ئىللەتتۇر».

ئەدىب شۇنداقلا ئاتا-ئانىنىڭ بالا تەربىيىلەشتىكى رولىغا چوڭ ئەھمىيەت بېرىپ: «ھەر بىر پەرزەنت ئەقىللىق، زېرەك، دانا بولسۇن. ئۇلار ئاتا-ئانىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىشى، ھۆرمەت قىلىشى لازىم. چوڭلارنىڭ ئالدىدىن توغرا ئۆتۈشكە بولمايدۇ» دەپ كۆرسىتىدۇ.

شائىر ئەدەب-ئەخلاق مەسىلىسىنى ئىنتايىن كەڭ چۈشەنگەن ۋە ئۆز كىتابىدا ئۇنى ھەممىگە چۈشىنىشلىك تىل بىلەن تەپسىلىي بايان قىلىشقا ھەرىكەت قىلغان. ئادەملەرنىڭ كۆپچىلىك يىغىلغان جايلاردا ئۆزىنى قانداق تۇتۇشى، نېمىلەرگە رىئايە قىلىشى ھەققىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ.

«يىغىندا دىققەتلىك بولۇش، ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئولتۇرۇش لازىم. ئەگەر يىغىن ۋاقتىدا چۈشكۈرۈشكە، ئەسنەشكە توغرا كەلسە، مۇمكىنقەدەر ئاستا، بىلدۈرمەي ھەرىكەت قىلىش لازىم. يۆتەلگەندە ئاغزىنى قول ياغلىق ياكى قول بىلەن يېپىشى لازىمدۇر. كىچىك پېئىل بولۇش، يىغىندىكىلەرنى ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنى ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ئاۋارە قىلماسلىق ئەدەبلىك كىشىلەرگە خاس خىسلەتتۇر. كۆپچىلىكنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بەزى ئىشلارنى قىلىشقا توغرا كەلگەندە ئۆزىنى چەتكە تارتماسلىق ۋە ئۇيالماسلىق لازىم. باشقىلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقى ئۈچۈن ياخشىلىق قىلىش، مەنپەئەت كۈتمەسلىك ئەدەبتىندۇر. ئاغىنە ۋە يېقىندىن تونۇشقانلار بىلەن سەممىي سۆھبەتتە بولۇش لازىم.

يىغىندا بىرىنچى قېتىم سۆز قىلغان كىشى ئاز گەپ قىلىش، كۆپىنچە سۈكۈت قىلىپ، سۆزلىگۈچىنىڭكىنى تىڭشاش لازىم. ئۆزىنىڭ سۆزمەنلىكى ۋە دانىشمەنلىكىنى بىلدۈرۈش نىيىتىدە بولۇپ قىيىن ئىبارىلىك سۆزلەرنى، جۈملىلەرنى سۆزلەش توغرا ئەمەس.

ھەرقانداق كىشى كۆپ ماختىغانغا ئۈچۈپ كەتمەسلىك، ماختانماسلىق لازىم. ئاردا يوق ئادەملەر ھەققىدە غەيۋەت، شىكايەت قىلىش، ئۇلار توغرىسىدا ئىغۋا قىلىش مەكروھدۇر ۋە بىئەدەبلىكتۇر. ئادەملەرنىڭ ئاقساق-چولاق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئەزالىرىنىڭ تەلتۆكۈس بولماسلىقىغا كۈلۈش ۋە لەقەم قويۇش، ھاقارەتلەش يامان خىسلەتتۇر. ئىككى كىشى بىر نەرسە توغرىلىق پاراڭلىشىۋاتقان بولسا، ئۈچىنچى كىشىنىڭ يېقىنلىشىشى، گەپكە قۇلاق سېلىشى توغرا ئەمەس».

(ئاخىرى 160 - بەتتە)

AltunOq

تورى غوجا، ھوشسىز ئىشان

بۇرۇن ئابدۇللا ئىسىملىك ئەقىل-پاراسەتلىك بىر ئادەم ئۆتكەنىكەن. بىر كۈنى ئۇ ساياھەت قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپ بىر باياۋانغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ جىلغىدىن چۈشكەن سۇنىڭ ئاياغ تەرەپكە ئېقىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ: «سۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ھاياتلىق بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئويلاپتۇ-دە، سۇنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ مېڭىپتۇ. بەش-ئالتە چاقىرىم ماڭغاندىن كېيىن قۇملۇق بىر باياۋانغا كەپتۇ ۋە بۇ يەردە كۈن كەچۈرگىلى بولۇدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئائىلىسىنى، قولۇم-قوشنىلىرىنى ۋە غېرىب-غۇرۋالاردىن بولۇپ يەتتە ئائىلىنى كۆچۈرۈپ كەپتۇ.

بۇ يەتتە ئۆيلۈك تېرىقچىلىق قىلىپ، كۈندىن-كۈنگە مول ھوسۇل ئاپتۇ، ئۇلار پاتلا بېيىپ كېتىپتۇ.

ئابدۇللا باشقىلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— بىز ئالغان ئاشلىقىمىزنىڭ ئوندىن بىرىنى ئايرىپ قويايلى، ناۋادا بىرەر جايدىن غېرىب، ئاجىز كىشىلەر كېلىپ قالسا زاپاس ئاشلىقتىن ئۇلارغا بېرىپ بىز بىلەن بىللە تېرىقچىلىق قىلىشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەيلى.

بۇ خەۋەر پات ئارىدىلا باشقا جايلارغا تارقاپتۇ. كىشىلەر تەرەپ-تەرەپتىن بۇ جايغا كۆچۈپ كېلىپ تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلاپتۇ. ئارىدىن بىرقانچە يىللار ئۆتۈپتۇ. ئابدۇللا ئۆلۈپ بۇ تۈزۈمنى ئىجرا قىلىش ئوغلى ھاشىمغا قاپتۇ.

ھاشىم ئاستا-ئاستا دادىسى تۈزگەن تۈزۈمنى بۇزۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ يىغىلغان ئاشلىقنىڭ بىر نىسپىنى غېرىب، ئاجىزلارغا بەرسە، يەنە بىر نىسپىنى سېتىپ ئۆزىنىڭ يانچۇقىنى توملاپتۇ. ئابدۇللانىڭ يەتتىنچى ئەۋلادىغا بارغاندا غېرىب، ئاجىزلارغا ئاش بېرىدىغان تۈزۈم پۈتۈنلەي تۈگەپتۇ. تاغدىن كېلىدىغان سۇمۇ كۈندىن-كۈنگە كېمىيىپ دېھقانچىلىق بارا-بارا سۇسلىشىپتۇ. ئاشلىق كېمىيىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كىشىلەرگە سېلىنغان سېلىق كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىشكە باشلاپتۇ.

زۇلۇمنىڭ ئېغىرلىشىشىغا ئەگىشىپ، يۇرتتا غوجىلىق تۈزۈمى يولغا قويۇلۇشقا باشلاپتۇ. ئابدۇللانىڭ ئەۋلادىدىن بولغان

تورى غوجا بوپتۇ.

تورى غوجىنىڭ بىر بالىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى تورى غوجا بالىسىنى چاقىرتىپ:

— ئوغلۇم سەن باشقا يۇرتلارغا بېرىپ بىر ئىلمي تەلىم ئۆگىنىپ كەلگىن، ئىلىمىڭ بولسا نادان خەلقنى ئوبدان باشقۇرغىلى بولىدۇ. ئىلىم ئىگىسى بولساڭ، ئادەم نېمە دېسەڭ شۇنىڭغا قايىل بولىدۇ، — دەپتۇ.

بۇ بالا باشقا شەھەرگە بېرىپ، بىلىم ئېلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئويۇن-تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپ، كۈندىن-كۈنگە خارابلىشىپتۇ. ئاخىرى پۇلى تۈگەپ نان تىلەپ يەيدىغان هالەتكە كەپتۇ. ئۇ تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپ بىر مەككارغا ئۇچراپ قاپتۇ. مەككار بالىغا ئۆزىنى «ئالىم، بىلىملىك» دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ ۋە بالىدىن:

— تۇرقۇڭدىن قارىغاندا بۇ يۇرتتىن ئەمەستەك تۇرىسەن. سەن قەيەردىن كەلگەن؟ — دەپ سوراپتۇ. هېلىقى بالا:

— مەن ئابدۇللانىڭ ئەۋلادى، دادام تورى غوجا بولىدۇ. دادام مېنى بىلىم ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە ئەۋەتكەنىدى. بىلىم ئېلىشقا قۇربىتىم يەتمىدى. ئويۇن-تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپ، ئاخىردا دۇنيادىن ئاجراپ مۇشۇنداق كۈنگە قالدىم، — دەپتۇ.

مەككار:

— مەن ساڭا باي بولۇشىنىڭ يولىنى ئۆگىتەي. ساڭا ئۆزۈڭ توندىن بىرنى كىيگۈزىمەن، بېشىڭغا يوغان سەللىدىن بىرنى ئورايسەن. ئىسمىڭ هوشىسىز ئىشان بولىدۇ. شەرت شۇكى، مەن نېمىكى دېسەم شۇنىڭغا كۆنىسەن. شۇنداق قىلساڭ ئىككىمىز ئۇزاققا بارمايلا بېيىپ كېتىمىز. قانداق، بۇ شەرتكە كۆنەمسەن؟ — دەپتۇ.

بالا بۇ مەككارنىڭ شەرتىگە ماقۇل بوپتۇ. مەككار دېگىنى بويىچە بالىغا تون كىيدۈرۈپ، بېشىغا يوغان سەللە ئوراپتۇ. قولىغا ئۇزۇن تەسۋىينى تۇتقۇزۇپ، ئۇنى هوشىسىز ئىشان دەپ ئاتاپتۇ ۋە:

— سەن كۈندۈزى قوپماي ئۇخلايسەن، مەن باشقىلارغا ئىشانىم كارامەت قىلىۋاتىدۇ، دەيمەن. سەن بار ئۆيگە هېچكىم كىرمەيدۇ. كېچىسى خەلقنىڭ ئۆيىگە تۈنەككە بارىمىز، — دەپتۇ. مەسلىهەت پۈتكەندىن كېيىن ئۇلار يېزا-قىشلاقلارغا مېڭىپتۇ. يولدا كېتىپ بارسا ئالدىغا بىر ئادەم يولۇقۇپتۇ. ئۇ ئادەم:

— نەگە ماڭدىڭلار، — دەپ سوراپتۇ.

— بىز يېزا-قىشلاقلارغا ماڭدۇق، ماۋۇ پالانى كەنتتىن كەلگەن ئىشان ئىكەن. مەن ئۇنىڭ خىزمىتىگە چاكار بولدۇم، — دەپتۇ مەككار.

هېلىقى ئادەم بۇ مەككارنى تونۇيدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭغا نەسىهەت قىلىپ:

— بۇ ئىشىڭلارنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. ئاخىرى سىلەر هالاك بولۇسىلەر، بۇنداق قىلىقنى قىلماڭلار، — دەپتۇ. مەككار بۇ سۆزلەرگە قۇلاقمۇ سالماي يولىغا مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇلار چەت بىر يېزىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن مەككار هوشىسىز ئىشانىنى بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇپ ئۆزى دىۋانىلىق قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ نان تىلەپ بىر ئۆيگە كىرىپ ئۆيدە بىر كېسەلنىڭ ئېغىر ئەهۋالدا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. كېسەلنىڭ قولۇم-قوشنىلىرىدىن سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق ئۇ كېسەل كىشىنىڭ ئەسلىدە كاتتا بىر باي ئىكەنلىكىنى؛ پالەچ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ يېتىپ قالغىلى ئۈچ يىل بولغانلىقىنى؛ ئۇنى خوتۇنى بېقىۋاتقانلىقى،

قېشىدا ناھايىتى چىرايلىق بىر قىزنىڭ بار ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ.

مەككار دەرھال ھوشسىز ئىشاننىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنى كېسەل كىشىنىڭ قوشنىسىنىڭكىگە ئېلىپ كەپتۇ ۋە:

— بۇ كىشى بولسا ھەزرىتىم بولىدۇ، بىز مۇشۇ يەردە پەقەت بىر كېچىلا قونىمىز. ئاخشاملىقتا كېلىپ بىزدىن توۋا ئىستىغپار ئالىدىغانلار بولسا كېلىپ ھەزرىتىمدىن دۇئا ئېلىپ گۇناھلىرىنى ساقىت قىلسۇن! — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قۇلۇم-قوشنىلار ئۆيگە يىغىلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا مەككار ھوشسىز ئىشاننىڭ بېقىنىغا بىرنى نوقۇپ قويۇپتۇ. ئىشان كۆزىنى ئالايتىپتۇ. مەككار:

— ھە، ئىشانىم كارامەت قىلدى، ماۋۇ ئۆيدە بىر كېسەل بار ئىكەن، ئۇنىڭ قېشىدا 14 ياشلىق بىر قىز بار ئىكەن، دەيدۇ. شۇڭا ئۇ قىزنى مۇشۇ ئىشانىمغا دۇئا قىلدۇرسا يەتتە كۈندىن كېيىن كېسەل ساقىيىدۇ، — دەپتۇ. ھېلىقى كېسەلنىڭ ئايالى «ئۈچ يىلدىن بېرى ساقايمىغان كېسەل يەتتە كۈندە ساقىيىدىغان ئىش بولسا، قىزىمنى دۇئا قىلدۇراي» دېگەن ئويغا كەپتۇ ۋە قىزنى ھوشسىز ئىشانغا دۇئا قىلدۇرۇپتۇ. ئەتىسى ئۇلار قىزنى ئېلىپ كەنتتىن بىرنەچچە كۈنلۈك يىراقلىقتىكى يەنە بىر كەنتكە بېرىپ چۈشۈپتۇ. ئۇلار كىرگەن ئۆيدە ئىشاننى كارامەت قىلدۇ دەپ ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. مەككار دەرھال سىرتقا چىقىپ بىر مۈشۈكنىڭ ئۆلۈكىنى ئەكىلىپ چوڭ كۆلنىڭ ئوتتۇرسىغا تىقىپ قويۇپ قايتىپ كىرىپتۇ ۋە:

— ئىشانىم ئۇسساپ قاپتۇ بىر چۆگۈن سۇ ئەكىلىڭلار، — دەپتۇ. ئۆي ئىگىسى بىر چۆگۈن سۇنى كەلتۈرۈپتۇ. ئىشان سۇنى ئىچىپ بېقىپ:

— سىلەر قايسى كۆلدىن سۇ ئىچىسىلەر، سىلەر ئىچكەن كۆلنىڭ سۈيىدە بىر دانە تاپ بار ئىكەن، تەخلەپ بېقىڭلار، — دەپتۇ.

ئۇلار بېرىپ قارىسا ئىشان ئېيتقاندەك كۆلدىن بىر دانە مۈشۈكنىڭ ئۆلۈكى چىقىپتۇ. خالايىق ئىشاننىڭ كارامىتىگە چۆمپۈتۈپتۇ. شۇ چاغدا مەككار:

— سىلەرنىڭ كەنتىڭلارنىڭ ئاۋات بولۇشىغا، سۆيۈگلارنىڭ ئەلۋەك بولۇشىغا ئىشانىم بىر دۇئا قىلسۇن. تاپقىنىڭلارنى ئېلىپ كېلىڭلار! — دەپتۇ. خالايىقلار تاپقان-تەرگىنى ۋە پۇللارنى ئېلىپ كېلىپ ئىشاننىڭ دۇئاسىنى ئاپتۇ. ئۇلار يىغقان مال-دۇنيالارنى ئېلىپ، ئىككىنچى بىر كەنتكە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار بىر قانچە كۈن يول يۈرۈپ بىر كەنتكە يېتىپ كەپتۇ. بۇ كەنتنىڭ ئارىلىقىدا بىر ئوتلاق بار ئىكەن. مەككار بۇ يەردە بىر قويچىنىڭ بىر قورۇ قوي بېقىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۇدا بىرقانچە كۈن ئوتلاققا بېرىپ، بىر ئوغلاققا نان، ئۈزۈملەرنى بېرىپ ئوغلاقنى كۆندۈرۈۋاپتۇ. ئاندىن كېيىن ئوغلاقنىڭ بوينىغا ئۈچ دانە گۆھەرنى چىگىپ قويۇپتۇ. مەككار ئەتىسى قويچىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ھەي قويچى، سېنىڭ بېشىڭغا چوڭ بىر بالا كەپتۇ. شۇڭا ئۈچ دانە گۆھەرنى دۇئا قىلدۇرغىن، — دەپتۇ. قويچى:

— مەندە دۇئا قىلدۇرغۇدەك گۆھەر نېمىش قىلسۇن، — دەپتۇ.

— ئەمىسە گۆھەر بەرمىسەڭ ئۈچ قوينى دۇئا قىلدۇرغىن، — دەپتۇ.

— بۇ قويۋ مېنىڭ ئەمەس، باينىڭ قويلىرى، — دەپتۇ قويچى.

—سەن بەرمىسەڭ، خۇدا ياراتقان جانىۋارنىڭ ئۆزى بېرىدۇ، — دەپ «چىگ-چىگ» دەپتىكەن ھېلىقى ئوغلاق مەككار-نىڭ قېشىغا كەپتۇ.

—قانداق، سەن بەرمىسەڭمۇ ئوغلاق بېرەمدىكەن، — دەپ ئوغلاقنىڭ بوينىدىن ئۈچ دانە گۆھەرنى يېشىۋاپتۇ.

قويچى «بۇ راستىنلا ئەۋلىيا ئىكەن» دەپ ئويلاپ ئۇلارنى باينىڭ قېشىغا باشلاپ كەپتۇ. قويچى ئۇلارنىڭ كارامىتىنى بايغا بىر-بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بايمۇ ئۇلارنىڭ كارامەت ئىگىسى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ:

— قانچىلىك نەرسىگە دۇئا قىلىسلەر، — دەپ سوراپتۇ.

ئوتتۇز ئىرىك، ئوتتۇز ساغلىقىا دۇئا، — قىلىمىز، دەپتۇ مەككار.

باي ئۇ قويلارنى دۇئا قىلدۇرۇپتۇ. ئۇلار قويلارنى ئېلىپ يەنە بىر كەنتكە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ كەنتتە ئون يەتتە ياشقا كىرگەن ئەقىللىق بىربالا بار ئىكەن. بۇ بالا خالايىقتىن كۈندۈزى ئىشان قېشىغا ھېچكىمنى كىرگۈزمەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئىشاندىن گۇمانلىنىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ بالا ئىشاننىڭ قېشىغا كىرىپ:

— مەن سىزگە سوپى بولسام، — دەپتۇ.

ئىشان ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. بالا ئىشان زادى نېمە ئىش قىلىدۇ دەپ ئۇنىڭ ھالى ئەھۋالىنى كۆزىتىپتۇ. ئىشان كۈندۈزى ھېچ نەرسە يېمىگەن كىشىدەك بولۇۋاپتۇ.

مەككار ئۇدا ئۈچ كۈن ئېلىپ كىرىلگەن تاماقلارنى «ئىشانىم كۈندۈزى تاماقلانمايدۇ» دەپ ئىتقا بېرىۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۈچ كۈن ھېچ نەرسە يېيەلمىگەن ھوشىسىز ئىشان مەككارغا:

— مەن ھېچ نەرسە يېيەلمەي ھالىمدىن كېتەي دېدىم. ماۋۇ بالىنى بىر ئامال قىلىپ قوغلىۋېتەيلى، — دەپتۇ.

ئۈچ كۈندىن بۇيان ئىشاندىن ھېچقانداق كارامەتنى كۆرمىگەن بالا ئۆزىدەك ئەقىللىق بىرقانچەيلەننى يىغىپ:

(ئاخىرى 128 - بەتتە)

ھېكايەت ۋە لەتىپىلەر

مەۋلانا غىياس فىقھىسىنىڭ قولىقى گاس ئىكەن. ئۇنىڭ قولىقى ئېشەكنىڭ قۇلىقىدەك چوڭ، ھەم ئۇزۇن بولغىنى ئۈچۈن باشقىلار ئۇنى مەۋلانا غىياس ئېشەك، دەپ ئاتايدىكەن.

بىر كۈنى پېشىن نامىزىدىن كېيىن مەۋلانا غىياس ھەزرىتى جامىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ.

جامى:

— ئەي مەۋلانا، نەگە بېرىپ كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

مەۋلانا غىياس:

— موللا ھۈسەيىن ۋائىزنىڭ ۋەز-نەسىھەتلىرىنى ئاڭلاشقا، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

جامى:

— نېمە ۋەز ئاڭلىدىڭ؟

مەۋلانا غىياس:

— مۇنبەردىن يىراقراق ئولتۇرۇپ قاپتىمەن. شۇڭا ناتىقنىڭ ئاۋازى قولىقىمغا يەتمىدى، — دەپتۇ.

جامى:

— ۋائىزنىڭ ئاۋازى قولىقىڭغا يەتمەگەن بولسا، قولىقىڭ ۋائىزنىڭ ئاۋازىغا يەتكەندۇ، — دەپتۇ.

×

مىرزا ئۇلۇغبەگنىڭ زامانىدا ھەزرىتى مەۋلانا جامى سەمەرقەندە بىر مەزگىل تۇرغانىكەن. شۇ مەزگىلدە گۈل ۋىلايىتىدىن گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر زىبەرەك شائىرەمۇ سەمەرقەندكە كەلگەنىكەن. ئۇنىڭ تەخەللۇسى خاكى (تۇپراق) ئىكەن. بىر كۈنى شائىرە بىر توپ تالىپلار بىلەن ئولتۇرغىنىدا ئۇلارنىڭ ئالدىدىن جامى باشچىلىقىدا بىرقانچە شوخ كىشىلەر ئۆتۈپتۇ. شائىرە ئۇلارغا:

— ئەي خۇراساننىڭ ئېشەكلىرى، قايان ماڭدىڭلار، — دەپ ھەزىل ئارىلاش چاقچاق قىپتۇ. مەۋلانا جامى دەرھاللا:

— يۇمشاق تۇپراقتا ئېغىناش ئۈچۈن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

×

سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى شارابنىڭ كەيپىدە ئايازنىڭ چېچىنى كېسىپ قويۇپتۇ. ئەسلىدە سۇلتاننىڭ ئايازغا مۇھەببىتى ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەن. ئەتىسى سۇلتان كەيپلىكتىن يېشىلىپ، قىلغان ئىشىغا كۆپ پۇشايمان قىپتۇ. بۇ سەھۋەنلىكى ئۈچۈن سۇلتان قارا كىيىم كىيىپتۇ. ئۈچ كېچە-كۈندۈز ئەيش-ئىشرەت، ئويۇن-تاماشىنى يىغىش-

تۇرۇپ قويۇپتۇ. ئۇردا خادىملىرىنىمۇ قوبۇل قىلماپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزرالار، مۇلازىملارنىڭ بۇ ئىشقا ناھايىتى ئىچى پۇشۇپتۇ. ئۇلار پايتەختتىكى داڭلىق شائىر ئەنسەرىنىڭ قېشىغا بېرىپ، سۇلتان بىلەن ئايازنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. ۋە:

— ئەي ئەنسەرى، سەن بىر شېئىر يېزىپ سۇلتاننى بۇ ئېغىر يۆكتىن خالاس قىلغىن. بۇنىڭ ئۈچۈن بىزلەر ساڭا 100 مىڭ دەرھەم پۇل ئىنئام قىلۇرمىز، — دەپتۇ.

ئەنسەرى تەكلىپنى قوبۇل قىپتۇ. ئۇ ئۈچ كۈندىن كېيىن ھەرەم سارايىنىڭ ئالدى بىلەن مېڭىپ يىراقتىن سۇلتانغا كۆرۈنۈش قىپتۇ. سۇلتان ئەنسەرىنى ئالدىغا چاقىرتىپ:

— ئەي ئەنسەرى، كەيپىڭلىكتە ئايازغا ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ قويدۇم. شۇڭا بۇ ھەقتە بىر شېئىر يازغىنكى، كۆڭلۈم ئارام تاپسۇن، — دەپ، بولۇپ ئۆتكەن ئىشنى قىسقىچە قىلىپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئەنسەرى يەر سۈيۈپ تۇرۇپ بۇ رۇبائىنى ئوقۇپتۇ:

ئەيب ئەرسە ئۇزۇن توررە ئۇچىنى ئۈزمەكدۇر،
مەھزۇن بولۇپ ئۆزىنى مۇنچە كۆرگۈزمەكتۇر.
ئىشرەت ۋەختى مەينى تولا سۈزمەكتۇر،
كەسمەك چېچىن سەرۋى بويىن تۈزمەكتۇر.

مەنىسى: ئۇزۇن ئۆرۈم چاچنىڭ ئۇچىنى كېسىۋېتىپ غەمگە چۆكۈش ھاجەتسىزدۇر. چۈنكى ھازىر مەي ئىچىپ خۇشاللىقتا چۆمۈش پەيتىدۇر. ئۇ خۇددى سەرۋى دەرىخىنى تۈز ئۆستۈرۈش ئۈچۈن هارام شاخلىرىنى پۇتىۋەتكەندەكلا ئىشتۇر.

سۇلتانغا بۇ رۇبائى ياقۇانلىقى ئۈچۈن مۇلازىملىرىغا بىر قۇتا كەلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. سۇلتان قۇتىدىن قىممەت باھالىق ئۈنچە - مەرۋايىتلاردىن ئۈچ مەررە ئېلىپ ئۇنى تارتۇقلاپتۇ. ۋەزىر - ئۇمرالارمۇ قىلغان ۋەدىلىرى بويىچە شائىر ئەنسەرىگە 100 مىڭ دىنار پۇل ئىنئام قىپتۇ. سۇلتان ئاياز ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرىنى جەم قىلىپ بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. تاكى 40 كېچە - كۈندۈزگىچە نەغمە - ناۋالار چېلىنىپ، كۆڭۈل ئېچىشىپتۇ. شائىر ئەنسەرىنىڭ ئىناۋىتى، ئورنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپتۇ. سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى ئەنسەرىنىڭ رۇبائىسىنى ئايازنىڭ «ئاياز» ناملىق كىتابىغا نەزمە قىلىپ پۈتتۈرۈپتۇ.

×

ياز مەزگىللىرىدە سۇلتان ئولتۇرغان يەرگە چىۋىنلار ئولىشىۋېلىپ ئۇنى ئاۋارە قىلغىلى تۇرۇپتۇ. سۇلتان ئاچچىقىدا:

— چىۋىن يوق جايمۇ بارمىدۇ؟ — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تەلھەك:

— ئادەم بارلىكى يەردە چىۋىن بولىدۇ. ئادەم بولمىغان يەردە چىۋىنمۇ بولمايدۇ، — دەپتۇ. سۇلتان بۇنىڭغا قايىل بولماي:

— ئەگەر ئادەم بولمىغان جايدىمۇ چىۋىن بولۇپ قالسا قانداق قىلۇرسەن؟ - دەپتۇ. تەلھەك دەپتۇكى:

— ئۇنداقتا كېلىشىم قىلايلى. ئەگەر سىز دېگىندەك بولسا بۇ قېتىم يۈز خاترە قىلماي كاللامنى تېنىمدىن جۇدا قىلىڭ مۇبادا مەن دېگەندەك بولۇپ قالسا......؟

— سەن دېگەندەك بولسا 10 مىڭ دىنار پۇل بېرۇرمەن، — دەپتۇ سۇلتان.

شۇ بويىچە توختام تۈزۈلۈپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ ۋەزىر - ۋۇزىرالىرىنى ئېلىپ ئادەم يوق ماكاننى ئىزدەپ ئاتلىنىپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئاخىرى ئادەم ئاياغ باسمىغان بىر خىلۋەت ماكانغا كەپتۇ. سۇلتان چىۋىن بار - يوقلۇقىنى بىلىشكە ئەتراپقا ئادەم ئەۋەتىپتۇ. راستىنلا سۇلتان ئۆزى ئېيتقاندەك، بۇ ئادەم ئايىغى دەسسەپ باقمىغان خىلۋەت جايدىمۇ چىۋىننىڭ بارلىقى مەلۇم بوپتۇ. سۇلتان خىزمەتكارلىرى ئەپكەلگەن چىۋىننى تەلھەككە كۆرسىتىپ:

— قانداق تەلھەك، ئادەم ئايىغى تەگمىگەن جايدىمۇ چىۋىن بولامدىكەن؟ ئەمدىغۇ كاللاڭنى ئالساق رازى بولۇرسەن؟ — دەپتۇ.

— يوغسۇ پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ تەلھەك، — سىز بىلەن بىزلەر ئادەم بولماي نېمە بولۇرمىز؟

سۇلتان يېڭىلگىنىگە تەن بېرىپ تەلھەككە ۋەدە قىلغان 10 مىڭ دىنار پۇلنى ئىنئام قىپتۇ.

×

كۈنلەردىن بىر كۈنى تەلھەككە خۇدايىتائالا بىر پەرزەنت ئاتا قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— ئەي تەلھەك، پەرزەندىڭ ئوغۇلمۇ ياكى قىزمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. تەلھەك:

— بىزدەك كەمبەغەللەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئوغۇل ياكى قىز بولماي نېمە بولۇر ئىدى؟ — دەپتۇ. پادىشاھ سەل تېرىكىپ:

— سەندەك گادايلاردىن قىز ياكى ئوغۇل تۇغۇلسا، پادىشاھلاردىن كىم تۇغۇلۇر؟ — دەپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ.

— پادىشاھلاردىن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تەلھەك قىلچە قورقماستىن، — بەدخۇي، ئەخلاقسىز، زالىم تۇغۇلۇر.

×

بىر ئاقىل كىشى بىر بېخىل باينىڭ ئىشىكىنىڭ يوچۇقىدىن باينىڭ ئەنجۈر يەپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئىشىكنى قېقىپتۇ. بېخىل باي يەۋاتقان ئەنجۈرنى سەللىسى بىلەن يېپىپ قويۇپ ئاندىن ئىشىكنى ئېچىپتۇ، ۋە:

— كىم بولىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— قىرائەت قىلىشقا ماھىر، خۇش ئاۋاز قارىي قۇرئان بولۇرمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاقىل. باي:

— ئۇنداق بولسا مېنىڭ ئۈچۈن بىر-ئىككى ئايەت قىرائەت قىلىپ بەرسەڭ، — دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. ئاقىل ماقۇل بولۇپ قىرائەت قىلىشقا باشلاپتۇ:

...... ۋەززەيتۇنى، ۋەتۇرى سىنىنى

...... بېخىل باي تاقەت قىلالماي:

— ئايەتنىڭ بېشىدىكى «ۋەتتىين» قېنى؟ — دەپ لوقما سېپتۇ.

— سەللىڭىزنىڭ تېگىدە يوشۇرۇنۇۋالدى دەپتۇ ئاقىل.

چۈنكى ئەرەب تىلىدىكى «تىين» دېگەن سۆز ئەنجۈر، مەنىسىدە ئىدى.

×

بىر توپ ئاقىللار بىر بېخىل باينى سىناش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە يول ئاپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان باي خىزمەتكارىغا:

— ئۇلار كەلسە خوجايىن ۋاپات بولدى، دەپ ئېيتىپ قوي، — دەپ تاپىلاپتۇ. جامائەت دەرۋازىغا كەلگەندە خىزمەتكار خوجايىنىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

×

ئاقىللار:

— ئەي خىزمەتكار، باي ئاكام بىزلەرگە جىق ياخشىلىقلارنى قىلغان غەمخورىمىز ئىدى. بىز مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇرۇپ، ئۆلۈم نامىزىغا قاتنىشىپ جىنازىسىنى كۆتۈرۈشۈپ گۆرلۈكىگە قويۇپ كەلمەكچىمىز، — دېيىشىپتۇ.

×

بىرنەچچە كېسەل يوقلىغۇچىلار ئەل ئىچىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر پېشىۋا زاتنىڭ كېسىلىنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنى-بۇنى سوراپ ئۇزاق ئولتۇرۇپتۇ. قايتىشىدا ئۇلار ئۇ زاتتىن:

×

نېمە ۋەسىيىتىڭىز باركىن ئاڭلىساق، — دەپتۇ. ھېلىقى پېشىۋا ئېيتىپتۇكى:

بۇندىن كېيىن كېسەل يوقلاپ بارساڭلار ئۇزاق ئولتۇرۇۋالماڭلار، كېسەل ئازابلىنىپ قالمىسۇن...

×

ئۈچ نەرسىنىڭ ئۆز خىزمىتى جەريانىدىكى ئەيىبلىرىنى ئاقىللار ئەيىب كۆرمەسلىكى لازىم:

بىرى، ئاتا - ئانا، بىرى، مېھمان، يەبىرى، مىنگەن ئۇلاغ.

×

يەنە مۇنداق ئۈچ نەرسىدىن كىشىلەر ئۆز ۋاقتىدا قۇتۇلمىقى لازىم.

بىرى مىدىرلاپ تۇرغان چىش،
ئىككىنچىسى، ئوغرى خىزمەتكار،
ئۈچۈنچىسى، بەدخۇي خوتۇندۇر.

×

لوقمان ھېكىمنىڭ رەڭگى قارا ئىكەن. بىر كىشى ئۇنى سېتىۋېلىپ، مەلۇم مەزگىل خىزمەتكە سېپتۇ. بىر كۈنى خوجايىن لوقمان ھېكىمنى سىنىماقچى بوپتۇ ۋە:

— ئەي لوقمان، قويدىن بىرنى ئۆلتۈرۈپ ئەڭ ناچار ئەزاسىنى كەلتۈرگىن، دەپتۇ.

لوقمان ھېكىم بىر قوينى سويۇپ ئۇنىڭ تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئەكەپتۇ.

خوجايىن يەنە:

— ئەي لوقمان، قويدىن يەنە بىرنى سويۇپ ئەڭ ياخشى ئەزاسىنى كەلتۈرگىن، — دەپتۇ. لوقمان ھېكىم يەنە بىر قوينى ئۆلتۈرۈپ يەنە تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئەكەپتۇ.

خوجايىن ھەيران بولۇپ:

— ئەي لوقمان بۇ نېمە ئىش؟ — دەپتۇ.

لوقمان ھېكىم:

— ئەگەر پاك بولسا ھېچنەرسە تىل بىلەن يۈرەكتىن ياخشى ئەمەس. ئەگەر ناپاك بولسا ھېچنەرسە ناپاك تىل بىلەن يۈرەكتەك يامان بولمايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

تەييارلىغۇچى: ئوسمان ھەسەن

دولانلىقلار ھەققىدە

(1)

بىر رىۋايەتتە دولانلار مەكىتتىن تارتىپ لوپنۇرغىچە بولغان پايانسىز قۇملۇق ئەتراپىنى ئىگىلىگەچكە، «دولان» سۆزىنى «دالا» دېگەن سۆزدىن ئۆزگەرگەن دەيدىكەن؛ يەنە بىر رىۋايەتتە «دالان» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان، دەپمۇ قارايدىكەن.

دولانلار ئاساسەن چۆل-باياۋاننى ماكان قىلغان بولۇپ ئوۋچىلىققا ماھىر خەلق ئىكەن. بۆرە، قاۋان، قاپلانلارنى خۇددى قوينى تۇتقاندەك ئەركىن تۇتالايدىكەن. ئۇلارنىڭ مازايى-ماشايىخلارغا بولغان ئېتىقادى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ، قانداق مازار بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھەممىنى ئۇلۇغلايدىكەن. شۇڭا باشقا يۇرتتىن كەلگەنلەر ئۇلارنىڭ بۇ ئادىتىنى:

«ئاچاتوغراقنى كۆرۈپ، مازار غوجام دېگەن دولان،
قاشقا توڭگۇزنى كۆرۈپ مىنىڭ كالام دېگەن دولان» دەپ قوشاققا قاتقانىكەن.

دولانلار تولىمۇ خۇش چاقچاق، ناخشا-قوشاققا ماھىر خەلق ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر دولاننىڭ ئۆيىگە مېھمان كەپتۇ. ئۆي ئىگىسى لەيلىخان مېھماننى كۆرۈپ ئېرىگە:

ئۆيگە مېھمان كېلىپتۇ،
ئاش ئېتەيمۇ بەگچەك؟
نان ياقايمۇ بەگچەك؟

دەپ سوراپتۇ. ئېرى ئايالىغا:

قارا قوينى سويايلى،
گۆشنى ئېسىپ چۆپ ئەت.
قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىل،
خۇدايىم بەرگەن لەيلەك.

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان مېھمانلار ئۇلارنىڭ قوشاققا ئۇستىلىقىدىن ھەيران قاپتۇ.

ناغرىنى دەسلەپ دولانلار ئىجاد قىلغانىكەن. ئۇلار كەڭ باياۋاندا تارقاق ئولتۇراقلاشقاچقا، ئۇلارنى بىر يەرگە توپلاشقا توغرا كەلسە ناغرا ئاساسلىق خەۋەرچى ھېسابلىنىدىكەن. ئەينى ۋاقىتتا ھەر-بىر مەلىدە بىردىن «ناغرىخانا» بولغانىكەن. دولان مەركىزىدىن ناغرا چېلىنسا، ئۇنىڭ ئاۋازى باشقا ناغرىخانىلارغا يەتكەن ھامان ناغرا ئاۋازى ئۈزۈلمەيدىكەن. يېرىم سائەتكە قالمىغان ۋاقىت ئىچىدىلا ھەرقانداق خەۋەر دولانلارنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە يېتىپ بارالايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن چوڭ-كىچىك، ئەر-ئايال دولانلار بىردەمدىلا «ناغرىخانا» مەيدانى-

غا جەم بولىدىكەن. تۇي-تۆكۈن ۋە مەشرەپلەردىمۇ ئالدى بىلەن ناغرا چېلىنىدىكەن. دولان يۇرتىدىكى هازىرقى «ناغرىخانا» دەپ ئاتالغان يۇرت ئىسىملىرى شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

(2)

دولانلار: «بىزنىڭ ئاتا-بوۋىمىز دەرۋىتتىن چىققان» دەپ رىۋايەت قىلىشىدۇ.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، قەدىمكى زامانلاردا شىمالدا ياشايدىغان «دولۇن» دەيدىغان بىر كۆچمەن قەبىلە بولغانىكەن. ئۇلار جەنۇبقا كۆچكەندە بىر بۆلىكى بەدەخشاننىڭ بىر چېتىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىپ، مۇسۇلمان بوپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرى ئىگىلىگەن يەرگە ئون توپ سۆگەت تىكىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئافغانلار ئۇلارنى «دەرۋىتلىكلەر①» دەپ ئاتاپتۇ. شۇنىڭدىن بۇيان بۇ جاي «ئون توپ سۆگەتلىكلەر» دەپ ئاتىلىپ قاپتۇ. ئۇلاردىن ئۈچ كىشى ئىسلام دىنىنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن دەسلەپ قەشقەرگە كەپتۇ. قەشقەرنى ئىسلامغا كىرگۈزگەندىن كېيىن كۆهچارغا② كەپتۇ. بۇ يەردە قالماق دەپ ئاتىلىدىغان كۇپپارلار ياشايدىكەن. سۆگەتلىكلەر ئۇلارنى ئىمانغا كىرگۈزگەندىن كېيىن، كۇچانىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى قۇملۇق يېنىغا جايلاشقان چوڭ بىر شەھەرگە كېلىپ، ئۇ يەردىكى كۇپپارلارغا ئىسلام دىنىنى تەشۋىق قىپتۇ. بۇ شەھەردىكى خەلقلەر ئۇلارغا ئىشەنمەي: «ئەگەر سۆزۈڭلار راست بولسا بىزگە بىر دۇئا قىلىڭلار، دۇئايىڭلارنىڭ خاسىيىتىدىن شەھرىمىز پۈتۈنلەي ئالتۇن بولۇپ كەتسۇن. شۇ چاغدىلا سىلەرنىڭ دىنىڭلارغا ئىشىنىمىز» دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۆگەتلىكلەر قول كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىشىپتۇ. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە پۈتۈن شەھەر ئالتۇن بىلەن قاپلىنىپ كېتىپتۇ. لېكىن بۇ شەھەردىكى بۇتپەرەسلەر ئۆز ئېتىقادلىرىدىن يەنىلا يانماپتۇ. سۆگەتلىكلەر: «بۈگۈن ئاخشام بىز يەنە دۇئا قىلىمىز، ئۇ چاغدا شەھرىڭلەرگە قۇم ياغىدۇ. شۇنىڭغىچە ئىمان ئېيتمايدىغان بولساڭلار ھەممىڭلار قۇم ئاستىدا قېلىپ هالاك بولىسىلەر»، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ئون تۆت ئادەم ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بوپتۇ. قالغانلىرى بىر كېچىدىلا قۇمنىڭ ئاستىدا قېلىپ هالاك بوپتۇ. مۇسۇلمان بولغان ئون تۆت كىشى بۇ يەردىن ئايرىلىپ، تارىم دەرياسىنى بويلاپ ھەر بىرى بىردىن شەھەر قۇرۇپتۇ. هازىرقى دولانلىقلار ئەنە شۇ ئون تۆت كىشىنىڭ ئەۋلادى ئىكەن.

(3)

«دولان» دېگەن سۆز موڭغۇلچە «يەتتە» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققانىكەن. موڭغۇللار قەدىمكى چاغلاردا مەكىتلىكلەرنى «يەتمىش ئىككى مىڭ ياغاچ تۆيلۈك دولان» دەپ ئاتاشقانىكەن.

دولانلار دەسلەپتە گەمە ئۆيدە ياشى-

① پارسچە «دەر» دېگىنى — ئون، «ۋۆت» دېگىنى — سۆگەت دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

② كۆهچار — پارسچە سۆز بولۇپ، كۆه — تاغ، چار — قۇدۇق دېگەن مەنىدە.

غان بولۇپ، بىرقانچە كىچىك بەگلىككە بۆلۈنگەنىكەن. ئۇلارنىڭ ئەمەت بەگ، سىيىت بەگ، ئەمتەم بەگ، ئەزىز بەگ، ئامان بەگ، يامان بەگ، زامان بەگ دېگەن يەتتە بېگى بولغانىكەن. ئۇلار داۋاملىق ياۋايى يىرتقۇچ هايۋانلار ۋە مانجۇلارنىڭ هۇجۇمىغا ئۇچراپ تۇرغانلىقتىن، باياۋانلاردا كۆچۈپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولغانىكەن.

سائادەت بەگ زامانىسىگە كەلگەندە بۇ بەگلەر دولانلىقلارنى يىغىپ، «لەمپەدۆڭ» ۋە «قالغۇچدۆڭ» دېگەن ئىككى يۇرتنى تەشكىللەپتۇ. سائادەت بەگ مانجۇ خانلىقىغا بېرىپ بەگلىك دەۋاسى قىلغاندا، مانجۇ خانى هىيلە ئىشلىتىپ ئۇنىڭغا بىر ياغاچ تامغىنى تۇتقۇزۇپ: «سەن ياغاچ ئۈيلۈك دولانلارنىڭ بېگى بول» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سائادەت بەگ دولانلىققا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، دولانلارنىڭ مەركىزى دەپ ئاتالغان «لەمپەدۆڭ» بىلەن «قالغۇچدۆڭ» نى لايدىن قوپۇرۇپ شەهەر بىنا قىپتۇ. سائادەت بەگ يەكەن دەرياسىنىڭ نېرىقى قىرغىقىدىكى «لەمپەدۆڭ» دە تۇرۇپتۇ. يەكەن دەرياسىنىڭ بۇ قېتىدىكى «قالغۇچدۆڭ» دە مامۇر پالسا (پالۋان) نىڭ قالغاچخان ئىسىملىك بىر ئايالى بولۇپ، ئىنتايىن گۈزەل ئىكەن. ئۇ ناخشا-ئۇسسۇلدا تەڭدىشى يوق، قولىدىن ئوۋ قېچىپ قۇتۇلمايدىغان باتۇر ئايال ئىكەن. سائادەت بەگ «قالغۇچدۆڭ» گە كەلگەندە، قالغاچخان ئۇنىڭغا ئۇسسۇل ئويناپ بېرىدىكەن ۋە ئەقىل كۆرسىتىدىكەن. شۇڭا قالغاچخاننى سائادەت بەگ ئۆزىگە ياردەمچى قىلىۋاپتۇ. «قالغۇچدۆڭ» ئاشۇ قالغاچخاننىڭ نامىنى كۆرسىتىدىكەن. سائادەت بەگ بىلەن قالغاچخان بىر-بىرلىرىنى داۋاملىق كۆرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن «لەمپەدۆڭ» بىلەن «قالغۇچدۆڭ» گە ئىككى راۋاق سالدۇرۇپتۇ. ئۇلار ئىككى دۆڭلۈكتە نۆۋەت بىلەن داۋاملىق مەشرەپ ئۆتكۈزۈپ تۇرىدىكەن. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئاپپاق خوجا ئۇلارنى «شەرىئەتتىن چىقتى» دەپ ئەيىبلەپ، ئۇلارنى يوقىتىش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ كەپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ سائادەت بەگكە كۈچى يەتمەي، ئۆزلىرى مەغلۇپ بولۇپ قايتىپتۇ. ئاخىرى ئاپپاق خوجا نۇرغۇن سوۋغا-سالام ۋە ئىنئاملار بىلەن چىيەنلۇڭ خاندىن ياردەم سوراپتۇ هەمدە قىزىنى چىيەنلۇڭ خانغا ئىنئام قىپتۇ. بۇنىڭ بەدىلىگە چىيەنلۇڭ خان ئاپپاق خوجىغا ئەسكىرىي كۈچ جەهەتتىن زور ياردەم بېرىپتۇ. نەتىجىدە ئاپپاق خوجىنىڭ لەشكەرلىرى چىيەنلۇڭنىڭ ئەسكىرىي كۈچىگە تايىنىپ دولانلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كەپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ يۇرتلىرىنى ۋەيران قىپتۇ. بۇ قىرغىنچىلىقتىن ئامان قالغان دولانلار يۇرتلىرىنى تاشلاپ، تەرەپ-تەرەپكە قېچىپ كېتىپتۇ. ئاپپاق خوجا ئەسكەرلىرى بىلەن سائادەت بەگ ۋە قالغاچخانلارنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى دولانلار ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇنغىچە قاتتىق جەڭلەر بوپتۇ. هازىر «سەردارلار گۈمبىزى» دەپ ئاتالغان جاي ئاشۇ جەڭدە شېهىت بولغانلارنىڭ قەبرىستانلىقى ئىكەن. بەزىلەر ئۇنى «ئاق موللا گۈمبىزى» دەپمۇ ئاتايدىكەن.

(4)

چيەنلۇڭ خان زامانىسىدە دولانلار مانجۇلارغا بويسۇنماي، ئۇزاقىقىچە ئۇلارغا قارشى جەڭ قىپتۇ. دولانلار ئۆز يۇرتلىرىنى مانجۇلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر كالىنىڭ تېرىسىدە يوغان بىرپاي ئۆتۈك تىكىپ ئىچىگە قۇم قاچىلاپتۇ. ئۇنىڭغا: «ئالتە ياشلىق دولاننىڭ كىيىدىغان ئۆتۈكى» دېگەن خەتنى چاپلاپ، دولان چېگرىسىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن مانجۇلار: «ئالتە ياشلىق بالىنىڭ ئۆتۈكى بۇ بولسا چوڭلىرى كىيىدىغان ئۆتۈك قانچىلىكتۇ»، دەپ قورقۇشۇپ، دولانلىقلارغا چېقىلىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار بۇ ئىشتىن گۇمانلىنىپ بىر مانجۇنى سېتىقچى قىياپىتىدە ياساپ، تاغاق، سۈزگۈچ، يىپ-يىڭنە بىلەن دولان يۇرتىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ قارىغۇدەك بولسا دولان يۇرتىدا بۇنداق يوغان ئۆتۈك كىيىدىغان ئادەم ئۇچرىماپتۇ. «سېتىقچى» قايتىپ كېتىپ مانجۇ خانىغا ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. دولانلارنىڭ ھىيلىسىگە ئالدىنىپ قالغان مانجۇ خانى قايتا لەشكەر تارتىپ، دولان يۇرتلىرىغا بېسىپ كىرىپتۇ. دولانلىقلارمۇ ئۇزۇنغىچە تىز پۈكمەي مانجۇلار بىلەن قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئاخىرى يۇرتلىرى ۋەيران بولغان دولانلار تەرەپ-تەرەپكە قېچىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇلار يۇرتىدىن ئايرىلىش ۋاقتىدا ھەتتا ئۆز يۇرتىنىڭ پاشىلىرىنىمۇ قوشاقنا قېتىپ، ناخشا ئېيتىپ ماڭغانىكەن:

ئەل بۇ يەرنى چۆل دەيدۇ،
چۆل ئەمەس گۈلزار ئىدى.
توغرىقى ئالماغا ئوخشاش،
يۇلغۇنى مازار ئىدى.
چارۋىمىزغا يايلاق ئىدى،
بالىمىزغا بازار ئىدى.
تۇمشۇقلىرى بىگىزدەك،
قاناتلىرى كىگىزدەك.
پاشىلىرىمىز ئايرىلىپ
قالدى بىزدىن يىراقتا ئەي، ياﺋاللا.

دولانلىقلار تارقالغان يۇرتلار مارالبېشى دولان، ئاۋات دولان، مەكىت دولان، ئاقسۇ قاراتال دولان، شايالو چىمەن، شىنچىمەن، ئاقئېرىق، ئىچئېرىق دولان، لوپنۇر دولان دەپ ئاتالغانىكەن. بۇ يۇرتلار ھازىرمۇ شۇ نام بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە.

«40 قىز دالا (تالا) سى» ھەققىدە

«قىرىق قىز دالاسى» مارالبېشى جاڭگىلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توغراقلىقنىڭ ئەتراپى بولۇپ، يۈزمىڭ مو ئەتراپىدا كېلىدىغان بىر تۈز كەتكەن دالىنىڭ ئىسمى.

چيەنلۇڭ خان زامانىسىدە (بىر رىۋايەتتە چىڭگىزخان دەۋرىدە) دولانلىقلارنىڭ 40 قىزىنى مانجۇلار بۇلاپ كېتىپتۇ. دولانلىقلار قىزلىرىنى بۇلاپ كەتكەن مانجۇلارنىڭ تۇرۇشلۇق يېرىگە مۇھەممەت سىيت لىڭغىرچاق دېگەن كىشىنى ئاغلاقچىلىققا ئەۋەتىپتۇ. ئۇ كىشى

ئۇتۇنچى قىياپىتىگە كىرىپ، 40 قىزنى ئىزدەشكە باشلاپتۇ. ئۇ شۇ ئەتراپنى ئايلىنىپ يۈرگەندە 40 قىز مۇھەممەت سىيىت لىڭغىرچاقنى كۆرۈپ قېلىپ مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

دولان، دولان دوپپىچاق،
ئۇتۇن ساتتى بىر قۇچاق.
بۇ ئۇتۇننى كىم ساتتى،
مەممەت سىيىت لىڭغىرچاق.
ئۇتۇنۇڭنى يۆلەپ قوي،
ئەتراپىڭغا قاراپ قوي.
سەن بىزنى ئىزدەپ كەلسەڭ،
بىز بۇ يەردە بىلىپ قوي.

قىزلار بۇ ئارقىلىق ئۆزىنى ئاشكارىلاپتۇ. مۇھەممەت سىيىت لىڭغىرچاق يۇرتىغا قايتىپ دولان بېگىگە ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. دولانلىقلارنىڭ تاللانغان 40 يىگىتى شەپە چىقارماي مانجۇلارنىڭ ئۈستىگە ھۇجۇم قىلىپ، 40 قىزنى ساق-سالامەت قۇتقۇزۇپ چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ يۈرگەنچە كەڭ كەتكەن دالىغا كېلىپ توختاپتۇ. دولانلىقلارنىڭ ئاقساقاللىرى بۇ مەيدانغا كېلىپ، شۇ جايدىلا 40 قىزنى ھېلىقى 40 يىگىتكە نىكاھلاپ، ھەشەمەتلىك توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپتۇ. بۇ 40 جۈپ ئەر-ئايال ئاشۇ مەيدانغا ئورۇنلىشىپ ئېرىق-ئۆستەڭ چېپىپ، تېرىقچىلىق قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ جاينىڭ ئىسمى «40 قىز دالاسى» دەپ ئاتىلىپتۇ. دولانلىقلار ئارىسىدا توي-تۆكۈن بولسا ھازىرمۇ مۇشۇ مەيدانغا يىغىلىپ، ئوغلاق تارتىش، چاقپىلەك، سارغايدى قاتارلىق ھەر خىل ئويۇنلارنى ئوينىشىدىكەن.

مۇغاللىق نېمىشقا چۆچۈرە يېمەيدۇ؟

بۇ زاماندا ئەمەس ئۇ زاماندا، يامغۇر-مۆلدۈردىن ئاتەش ياغقاندا، ئەل خارابلىشىپ ۋەيران بولغاندا، ئاچارچىلىقتىن زار قاقشىغاندا، خۇدانىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن قايسىدۇر بىر پەيغەمبەر ئەلنىڭ دەردىگە يەتمەك بولۇپ، چۆل كېزىپ، يۇرت ئاتلاپ، يوپۇرغا تەۋەلىكىدىكى مۇغال دېگەن يېزىغا كەپتۇ. يول ئازابىدىن ھارغىنلىق يەتكەن پەيغەمبەر ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ ئايىغىنى يەڭگىل قىلغان تۆگىسىنى باغلاپ قويۇپ، بىر تۇپ سۆگەتنىڭ سايىسىدا يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي تەييار ئولجىنى غەنىمەت بىلگەن مۇغاللىقتىن بىر نەچچىسى پەيغەمبەرنىڭ تۆگىسىنى ئوغرىلاپ چۆچۈرە ئېتىپ يەۋاپتۇ. پەيغەمبەر ئويغىنىپ قارىسا تۆگىسى يوق تۇرغۇدەك. ئۇ سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق تۆگىسىنىڭ يوقىلىش سەۋەبىنى بىلگەندىن كېيىن دەرغەزەپ بوپتۇ ۋە مۇغاللىقلارنى: «بۈگۈندىن باشلاپ چۆچۈرە يېسەڭ شۇ زامان ئۆلگەيسەن»،— دەپ قاغاپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ مۇغال خەلقى چۆچۈرە يېيىشتىن ھەزەر ئەيلەپتۇ ۋە ئەل ئارىسىدا: «مۇغاللىق پەيغەمبەرنىڭ قاغىشىغا كەتكەن، چۆچۈرە يېسە ئۆلىدۇ»، دېگەن رىۋايەت تارقالغانىكەن.

لوقمان ھېكىم ھەققىدە

ئاسمان پادىشاھى بىلەن زېمىن پادىشاھى دەۋر سۈرگەن زامانلاردا ئۇلار ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشكەنىكەن. بىر-بىرىنى پات-پاتلا مېھماندارچىلىققا چاقىرىپ تۇرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاسمان پادىشاھى زېمىن پادىشاھىنى مېھماندارچىلىققا چاقىرىپتۇ. مېھماندارچىلىقتىن كېيىن ئاسمان پادىشاھى زېمىن پادىشاھىغا نىمشەك ئېغىرلىقتىكى بىر خالتا نەرسىنى ھەدىيە قىپتۇ. زېمىن پادىشاھى ئۆز ئوردىسىغا قايتقاندىن كېيىن خالتىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا خالتىدىكى باشقا نەرسە ئەمەس بۇغداي ئىمىش. زېمىن پادىشاھى ئاسمان پادىشاھىنىڭ بەكمۇ ئاددى «سوۋغا» ھەدىيە قىلغانلىقىدىن ئاغرىنىپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ: «بۇ بۇغدايدا مەلۇم سىر بولۇشى مۇمكىن» دەپمۇ ئويلانتۇ. ئۇ خىزمەتكارنى چاقىرىپ، بۇ بۇغداينى تۈگمەنگە ئاپىرىپ بىر تالمۇ باشقا بۇغداي ئارىلاشتۇرۇۋەتمەي، بىر تالىنىمۇ زايا قىلماي ئۇن قىلىپ ئەكىلىشكە بۇيرۇپتۇ. تۈگمەنچى پادىشاھنىڭ ئېيتقانلىرىنى بىجانىدىل ئورۇنداپ، ئۇننى شاھقا تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ ناۋايغا بۇ ئۇننى نان يېقىپ بېرىشكە بۇيرۇپتۇ.

ناۋاي ئۇننى تۆت نان قىلىپ تونۇرغا يېقىپتۇ. ناننى تونۇردىن سويغىچە ئارىلىقتا «لوقمان» ئىسىملىك بىر دىۋانە ناۋاينىڭ ئۆيىگە تىلەمچىلىككە كېلىپ قاپتۇ. ناۋاي دىۋانىنىڭ تىلىگىنىنى بېرىپ بولۇپ، تونۇرغا قارىغۇدەك بولسا، نانىنىڭ ھەممىسى چوغنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ، كۆيۈپ كۆمەچ بولۇپ تۇرغۇدەك.

پادىشاھنىڭ بۇ ناننى كۆرسە غەزەپلىنىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ناۋاي، قورقىنىدىن ئالمان-تالمان ئۆز ئۇنىدىن خېمىر يۇغۇرۇپتۇ-دە، چىرايلىق تۆت نان پىشۇرۇپ پادىشاھقا ئاپىرىپتۇ. ھېلىقى كۆمەچ بولۇپ كەتكەن تۆت نانلى بولسا كېپەككە قوشۇۋېتىپتۇ.

لوقمان ئادىتى بويىچە يەنە تىلەمچىلىك قىلىپ ناۋاينىڭكىگە كەپتۇ. ناۋاي لوقمانغا كېپەك ئارىسىدىكى ھېلىقى كۆمەچتىن بىرنى بېرىپ يولغا ساپتۇ. لوقمان ئۆيىگە بېرىپ ھېلىقى كۆمەچ ناننى يەپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا، ئۆزىدە بىر خىل ئۆتكۈرلۈك ھېس-تۇيغۇلارنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى سېزىپتۇ. لوقمان ناۋاينىڭ ئۆيىگە ئۇدا ئۈچ كۈن تىلەمچىلىككە بېرىپ، قالغان ئۈچ كۆمەچنىمۇ ئەكىلىپ يەپتۇ.

لوقمان ئەڭ ئاخىرقى كۆمەچنى يەپ بولۇپ سىرتقا چىقىپتۇ ۋە ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر توپ كەپتەر بىلەن ئۆينىڭ يېنىدىكى تېرەككە قونۇۋالغان بىر توپ چۈغۈندەككە كۆزى چۈشۈپتۇ. ھېلىقى كەپتەرلەر: «سوغۇقى ئېشىپ كەتكەنلىكتىن كېلىپ چىققان پالەچ كېسىلىگە دورا بولۇمىز» دېسە، چۈغۈندەكلەر: «بىزنىڭ تۆكۈمىزدىن تارتىپ پۈتۈن ئەزايىمىز دېمى سىقىلغان كېسەلگە دورا» دەۋاتقۇدەك. قىسقىسى لوقماننىڭ ئالدىغا نېمىلا ئۇچرىسۇن ئۆزلىرىنىڭ مەلۇم كېسەللىكلەرگە داۋا بولىدىغانلىقىنى مەلۇم قىلغۇدەك. لوقمان ئۆزۈندىن بېرى مەيدە

ئاغرىقى بىلەن يېتىپ قالغان قوشنىسىنى
داۋالاپ بېقىش ئۈچۈن دورا ئىزدەپ
تاغقا چىقىپتۇ. لوقماننى كۆرگەن ئوت-
چۆپلەرنىڭ ھەر بىرى ئۆزلىرىنىڭ قانداق
كېسەلگە داۋا بولۇدىغانلىقىنى ئېيتىشىپتۇ.
لوقمان بۇ ئوتلارنىڭ ئارىسىدىن
«مەن مەيدە ئاغرىقىغا داۋا» دېگەن پىنى-
نىنى ئەكىلىپ كېسەل قوشنىسىنى داۋا-
لاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي قوشنىسى ساقىيىپتۇ.
بۇ كېسەلنىڭ ساقايغانلىقىنى ئاڭلىغان
بىر ئادەم لوقماننىڭ ئالدىغا كېلىپ،
دادىسىنىڭ ئېغىز ئاغرىقىغا گىرىپتار بولغى-
نىغا ئۇزۇن يىللار بولغانلىقىنى، كۆپ
قېتىم داۋالانغان بولسىمۇ كېسەلى ساقاي-
مىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. لوقمان ئۇ كېسەلگە
دورا تېپىش ئۈچۈن كۆپ ئورۇنلارنى
كېزىپتۇ. ئاخىرى چوڭ بىر مازارنىڭ
يېنىدا مەي بولۇپ پىشقان بىر تۈپ ئۆرۈك-
نىڭ: «مەن جان ھەلقۇمىغا كېلىپ قال-
غان ئېغىز ئاغرىقىغا دورا» دەۋاتقانلىقىنى

ئاڭلاپ قاپتۇ. لوقمان دەرھال بۇ ئۆرۈك-
تىن يەتتە تال ئۈزۈۋېلىپ ئاپىرىپ،
ھېلىقى كېسەلگە ئاز-ئازدىن يېگۈزۈپتۇ.
كېسەل بۇنىڭدىن شىپا تېپىپ پۈتۈنلەي
ساقىيىپ كېتىپتۇ.
لوقماننىڭ تىبابەتچىلىك ئىلمىدە
تەڭداشسىز ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان كىشىلەر
لوقماننى ئىزدەپ كېلىپ كېسەللىرىنى داۋا-
لىتىدىغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ يۇرتتا
ھېچقانداق كېسەلدىن ئەسەر قالماپتۇ.
كېسەلدىن ساقايغان كىشىلەر ئاللاغا: «ئەي
خۇدا! سېنىڭ قۇدرىتىڭ بىلەن سەن ياراتقان
ئۆسۈملۈكلەر ئارقىلىق لوقمان بىزنى
داۋالاپ ساقايتتى. ئۇنىڭدىن بىر بەكمۇ
خۇرسەنمىز. سېنىڭ لوقمانغا كەم بولغاندا
1000 يىللىق ئۆمۈر ئاتا قىلىشىڭنى سوراي-
مىز،» دەپ مۇراجىئەت قىلىشىپتۇ. ئۇلار-
نىڭ تىلىكى ئىجابەت بولۇپ، خۇدا يولىدا
خالىس ئىش قىلغۇچى لوقمانغا ئاللا
1000 يىللىق ئۆمۈر بېرىپتۇ.

ئىلى دەرياسى ھەققىدە

ئەسلىدە ھازىرقى ئىلى دەرياسىنىڭ
ئورنىدا ھېچقانداق سۇ دېگەن نەرسە
مەۋجۇت ئەمەس ئىكەن. شۇڭا يىلدا بولۇ-
دىغان قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بۇ جايدىكى
كىشىلەرگە نۇرغۇن بالايىئاپەتلەرنى
كەلتۈرىدىكەن. بۇ يېزىدا ئېلى ئىسىملىك
كېلىشكەن، قاۋۇل بىر يىگىت بار ئىكەن.
ئۇ خەلقنى بۇ ئاپەتلەردىن قۇتۇلدۇرۇش
ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ياشلارنى باشلاپ

ئۆستەڭ چېپىپ، يېزىغا سۇ باشلاپ كەپتۇ.
سۇ كۈندىن كۈنگە ئۇلغىيىپ بىر دەريا
ھاسىل قىپتۇ. ئېلى ئەمگەك جەريانىدا
قاتتىق زەخىملەنگەنلىكتىن بۇ دۇنيادىن
كۆز يۇمۇپتۇ. كىشىلەر بۇ باتۇر ئوغۇلنى داۋام-
لىق يادلاپ تۇرۇش ئۈچۈن بۇ دەريانى
ئۇنىڭ نامى بىلەن باغلاپ «ئىلى دەريا-
سى» دەپ ئاتىشىپتۇ.

تويلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان

چاغاتايچە لۇغەت

تۈزگۈچىلەر: غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمايىل قادىرى

ب

ب چاغاتاي ئېلىپبەسىنىڭ ئىككىنچى ھەرپى.

با [با] (پ) 1› بىرەر سۆپەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈدىغان سۆز ئالدى قوشۇمچە، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆپەت ياسىغۇچى «لىق، چى، دار» قوشۇمچىلىرىنىڭ رولىدا كېلىدۇ:

سۇلۇكەتدە ماھىر ئەجەب بائەدەب،
تەكەللۇم قىلۇر سەۋتكە غۇنچە لەب.

— ئا. نىزارى.

2› بەزى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «بىلەن، ئارقىلىق» دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ: باقەلەم — قەلەم بىلەن، باتەرتىپ — تەرتىپ بىلەن، بامەسلىھەت — مەسلىھەت بىلەن؛ 3› «بەI» گە قاراڭ.

باب I [باب] (ئە) 1› ئىشىك، دەرۋازا، قۆۋۇق:

كى شاھزادە ئاچتى كەرەم بابىنى،
كۆرۈپ شاھى فەغفۇر بۇ ئېنئامىنى.

— ئا. نىزارى.

2› بۆلۈم، قىسىم، باب:

سۆزلەشىبان ھەربىرى بىر بابىدىن،
تىز رەۋان ئۆتتىلەر تىزنابىدىن.

— زەلىلى.

3› جەھەت، ساھە، مەسىلە:

پاكلىق بابىدا يوقتۇر بىرسېنىڭدەك دەھرئارا،
كىم يۈزۈڭنى كۆردى دەر: مەريەمدىن ئېرمىشدۇر ئەفىق.

— ئۇبەيدى

باب I [باب] (پ) ماس، مۇۋاپىق، لايىق، باب.

بابا [بابا] بوۋا؛ موﻳسپىت؛قىرى؛ بۇرۇن ياشىغان كىشىلەر، ئەجدادلار.

بابەت [بابت] (ئە) جەھەت؛ توغرىسىدا، ھەققىدە؛ تۈر، خىل.

بابەركەت [بابركت] (پ + ئە) بەرىكەتلىك، مول.

بابەھا I [بابها] (پ) باھالىق، قىممەت.

بابەھا II [بابهاء] (پ + ئە) ھۆسن، جامال، گۈزەللىك، روشەنلىك.

بابزەن [بابزن] (پ) كاۋاپ زىخى.

بابۇل خىلاپ [باب الخلاف] (ئە) ئەگرىلىك، ناتوغرىلىق.

بابىل [بابل] (ئە) ئىراقتا قەدىمكى زاماندا مەشھۇر بولغان بىر شەھەر.

باپەندە [بافنده] (پ) باپكار، توقۇمىچى:

ۋۇجۇدىغە باپەندەنىڭ تۇشتى تاب،
زەبان چەرخىغە ئەشتى سۆزدىن تەناب.

— غەرىبى.

بات [بات] (پ) تىز، ئىلدام، ئىتتىك، پات:

قارا ساچىڭ كۆكۈلگە كەلسە دەرمەن،
قەرارىمغەكى بات بول باشىڭ ئال، قاچ.

— ئەتائى.

بات ئەيلەمەك — تىز قىلماق، قەتئىي بەرمەك:

گەر مالنى ئەسبابى نىجات ئەيلەگەسەن،
دەرۋىشكە سەدقىسىنى بات ئەيلەگەسەن.

— نەۋائى.

باتەئەب [باتعب] (پ + ئە) 1› ھارغان، ھاردۇق يەتكەن، چارچىغان؛ 2› مادارسىز، كۈچسىز:

يەنە خاجە سورىدىكى، ئەي باتەئەب،
ھەلەب شەھرىگە كەلمەكىڭ نې سەبەب.

— ئا. نىزارى.

باتەرتىب [باترتيب] (پ + ئە) تەرتىپ بىلەن، تەرتىپلىك.

باتەنەززۇل [باتنزل] (پ + ئە) چۈشكۈنلۈك بىلەن، ئۆزىنى پەسكە ئېلىش يولى بىلەن.

بات-بات [بات - بات] تىز-تىز، پات-پات.

باتراغ [باتراغ] تىزرەك، پاتراق.

باتماق [باتماق] 1› چۆكمەك، غەرق بولماق، پاتماق؛ 2› يوشۇرۇنماق، كۆمۈلمەك، يوقالماق:

فەلەك ياتىب ئاياغ ئىلگىن ئۇزاتىپ،

ئېشەك يەڭلىغ قارا بالچىقتا باتىب.

— نەۋائى.

باتمانI [باتمان] ئېغىرلىق ئۆلچىمى، پاتمان.

باتمانII [باتمان] پاتمايمەن.

باتىل [باطل] (ئە) 1 › بۇزۇق، بۇزۇلغان؛ بوش، قۇرۇق:

...ئىلاھا باتىل ئىشلاردىن ماڭا بەرگىل پۇشەيمانلىق.

— ئەھمەد يەسەۋى.

2 › ئاساسسىز، بىھۇدە؛ ناتوغرا، ناھەق:

قازىلار پەتۋايى بەريان ھەقنى باتىل قىلدىلار.
كۇفر ئېتىپ ئىمانە كەلمەس، كەلمەككە ئار ئەتدىلەر.

— موللا مۇھەممەد نىيازى.

3 › يالغان، ساختا:

تەمبۇرەنىڭ باتىلە پەرۋەردەسىن،
يىرتايىن ئول باشتىن-ئاياق پەردەسىن.

— ئەھمەدى.

باتىل ئەتمەك — بۇزماق.
باتىل بولماق — بۇزۇلماق.
باتىل خەيال — بىھۇدە، بۇزۇق خىيال.

باتىن [باطن] (ئە) 1 › ئىچ، ئىچكى دۇنيا، كۆڭۈل:

قىلىب باتىنىدە خۇدادىن تەلەب،
خالاس ئولماقىغە نېچۇكدۇر سەبەب.

— ئا. نىزارى.

2 › يوشۇرۇن، مەخپى، پىنھان:

خۇدانىڭ خەلقىغە كۆپ جەبر ئەيلەر،
كى باتىن كۆزلەرىنى كور ئەيلەر.

— مۇھەممەد سادىق قەشقەرى.

باتىن ئەئما — زېھنىسىز، ئوقۇشسىز.
باتىن ئۆي — كۆڭۈل ئۆيى.
باتىنى قارا زاھىرى ئاق — ئىچى قارا كۆرۈنۈشى ئاق، ئىككى يۈزلىمچى.

باتىنەن [باطناً] (ئە) ئىچىدىن، يوشۇرۇن

باتىنەن ۋە زاھىرەن — ئىچىدىن ۋە تېشىدىن.

باج [باج] (ئە) پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ تەرىپىدىكىلەرنىڭ ئۆزىگە قاراشلىق جايلاردىن ئالىدىغان سېلىقى؛ باج، ياساق:

چۇ شاھلارغا قىلساڭ ئەگەر تاجىنى،

كى ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ئالىپ باجىنى.
— غەرىبى.

باجۇد [باجود] (پ + ئە) مەرھەمەتلىك، ھىممەتلىك، سېخى.
ۋۇجۇدى باجۇد — مەرھەمەتلىك شەخس.

باخەبەر [باخبر] (پ + ئە) خەۋەردار، خەۋىرى بار:
بۇلاردىن سوراپ مەن، ئەيا راھبەر
بۇ ئىشدىن فەقىرنى قىلىڭ باخەبەر.
— ئا. نىزارى.

باختەر [باختر] (پ) 1) غەرب، كۈن پېتىش.
باختەردىن تا بەخاۋەر — غەربىدىن شەرققىچە.
2) بەلخ شەھرىنىڭ قەدىمكى نامى.

باختەن [باختن] (پ) يېڭىلمەك، ئۇتتۇرماق؛ زىيان تارتماق.

باخسۇم [باخسوم] تېرىق، بۇغداي ياكى قوناق ئۇنىدىن قىلىنغان بوزىغا ئوخشاش ئىچىملىك.

باخنامە [باخنامه] (پ) 1) لەقەم؛ 2) نام، ئۇنۋان، ئاتاق.

باخۇسۇس [باخصوص] (پ + ئە) 1) مەخسۇس قىلىنغان، خاس.
2) خۇسۇسەن، بولۇپمۇ.

باخىرەد [باخرد] (پ) ئەقىل، ھوشقا ئىگە؛ ئەقىللىق، دانا.

باد [باد] (پ) يەل، شامال.
قىلىپ باد يەڭلىغ جەھاننى گۇزەر،
خەبەر ئالماقىغە شەھەرمۇ ـ شەھەر.
— ئا. نىزارى.

بادى ئەجەل — ئەجەل شامىلى، ئۆلۈم خەۋىرى.
بولۇپ غەرق كىشتى، قۇرۇكەتتى ئەل،
كى تەقدىر ئىلە ئەستى بادى ئەجەل.
— ئا. نىزارى.

بادپەناھ — شامالدىن پاناھلىنىدىغان جاي.

بادى خەزان — كۈز شامىلى:
دەر ئېردىكى تىترەپ چۇ بادى خەزان،
كى ئۆچتى چىراغىم نېتەي، ئاھ، جان.
— ئا. نىزارى.

بادى سەبا — تاڭ شامىلى، مەيىن شامال.

بادى سەر سەر — ئىتتىك شامال، قاتتىق شامال، بوران:
بولۇپ بادى سەرسەر مەسەللىك ئېتى،

قاياتىپ تۇرار جۇرغا تىگىنىڭ ئېتى.
— موللا شاكىر.

بادى سۇبھ — سەھەر شامىلى:
كىم ئايغاي شەرھى ھالىمنى قاتىگدە،
چۇ بادى سۇبھ يەتمەس ھەزرەتىگدە.
— لۇتفى.

بادى مۇخالىف — تەتۈر شامال:
چۇ قوزغالدى بادى مۇخالىف شەدىد،
خەلايىق جانىدىن ئۈزۈلدى ئۇمىد.
— ئا. نىزارى.

بادام [بادام] (پ) بادام؛ بادام شەكىللىك:
كاكۇلىنىڭ تارى داغى بادامدۇر،
كۆزلىرى گۇياكى چۇن بادامدۇر.
— زەلىلى.

بادامە [بادامە] (پ) بادام شەكىلدىكى، بادام نۇسخە.
بادامە مۇھر — بادام شەكىلدىكى مۆھر.

باد ئاۋەرد [بادآورد] (پ) يەل كەلتۈرگەن، شامال ئېلىپ كەلگەن؛ مۇشەققەتسىز قولغا كەلگەن.

بادە [بادە] (پ) مەي، شاراب:
ھەمە قاچتى مەندىن ھەرامزادەلەر،
چەراكىم فەقىردا تۆگەپ بادەلەر.
— ئا. نىزارى.

بادە ئاشام — مەيپەرەست، شارابخور.
بادە بەزمى — مەي زىياپىتى، ئىچىملىك ئولتۇرۇشى.
بادەئى ئەسفەر — سېرىق مەي؛
بادەئى تەھۇرا — ساپ، تازا مەي؛
بادەئى سەندەل — سەندەل پۇراقلىق مەي؛
بادەئى گۇلپام — قىزىل، ياقۇت رەڭ مەي؛
بادەئى گۇلگۇن — قىزىل رەڭلىك سۈزۈك مەي؛
بادەئى ناب — تازا، تىنىق، ساپ مەي:
ئىلىنىدە بىر پىيالە بادەئى ناب،
مۇنىگدەك كەلدى ئول گۇلبەرگى سىيراب.
— لۇتفى.

بادەئى ھۇمرا — قىزىل مەي؛
بادەئى ئىشرەت — خۇشاللىق شارابى، ئىشرەت شارابى:

نەسىب ئەتمىش فەلەك خۇنابەئى ھەسرەتنى غەم بىرلە،
كۆرەرمۇ بادەئى ئىشرەتنى ئول ھەرگىز رەۋا بىزگە.
— مەھزۇن خوتەنى.

بادەئى ئىشق — ئىشق، سۆيگۈ، ۋىسال مەيى:
بادەئى ئىشقىڭدىن ئەت كۆڭلۈمنى مەست،
لىك ئول يەڭلىغكى بولغاي مەي پەرەست.
— نەۋائى.

بادەپالا [بادپالا] (پ) مەينى سۈزۈشتە ئىشلىتىدىغان لاتا، داكا، مەي سۈزگۈچ.

بادە پەرەست [بادە پرست] (پ) مەيپەرەس، مەيگە بېرىلگەن.

بادە پەيماي [بادە پيماى] (پ) مەي قۇيغۇچى؛ مەي ئىچكۈچى:
بۇ بەزمى غۇسسە ئىچرە بادە پەيماي،
بولۇر ھەرلەھزە مۇنداق مەجلىسئاراي.
— نەۋائى.

بادە پۇرۇش [بادە فروش] (پ) مەي ساتقۇچى.

بادە كەش [باد كش] (پ) مەيخۇر شارابخور:
سەن ئەمدى غەم يېمە كۆڭلۈڭنى خۇش تۇت،
تەرەب بىرلە ئۆزۈڭنى بادەكەش تۇت.
— نەۋائى.

بادە نۇش [بادە نوش] (پ) مەي ئىچكۈچى، مەي ئىچكەن، مەيگە ئۆگەنگەن.

باد بان [بادبان] (پ) يەلكەن، يەلكەنلىك كېمە، كېمە چېدىرى:
خىرەد كىشتى ئۈزرە تىكىب بادبان.
قىلۇر بەھر ئىچرەقۇيۇندەك رەۋان.
— ئا، نىزارى.

بادپا [بادپا] (پ) يەل تاپان، تېز يۈرەر؛ چاپقۇر ئات.
يەنە ئەمر قىلدى پەرى ئەي ئاتا،
يەنە كەلتۈرۈڭ تېزرەك بادپا.
— ئا. نىزارى.

باد پاي [باد پاى] (پ) «بادپا» گە قاراڭ.
چاپسىپ ھەر تەرەپ بادپايى سەمەند،
شىكار ئەيلەبان بارچە پەستۇ بەلەند.
— ئا. نىزارى.

بادنەما [بادنما] (پ) شامال يۆنىلىشىنى كۆرسەتكۈچى ئەسۋاب.

بادىنجان [بادنجان] (پ) پەدىگەن، (چەيزە)

بادىيه [بادىه] (ئه) چۆل، باياۋان، سهھرا:

كۆرۈندىكى ئاندىن ئهجىب بادىيه،
سهمهرلىك يهر ئېردى ئۇشول ۋادىيه.
— ئا. نىزارى.

بار I [بار] دۇر، ئېرۇر (كېسىملىك جۈمله ئاخىرىغا قوشۇلۇپ كېلىدىغان قوشۇمچه)

شوخلۇقتىن ئوينىشىپ جان ئالسا ھهردهم كۆزلهرى،
غهم ئهمهستۇر جان بىرۇرده لهئلى شهككهر بارى بار.
— مهھزۇن خوتهنى.

بار II [بار] (پ) يۈك

بارى ئهندۇھ — غهم يۈكى.
بارى دىل — كۆڭۈل يۈكى، كۆڭۈلدىكى تهشۋىش.

بار III [بار] (پ) 1› مېۋه؛ ھوسۇل؛ 2› قورساقتىكى بالا:

بولۇپ ھامىلهدىن شىكهم ئىچره بار،
تۇغارغه بۇ يهرنى قىلىپ ئىختىيار.
— زهلىلى.

بار IV [بار] مهرره، قېتىم، نۆۋهت:

قىلىب نهغمىنى ئۈچ قاتار،
بۇ نهخش غهزهلنى نهچچه بار.
— موللا شاكىر.

بار ئهۋۋهل — دهسلهپكى قېتىم، بىرىنچى قېتىم، تۇنچى قېتىم.
باردىگهر — كېيىنكى قېتىم، ئىككىنچى قېتىم؛
بىر بار — بىر قېتىم؛

مهيخانهسىگه يول بهرسه بىربار،
ئۆزلۈكنى تاشلاپ بولسام سهبهبكار.
— خهسته.

بار V [بار] (پ) ئىجازهت، رۇخسهت، ئىزنى؛ قوبۇل.

بار ئههلى — ساراي مهمۇرلىرى؛
بار بهرمهك — كىرىشكه رۇخسهت بهرمهك، قوبۇل ئهتمهك؛
بار تاپماق — كىرىشكه ئىجازهت ئالماق، قوبۇل ئېتىلمهك.
بارى ئام — ئۇمۇمىي قوبۇل.
بارى ئام بهرمهك — ھهممىنى قوبۇل قىلماق.
بار ئىستهمهك — رۇخسهت، ئىجازهت سورماق.

بار VI [بار] (پ) سۆز بىرىكمىسىده: ياغدۇرغۇچى، تۆككۈچى، تارقاتقۇچى، ياققۇچى مهنىلىرىده كېلىدۇ.

ئەنبەر بار ــ ئەنبەر تارقاتقۇچى، گۆزەل ھىدلىق.
بارىد بار ــ سوغۇق تارقاتقۇچى.
كافۇر بار ــ كافۇر ياغدۇرغۇچى.

باراب [باراب] (پ) سۇغىرىلىدىغان يەر.

باراج [باراج] (پ) تۇغۇت ئانىسى.

بارئاغۇش [بارآغوش] بىر باغلام، بىر قۇچاق، بىر يۆدە (ئوتۇن).

باران [باران] (پ) يامغۇر.

نە نامازۇ رۇزىيۇ نە ئەيلەدىم ھەججۇ-زەكات،
بولدى ئەمدى كۆز ياشىم چۇن مىسلى باران ئەلۇدا.

ــ سەدائى.

تىير باران ــ ئوق ياغدۇرۇش.
سەڭگى باران ــ تاش ياغدۇرۇش.

باره I [باره] (پ) مەررە، قېتىم؛ «بار IV» غا قاراڭ.

باره II [باره] (پ) ھەق ...، خۇسۇس ....

بارەسىدە ــ خۇسۇسىدا، ھەققىدە:

بىزنىڭ بارەمىزدە چېكىپ رەنجىنى،
ئاگا ئەرزىمەس بەرسە مىڭ گەنجىنى.

ــ ئا. نىزارى.

باره III [باره] (پ) قەلئە، قورغاننىڭ تېمى.

باره IV [باره] (پ) ئات، ئۇلاغ.

باره-باره [باره-باره] (پ) بىرقېتىم-بىرقېتىم، ئاستا-ئاستا، بارا-بارا.

بارەندە [بارنده] (پ) ياغقۇچى.

بارەندە ئەبر ــ يامغۇرلۇق بۇلۇت.

باربار [بار بار] (پ) قايتا-قايتا، تەكرار-تەكرار.

باربەست [بار بست] (پ) يۈك تېڭىش.

بارخانه [بارخانه] (پ) چېدىر؛ مال ئامبىرى، ئامبار.

باردار [بار دار] (پ)، 1) مېۋىلىك، 2) ھامىلدار، ئېغىر ئاياغ، 3) يۈك كۆتەرگۈچى ھاممال.

بارسىپ [بارسيپ] سىلكىپ، ئوينۇتۇپ:

ساچ باغ ئۇچىنى بارسىب،
مۇنساكىنى يۆرگەنىپ،
يولغا كىردى تەبرەنىپ،
يۈگۈرۈپ يۈرۈر ئېردىيا.

ــ موللا مۇھەممەت نىيازى.

باركەش [باركش] (پ) يۈك توشۇغۇچى، ھاممال.

بارگاھ　[بارگاه] (پ) 1) پادىشاھ قوبۇلخانىسى، قەسىر، ساراي:

تىكىلدى ئىككى ياندىن بارگاھلار،

مۇۋاپىق بولدى ئىككى پادىشاھلار.

— لۇتفى.

2) چېدىر، ئۇتاق:

پەقىر ئامراتلارغا ھەم بەردى ئات،

ئاق ئۆي چادىرۇ بارگاھ بىرلە كات.

— موللا شاكىر.

3) مازار، قەسىر:

خەلق تاۋاپ ئەتمەك ئۈچۈن بارگاھ،

بارماقىنى بەرمەس ئىلكىدىن رەھا.

— زەلىلى.

فەلەكبارگاھى — ئاسمان قەسىر، يۇكسەك ئاسمان.

بارھا　[بارها] (پ) بىرنەچچە قېتىم، بىرنەچچە ھەررە.

بارۇت　[باروت] (پ) مىلتىق دورىسى، پورۇخ.

بارۇت ساز　[باروت ساز] (پ) مىلتىق دورىسى ياسىغۇچى.

بارۇتگەر　[باروت گر] (پ) مىلتىق دورىسى بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئۇستا.

بارۇر I　[بارور] (پ) مېۋىلىك، ھاسىل بولغان.

بارۇر II　[بارور] بارىدىغان:

قايدا باراي مەن ئەي سەنەم، يوقتۇر يەنە بارۇر يېرىم،

ئىشق ئېلىنىڭ بولۇپدۇرۇر سەجدەگاھى بۇ بابىڭىز.

— ئۇبەيدى.

بارۇھ　[بارح] (پ + ئە) روھلۇق، جانلىق، ياشناپ تۇرغان.

بارىي　[بارى] (ئە) ياراتقۇچى، ئاپىرىدە قىلغۇچى، ئاللا.

بارىبان　[باريبان] بېرىپ.

بارىد　[بارد] (ئە) سوغۇق.

بارىد رەتىب — ھۆل سوغۇق.

بارىد يابىس — قۇرۇق سوغۇق.

بارىقە　[بارقه] (ئە) نۇرلۇق، روشەن، چاقنايدىغان.

بارىقەئى زىيا — نۇرنىڭ پارلىشى.

بارىقەئى سەرمەدىي — ئەبەدىي روشەنلىك.

بارىقەئى لەتاپەت — يارقىن، ئىللىق ئاپتاپ.

بارىك　[باريك] ئىنچىكە، نازۇك.

بارىكەللا　[بارك الله] (ئە) ئاللا بەرىكەت بەرسۇن! خۇدا مۇبارەك قىلسۇن!

دېدى: بارىكەللاھ مۇرادىڭغا يەت،

لەئىش خاتىرەڭگە يېتەر، قىل ئەبەت.
— ئا. نىزارى.

بارىكبىن [باريك‌بين] (پ) نازۇك نەرسىلەرنى كۆرۈپ بىلەلەيدىغان، ئۆتكۈر، زېرەك.

بارىكبىنلىك [باريك‌بين ليك] زىرەكلىك، ئۆتكۈر زېھنىلىك.

بارىندەك [باريندەك] (پ) يامغۇرلۇق بۇلۇتتەك.
جەھان خۇررەم بولۇپ خۇددى بارىندەك،
سۈزۈلۈپ چەشمەلەر مايى مايىنتەك.
— لۇتفى.

بارەۋاج [بارواج] (پ + ئە) راۋاجلانغان، ئىشى ئالغا باسقان؛
مۇساپىر بولۇر ئاقسۇدا بارەۋاج،
تاپۇر نامۇراد بولسا خەرجۇ-خەراج.
— موللا شاكىر.

بارىياب [بارياب] (پ) قوبۇل قىلىنغان، كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىنغان.

باز I [باز] (پ) لاچىن.
چۇ ناز ئول تەزەرۇ ئاشكار ئەيلەبان،
بەسى بازۇ شاھىن شىكار ئەيلەبان.
— نەۋائى.

باز II [باز] (پ) يەنە، قايتا:
چۇ بىر جامنى باز مەملۇ ئېتىپ،
ماڭا تۇتتى جامنى خۇشبۇ ئېتىپ.
— ئا. نىزارى.

باز III [باز] (پ) سۆز بىرىكمىسىدە «ئوينىغۇچى، ئويناتقۇچى» مەنىلىرىنى ئىپادىلەيدۇ: مەيمۇنباز — مايمۇن ئويناتقۇچى، ئىشقباز — ھەقىقىي ئاشىق.
بازئەتمەك — ئويناتماق:
كەبكدېك رەفتار ئىلە ھەر سارى ئەيلەپ جىلۋەلەر،
بەندى زۇلفىن باز ئېتىپ ئەنبەر فىشانلىقلارمۇدۇر.
— گۇمنام.

باز IV [باز] (پ) ئېچىش، ئېچىلىش؛ ئوچۇق.
ئۆتۈپ ئېردى ئول كۈن بۇ يەڭلىغ ئۇمۇر،
ئەجەب ۋاقىئە باز تاپتى زۇھۇر.
— ئا. نىزارى.

بازار [بازار] (پ) سودا-سېتىق قىلىنىدىغان جاي، بازار.

بازارگان [بازاركان] (پ) بازارچى، سودىگەر، ئېلىپ ساتار.

بازارى [بازارى] (پ + ئە) بازارلىق، بازار ئەھلى.

بازئاۋەرد [باز آورد] (پ) قەيتا كەلتۈرۈش؛ ھەدىيەم سوۋغا.

بازەۋق [باذوق] (پ + ئە) زوقمەن، زوقمەنلىك بىلەن.

بازبان [بازبان] (پ) لاچىنۋاز، لاچىننى شىكارغا ئۆگەتكۈچى، لاچىن بىلەن شىكار قىلغۇچى.

بازبىن [بازبين] (پ) بېلەت ساتقۇچى.

بازجۇست [بازجست] (پ) ئاختۇرۇش، تەكشۈرۈش.
بازجۇست ئەيلەمەك — قىدىرماق.

بازگەشت [بازگشت] (پ) قايتىش، يېنىش.
بازگەشت ئەيلەمەك — قايتماق، قايتىپ كەلمەك.

بازگۈن [بازگون] (پ)؛ 1 › تەتۈر، چەپ، ئەكس؛ 2 › بەختسىز.

بازگۈنە [بازگونه] (پ) «بازگۈن» غا قاراڭ.

بازگۈي [بازگوى] (پ) ناخشا، غەزەلدە بىر سۆزنى ياكى بىر بېيىتنى قايتىلاپ تەكرار ئېيتىش

بازۇ [بازو] (پ) بىلەك.

كى بازۇسىدۇر مىسلى شاخى چىنار،
يۈزى ئاي مەسەللىك ئۆزى تاجدار.
— ئا. نىزارى.

بازۇيى ئەدل — ئادالەت قولى.

بازۇلۇق [بازولوق] 1 › بىلەكلىك؛ 2 › كۆچمە: كۈچلۈك.

چۈكسە زور بازۇلۇق ئەيلەپ پەددىد،
كېلىپ لەرزىگە كۆھ ئانداغكى بېد.
— ئا. نىزارى.

بازى [بازى] (پ) ئويۇن؛ ئالداش؛
بازى بەرمەك — ئالدىماق.
بازى يېمەك — ئالدانماق.

بازىچە [بازيچه] پ) 1 › ئويۇنچۇق؛ قوچاق؛ 2 › چاقچاق.
بازىچەئى ئەتفال — باللار ئويۇنچۇقى.

بازىگەر [بازيگر] (پ) ئويۇنچى، مەسخىرەۋاز.

باسەفا [باصفا] (پ + ئە) ساپالىق، تازا، يېقىملىق:

كۆرۈپمەن ئەجەب گۈنبەزى باسەفا،
كى ئۇستاد ئىلكىدە تاپمىش بەنا.
— ئا. نىزارى.

باسرۇغ [باسروغ] 1 › ئاق ئۆي ئۈستىگە ياپىدىغان كىگىز؛ 2 › باسقۇچ (باسىدىغان).

باسقۇن [باسقون] تاجاۋۇز، ھۇجۇم.

باسۇت [باسوت] 1) ياردەم، قوللاش، مەدەت، ياردەمچى، يۆلىگۈچى، كۆيۈنگۈچى.

باسىبان [پاسىبان] بېسىمپ:

ئۇن كىشىدە ئالتە ئېشەك، ئىككى قوي،
گاھ باسىبان يۇقارى، گاھىدا ئوي.
— زەلىلى.

باسىت [باسط] (ئە) 1) ئېچىلغان يېيىلغان؛ 2) كۆڭۈل ئاچقۇچى.

باسىرە [باصره] (ئە) كۆرۈش قۇۋۋىتى، كۆرۈش سەزگۈسى؛ كۆز.

باسىق [باسىق] بېسىملىق، چىدامىلىق.

باسىن [باسن] باسما، مەتبەئە.

باسىنج [باسنج] زۇلۇم، ئېزىش.

باسەۋەللاھ [باسوىالله] ئاللادىن باشقىسى.

ئاھىكىم ئول بادەدىن نوش ئەيلەسەم،
باسەۋەللاھنى فەراموش ئەيلەسەم.
— خەراباتى.

باشەرەف [باشرف] (پ + ئە) شەرەپكە ئىگە، ئالىيجاناپ، ئېسىل:

تىلەر ئەردى ھەقدىن كى قابىل خەلەف،
مۇناجات ئەيلەپ شەھى باشەرەف.
— ئا. نىزارى.

باشەفىق [باشفىق] (پ + ئە) شەپقەتچى، ھېسداشلىق قىلغۇچى:

مەلىكە دېدى: خاجەئى باشەفىق،
نەچۈك كەل دۇرۇر سىزگە بولغان رەفىق.
— ئا. نىزارى.

باشۇكۇھ [باشكوه] (پ) شەۋكەتلىك، سەلتەنەتلىك؛ تەنتەنىلىك؛ تەمكىن، سالماق:

شەھەنشاھ ئانداغ ئېرۇر باشۇكۇھ،
خەزايىن ئاڭا بارئىدى كوھ ـ كوھ.
— ئا. نىزارى.

باشارماق [باشارماق] باشقۇرماق، يولغا سالماق.

باشام [باشام] (پ) پەردە، ئىشىك ياكى دېرىزە پەردىسى.

باشامە [باشامه] (پ) ئاياللارنىڭ چۈمپەردىسى،

باشقان [باشقان] باشلىق، يۇرت چوڭى.

باشقالىق [باشقالىق] ئىختىلاپ، ئايرىمىلىق، جۇدالىق.

باشى [باشى] رەھبەر، باشلىق، سەردار.

باشىر [باشير] سۈت بىلەن:

ئانىڭدەك ئەتتىلەر بارچەسى تەدبىر،

كى بىر ـ بىرگە قاۋۇشقاي شەھدۇ باشىر.
ــ لۇتفى.

باغ [باغ] (پ) گۇلزار، گۇلشەن، باغ.

باغۇراغ ـ باغ ۋە دالا، باغ ۋە ئوتلاق.

ئاندا گەر قىلساڭ تەمەنكىم سەرۋىيۇ ھەم باغۇ راغ،
مۇندا بىر ۋەيرانە ئىچرە گوشەئى دىۋار تۇت.
ــ مەھزۇن خوتەنى.

باغۇ بوستان ـ باغ ۋە گۇلزارلار، ياشنىغان باغ.

يەنە ئەيلەدى باغۇ ـ بوستانلار،
كى پەيدا قىلىبان گۇلىستانلار.
ــ غەرىبى.

باغى ئىرەم ـ جەننەت بېغى؛ كۆچمە: ناھايىتى ياخشى باغ؛

يا پەرى يا ھۇر يا باغى ئىرەم ياد ئەيلەمەس،
شەھرىنى ئۇنتار بولۇر ھەركىم دۇچارى كاشغەر.
ــ گۇمنام.

باغى ۋىسال ـ ۋىسال بېغى؛

باغى جەننەت ـ جەننەت بېغى، بوستان؛

باغى جىنان ـ «باغى جەننەت» كە قاراڭ:

مەلامەت ئوقىدىن جىسمىمدە ھەدسىز يارەلەردۇركىم،
بولۇرمۇ ئىشق ئېلىگە يارەلەر باغى جىنان بىر كۈن.
ــ گۇمنا م.

باغى رىزۋان ـ جەننەت؛

باغى رەھمەت ـ رەھمەت بېغى.

باغات [باغات] (ئە) باغلار، باغلىق جايلار.

باغى [باغى] (پ) بىرگە بولۇپ، بىرلىكتە.

باقى [باقى] (ئە) 1 › ئەبەدى، دائىمىي، مەڭگۈ:

ئەلقىسسە، بۇ شاھلارغا ھەياتلىق باقى بولماي، جەھان سەلتەنەتىنى بېرىپ، بۇ فەلەكى غەددار پات فۇرسەتتە ياندۇرۇپ ئالدى.
ــ موللا سىدىق يەركەندى.

2 › قالدۇق، ئېشىپ قالغان نەرسە:

نېچۇك جان بەرمەسۇن ۋەسلىڭ تىلەپ دەردۇ فىراقىدىن،
قەلەندەرغە ۋىسالۇ دەۋلەتۇ ھەم ئۇمرى باقىدۇر.
ــ ئۇبەيدى

باقىئى ئۇمر ـ قالغان ئۆمر:

قەدەھگەردان قىلىبان ساقىئى ئۇمر،

كەچۇردىلەر مۇنىڭدەك باقىئى ئۇمر.
— لۇتفى.

باقىسمەندە [باقى مانده] (پ) قالدۇق، قالدۇق قەرز؛ باقىۋەندە.

باك [باك] 1 › قورقۇنچ، خەۋپ، ۋەھىمە:
دەرىن ئەردىكى باغرىن چاك قىلسا،
يۈرەكىنى چىقارىپ باك قىلسا.
— لۇتفى.

2 › زەرەر:
جان ئەگەر ئول ئارەز ئۈچۈن بارسا يوق، كۆڭلىدە رەھم،
سۇسىزىن يۈز بالىغ ئۆلسە بەھرىغە نى باك ئېرۇر.
— لۇتفى.

3 › ئەندىشە، يىغا-زار:
ئاقىل ھۇۋەيدا بولۇپ ئەيلەدى باك،
بەرەھنە سەبر ياقاسىنى قىلدى چاك.
— ئەھمەدى.

باكاۋۇل [باكاول] پادىشاھنىڭ تامىقىنى ئېتىدىغان خىزمەتچى، ئاشپەز:
باكاۋۇل پادىشاھغە پەركەچىدۇر،
بىلىپ دىۋانغە ئىش يەتكۈرگۈچىدۇر.
— مەھزۇن خوتەنى.

باكەمال [باكمال] (پ + ئە) كامالەتكە يەتكەن، يېتىلگەن؛ مۇكەممەل؛ تالانتلىق، ئىقتىدارلىق:
ھۇنەرمەندلىكتە ئەجەب باكەمال،
ۋەلېكىن ئاڭا ئەردى ئون ئىككى سال.
— ئا. نىزارى.

باكى [باكى] (ئە) يىغلىغۇچى.
باكىر [باكر] (ئە) تاڭ، ئەتىگەن.
باكىرە [باكره] (ئە) توي قىلمىغان قىز.
باڭ [بانگ] (پ) قىچقىرىلغان، ۋارقىرىغان ئاۋاز، سادا، پەرياد:
بۇ ۋەسۋاس ئىلە تۈن ئۆتۈپ ئاتتى تاڭ،
كى مۇرغى سەھەر ئول زەمان ئۇردى باڭ.
— ئا. نىزارى.

باڭى بەلەند — يۇقىرى ئاۋاز:
بەيت ئوقۇپ ئۈچ كىشى باڭى بەلەند،
يۇردۇكۇ قالدى سىپىلى ياركەند.
— زەلىلى

بالI [بال] (پ) قانات.
بالۇ پەر ـ قانات قۇيرۇق:
دېمە قىرغول، كەبۇتەر بىرلە ئۇرمىش بالۇ پەر،
شۇڭقار ئىلە ھەم خىرام ئۇلمىش ھەۋا ئۇستىدە قار.
— سەبۇرى.

بالII [بال] (پ) كۆڭۈل، دىل، خاتىرە.

بالا [بالا] ئېگىز، يۇقىرى، ئۇستۇن:
گۇلشەن گۇلى تازە، قەدى سەرۋ ئۇلماقى بالا،
قەدىڭ تۇز ئۇلۇپ تازە ئاچىلغانىڭ ئۇچۇندۇر.
— گۇمنام.

باللىباس [باللباس] (پ + ئە) كىيىم كىيگەن، كىيىملىك.
رەسۇلى خۇدا دېدى ئۇلدۇركى ناس،
جەھان مەجلىسىدە بولۇر باللىباس.
— غەرىبى.

بالىق [بالق] بېلىق:
گەھى قەئر ئىچرە بالىق بىرلە ھەمساز،
گەھى مەۋج ئۇستىدە كۇن بىرلە ئەنباز.
— لۇتفى.

بالىن [بالين] (پ) ئورۇن ـ كۆرپە، چۇشەك:
ئانى ياتقۇزۇپ ئۆيدە بالىن ئۆزە،
نە بالىن ئۇزە فەرش قالىن ئۆزە.
— ئا. نىزارى.

بام [بام] (پ) 1› سۇبھى، تاڭ 2› ئۆگزە، ئۆگزە ئۇستى:
كى بىر ھۇجرا تەئيىن قىلىپ بام ئۆزە،
چىكىپ ئاھۇ ـ ئەفغان چىقىپ تام ئۆزە.
— ئا. نىزارى.

بامەسلەھەت [بامصلحت] مەسلىھەت بىلەن، پىكىرلىشىپ، مەسلىھەتلىشىپ.

بامداد [بامداد] (پ) ئەتىگەن؛ ئەتىگەنلىك ناماز.

بامدە [باميده] ئۆگزىدە:
تىڭلادىم ئول ھالىنى ھەيرەت تۇنى،
يەتتى فەلەك بامدە غەۋغا ئۇنى.
— ئەھمەدى.

بامىقدار [با مقدار] (پ + ئە) مىقدارلىق، باھالىق، قەدرى بار.

بان [بان] (پ) 1› ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىپ، شۇ ئىسىم بىلدۇرگەن شەيئىنى مۇھاپىزەت قىلغۇچىنىڭ نامىنى بىلدۇرىدىغان ئىسىم ياسايدۇ:

باغبان ـ باغۋەن، پاسبان ـ پاسۋان، دەرۋازەبان ـ دەرۋازىۋەن:

بۇلار ھەر بىرى بىر جەھانبان ئىدى،
جەھان مۇلكىگە خانۇ خاقان ئىدى.
— ئا. نىزارى.

2 > قاراۋۇل، قاراۋۇللۇق قىلغۇچى.

سىپەند ئىرمەس ئوت ئۈزرە ئول سەنىڭكى دانەئى خالىڭ،
ئەسىرلىك بەند ئەتمەكلىككە ئول بانى زەنەخدانىدۇر.
— گۇمنام.

بانەۋا [بانوا] (پ) ئاۋازى ياخشى، ئاۋازلىق؛ باي، بەختلىك.

بانۇ [بانو] (پ) ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئاياللارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا قوشۇپ قوللىنىلىدۇ: خانىم، ئايىم:

تاماشا قىلىپ سائەتى ماھۋەش،
كى بانۇيى ئالى نەسەب شاھۋەش.
— ئا. نىزارى.

بانى [باني] (ئە) بىنا قۇرغۇچى، بىناكار.

باھ [باه] (پ) جىنسىي مۇناسىۋەت، جىنسىي قۇۋۋەت.

باھەسرەت [باحسرت] (پ + ئە) ھەسرەتلىك:

مۇنىڭدەكدە ئول ئىككى يارى ھەمدەم،
كۇنىنچە روبەرو باھەسرەتۇ غەم.
— لۇتفى.

باھەم [باهم] (پ) بىرلىكتە.

باھەيات [باحيات] (پ + ئە) ھاياتبەخش، جانلىنىپ تۇرغان.

باھۇزۇر [باحضور] (پ + ئە) ھۇزۇر قىلىپ، راھەتلىنىپ، بىمالال:

كېلىپ تاغۇ تاغدىن بۇ نەزرى نۇزۇر،
بۇ لەشكەر ھەمە ياتدىلار باھۇزۇر.
— موللا شاكىر.

باھۇنەر [باهنر] (پ) ھۇنەرى بار، كەسپى بار.

باھىر [باهر] (ئە) روشەن، ئېنىق، ئاشكارا.

باھىس [باحث] (ئە) ئىزلەنگۈچى، تەتقىقاتچى.

باۋەفا [باوفا] (پ + ئە) ۋاپادار، ئىشەنچلىك، سادىق.

باۋەر [باور] 1 > ئىشەنچ، ئېتىقاد:

كى باۋەر قىلمىسا ئۇشبۇ سۆزۈمگە بىۋەفا دىلبەر،
يېرىپ بۇ كۆكرىكىم خەنجەر بىلەن باغرىمنى كۆرسەتسەم.
— ئا. نىزارى.

2 > توغرا، ھەقىقەت.

باۋەر ئەتمەسلىك ـ ئىشەنمەسلىك، چىن پۇتمەسلىك؛ گۇمان، شۇبھە بىلەن قارىماق:

باۋەر ئەتمەس نەچچە قان يۇتسام يۇزىنىڭ يادىدا،
كۆرمەدىم دەپ كۆزلەرىڭدىن ئىشقىنىڭ ئاشارىنى.
— ناقىس.

باۋەر ئەيلەمەك ـ ئىشەنمەك، چىن پۇتمەك.

باۋەر بولماق ـ ئىشەنچلىك بولماق:

بەرمەپ ئېركەن ھەقتەئالا ساڭا ھەرگىز ئېئتىقاد،
مىڭ دېدىم ئەرزىمنى بىرى بولمادى باۋەر ساڭا.
— ئۇبەيدى.

باۋەر قىلماق ـ ئىشەنچ قىلماق:

مەنىڭ ئىشقىمنى باۋەر قىلمادى، قاشىمغە كەلتۇرگىل،
كۆرۇپ ھالىم قولىن تىشلەپ نەچاغلىق شەرمسار ئولسۇن.
— گۇمنام.

باۋۇرچى [باورجی] ئاشپەز:

باۋۇرچى قىلدىلەر تويىدى قېرىدىنى،
قوغۇنلار ئاراسىدا بېھتەرىنىنى.
— مەھزۇن خوتەنى.

باۋۇرچىخانە [باورجی خانه] ئاشپەزخانا.

باۋۇجۇد [باوجود] (پ+ئە) 1) مەۋجۇتلۇقتا ئىگە، ۋۇجۇدقا كەلگەن؛ 2) شۇنداق بولسىمۇ، شۇنداق بولۇپ تۇرۇپ:

باۋۇجۇدى مۇنچە نەقد ئۇل دونىسال،
تونىگە تىكمىش ئىدى گەردۇن مىسال.
— نەۋائى.

بائېئتىقاد [بااعتقاد] (پ+ئە) ئېتىقاد بىلەن، ئېتىقادى بولغان ھالدا:

دېدى: ئاندا شاپۇرى بائېئتىقاد،
قىلاي كارىڭىزدا فەقىر ئىمتىھاد.
— ئا. نىزارى.

بائىس [باعث] (ئە) 1) سەۋەب، ۋەج، باھانە:

چۇ بائىس بولۇپ دەردى سەرگە خاجە،
كى فائىل بولۇپ دەردى سەرگە خاجە.
— ئا. نىزارى.

2) ئاساس، مەنبە:

سەنسىز بىلمەم ئۆزۈم بەلكىم ئۆلۈك مەن يا تىرىك،
بائىسى ئۇمرى ئەزىزۇ ئىفتىخارىم قايداسەن؟

— ئۇبەيدى.

بائىسى ئەفكارلىغ — غەمكىنلىك، كۆڭلى غەشلىكنىڭ سەۋەبى.
بائىسى تەھەييۇر — ھەيرانلىنىش، ئەجەبلىنىشنىڭ ئاساسى.
بائىسى دەرد — غەم، دەردنىڭ سەۋەبى.
بائىسى غەمكەش — غەم يېيىشنىڭ سەۋەبى:

ئىشق ئارا جانۇ دىلىم ھەردەم كەشاكەشلىقدا دۇر،
بائىسى غەمكەشلىك ئول دىلجۇ ئىكەننى بىلمەدىم.

— گۇمنام.

بائىسى قۇۋۋەت — قۇۋۋەت مەنبەسى.
بائىسى ئىفتىخار — ئىپتىخارلىنىشنىڭ سەۋەبى.

بائىجازەت [بااجازت] (پ + ئە) رۇخسەت قىلىنغان، ئىجازەت بېرىلگەن؛ رۇخسەت بىلەن.

بائىدراك [باادراك] (پ + ئە) ئىدراكلىق، زېھنى ئۆتكۈر، پاراسەتلىك.

بائىلىم [باعلم] (پ + ئە) ئالىم، ئىلىملىك.

بائىمتىياز [باامتياز] (پ + ئە) ئىمتىيازغا ئىگە، ئىمتىيازلىق.

بايەد [باید] 1 › جەزمەن، چوقۇم، زۆرۈر؛ 2 › مۇمكىن، ئېھتىمال:

كى بايەدكە شايەد ئاتا ئەيلەگىل،
بۇ ئېھسان ئىشىن بى خەتا ئەيلەگىل.

— ئا. نىزارى.

بە [به] (پ) 1 › ئىسىملارنىڭ ئالدىغا ئۇلىنىپ سۈپەت ياسايدۇ:
2 › بەقۇۋۋەت — قۇۋۋەتلىك، بەھۇزۇر - ھۇزۇرلۇق؛ 2 › بەزى ئىسىملارنىڭ ئالدىدا كېلىپ ئورۇن، يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچە رولىدا كېلىدۇ:

كى ئاندىن يۇرۇپ تېز ئەيلەپ سەمەند،
كى داخىل بولۇپمەن بەجايى خوقەند.

— ئا. نىزارى.

3 › جۈپ سۆزلەرنىڭ ئارىسىدا كېلىپ «مۇ، ۋە، ھەم» مەنىلىرىدە كېلىدۇ:

يارنى سوراغلاپ دەشت بەدەشت، كوھ بەكوھ يۈرەي،
مەجنۇن سىفەت دىلبەر ئۇچۇن ئەيلە ئارىسىز.

— موللا بىلال.

4 › بەزى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «بىلەن، ئارقىلىق» مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ:

بەجانۇ دىل ئەتتىكى ئەمرىن قوبۇل،
دېدىكىم، قىلايىن قىزىمنى دوخۇل.

— ئا. نىزارى.

بەئەين [بەعين] (پ + ئە) ئاجرىتىپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئوخشاش، ئۇنىڭ

ئوخششى، خۇددى ئۆزى:

ماڭا بۇ سەفەرنىڭ ئىشىدۇر زەدۇر،
بۇ يولنىڭ غەمىدۇر بەئەينى سۇدۇر.
— ئا. نىزارى.

بەباد [بباد] (پ) شامالغا، هاۋاغا؛ بىكارغا.
بەباد بەرمەك — بىكارغا كەتكۈزمەك، هاۋاغا ئۇچۇرماق.
بەباد ئولماق — بىكارغا كەتمەك، سورۇلماق.
بەباد ئولماغاي — بىكار كەتمىگەي، يوق بولمىغاي.

بەبر [ببر] (پ) يولۋاس.

بۇ بىيشەكىم ئۆتەردە ۋەهىم ئېتىپ لال،
سالۇر بەبر ئاندا پەنجە شىر چەڭگال.
— نەۋائى.

بەبرى خۇنرىز — قان تۆككۈچى، يىرتقۇچ يولۋاس
بەبرى يابان — سەهرا يولۋىسى.

بەت I [بط] (ئە) ئۆردەك.
بەت كەباب — ئۆردەك گۆشىدىن تەييارلانغان كاۋاپ.

بەت II [بت] «بد» گە قاراڭ.

ئاران قويدى ئېسە تاتماغە فۇرسەت،
تاتار-تاتماستىن يىغدى سۇفرەنى بەت.
— لۇتفى.

بەتائەت [بطائت] (ئە) ئاستىلىق، سۆرەلمىلىك.

بەتالەت [بطالت] (ئە) 1) بىكار تەلەپلىك، ئىشسىزلىق. 2) باتۇرلۇق قەهـ رىمانلىق؛ دادىل.

بەتەر [بتر] «بەدتەر» گە قاراڭ:

فۇرقەتىدەكىم ئۆلۈمدىندۇر خەتەر،
سەككىز ئۇچماق، يەتتى دەۋزەختىن بەتەر.
— نەۋائى.

بەتەڭ [بتنگ] (پ) تار، سىقىلغان.
بەتەڭ كەلمەك — سىقىلماق، تويماق:

كەلدىم ئوشۇل هالدە جاندىن بەتەڭ،
چىقتى خارابەتتە غەۋغايى جەڭ.
— ئەهمەدى.

بەتەمام [بەتمام] (پ + ئە) پۈتۈنلەي، تامامەن، تولۇقى بىلەن:

ئالدى سەبرىم ئول پەرىزاد، دىلىم ئالدى قەددى شەمشاد،
مېنى كۆرۈپ بولدى ناشاد بەتەمامى خەيلى ئەفلاك.
— موللا بىلال.

بەتتال [بطال] (ئە) 1› كېرەكسىز، ئىشتىن چىققان، قىممىتى يوق؛ 2› بىكارچى، ئىش قىلمايدىغان؛ 3› باتۇر، قەھرىمان.

بەتلان [بطلان] (ئە) پايدىسىز؛ يالغان، ساختا؛ ئىشەنچسىز.

بەتن [بطن] (ئە) قورساق، ئىچ.

چۇ ئىزھار ئېتىپ مەزھەرى ئىشقىنى،
سەدەپ بەتنىدىن گەۋھەر ئىشقىنى.
— ئا. نىزارى.

بەچە [بچە] (پ) كۆدەك، بالا؛ بالا خىزمەتكار، بالا ئويۇنچى:
ئالىپ كىردى ئول قەسر ئەيۋانىغە،
كى ئول بەچە ئولتۇرغۇزۇپ يانىغە.
— ئا. نىزارى.

بەچچە [بچە] «بەچە» گە قاراڭ.

بەخت [بخت] (پ) شادلىق، مەمنۇنىيەتلىك، ئارمانسىزلىق؛ ئامەت، تەلەي؛ ئىقبال، تەقدىر؛ بەخت.

بەخت ئەختەرى — بەخت يۇلتۇزى.

بەختى بەد — بەختى قارا.

قىلسە مەدەد بۇ بەختى بەد ئۇچراشىمىز بەناگەھى،
كۆيدۈرەدۈر بۇ نازىمىز، ئۆلتۈرەدۇر ھىجابىمىز.
— ئۇبەيدى.

بەختى بەلەند — بەختلىك، ئامەتلىك.

بەختى بىدار — ئويغاق بەخت، دائىمي بەخت.

بەختى كامران — بەختكە ئېرىشكەن، مەقسىتىگە يەتكەن، بەختلىك.

بەختى گۇمراھ — ئاداشقان، بەختسىز.

بەخش [بخشاش] (پ) بەرمەك، بېغىشلىماق؛ ھەدىيە قىلماق؛ ئىگە بولماق:
ئاتام ئېردى ئول شەھر ئارا تاج بەخش،
كى شەھلىق بىلەن نەچە يىل سۈردى رەخش.
— ئا. نىزارى.

بەخشايىش [بخشايش] (پ) 1› كەچۈرۈم قىلماق، ئەپۇ قىلماق؛ 2› تۆھپە، ھەدىيە، ئىنئام.

بەخشەندە [بخشنده] (پ) بەرگۈچى، بەخش قىلغۇچى.

بەخشىش [بخشش] (پ) ھەدىيە، سوۋغا؛ ئېھسان، سەدىقە؛

بەخۇسۇس [بەخصوص] (پ + ئە) مەخسۇس، ئالاھىدە؛ خۇسۇسەن، بولۇپمۇ.

بەخىل [بخيل] (ئە) پىخسىق، بېخىل؛ ئىچى تار، ئاچكۆز.

بەخىيە [بخيه] (پ) تىكىش، كىيىمنىڭ تىكىشى، جىيەك.

AltunOq

بەخىيەساز ـــ جىيەك تىككۈچى.

بەد [بد] (پ) 1 ›. يامان، يارىماس، بۇزۇق:

كېلىپ ئىشكىگە دائىم گەدادەك تەلمۈرۈپ تۇردۇم،
گەدالىق بەد ئىدى دوستلار، گەدادىن بەلكى خار بولدۇم.
ـــ موللا بىلال.

2) سۆز بىرىكمىسى تەركىبىدە كېلىپ «يامان، بۇزۇق» مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ.

قىلسە مەدەد بۇ بەختى بەد ئۇچراساڭىز بەناگەھى،
كۆيدۈرەدۈر بۇ نازىڭىز، ئۆلتۈرەدۈر ھىجابىڭىز.
ـــ ئۇبەيدى

3 › بەزى ئىسىملارنىڭ ئالدىغا قوشۇلۇپ، ئىسىم بىلدۈرگەن مەنىنىڭ يامانلىق تەرەپتىكى سۈپىتىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەت ياسايدۇ:
بەد بەشرە ـــ سەت چىراي؛ بەدھال ـــ ھالسىز؛ بەدخۇي ـــ قىلىقى يامان.

بەد ئامۇز [بد آموز] (پ) 1 › يامانلىققا ئۆگەنگەن؛ 2 › يامانلىقنى ئۆگەتكۈچى.

بەداھەت [بداهت] (ئە) 1 › روشەن، ئېنىق، چۈشىنىشلىك؛ 2 › تاسادىپىي ۋەقە.

بەد ئاۋاز [بدآواز] (پ) ئاۋازى خۇنۇك، ئۈنى يېقىمسىز.

بەدايەت [بدايت] (ئە) باشلىنىش، دەسلەپ:

شەبابەت زەمانى بەدايەت ئىدى،
مېنىڭ ۋەرزىشىم كۆپ سەياھەت ئىدى.
ـــ ئا. نىزارى.

بەدئايىن [بدآيين] (پ) 1 › قانۇن ـ شەرىئەتنى ئىنكار قىلىدىغان، گۇناھكار، 2 › دىنسىز، دىنغا ئىشەنمەيدىغان.

بەدئەختەر [بداختر] (پ) بەختسىز، بەختى قارا، تەلەيسىز.

بەدەخشان [بدخشان] (پ) ئابغان تۈركلىرى ئورۇنلاشقان بىر ناھىيىنىڭ نامى ۋە ئۇ يەر لەئلى بىلەن تونۇلغان، بەزىدە لەئلى مەنىسىدىمۇ قوللىنىلىدۇ:

بارچە خوش قامەت سەفا تەلئەت ۋە لېكىن باتىنى،
ئاق قوناق شاخى، سۇنۇق شىشە، بەدەخشان كورسى.
ـــ ناقىس.

لەئلى بەدەخشان ـ بەدەخشاننىڭ قىزىل تېشى؛ قىپقىزىل لەب؛ سۆيگۈنىنىڭ قىزىل لىبى.

مۇنچە كۆيدۈرمەك نەدۇر، خۇرشىدى تابانىم، نەسۇد،
يۈرەكىم قان ئەيلەدىڭ لەئلى بەدەخشانىم، نەسۇد.
ـــ ئۇبەيدى

بەدئەدا [بدادا] (پ) 1 › قوپال سۆزلۈك، ئاچچىق تىللىق 2 › خۇنۇك،

يېقىمسىز تاۋۇش.

بەدەر [بدر] (پ) قويۇۋېتىلگەن؛ قاچقان.
بەدەر كەتمەك ـ نام ـ نىشانسىز، ئىز ـ دېرەكسىز كەتمەك، قارىسىنىمۇ كۆرسەتمەي كەتمەك:

بەيابان تەرەپكە بەدەر كەتتى ئول،
يۇگۇرماق بىلە باقمايىن ئوڭ ۋە سول.

— ئا. نىزارى.

بەدئەفئال [بدافعال] (پ + ئە) قىلىقى سەت، خۇلقى يامان، قىلىقسىز.

بەدەل [بدل] (ئە) ئالماشتۇرۇش؛ ئالماشتۇرۇلىدىغان نەرسە:

دېدى: ئون بەرابەر كۇمۇشتۇر بەدەل،
بېرىڭ دەرمەھەل ئەسلە قىلماي جەدەل.

— ئا. نىزارى.

بەدەل قىلماق ـ ئالماشتۇرماق.

بەد ئەمەل [بدعمل] (پ + ئە) يامان قىلىق، بۇزۇق ھەرىكەت.

بەد ئەندام [بداندام] (پ) خۇنۇك، سەت.

بەدئەھد [بدعهد] (پ + ئە) ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان، ۋاپاسىز، تۇراقسىز.

بەدئەھدۇپەيمان [بدعهدو پیمان] (پ + ئە + پ) ۋەدىسى يالغان، يالغانچى، ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان:

بۇكى ئانىڭ ئەھدۇ پەيمانىدا مەن ئولسام داغى،
ياخشى پۇرسەت تاپساڭ، ئول بەدئەھدۇ پەيمانىمغا ئايت.

— نەۋائى.

بەدئەھل [بداهل] (پ + ئە) بۇزۇق، پەسكەش، يامان، ناچار.

بەدەۋلەت [بدولت] (پ + ئە) چوڭ دۆلەتكە، بايلىققا ئىگە، دۆلەتمەن.

بەدەۋى [بدوى] (ئە) كۆچمەن خەلق؛ نادان، مەرىپەتسىز.

بەدەۋىيەت [بدويت] (ئە) كۆچمەنلىك؛ نادانلىق، مەرىپەتسىزلىك.

بەدبار [بدبار] (پ) قوپال، كېلەڭسىز، ئېغىر.

بەدبەخت [بدبخت] (پ) بەختسىز، تەلەيسىز؛ بەختى قارا.

بەدبەشرە [بدبشره] (پ + ئە) سەت چىراي؛ ئەپتى بۇزۇق.

بەدبەيان [بدبيان] (پ + ئە) يامان مەلۇمات، خاتا دەلىل؛ زىيانلىق پىكىر؛ ناتوغرا مۇلاھىزە:

ۋەزىر بەدبەيانغا ھاجەت ئەرمەس،
مىسال ئەتمەك ئايانغا ھاجەت ئەرمەس.

— زەلىلى.

بەدبۇ [بدبو] (پ) ھىدى يامان، يېقىمسىز پۇراق، سېسىق پۇراق.

بەدبىن [بدبين] (پ) باشقىلارغا يامانلىق سېغىنغۇچى.

بەدتەر [بدتر] (پ) ياماراق، بەتەر:

ھەم ئۇل يەردە يىقىلدى زار-مەدھۇش،
يەنە ئاندىن بەدتەر ماھى قەسەبپۇش.
— لۇتفى.

بەدتەرىن [بدترين] (پ) ناھايىتى يامان، ئەڭ يامان:

ئۆزى پەرۋەرىش ئەيلەگەن بىر خەسىس،
زىھى بەدتەرىن ئىبنى مۇلجەم نەجىس.
— ئا. نىزارى.

بەدتەئم [بدطعم] (پ+ئە) تەمسىز، تەمى يوق.

بەدجەھل [بدجهل] (پ+ئە) پەيلى يامان، ئاچچىقى تېز كېلىدىغان.

بەدخاھ [بدخواه] (پ) يامانلىق سېغىنغۇچى، يامان نىيەتلىك.

بەدخور [بدخور] (پ) ئىغىزغا تېتىمايدىغان، تەمسىز.

بەدخۇ [بدخو] (پ) مىجەزى يامان، يامان خۇيلۇق؛ قوپال، يامان ئادەتلەنگەن؛

بارچەغە لۇتف ئەيلەرۇ قىلماس ماڭا ھېچ ئىلتىفات،
بۇ مەنىڭ ھالىمغە ئۇل بەدخۇ ئىكەنىنى بىلمەدىم.
— گۇمنام.

بەدخۇلق [بدخلق] (پ+ئە) خۇلقى، قىلىقى يامان.

بەدخۇي [بدخوي] (پ) «بدخۇ»غا قاراڭ:

نەقىلدىم يارەب ئۇل بەدخۇي جەۋاب بەرمەس سەلامىمغە،
ئاچىغ سۆز بىرلە دۇشنام ئەيلەدى شىرىن كەلامىمغە.
— مەھزۇن خوتەنى.

بەددىل [بددل] (پ+ئە) يامان نىيەت، شۇبھىلىك، گۇمانلىق.
بەددىل بولماق — شۇبھىلەنمەك، بەدگۇمان بولماق.

بەددىيانەت [بدديانت] (پ+ئە) دىنىي قائىدىلەرگە رىئايە قىلمايدىغان، ئىنساپسىز، ۋىجدانسىز:

گەر مۇسۇلمان زادە بولساڭ ئەي مەھى نامېھرىبان،
شۇم رەقىبى بەددىيانەت جانىغە بىداد قىل.
— ئۇبەيدى.

بەدر [بدر] (ئە) تولۇن ئاي، ئون تۆت كۈنلۈك ئاي:

ئۇل ھىلالى قاشلەرىنغە ئوخشاتاي دەپ ئۆزىنى،
بەدر ئۆزىن كۆرگىل نې يەرگە يەتكۈرۈر ھەر ماھ-ماھ.
— ئەتائى.

بەدرى كەۋاكەب — يۇلتۇزلار ئارىسىدىكى تولۇن ئاي:

ئۇشبۇ جەمائەت بەدرى كەۋاكەب بىز،

مەئنىسى يوق باتىلۇ بىباك بىز.
— ئەھمەدىي.

بەدرى ماھ — تولۇن ئاي، ئون تۆت كۈنلۈك ئاي:
لەبىڭ ئۈستەپ نىبدىن جان بەرمەيىن ئابىھەيات ئاندىن،
يۈزۈڭ كۆرگەچ نىچۈك كۆز ئاچمايىن ئول بەدر ماھىدۇر.
— گۇمنام.

بەدرى مۇنىر — نۇرلۇق تولۇن ئاي:
سەئادەت سىپىھرىدە بەدرى مۇنىر،
دىيانەت ئېلى ئىچرە رەۋشەن زەمىر.
— ئا. نىزارى.

بەدرەگ [بدرگ] (پ) تېگى پەس، ناپاك، ئىپلاس:
بەرىپ قىممەتىنى كەنىزەك ئۈچۈن،
فۇسۇنساز پۇرمەكر بەدرەگ ئۈچۈن.
— ئا. نىزارى.

بەدرەڭ [بدرنگ] (پ) 1) رەڭگى سەت، كۆرۈمسىز:
ئۆزىنى ئەرز قىلدى كەلدى بەدرەڭ.
— مەھزۇن خوتەنى.
2) رەڭگى سەت بىر خىل قوغۇن.

بەدرۇددۇجا [بدرالدجى] (ئە) تۈندىكى تولۇن ئاي.
ئايا شاھى لەۋلاك بەدرۇددۇجا،
شەفائەت مەيدىن ماڭا قىل ئەتا.
— ئا. نىزارى.

بەدرۇز [بد روز] (پ) يامان كۈن، بەختى قارا، بەختسىز، تەلەيسىز.

بەدزاد [بدزاد] (پ) يامان، يارىماس ئادەم:
يەنە قول ئۇزاتتى پەرىزادغە،
يەنە ئۇردى خەنجەرنى بەدزادغە.
— ئا. نىزارى.

بەدزەبان [بدزبان] (پ) تىلى يامان، يامان سۆزلۈك.

بەدسىگال [بدسگال] (پ) نىيىتى يامان، نىيىتى بۇزۇق:
قەزارا كىرىپ باغ ئارا پىرى زال،
بۇبى زاھىرى، باتىنى بەدسىگال.
— ئا. نىزارى.

بەدشەكل [بدشكل] (پ + ئە) كۆرۈنۈشى سەت، خۇنۇك.

بەدفەرجام [بدفرجام] (پ) ياخشى نەتىجە بەرمەيدىغان، يامان ئاقىۋەتلىك.

بەدكار [بدكار] (پ) ئەخلاقسىز، يارىماس، يامان ئىش قىلغۇچى:

ناقساكىم قەدرى كەمدۇر ئەھل ئىلم، قارىيۇ، دەرۋىشنىڭ،
فاسىقۇ بەدكار، بەدخۇ مۇھتەرەم ئىنسان ئارا.
— ناقس.

بەدكىردار [بدكردار] (پ) يامان. تەبىئەتلىك، يامان قىلىقلىق.
قىلۇرمەن شىكۋەلەر مەككارەلەردىن،
نە بەدكەردار بەد خۇنىخارەلەردىن.
— مۇھەممەد سادىق قەشقەرى.

بەدكارلىق [بدكارلىق] ئەخلاقسىزلىق، بۇزۇقلۇق، ئىپلاسلىق؛
ساڭا كەسب بەد فېئىل بەدكارلىق،
ماڭا كەسبدۇر ئەبرىشىمكارلىق.
— غەرىبى.

بەدگۇمان [بدگمان] (پ) گۇمانخور، يامان نىيەت؛ شۇبھە.
بەدگۇمان ئەيلەمەك — گۇمان قىلماق، شۇبھىلەنمەك.
بەدگۇمان بولماق — شۇبھە بىلەن قارىماق، گۇمانلانماق؛
نېتىپ قاشىمدا كۆرەي دېۋلەركى، باردۇر ئىشىم،
مەلايىك ئۆتسە ئانىڭ سارى بەدگۇمان بولماق.
— نەۋائى.

بەدگۇمانلىق [بدگمانلىق] ئىشەنمەسلىك، گۇمانخورلۇق.

بەدگۆي [بدگوي] (پ) يامان سۆزلىگۈچى؛ قوپال سۆز؛ تۆھمەتچى، غەيۋەتچى.

بەدگۆيلۇق [بدگويلۇق] تۆھمەتچىلىك، غەيۋەتچىلىك:
كىشىدىن ساڭا يەتسە بەدگۆيلۇق،
ئاڭا ئەيلەسەڭ ئۆزنى خوشخۆيلۇق.
— غەرىبى.

بەدگەۋھەر [بدكوهر] (پ) ئەسلى يامان، ئەسلى پەس.

بەدگەۋھەرلىغ [بدكوهرلىغ] ئەسلى يامانلىق، ئەسلى-زاتى پەسلىك.

بەدلەھجە [بدلحجه] (پ + ئە) قوپال سۆزلۈك، سۆزى يېقىمسىز، سېسىق گەپ قىلىدىغان.

بەدمەسلەھەت [بدمصلحت] يامان مەسلىھەت بەرگۈچى، بۇزۇق نىيەتلىك:
ئەداۋەت سارىگە بەد مەسلەھەتلەر،
ئىلاج كورىدەن كاج مەسلەھەتلەر.
— مۇھەممەد سادىق قەشقەرى.

بەدمېھر [بدمهر] (پ) شەپقەتسىز، مېھرسىز، كۆيۈمسىز:
كۆڭۈلنى باغلىما مېھرىغە ئول ئېرۇر بەدمېھر،
دەمى بۇزال نېچە ئەلنى ناتەۋان قىلادۇر.
— غەرىبى.

بەدنام [بدنام] (پ) يامان نام چىقارغان، نامى بۇلغانغان، نامىغا داغ چۈشـكەن، يامان ئاتلىق:

چىقاردى يۈلەپ بارچە خەددامىلار،
ۋەزىرغە ھەمە قىلدى بەدناملار.
— ئا. نىزارى.

بەدنەپەس [بدنفس] (پ + ئە) نەپسى سوغۇق، يامانلىق كۆتكۈچى.

بەدنەپىس [بدنفس] (پ + ئە) نەپسى يامان، ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايدىغان.

بەدنەما [بدنما] (پ) سەت چىراي، ئەپتى بۇزۇق؛

بەدنەماي [بدنماى] (پ) «بەدنەما» غا قاراڭ:

بۇ كەسىب ئىچرە ئۇمر ئۆتسە ھالىڭغە ۋاي،
داغى بەخر ئېتەرسەنمۇ، ئەي بەدنەماي.

بەدنىھاد [بدنهاد] (پ) يامان تەبىئەتلىك، يىرگىنچلىك، سەت، كۆرۈمسىز:

كىچە چىقتى مەككارەئى بەدنىھاد،
قىلىپ ئول زەمان شاھغە خەيرباد.
— ئا. نىزارى.

بەدھال [بدحال] (پ + ئە) 1) ئەھۋالى يامان، ناچار؛ بەختسىز:

چۇ تەبىبە قىلىپ بارچە جۇھھالغە،
كى ئىبرەت قىلىپ جۇملە بەدھالغە.
— ئا. نىزارى.

2) جانسىز، كۈچسىز، مادارسىز:

ۋەلي نەۋرۇز ئانىڭتەك ئەردى بەدھال،
كۆز ئاچمادى تاڭ ئاتقۇنچە قالىپ لال.
— لۇتفى.

بەدھال ئولماق — ھالسىزلانماق، يامان ئەھۋالغا قالماق، كۆڭلى بۇزۇلماق:

زەمانى تۇرۇپ ئانچە بەدھال ئولۇپ،
ئاڭا سۆز قىلىشقە تىلى لال ئولۇپ.
— ئا. نىزارى.

بەدھەيبەت [بدهيبت] (پ + ئە) كىشىنى قورقۇنچقا سالىدىغان، ۋەھىمىلىك؛ سەت، قوپال.

بەدھۇش [بدهوش] (پ) ھۇشىدىن كەتكەن، ھۇشسىزلانغان، بىھۇش.

ساقىيا، ھىجران خۇمارى لالۇ بەدھۇش ئەيلەمىش،
بەرمەگەيسەن بىزگە يەتسە دەۋرى ساغەر ئىنتىزار.
— نەۋائى.

بەدۆك [بدوك] بۈيۈك، چوڭ؛ ناھايىتى.

بەدىماغ [بەدماغ] (پ + ئە) 1 › دىمىغى ئۈستۈن، كىبىرلىك، تەكەببۇر؛ 2 › يۇقىرى پەرۋاز:

بەلكى بۇ فەسلى باغ ئۆتەر، قۇمرىيۇ-تۇتى، زاغ ئۆتەر،
سەرۋ يەنە بەدىماغ ئۆتەر، بەلكى بۇنەۋ بەھار ئۆتەر.
— موللا بىلال بىننى موللا يۇسۇپ.

بەدىھە [بديهه] (ئە) ھازىر جاۋابلىق؛ ئۇشتۇمتۇت، بىردىنلا ئېيتىلغان سۆز.

بەدىئ [بديع] (ئە) نەپىس، گۈزەل، نادىر؛ تازا، ساپ.

ئىلمى بەدىئ — ئەرەب تىلى ئىستىلىستىكىسىنىڭ 3 - قىسمى؛ ئىستىلىستىكا.

بەدىئ خۇبى مەنزەر — ناھايىتى گۈزەل كۆرۈنۈشلۈك:

يەمەن خانى رەفىئ فەررۇخى ئەختەر،
ئەدەن خانى بەدىئ خۇبى مەنزەر.
— لۇتفى.

بەدىئ ئولماق — گۈزەل، نەپىس بولماق، گۈزەللەشمەك.

بەدىئە [بديعه] (ئە) 1 › گۈزەللىك، نەپىسلىك، كۆركەملىك؛ 2 › كىشىنى جەلىپ قىلىدىغان، ماختاشقا سازاۋەر بەدىئى ئەسەر.

بەدىئۇەش [بديعوش] (ئە + پ) مۇكەممەل، ئاجايىپ نادىر يېزىلغان شېئىرلار.

بەدىئى [بديعي] (ئە) سەنئەتلىك، ئىستىتىكلىق.

بەر I [بر] (پ) 1 › سۆزلەرنىڭ ئالدىدا كېلىپ «قا، غا؛ دا، دە؛ ئۈستىدە، توغرىسىدا... قاتارلىق مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ؛ 2 › بەزىدە «بە» قوشۇمچىسىنىڭ رولىدا كېلىدۇ:

بەركە مال تولۇقى بىلەن. — بەردەۋام — داۋاملىق.

بەر II [بر] (پ) مېۋە، ھوسۇل، نەتىجە، پايدا، مەنپەئەت:

كىشى ھەنزەل ئېكسە ئاچىغ بەر تاپار،
ۋەگەر نەيشەكەر ئېكسە شەككەر تاپار.
— نەۋائى.

بەر تاپماق — لەززەتلەنمەك، بەھرە ئالماق:

قەدىمنىڭ سەرۋىدىن تاپماس كىشى بەر،
مېنى كۆرمەس پەرىتەك ئادەمىلەر.
— لۇتفى.

بەريېمەك — لەززەتلەنمەك، پايدىلانماق:

سېنى ئىستەگەن ئول مىسكىن غەمخار،
ۋىسالىڭدىن يېسۇن بەر ئاخىرى كار.
— لۇتفى.

بەر III [بر] (پ) بەدەن، گەۋدە؛ كۆكرەك.

بەر IV [بر] (ئە) قۇرۇقلۇق، يەر؛ دەشت، چۆل.

بەررۇ بەھر – قۇرۇقلۇق ۋە سۇ، يەر يۈزى.

بەرابەر [برابر] (پ) تەڭ، بىر خىل؛ بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىغان:
كىم ئۆرتەي دېدى ئالەمنى سەراسەر،
تىلەدى كۆرمەدى گۈلنى بەرابەر.

بەرات [برات] (ئە) 1) يارلىق، ئاقلىق قەغىزى:
مۇشكىن خەتىكى چەشمەئى ھەيۋان نەباتىدۇر،
بىر دانە جان ئەڭەكى تىرىكلىك بەراتىدۇر.
— ئەتائى.

2) قەمەرىيە يىلى ھېسابىدا 8 - ئاينىڭ نامى، شەبان؛ بايرام:
ئەي قەلەندەر، گەر تاپىشسام ئول پەرى پەيكەر بىلە،
شۇم رەقىبغە نەھس، ماڭا باردۇر ئەيدى بەرات.
— ئۇبەيدى.

بەر ئامەد [برآمد] (پ) چىقىش، كۆتۈرۈلۈش يۈكسىلىش.

بەراي [براي] (پ) ئۈچۈن؛ چۈنكى، ...لىقتىن؛ ھەققىدە:
بەرايى خۇدا – خۇدا ھەققىدە، خۇدالىق ئۈچۈن:
مەنى ئاندا يەتكۈر بەرايى خۇدا،
قۇدۇمىڭغە ياران، بۇ جانىم فىدا.
— ئا.نىزارى.

بەرايا [برايا] (ئە) خلايىق؛ مەخلۇقات.
رەئاياغا قىلمىش مۇرۇۋۋەت بەسى،
بەراياغە ئەيلەپ خۇتۇۋۋەت بەسى.
— ئا.نىزارى.

بەرەس [برص] (ئە) ئاق كېسەل؛ پىسە.

بەرەنداز [برنداز] (پ) بۇزغۇچى، بەربات قىلغۇچى، ۋەيران قىلغۇچى:
چۇن ئەمەلى بىرلە نەۋاساز ئۇلۇپ
ئول نەي ئۇنى خانە بەرەنداز ئۇلۇپ.
— نەۋائى

بەرەندە [برنده] (پ) ئىگە بولغان، ئېرىشكەن، ئالغان؛ ئىگە بولغۇچى؛ يەڭگۈچى، غالىپ.

بەرەھنە [برهنه] (پ) 1) قىپيالىڭاچ، كىيىم - كېچەكسىز:
بولۇپ سەر بەرەھنە بارىپ مەن يەقىن،
سالام ئەيلەدىم يەرگە سۈرۈب جەبىن.
— ئا.نىزارى.

2) كەمبەغەل، يوقسۇل.

بەرباد [برباد] (پ) شامالغا، ھاۋاغا؛ شامال بىلەن؛ سورۇلغان، يوقالغان؛

ۋەيران، خاراب، يوق:

نەسىمى يار قويىنىدىن تاپىلسە،
سۇلەيمان مۇلكىنى بەرباد ئوقۇرلەر.
— ئەتائى.

بەرباد ئەتمەك — «بەرباد قىلماق» قا قاراڭ:

نىقاب ئاچماقنى بۇ مەھزۇنغە بىر ياد ئەتمەدىڭ ھەرگىز،
مەنى ئۆرتەپ ئول ئوتقە كۆلنى بەرباد ئەتمەدىڭ ھەرگىز.
— گۇمنام.

بەرباد قىلماق — يوق قىلماق، تۈگەتمەك، شامالغا ئۇچۇرۇۋەتمەك.

بەربەت [بربط] (ئە) بەربەت، ئوردەك شەكىلدىكى چالغۇ ئەسۋابى:

كى قانۇنۇ تەنبۇرۇ بەربەت، غەجەك،
يەنە چەڭۇ سەمتۇر ياشىل چەمبەرەك.
— ئا.نىزارى.

بەر بەتزەن [بربطزن] (ئە + پ) بەربەتچى.

بەربەتنەۋاز [بربط نواز] (ئە + پ) بەربەت چالغۇچى.

بەربەر [بربر] (پ) 1) ئافرىقىنىڭ جەنۇبىدىكى بىر قەبىلە خەلقى؛ 2) ۋەھشى، ياۋۇز 3) تەييار، تەييارلانغان، ھازىرلانغان:

ئايرىلار بولساڭ مېنىڭدىن، ئەي دىلاۋەر، ئەلۋىدا،
مەنمۇ ھەم ئەندى كېتەرمەن سۈيى بەربەر، ئەلۋىدا.
— موللا بىلال.

بەر تەرەپ [برطرف] (پ + ئە) چەتتە، ياقتا؛ ياقىلىق؛ بىر ياقلىق، بىر تەرەپتە.

بەرتەرەپ قىلماق — بىر ياقلىق قىلماق؛ تازىلىماق، تۈگەتمەك:

كەلدى سەفا لەشكەرىيۇ تۈزدى سەف،
قىلدى ئەدالەت چىرىكىن بەرتەرەف.
— ئەھمەدى.

بەرجا [برجا] (پ) مۇناسىپ، ئورۇنلۇق.

بەرجا مەندە [برجامنده] (پ) بىر جايدا ئولتۇرۇپ قالغان، سەپەرگە چىقمىغان.

بەرجاي [برجاي] (پ) جايغا، ئورۇنغا:

تۇرۇپ تويلاپ ئول ئەلدە بىر ئىككى ئاي،
كېتۇردىلەر تەرەب شەرتىنى بەرجاي.
— لۇتفى.

بەرجەستە [برجسته] (پ) چوقچىيىپ تۇرغان، كۆزگە كۆرۈنەرلىك، گەۋدىلىك.

بەرخ [برخ] (پ) ھەسسە، نېسىۋە، ئۈلۈش؛ قىسمەت.

بەرخەبەر [برخبر] (پ + ئە) خەۋەردار، خەۋەر تاپقان، بىلگەن:

دېمەگىنىزكىم، بەرخەبەر بول، تەلبە كۆڭلۈمدىن چۇئول،

قايده كىم بارسه نەۋائىنى خەبەردار ئەيلەمەس.
— نەۋائى.

بەرخوردار [برخوردار] (پ) 1 › بەهرىمەن، پايدىلانغۇچى 2 › بەختىيار، خۇشال، شاد - خۇرام.

بەرخوردارلىغ [برخوردارليغ] 1 › بەهرىمەنلىك؛ 2 › بەختىيارلىق، شادلىق، خۇشاللىق.

بەرخى [برخى] (پ) بىرئاز، قىسمەن.

بەرە [برد] (ئە) سوغۇق:

ساچىپ ئۇل كىشى يۈزۈمە ئابى سەرد،
هەرارەت كېتىپ تەندەكى، بولدى بەرد.
— ئا.نىزارى.

بەردار [بردار] (پ) پايدا ئالغۇچى؛ بېجىرگۈچى، بويسۇنغۇچى.

بەردە [برده] (پ) قۇل، ئەسىر، تۇتقۇن:

چۇ مۇقبىل قۇلى بەندەئى بەردەسى،
رەسۇلى خۇدانىڭ نەزەر كەردەسى.
— ئا.نىزارى.

بەردەدار [برده دار] (پ) قۇلدار، قۇل ئىگىسى.

يەردەم [بردم] (پ) قاۋۇل، كۆچلۈك، ساغلام، تېتىك.

بەردەۋام [بردوام] (پ) داۋاملىق، توختاۋسىز.

بەردۇش [بردش] (پ) يەلكە، مۈرە، ئۇچا.

بەررويِ خاك [برروى خاك] (پ) تۇپراقتا، توپىدا؛ تۇپراق ئاستىدا:

قالىبىدىن رۇھ بارىپ ئېردى پاك،
ياتىپ ئۆلۈكلەر كېبى بەررويِ خاك.
— ئەهــمەدى.

بەررە [بره] (پ) 1 › پاقلان، قوي؛ 2 › كىيىك بالىسى.

كى ئاهۇ بەررە لەهمەسى جانۋەر،
ئىزافە قىلىپ ئاڭا شەهدۇ شەكەر.
— ئا.نىزارى.

3 › ئاجىز، دەرمانسىز، كۆچسىز، زەئىپ.

بەرزەخ [برزخ] (ئە) 1 › ئىككى نەرسىنىڭ ئارىلىقى؛ بوغۇز 2 › جەننەت بىلەن دوزاخنىڭ ئارىلىقى 3 › قورقۇنچلۇق، خەتەرلىك هالەت.

بەرزەڭگى [برزنكى] (پ) قاپقارا ئادەم؛ هەيۋەتلىك.

بەرزگەر [برزكر] (پ) دېهقان، يەر تېرىغۇچى، ئۇرۇق چاچقۇچى.

بەرش [برش] (پ) ئۈمىد، ئارزۇ.

بەرغئاب [برغ آب] (پ) تۇغان، توسما.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

Altunoq

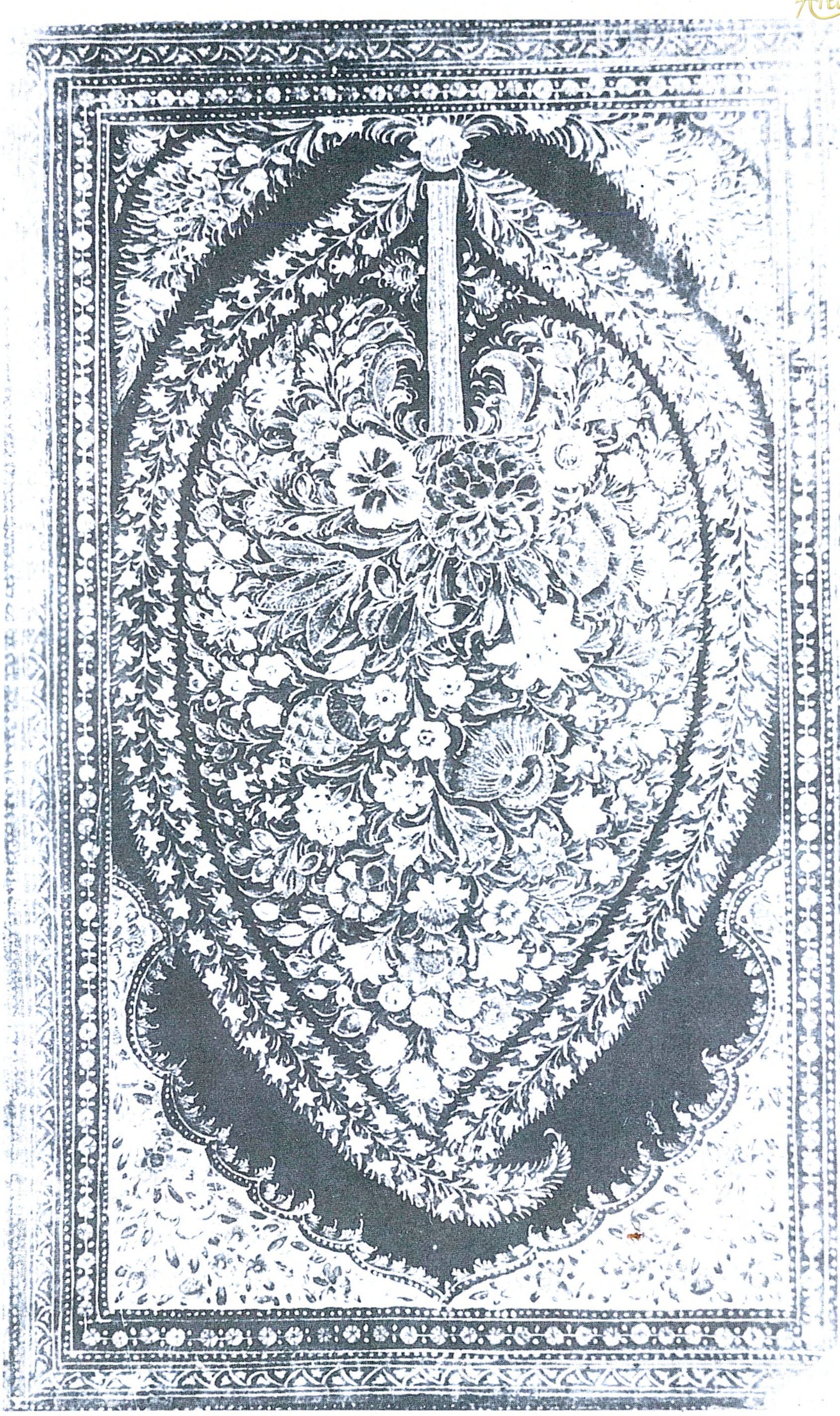

源　泉（维吾尔文）总23期　　（پەسىللىك ژۇرنال）بۇلاق (ئومۇمىي 23 - سان)

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一刊号：CN 65－1063/I
本刊代号：58－108定价：1.25元

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
ۋەكالەت نومۇرى: 108－58　باھاسى: 1.25 يۈەن

روضه خلد برین خلوت درویشانست
مایه محتشمی خدمت درویشانست
گنج عزلت که طلسمات عجایب دارد
فتح آن در نظر رحمت درویشانست